

DÁN/EJO, III. kötet

Rolf Gollob–Peter Krapf (szerk.)

DEMOKRÁCIÁBAN ÉLNI

DÁN/EJO tanóravázlatok
6–10. osztályos tanulók részére

A magyar nyelvű kiadást
a Komlóstetői Általános Iskola pedagógusai tesztelték tanítványaikkal:

BALOGHNÉ VANCZA GABRIELLA

FARKASNÉ VÁGÓ JUDIT

HOLLÓ GYULA

KOVÁCS GÁBOR

MÁLNÁSI ORSOLYA

NYILAS IZABELLA

PÁSZTOR GABRIELLA

VERES ZOLTÁN

VÖRÖSNÉ RUZSINSZKY ENIKŐ

Köszönjük a közreműködést!

Kurt Lewin Alapítvány

A program a Svájci–Magyar Együtműködési Program
társfinanszírozásával valósult meg.

Köszönjük a közreműködést az IPE-nek, a Zürichi Tanárképző Egyetem
Nemzetközi OKtatási Projektek Központjának! /

We would like to thank to the IPE, the Zurich University of Teacher
Education for their contribution!

International Projects in Education

A kiadvány az Európa Tanács engedélyével és a kiadó kizárólagos felelősségével jelenik meg.
A kiadványban kifejtett vélemények a szerzők álláspontját tükrözik,
és nem feltétlenül egyeznek az Európa Tanács hivatalos álláspontjával.

Copyright © Council of Europe

This translation is published by arrangement with the Council of Europe
and is the sole responsibility of the translator

Magyar kiadás © Kurt Lewin Alapítvány, 2012

Demokráciában élni

**DÁN/EJO tanóravázlatok
6–10. osztályos tanulók részére**

Szerzők:

ROLF GOLLOB

TED HUDDLESTON

PETER KRAPF

DON ROWE

WIM Taelman

Fordította:

SZÉGER KATALIN

Kurt Lewin Alapítvány

Illusztrálta:

PETI WISKEMANN

Szerkesztők:

ROLF GOLLOB és PETER KRAPF

A DÁN/EJO hatkötetes sorozatának III. része
*Demokratikus állampolgárságra nevelés
és emberi jogi oktatás az iskolai gyakorlatban*
Tanítási útmutatók, fogalmak, módszerek és ötletek

KURT LEWIN ALAPÍTVÁNY, 2012

Tartalomjegyzék

Bevezető	5
A kézikönyv fogalmi keretrendszere: a kulcsfogalmak	10
1. rész: Egyén és közösség	17
1. fejezet: Sztereotípiák és előítéletek. Mi az identitás? Milyennek látok másokat, és ők milyennek látnak engem?	19
2. fejezet: Egyenlőség. Egyenlőbb vagy nálam?	39
3. fejezet: Sokszínűség és pluralizmus. Hogyan tudunk békésen együtt élni?	61
4. fejezet: Konfliktus. Mit tegyünk, ha nem értünk egyet?	87
2. rész: Felelősségvállalás	109
5. fejezet: Jogok, szabadságok és kötelezettségek. Mik a jogaink, és hogyan védjük őket?	111
6. fejezet: Felelősség. Felelősségi körök	139
3. rész: Részvétel	157
7. fejezet: Oszályújság. A média megértése tapasztalati úton	159
4. rész: Hatalom és intézmények	173
8. fejezet: Szabályok és jogrend. Milyen szabályokra van egy társadalomnak szüksége?	175
9. fejezet: Kormányzat és politika. Hogyan kell egy társadalmat kormányozni?	195

Bevezető

Mit ajánl a könyv?

Ez a kézikönyv az Európa Tanács országaiban élő tanároknak, tanárképzést tartó trénereknek, tantervfejlesztőknek, tankönyvszerkesztőknek és fordítóknak szól. Lefordítható, emellett adaptálható annak érdekében, hogy az adott ország oktatási rendszerét jellemző követelményeknek megfeleljen.

A könyv kilenc oktatási fejezetben foglalkozik a *Demokratikus állampolgárságra neveléssel* (DÁN) és az *Emberi jogi oktatással* (EJO). A fejezetek, melyek mindegyike négy órát tartalmaz, a 8–9. osztályos tanulók számára készültek. Minden fejezet egy DÁN-hoz vagy EJO-hoz kapcsolódó kulcsfogalomra koncentrál: identitás – szabadság – felelősség – konfliktus – kommunikáció – pluralizmus – szabályok és jog – egyenlőség – kormányzat.

Minden tanórához tartozik – amennyire ez ésszerű módon lehetséges – egy sor részletesen kifejlesztett tanítási javaslat. A fejezetekhez kapcsolódó mellékletek diákoknak szóló segédanyagokat és munkalapokat tartalmaznak, így a tanárok a lehető legtöbb támogatást megkapják, amit csak egy kézikönyv nyújtani képes. Ez a könyv tehát a tanároknak szól, nem pedig a diákoknak. A tanárképzésben szerzett tapasztalataink az mutatják, hogy a gyakornokok, valamint a pályakezdő tanárok a részletes óraterveknek örülnek, de talán a gyakorlott tanárok is találnak majd olyan ötletet és anyagokat, amelyek hasznosak lesznek az óráikhoz. Tanárképzést tartó trénerek kézikönyvként használhatják ezt a könyvet DÁN és emberi jog tanárképzési tréningjeik során.

Ez a kézikönyv egy javított kiadás. Az első kiadás Bosznia-Hercegovinában készült, hogy a 2002-ben bevezetett *Demokrácia és emberi jogok* című új tantárgyat támogassa. Az Európa Tanács 1996 óta foglalkozott tanárképzéssel, valamint DÁN és EJO témájú tanárképzést tartó trénerek képzésével a háború utáni béketeremtés folyamatának támogatása érdekében. Az első kiadás szerzői és szerkesztői egy nemzetközi trénercsapat tagjaiként vettek részt ebben a projektben. Tanítás során megvalósuló tréningeket tartottunk tanároknak és tanárképző trénereknek, valamint tananyagokat fejlesztettünk, beleértve e kézikönyv első vázlatát is, mind a tanárképzés számára, mind osztálytermi használatra.¹

Milyen a DÁN/EJO-féle megközelítés?

A DÁN alapelveit talán legjobban egy példával lehet szemléltetni. A vélemény és kifejezésének szabadsága (a véleménynyilvánítás szabadsága²) alapvető demokratikus részvételi jog. A DÁN/EJO-ban fontos, hogy a diákok ismerjék, értsék és értékeljék a szabad véleményalkotáshoz és véleménynyilvánításhoz való jogot, valamint, tudják, hogy saját nemzeti alkotmányuk hogyan védi azt (ismeret és megértés tanulási dimenziója). Épp azért, mert e jog aktív használata alapvető a demokratikus közösségben való részvételhez, a diákoknak meg kell tanulniuk és gyakorolniuk is kell, hogy miként érveljenek nyilvánosság előtt (késztség- és kompetenciafejlesztési tanulási dimenzió). Végtére is a véleménynyilvánítás és véleményalkotás szabadsága a nyitott, plurális társadalom alapja. Az ellentmondás, az érdekek és vélemények versengése a norma, nem pedig a kivétel. Konfliktusok mindig lesznek, melyeket agressziómentesen, azaz a szavak útján (érvelés, alkudozás, tárgyalás – mind nyilvánosan, mind zárt ajtók mögött) kell tudni megoldani. Egy nyitott plurális társadalom kötelező szabályok rendszerére és erős intézményekre támaszkodik, melyek kikényszerítik e szabályok betartását, de talán ennél is inkább egy olyan értékrendszerre, melyben az állampolgárok közösen egyetértenek. Ezek az értékek tartalmazzák a toleranciát, a kölcsönös tiszteletet, a tisztességes kompromisszumok méltánylását, az erőszakmentességet, valamint azt a képességet, hogy bánni tudjunk olyan nézeteltéréses nyitott és ellenmondásos helyzetekkel, amelyekben az adott kérdésekben még nem született döntés. Amennyiben a politikai döntéshozást a rend és a demokratikus értékek erős

¹ A projekt bővebb leírása a sorozat I. kötetében található.

² Lásd *UDHR*, 19. Cikk, kelt: 1948. december 10.; *ECHR*, 10. Cikk, kelt: 1950. november 4.

konszenzusa támogatja és foglalja keretbe, a társadalom a konkrét ügyeket érintő nagyfokú egyet nem értést is képes kezelni. A véleménynyilvánítás szabadsága tehát messze áll attól, hogy a hatékony kormányzatra veszélyessé váljon, sokkal inkább eszköz a problémák és konfliktusok tisztességes és eredményes megoldásának megtalálásához. A demokráciának van egy kulturális dimenziója, mely a politikaelmélet szerint olyan íratlan társadalmi szerződés, amelyet az állampolgárok közösen kötöttek. Ezért tehát minden új generációnak értenie és támogatnia kell ezt az íratlan társadalmi szerződést (az értékek megszerzése).

Ez a példa jól mutatja, hogy a DÁN/EJO olyan holisztikus megközelítést követ, amelyben három tanulási folyamatot integrál:

- ismeret és megértés (kognitív dimenzió);
- készség- és kompetenciafejlesztés;
- értékek és attitűdök megszerzése.

A tanulási dimenziók e modellje az oktatásra általánosan is vonatkozik, így bizonyára sok olvasónak ismerős lesz. Minden tanár számára ismert, mekkora jelentőséget kap a kognitív tanulás az iskolákban, különösen a felsőbb osztályokban. Hogyan válaszol tehát a DÁN/EJO a kihívásra, amelyet e holisztikus tanulásmodell képvisel? Más szavakkal: ha ezt kell a diákoknak elsajátítaniuk, akkor mit tegyenek a tanárok?

Melyek a DÁN/EJO alapelvei?

Elmondható, hogy a DÁN és az EJO egy olyan rendszer kialakításával integrálja e három tanulási dimenziót, amely magában foglalja mind az osztálytermi keretek között megvalósuló, mind a való életből szerzett tapasztalatokból születő tanulást. A DÁN és az EJO három didaktikai megközelítés rendszerén alapul:

- Tanulás a demokráciáról és az emberi jogokról.
- Tanulás a demokrácia és az emberi jogok által.
- Tanulás a demokráciáért és az emberi jogokért.

A DÁN/EJO e három didaktikus megközelítési módja egységes egészet alkot. Mindaz, amit a tanárok tesznek, tartalmazza mindhárom didaktikus megközelítést, ezáltal szolgálja mindhárom tanulási dimenziót. Az átgondolt, szándékos hangsúlyok egyensúlyban váltakoznak. Mindhárom megközelítést megnézzük valamivel részletesebben.

Tanulás a demokráciáról és az emberi jogokról

Ez a dimenzió hagyományos iskolai tantárgyként értelmezi az állampolgári ismeretek oktatását. A „rőla” való tanulás a tanulás kognitív dimenziójára utal. A DÁN/EJO kognitív tananyaga a következő elemeket tartalmazza: a diákok képesek elmagyarázni, hogy miként működik a demokrácia, szemben a más típusú államformákkal (diktatúra, oligarchia); a diákok jellemezni tudják az emberi jogok hagyományát és történelmét; valamint, be tudják mutatni, hogyan integrálódott ezen emberi jogok közül néhány a saját nemzeti alkotmányukba, miáltal azok állampolgári jogokká válva még erősebb védeltséget nyertek. A tantervnek tehát DÁN/EJO órákat kell tartalmaznia, emellett olyan szorosan kapcsolódó tantárgyakat, mint a történelem, társadalomismeret és közgazdaságtan.

Tanulás a demokrácia és az emberi jogok által

A diákoknak nemcsak tudniuk kell a részvételre vonatkozó jogaikról, hanem képesnek is kell lenniük használni azokat. A diákoknak ezért a döntéshozatalban való részvétel révén gyakorlati tapasztalatokra és gyakorlási alkalmakra van szükségük az iskolai élet keretein belül, ahol ez lehetséges és hasznos. A tanároknak, például, lehetőséget kell biztosítaniuk arra, hogy a diákok kifejthessék

véleményüket mind a tanórán felmerülő témákkal és a tanítási ügyekkel, mind az iskola működtetésével kapcsolatban. Az ilyen módon értelmezett DÁN és EJO inkább oktatási irányelv lesz, mintsem tantárgy, és nem pusztán a néhány, speciálisan képzett DÁN/EJO tanárt, hanem az egész iskolát bevonja. A toleranciához vagy felelősséghez hasonló értékek tapasztalás útján tanulhatók meg, és rengeteg múlik a tanárokon – az összes tantárgy minden tanárán –, hogy meggyőző szerepmintát nyújtsanak. Ugyanakkor a nem-verbális, viselkedésben megnyilvánuló demokratikus értékek nem elegendők önmagukban. Az iskolai élet során szerzett tapasztalatokat azokra reflektálva, kategóriákba rendezetten, szisztematikus rendszert alkotva szükséges feldolgozni (tanulni „rőla”). A DÁN/EJO tehát mindkét dimenziótól egyaránt függ, így félrevezető az a vita, hogy a DÁN/EJO, illetve az állampolgári nevelés tantárgy helyettesíthető lehet-e a tantervben a DÁN/EJO általános pedagógiai irányelvként való értelmezésével.

Tanulás a demokráciáért és az emberi jogokért

Ez az oktatás-módszertani megközelítés az iskolai tapasztalatok és a későbbi élet közötti kapcsolatra vonatkozik. A DÁN/EJO álláspontja szerint az iskolai élet során szerzett tapasztalatok igenis számítanak az általános és politikai szocializáció terén. Igaz, hogy az oktatás, beleértve az iskolai életet, egy olyan alrendszer, amely egyedi szükségletek és szabályok által vezérelt, és az innen származó tapasztalatok nem vihetők át egy az egyben más alrendszerekbe. Ugyanakkor az iskolai élet a való élet alapvető része. Sok, az iskolában szerzett tapasztalat visszatér majd a felnőtt élet során, mint például a nemi egyenjogúság kérdése, a közösség különböző etnikai és szociális háttérrel rendelkező tagjainak integrációja, az erőszak kezelése, a felelősségvállalás, a hatalom egyenlőtlen eloszlásának és a kulcsfontosságú erőforrások (mint a pénz és az idő) szűkösségének megtapasztalása, a szabályoknak és a törvényeknek való megfelelés, valamint a kompromisszum elfogadása. A tanulás „érte” a későbbi életre való tanulás fontosságára utal. Minden tantárgyat tanító tanár feladata, hogy fejlessze a diákok aktív részvételi készségeit, például, azt, hogy tömören és világosan ki tudják fejezni nyilvánosság előtt a véleményüket.

A DÁN szerint az iskolák olyan helyek, ahol a diákok a való élet során szerzett tapasztalataikból tanulhatnak. Az iskola maga az élet, nem pedig egy elszigetelt, a későbbi életre felkészítő, akadémikus tanulásra szolgáló hely. Az iskola olyan mikroközösség, amely a teljes társadalom modelljéül szolgál.³ Bizonyos fokig az iskola még akár egy jobb, demokratikusabb társadalom modelljévé is válhat, hiszen az iskolai közösség tagjai egy iskolai környezetben nagyobb fokig vehetnek részt a döntéshozatalban, mint ahogy az a külvilágban lehetséges. A demokráciáért és az emberi jogokért való tanulás a közösségben való részvétel módjának megtanulását jelenti, míg a demokrácia és emberi jogok által való tanulás azt, hogy a közösség demokratikus alapelvek szerint irányított, ahol az emberi jogok és a gyermeki jogok pedagógiai irányelveknek tekinthetők. A demokrácia olyan politikai kultúrára támaszkodik, amelyet a diákoknak az iskolai tapasztalatok és az azokra való reflektálás (tanulni „rőla”) során kell elsajátítaniuk.

A DÁN/EJO oktatási reformkövetkezményekkel jár az egész iskolára nézve, beleértve a tanárokat, az osztályfőnököket, az iskola adminisztratív munkatársait és a tanügyi felügyelőket, ellenőröket is. Ugyanakkor e kézikönyv a demokratikus állampolgárságra nevelésre és az emberi jogi oktatásra mint tantárgyra fókuszál. Egy reform sok kis lépésből áll, a folyamat és az eredmény országoként és kontextusonként változó lesz. Az első lépéseknek az osztályteremben kell megtörténniük, ahol a tanárok dönthetik el, hogy min szeretnének változtatni. Ebből a szempontból a módszertan kérdése és a tartalom egyaránt fontos.

³ E fogalmat olyan gondolkodók inspirálták, mint John Dewey (az iskola mint „embrionális társadalom”) és Hartmut von Hentig („az iskola mint polis”).

Hogyan kapcsolódik a módszertan a tartalomhoz a DÁN/EJO-ban?

Általánosságban fogalmazva az mondhatjuk, hogy a tanulás egy, a tanuló által végzett tevékenység. A tanulás olyan aktív folyamat, amely tanulónként eltér (konstruktivista tanuláskonceptió). A fent ismertetett példát folytatva, a diákok csak rendszeres gyakorlás útján tudják megtanulni élvezni a véleménynyilvánítás szabadságát – „használd, vagy elveszíted”. A tanároknak – nemcsak a DÁN/EJO, hanem más tantárgyak tanárainak is – feladatuk, hogy tanulási lehetőségeket és feladatokat nyújtsanak ehhez a tanulási folyamathoz, például prezentációk, megbeszélések, viták, fogalmazások, poszterek, művészeti alkotások, videoklipek alkalmazásával.

A DÁN/EJO tehát azokat a módszereket emeli ki, amelyek támogatják a feladatalapú, interaktív és együttműködést igénylő tanulást. A feladatokhoz kapcsolódó problémák felismerése, valamint a megoldásukhoz vezető út önálló megtalálása során a diákok sokkal többet tanulnak, mint egy frontális oktatási formában egymagukban. Ez a megközelítés továbbá sokkal rugalmasabban képes figyelembe venni a diákok egyéni tanulási szükségleteit. A könyv fejezetei bemutatják, hogy a feladatalapú tanulás hogyan kapcsolható az egyes témákhoz és tárgyakhoz, beleértve a projekteken keresztül történő, a kritikai gondolkodáson alapuló, a vita és megbeszélés, a reflexió és visszajelzés módszerén át történő tanulást. Mindazonáltal a frontális ismertetés és az interaktív tanítás szembeállítás hamis alternatíva. A jó tanítás mindig is a két módszer kombinációja marad, ahogy ez a kézikönyvben szereplő leckékben is megmutatkozik majd.

A DÁN/EJO fő célja: A demokráciában való részvétel			
Tanulás	Tanítás	Módszerek	Iskola
Ismeret és megértés	Tanítás	– feladatalapú	„Az iskola mint mikrotársadalom”
Készségek	– róla	– interaktív	
Attitűdök és értékek	– általa	– együttműködő tanulás	A való élet megtapasztalása az iskolában
	– érte	Ötvözve a tanári	
	Demokrácia és emberi jogok	– oktatással	
		– irányítással	
		– gyakorlással	
		– szemléltetéssel	

A feladatalapú oktatás hatással van az órán rendelkezésre álló időre. Általánosságban fogalmazva, ha a tanárok azt akarják, hogy a diákok többet végezzenek el az órán, akkor nekik kevesebbet szabad beszélniük és kevesebb időt használhatnak föl. Ezzel együtt a diákok tanulási igényeire is rugalmasabban kell válaszolniuk. A feladatalapú és interaktív tanulás alaposabb tervezést és felkészülést igényel, és általában véve időigényesebb, mint a frontális oktatás. Valószínűleg ez az oka annak, hogy inkább az utóbbi dominál, holott mára széles körben elfogadott, hogy az interaktív tanítás felé történő elmozdulásra van szükség.

Mindezek után talán paradoxonnak tűnhet a diákok helyett a tanárok számára könyvet készíteni! Ugyanakkor pontosan azért, mert az interaktív és a feladatalapú tanítás nehezebb feladatot ró a tanárookra, azt kívánva tőlük, hogy a szerepek szélesebb tárházát alkalmazzák és rugalmasan válaszoljanak a diákok tanulási szükségleteire, e könyv a tanárok mint kulcsszereplők támogatására jött létre – hiszen a tanár az, akinek biztosítania kell a lehetőséget, a feladatokat és eszközöket ahhoz, hogy a diákok aktívabbá tudjanak válni.

Mi a DÁN/EJO fő célkitűzése?

A demokratikus rendszerekhez aktív demokratákra van szükség. A demokráciában való részvétel módját pedig meg lehet és meg is kell tanulni. Az intézményes keretrendszer összetettsége, valamint a megvitatásra váró ügyek egy minimum szintű ismeretet és megértést igényelnek. A nyilvános vitában, azaz az ötletek és a szervezett érdekek versenyében való részvétel olyan készségek meglétét igényli, mint a nyilvánosság előtti beszéd és a tárgyalásra való képesség. A demokratikus közösségek politikai kultúrájának alapjául szolgáló iratlan társadalmi szerződés megértése és értékelése a fiatalok által elsajátított értékeken és attitűdökön múlik. A DÁN/EJO fő célkitűzése, hogy azáltal tartsa életben a demokráciát, hogy segít a fiatal generációknak aktív állampolgárrá válni. Demokrácia nem létezhet egy, az alkotmány által védett intézményes keretrendszer nélkül. Ám ez önmagában nem elegendő. Szükséges, hogy mélyen a társadalomban gyökerezzen. A DÁN/EJO a demokrácia e kulturális dimenzióját törekszik erősíteni és támogatni. Pontosan ezért koncentrált a Európa Tanács a tanítás során megvalósuló DÁN/EJO tanárképzésre, hogy elősegítse a békefolyamatot Bosznia-Hercegovinában.

Ez a kézikönyv a 8–9. osztályos diákokat tanító tanároknak szól. A tanulás nagymértékben függ a tanuló előzetes tudásától, valamint addigi élettapasztalatától. E könyv fejezetei ezért a demokrácia kulturális dimenzióját emelik előtérbe, míg a felsőbb évfolyamok számára szóló kézikönyv esetében (DÁN/EJO, IV. kötet) a hangsúly a demokrácia politikai és intézményes dimenziójára helyeződik át a közösségben és a politikai döntéshozási folyamatok terén.⁴

A DÁN/EJO „európai megközelítése”

Ez a kézikönyv a legkülönbözőbb háttérrel rendelkező szerzőknek köszönhetően a DÁN/EJO közös európai megközelítését nyújtja. A könyv ötlete és első változata Bosznia-Hercegovinában született, majd számos, oktatással foglalkozó szakember és tanár vett részt a felülvizsgálatában és a róla folyó vitában. A kézikönyv szerzői és szerkesztői az Egyesült Királyság, Belgium, Svájc és Németország tanítási módszereit és hagyományait képviselik. Az átdolgozás során az Európa Tanácstól Ólafsdótti és Sarah Keating-Chetwynd, valamint a zürichi International Projects in Educationtól (IPE) Sabrina Marruncheddu és Dr. Wiltrud Weidinger segítette a munkánkat. Az Európa Tanács munkatársa, Angela Doul lektorálta a végső változatokat. Peti Wiskemann illusztrációi kifejezik mindazt, amit nem tudtunk szavakba önteni. Köszönettel tartozunk a szerzőknek, a grafikusnak, valamint a lektoroknak munkájukért és támogatásukért. Külön hálánk illeti Emir Adzovicot, az Európa Tanács szarajevói koordinátorát, aki gondot viselt ránk a teljes DÁN/EJO-program során. Az ő kezdetektől tartó elkötelezettsége nélkül e könyv nem jöhetett volna létre. Köszönjük továbbá Heather Courant türelmét, melyet az utazási előkészületek, a vízumok megszerzése és a találkozók szervezése során tanúsított. Hálával tartozunk minden partnerünknek ebben a valóban európai programban.

Strasbourg, 2007. augusztus

Rolf Gollob
(Zürich, Svájc)

Peter Krapf
(Weingarten, Németország)

⁴ A DÁN/EJO minden korcsoportnak tanítható, figyelembe véve a tanulók hozzáértését és tapasztalatát. A *Fedezzük fel a gyermekjogokat!* című kötet (DÁN/EJO, V. kötet) fogja át a tanításmódszertani megközelítési lehetőségeket az óvodáskortól a 8. osztályig.

A kézikönyv fogalmi keretrendszere: a kulcsfogalmak

A DÁN/EJO kulcsfogalmai – eszközök az aktív állampolgár számára

A fogalmakra koncentrálva e könyv az állampolgári és egyéb oktatási területekre vonatkozó klaszterikus didaktikai megközelítést követi. A fogalmak az elméletből erednek ugyan, de a tanítás és a tanulás során nem alkotnak szisztematikus elméleti keretet. Inkább azért használjuk őket, mert hasznos eszközként szolgálnak a tanuló számára.

A fogalmak olyan kognitív struktúrák, amelyek lehetővé teszik a tanulónak, hogy értelmes kontextusba helyezze az új információt, és, hogy azután könnyebben emlékezzen rá (konstruktivista tanulás). Ez főként azokra a tényekre és adatokra igaz, amelyeket a tanulónak máskülönben kívülről kellene tudnia. A fogalmak újságolvasáskor vagy a hírek hallgatásakor is segítenek, amikor is egy ügy azáltal válik jelentőssé, hogy olyan fogalmakhoz kötődik, mint a demokrácia, a hatalom, a konfliktus vagy a felelősség. A fogalmak tehát alapvető fontosságúak a jól informált állampolgár nevelésekor. De a fogalmak nemcsak struktúrát nyújtanak a kognitív tanuláshoz, hanem hatással vannak az értékek és képességek fejlesztésére is. Ezek az összefüggések a könyv minden fejezetében bemutatásra kerülnek, ahogy ez az alábbiakban részletesebben is látható lesz.

Azok a diákok, akik a DÁN/EJO kulcsfogalmai segítségével tanultak meg kérdéseket feltenni, felkészültebben tudnak majd új fogalmakkal és problémákkal bánni a jövőben (élethosszig tartó tanulás). A fogalomalapú tanulás a magasabb fokú, egyetemi szintű tanulmányaikra is előkészíti a tanulókat, ahol bizonyára találkozhatnak majd azokkal az elméletekkel, amelyekből e fogalmak erednek.

Hogyan értelmezik és hogyan használják a tanulók a kulcsfogalmakat?

A gondolkodás és a tanulás nagyon hasonlít ahhoz, ahogy a konkrét kapcsolódik az absztrakthoz. A fogalmak absztrakt dolgok, az elemzés és az okfejtés általánosításának eredményei. A tanulók kétféle megközelítéssel ragadhatják meg a fogalmakat, deduktíven vagy induktíven. A deduktív megközelítés a fogalomból indul ki, amely egy olvasmányban vagy egy szövegben szerepel, s amelyet aztán egy konkrét dologra, például, egy esetre vagy egy tapasztalatra alkalmaznak. Az induktív megközelítés éppen az ellenkező irányba halad, a konkrét felől kiindulva közelít az absztrakthoz. Az olvasó látni fogja, hogy a könyv fejezetei általában az induktív utat követik.

A könyvben szereplő kulcsfogalmak ennek megfelelően konkrét példákból vettek – gyakran történetekből vagy esetleírásokból. Amikor a diákok megvitatják, hogy egy adott példa hogyan vonatkozik az általánosra, akkor voltaképpen egy fogalmat keresnek, amely összefoglalja számukra az eset általánosított vonatkozásait. A tanár dönti el, hogy mikor és hogyan vezet be egy adott fogalmat.

A fogalmak a megértés eszközei, melyeket a tanulók az új témákra tudnak alkalmazni. Minél gyakrabban használnak egy fogalmat, annál jobban megértik azt, és annál közelebb kerülnek egymáshoz az összefüggések és a kapcsolódások (kognitív struktúrák). Ahelyett, hogy elkülönült tényeket tanulnának meg kívülről, a tanulók így az új információt az előzőleg már fölépített ismeretstruktúrához tudják kötni.

Hogyan használható a kézikönyv?

A konkrétól az absztrakt felé haladva a fejezetek a tanulás két fontos lépéséből az elsőt mutatják be. Eszközöket nyújtanak, de a tanárra és a diákra bizzák annak eldöntését, hogy miként használják azokat. Ez a második lépés, az absztraktból vissza a konkrétba. Nemcsak a diákok szükségletei és érdeklődése eltérő, hanem a témák és az anyagok, az intézményi keretek és az oktatási tradíciók is országról országra változnak. Ez a kézikönyv alkalmazásának kiindulópontja.

A könyv fejezetei olyan eszközöket kínálnak, amelyek növelik a politikai műveltséget és elősegítik a készség- és attitűdfejlesztést. Nem vonatkoznak semelyik adott állam ügyeire semmilyen konkrét időben, de az olvasó gyakran találkozhat majd azzal a javaslattal, hogy a tanárok vagy a diákok végezzenek anyaggyűjtést, mellyel saját országuk kontextusához tudják kötni a fejezeteket. A szerkesztők és fordítók, akárcsak a tanárok, tudatában kell legyenek ennek a szándékosan meghagyott hiánynak. Ahogy minden ország kifejleszti a maga demokratikus hagyományát, mely a saját kulturális tradíciójában és társadalmi fejlődésében gyökerezik, úgy minden országnak ki kell fejlesztenie saját, ennek megfelelő DÁN/EJO-változatát is – referálva saját oktatási és iskolarendszerére, politikai rendszerének intézményi berendezkedésére, a helyi politikai kérdésekre és döntéshozatali folyamatokra.

Mely kulcsfogalmak találhatóak a kézikönyvben?

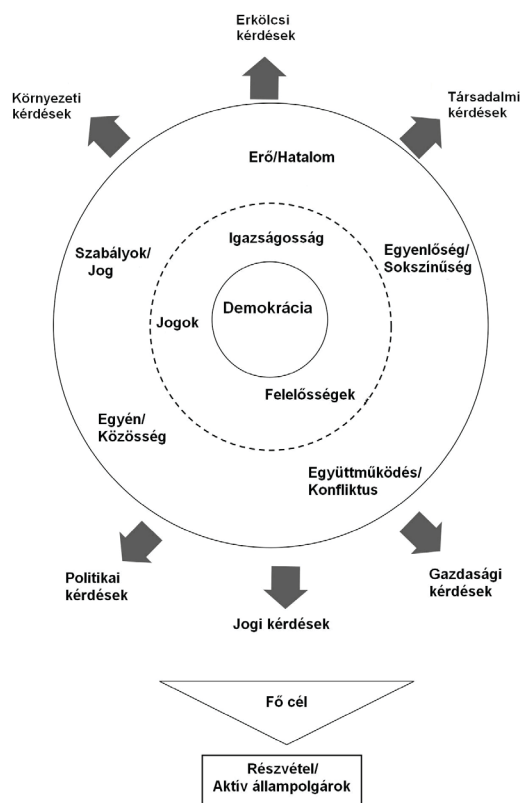
Az alább található fogalomtérkép koncentrikus körökben ábrázolva mutatja meg, hogy mely kulcsfogalmakat tartalmazzák a kézikönyv fejezetei.

A demokrácia a térkép közepén helyezkedik el, annak jelzéséül, hogy e fogalom a DÁN/EJO minden összefüggésében szerepel. Az aktív állampolgárok részvétele a demokratikus közösségben a DÁN/EJO kulcsfogalma, ezt tükrözi a fogalom központi helyzete.

A következő körben három kulcselem szerepel: a jogok, a felelősség és az igazságosság. Ezek arra a három független és lényeges feltételre utalnak, amelyekre szükség van, ha célunk, hogy a demokráciák sikeresek legyenek.

Az állampolgárok számára biztosítani kell az alapvető emberi jogokat és aktív használatukat, hiszen így válnak képessé arra, hogy részt vegyenek olyan döntéshozatali folyamatokban, mint például a szavazáshoz való jog, a véleménynyilvánítás szabadsága, a sajtószabadság, a törvény előtti egyenlőség és a többségi döntéshez való jog. A demokrácia versengésen alapul – érdekek, vélemények és értékek versengenek –, miközben az értékes javak szűkösek. A döntéshozás befolyásolásának lehetőségei, különösen a versengő piacgazdaságokban, egyenlőtlenül oszlanak el, társadalmi szinten egyenlőtlen a jólét és a lehetőségek megoszlása. A politika feladata eldönteni, hogy szükséges-e – és ha igen, akkor mennyire – korrigálni a gazdasági és szociális szükségletek eloszlását (társadalmi igazságosság). Az állampolgároknak jogukban áll az érdekvédelem, és kell is, hogy gyakorolják jogaikat érdekeik védelmében, ám egyetlen közösség sem maradhat fenn, ha tagjai nem hajlandók törődni egymással vagy a közösségi érdekekkel (felelősség). A vázlatos ábra azt kívánja bemutatni, hogy a fogalmak nem önmagukban állnak, hanem feszültségekkel teltlen kapcsolódnak egymáshoz. E feszültségek között kell egyensúlyt teremteni – ezáltal egyúttal megérteni is azokat. A többi fogalom, melyek a külső körben helyezkednek el, a központi fogalmakkal és egymással is megannyi kapcsolatot alkotnak.

A DÁN/EJO kulcsfogalmainak térképe

A kifelé mutató nyilak azt jelzik, hogy mindezen fogalmak sokféle – morális, szociális, jogi, politikai vagy környezeti – kérdés kapcsán alkalmazhatók.

Kulcsfogalmak és tanulási dimenziók a DÁN/EJO-ban

A kulcsfogalmak az adott fejezetekben tárgyalt témákhoz, valamint a DÁN/EJO e bevezetőben vázolt három tanulási dimenziójához kapcsolódnak. A következő táblázat azt ismerteti, hogy az egyes fejezetek mivel járulnak hozzá a demokráciáról és az emberi jogokról szóló, a demokrácia és az emberi jogok általi, valamint a megvalósulásukért folyó tanításhoz. A táblázat egyben azt is megmutatja, hogy miként és miért kerültek a fejezetek négy, a DÁN/EJO kulcsfogalmaira utaló cím alá csoportosításra:

1. *Egyén és közösség;*
2. *Felelősségvállalás;*
3. *Részvétel;*
4. *Erő és hatalom.*

E négy cím alá rendezve a fejezetek egy folyamatot alkotnak. Az 1. rész az egyéntől indul, majd a társadalomra fókuszál – társadalmi kölcsönhatás, sztereotípiák, sokszínűség és pluralizmus, pluralizmus és konfliktus. A 2. rész azt a kérdést veti föl, hogy kinek kell felelősséget vállalnia egy közösségen belül. A 3. részben található 5. fejezet (újságszerkesztés) önmagában áll, hiszen ez a fejezet kerül a legközelebb a közösségben való cselekvéshez – ebben az esetben az iskolai közösséget értve alatta. Végezetül, a 4. rész a jog, jogalkotás és politika kérdéseit veszi szemügyre mind általános szinten, mind az iskolai parlament kontextusában vizsgálva.

Fejezet-szám	Cím	DÁN/EJO kulcsfogalma	Tanítás a demokráciáról és az emberi jogokról – azok által – megvalósulásukért		
			„róla”	„általa”	„érte”
1. rész: Egyén és közösség					
1	Sztereotípiák és előítéletek. Mi az identitás? Milyenek látok másokat, ők milyenek látnak engem?	Identitás Egyén és közösség	Kölcsönös észlelés Sztereotípiák Előítélet Egyéni és csoportidentitás	Perspektívaváltás	A sztereotípiák és előítéletek fölismerése és megkérdőjelezése
2	Egyenlőség. Egyenlőbb vagy nálam?	Egyenlőség Diszkrimináció Társadalmi igazságosság	Diszkrimináció a társadalomban Az egyenlőség mint alapvető emberi jog	A különbözőség és hasonlóság megbecsülése Perspektívaváltás – a diszkrimináció áldozatainak szemszögéből	A diszkrimináció kihívást jelentő helyzetei Erkölcsei érvelés
3	Sokszínűség és pluralizmus. Hogyan tudnak az emberek békésen együtt élni?	Sokszínűség Pluralizmus Demokrácia	A pluralizmus és annak korlátai Egyenlő jogok és az oktatás A veszélyeztetett emberek és csoportok védelme az emberi jogi szerződésekben	Tolerancia Az ügyek helyett az emberekre való összpontosítás	Demokratikus vita/megbeszélés Tényfeltáró vita Tárgyalás

4	Konfliktus. Mit tegyünk, ha nem értünk egyet?	Konfliktus Béke	Győztes-győztes szituáció Igények, szükségletek, kompromisszum	Erőszakmentesség	Hatlépcsős konfliktuskezelő modell
2. rész: Felelősségvállalás					
5	Jogok, szabadságok és kötelezettségek. Melyek a jogaink, és hogyan védjük őket?	Jogok Szabadságok Felelősség	Alapvető szükségletek Vágyak Emberi méltóság Felelőségek és az emberi jogok védelme	A személyes felelősség tudatossága	Az emberi jogok megsértésének fölismerése és az azzal való szembeszállás
6	Felelősség. Felelősségi körök	Felelősség	Jogi, társadalmi, morális felelőségek A nem-kormányzati szervezetek (NGO-k) szerepe a civil társadalomban	Erkölcsei érvelés Dilemmák megoldása (a felelősség konfliktusai)	Egyéni felelősségvállalás
3. rész: Részvétel					
7	Osztályújság. A média megértése tapasztalati úton.	Demokrácia Közvélemény	A nyomtatott sajtó típusai A rovatok értelme, célja	Az információ és a véleménynyilvánítás szabadsága Tervezés Közös döntéshozatal	Projektért vállalt személyes felelősség
4. rész: Hatalom és intézmények					
8	Szabályok és jogrend. Milyen szabályokra van egy társadalomnak szüksége?	Szabályok és jog Jogállamiság	A jog értelme Polgári jog, büntetőjog Fiatalokra vonatkozó törvények A jó törvény kritériuma	Az igazságos törvények meghatározása	A törvénytisztelet
9	A kormányzat és a politika. Hogyan kell egy társadalmat kormányozni?	Hatalom és intézmények Demokrácia Politika	Kormányzati formák (demokrácia, monarchia, diktatúra, teokrácia, anarchia) A kormány felelősségi területei	A gondolat- és véleménynyilvánítás szabadsága Kritikai gondolkodás	Vita

A fejezetek kulcsterületek alá csoportosítása fokozott rugalmasságot nyújt a tanárnak. A diákok által az egyik fejezet tárgyalása során fölvetett kérdések gyakran megelőlegeznek egy későbbi fejezetben bekövetkező perspektívaváltást, ezáltal lehetővé teszik, hogy a tanár jobban megfeleljen a tanulók szükségleteinek.

A korábbiakban írtak szerint a kézikönyv minden fejezete induktív megközelítést követ. A táblázat bemutatja azokat a kategóriákat, amelyek a fejezetekben szereplő kulcsfogalmakhoz kapcsolódnak (a demokráciáról és emberi jogokról való tanulás). A DÁN/EJO második tanulási dimenzióját, a demokratikus attitűdök és értékek fejlesztését a *Felelősségvállalás* címet viselő 2. rész közvetlenül tárgyalja. Minden fejezetben megjelenik azonban az értékek dimenziója, ahogyan azt a „Tanítás a demokrácia és emberi jogok által” oszlop is mutatja. A DÁN/EJO harmadik tanulási dimenziója, a közösségben való részvétel elsajátítása (a demokrácia és az emberi jogok megvalósulásáért folytatott tanulás) szintén az összes fejezetben szerepel, de az 5. fejezet fókuszál a legerőteljesebben erre a dimenzióra.

Az óravázlatok a fogalmi tanulásra vonatkozó dobozokat tartalmazzák. Ezekben nemcsak a kulcsfogalmak magyarázata lelhető meg, hanem egyéb, az óra tartalmához tartozó fontos fogalmak is bemutatásra kerülnek.

Fogalompuzzle – a konstruktivista tanulás modellje

A fogalompuzzle vezérmotívumként vonul végig a könyvön. Minden fejezet címlapján megjelenik a kirakós, előtérbe emelve az adott fejezet kulcsfogalmát jelölő elemet. A kilenc illusztráció a bevezetőben itt most együtt látható, ekként bemutatva a teljes képet. Az ábra sokféleképpen olvasható.

Először is, az egyes részekben olvasható szövegek világossá teszik, hogy éppen melyik DÁN/EJO-fogalomra gondolt Peti Wiskemann, az alkotó. Továbbá, a kilenc képelem összekapcsolása által a puzzle azt is megmutatja, hogy a kilenc fogalom több különböző irányból is kapcsolódik egymáshoz és alkot egy jelentéssel bíró egészet.

A kész kirakós viszont azt a benyomást keltheti, mintha a könyvben szereplő kulcsfogalmak rendszere önmagában teljes egész lenne, és, hogy sem elvenni belőle, sem hozzáadni nem szükséges. Ebből a szempontból nézve a puzzle egy félrevezető üzenetet hordozhat, hiszen azt a látszatot kelti, mintha a kézikönyv konceptuális kerete semmilyen előzetes didaktikai választást nem követne.

A kilenc fogalom természetesen nem alkot egy zárt elméleti vagy ismereti rendszert! Sokkal inkább azért választottuk őket, mert kiemelten fontosnak vagy hasznosnak véljük őket. Más fogalmak is érdekesek lehetnek volna, például a pénz, a hatalom vagy az ideológia. A kézikönyv inkább egy eszköztárat nyújt, mintsem egy elméletet, nyitott az adaptációra és a kiegészítésre.

Másrészt viszont a megértésre tett kísérlet az értelem keresését jelenti, és a konstruktivista oktatás-elmélet szerint a tanulási folyamat a jelentésadásért folytatott erőfeszítés. A tanulók az új információt előzetesen szerzett ismereteikhez és korábban elsajátított tudásukhoz illesztik. Ily módon a puzzle értelmezhető úgy is, mint annak szimbóluma, ahogyan a tanuló a jelentést létrehozza. A diákok meg fogják próbálni egymáshoz illeszteni a DÁN/EJO kulcsfogalmait. Miközben ezt teszik, saját kirakóst hoznak létre a fejükben, különböző kapcsolódási módokkal, és az elemek saját, egyéni elrendezésével. Valószínűleg réseket vagy hiányzó kapcsolódási pontokat fognak felfedezni, és olyan kérdéseket tesznek föl, amelyek túlmutatnak a könyvben szereplő maroknyi kulcsfogalom céljain. Különböző eredményekre jutnak majd, amit a puzzle úgy tükröz, hogy a fogalmak a fenti ábrától és táblázattól eltérő sorrendben jelennek meg. A diákok esetleg hibákat ejthetnek majd saját képük összeállítása közben, ezért fontos, hogy megosszák munkájuk eredményét osztálytársaikkal. Amennyiben szükséges, akkor egy diáknak vagy egy tanárnak ki kell javítania azokat (dekonstrukció).

Amikor egy tanár e kézikönyvet használja, és az órára készül, lesz egy saját elképzelése arról, hogy ezek a fogalmak hogyan kapcsolódnak egymáshoz, és, hogy a diákok hogyan értelmezhetik vagy kell értelmezzék őket.

Ahogy a közmondás szól, egy kép többet mond ezer szónál. Így van ez ezzel a puzzle-el is, mely sok mindent elmond az olvasónak a könyvben szereplő kulcsfogalmakról, a didaktikai döntésekből levont következtetésekről és a konstruktivista tanulásról.

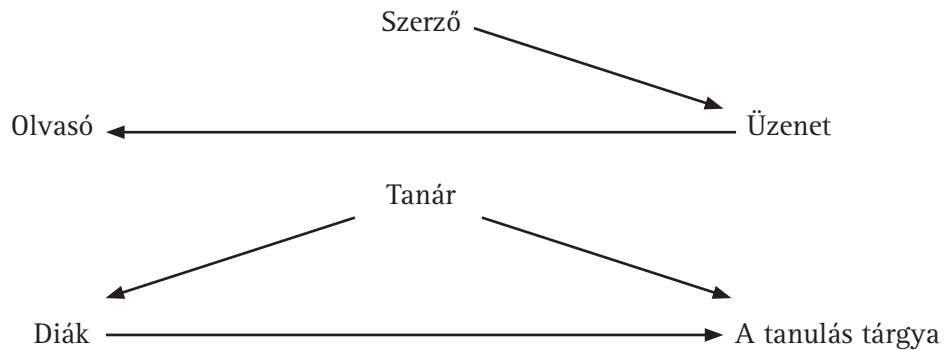
Az aktív olvasót a képek segítik az elemzésben

Ez a fejezet egy absztrakt gondolatkörrel, a fogalmakkal foglalkozott. A szerzőnek nehéz dolga van, amikor világossá igyekszik tenni a mondanivalóját, ahogy az olvasónak is nehéz dolga van, amikor megérteni igyekszik azt. A szerző és az olvasó e közös tapasztalata nagyon hasonlít a tanárok és a diákok közötti interakcióra. Megéri tehát eltöprengenünk a szerző és olvasó közötti kommunikáción ebben a bevezető fejezetben. Itt megint az induktív megközelítést alkalmazzuk, egy konkrét, közös tapasztalatból merítve annak érdekében, hogy eljussunk egy általános értelmezésig, mely más területeken is, elsősorban a tanítás és tanulás területén alkalmazható.

A kutatások azt mutatják, hogy sok olvasó mielőtt elmélyedne valamely szövegben, először a képeket és a diagramokat nézi meg. A képek érvénye abban rejlik, ahogy művészi erejük a képzelőerőnkre hat, valamint, hogy az információ koncentráltan jelenik meg bennük. Gyenge pontjuk viszont, hogy ez az információ nem-verbális csatornán keresztül jut el hozzánk. A néző esetleg olyan elképzelést építhet fel elméjében, amely ellentmond a szerző szándékának.

A szerző, az olvasó és az üzenet egy háromszögű kapcsolatot alkot. Ebben a felállásban egy elem mindig hiányzik a másik kettő kapcsolatából. Ez azt jelenti, hogy a szerzőnek soha nincs teljes ellen-

őrzése afölött, hogy az olvasó milyen üzenetet formál a saját fejében, ahogy a tanár sem határozhatja el, hogy végül mit tanul meg vagy mit felejt el a diák. Vagyis, ha az olvasót érdekli, és hajlandó utánajárni, hogy az ő képről alkotott értelmezése helyes-e – azaz, hogy összhangban van-e a szerző szándékolt üzenetével –, akkor ahhoz a szerzőnek egy magyarázó szöveggel kell ellátnia a képet.

Érdekes összehasonlítani a szerző és olvasó közötti kommunikációs rendszert a tanár és diák közötti didaktikai háromszögmodellel. Szerkezeti analógiák és jelentős különbségek találhatók közöttük. Mindkét esetben háromszögű struktúráról van szó, ami azt jelenti, hogy egyik elem vagy szereplő sem dominál az egész fölött. A szerzők olyan csatornán keresztül kommunikálnak olvasóikkal, mint ez a kézikönyv. Ez általában egyirányú kommunikáció. Szerző és olvasó ritkán találkoznak személyesen, és a szerző nem kap rendszeres visszajelzést. A szerzőnek nincs teljes ellenőrzése az olvasó fejében születő üzenet fölött.

A tanárnak az osztályteremben nincs teljes ellenőrzése a diákok tanulási folyamata fölött. Mindazonáltal a tanár és a diákok közötti személyes kapcsolat állandó visszajelzést biztosít, és a tanár személyisége a tanítási folyamat legerősebb hatású csatornája.

Egy képet nézve az olvasó egy üzenetet alkot a fejében, amely mintegy előrevetíti, mire számíton a szerző által nyújtott szöveg olvasása során. Előfordulhat, hogy az olvasó képről alkotott értelmezése megerősítést nyer, vagy talán azt fogja tapasztalni, hogy néhány elem dekonstruálódik. A képek segítenek egy, az olvasó elméjében zajló párbeszédet létrehozni a szerző és az olvasó között. A kép és a szöveg kombinációja segíti az aktív olvasót – és gondolkodót.

A képek értelmezése egy kulcskészség az úgynevezett információs társadalomban, és fontos, hogy a diákok gyakorlatot szerezzenek benne. Ezért azt ajánljuk, hogy a tanár mutassa meg ezt a puzzle-t a diákoknak! A kép elmagyarázása akár a tanár, akár a diákok feladata is lehet. A tanár fölhasználhatja a kirakókat arra is, hogy bemutassa a kézikönyv nyújtotta tananyagot a diákoknak, vagy pedig összefoglalásként alkalmazhatja a tanév végén. A diákok fölhasználhatják a puzzle-t kilenc részre, és a fejükben ténylegesen megszületett tananyaghoz illően újjáépíthetik. Azáltal, hogy megosztják egymással személyes összeállításukat, és beszélgetnek az elemek kapcsolódásairól és a fogalmakról, amelyeket megjelenítenek, a diákokban tudatosulnak saját tanulási és értelmezési folyamataik. A fogalmi tanulás tanulási folyamatára való reflektálás tapasztalata révén megérthetik, hogy a véleményalkotás és a véleménynyilvánítás szabadsága nemcsak a demokratikus döntéshozatal feltétele, hanem az olvasásé és tanulása is.

1. rész: Egyén és közösség

1. FEJEZET:

Sztereotípiák és előítéletek.

Mi az identitás? Milyenek látok másokat,
és ők milyenek látnak engem?

2. FEJEZET:

Egyenlőség. Egyenlőbb vagy nálam?

3. FEJEZET:

Sokszínűség és pluralizmus.

Hogyan tudunk békesen együtt élni?

4. FEJEZET:

Konfliktus. Mit tegyünk, ha nem értünk egyet?

1. FEJEZET

Sztereotípiák és előítéletek

**Mi az identitás?
Milyenek látok másokat, és ők
milyenek látnak engem?**

1.1 Milyenek látnak minket mások...

Több van egy emberben, mint hinnénk

1.2 Hányféleképpen lehet egy embert jellemezni?

Hogyan ismerhetünk meg jobban valakit?

1.3 Sztereotípiák és előítéletek

Elképzeléseink más emberekről, csoportokról vagy országokról

1.4 Sztereotípiák rólam!

Milyenek látom magamat – milyenek látnak mások engem?

1. FEJEZET: Sztereotípiák és előítéletek

Mi az identitás? Milyenek látok másokat, és ők milyenek látnak engem?

Ki is vagyok valójában? A diákok napról napra az értékek és az együttélés módjainak széles tárházát tapasztalják meg. Annak érdekében, hogy megtalálják saját helyüket, ki kell fejleszteniük a döntéshozás képességét. Mit tehetek és mit nem szabad megtennem? Mi a jó és mi a rossz? A gyerekek és a kamaszok gyakran tapasztalják, hogy ezekre a kérdésekre nem egyszerű válaszolni. Ami az egyik helyzetben jó lehet, az a másikban esetleg rossz. Hogyan tudom eldönteni? Mi mutathat utat?

Egyéni szinten két fontos eszköz szolgál útmutatóul: az ország alkotmánya, illetve az emberi jogok abban szereplő megközelítése. Az értékek pluralizmusát ez a két referenciapont szemlélteti egy társadalomban. A legfontosabb alapelv a személyes szabadság, mely a kölcsönös tolerancián és felelősségen alapulva megadja a jogot minden egyén számára, hogy a kölcsönös toleranciára és felelősségre támaszkodva fejlessze saját személyiségét, így hasznára válva egyrészt a közösségnek, melyben él, másrészt az egész emberiségnek. Nagymértékben különbözhetnek nézeteink és érdekeink, ha előzőleg egyezsége tudunk jutni azon szabályokról, hogy hogyan vitassuk meg nézeteltéréseinket békés úton.

A gyerekeknek és kamaszoknak tudniuk kell, hogy a felnőttek is küzdenek azokkal a kihívásokkal és követelményekkel, amelyekkel szembesülnek. Rá kell jönniük, hogy a tanároknak sincs a kezükben az abszolút igazság kulcsa, hanem hibákat követnek el és megpróbálnak tanulni belőlük.

Ez a tanítási egység olyan kérdésekkel foglalkozik, mint az egyén identitásfejlődése, valamint, hogy miként érzlelik emberek és csoportok saját magukat, illetve másokat. A diákoknak meg kell érteniük, hogy identitásuk mind önmaguk által meghatározottan, mind a másokkal való kölcsönhatásban formálódik. Az identitás egyszerre határozódik meg azáltal, hogy az egyének közötti különbségeket azonosítjuk, és, hogy szükségünk van arra, hogy beletartozzunk a családi vagy kortárs közösségbe, és védve legyünk általa. A fiatalok jobban meg fogják érteni önmagukat, ha feltárják személyes érzelmeiket és szükségleteiket, személyes fejlődésüket és a jövőre vonatkozó vágyaikat. Szükségük van arra, hogy különböző viselkedésformákkal kísérletezzenek, így bővítsék másokkal való kapcsolatteremtési tárházukat. Úgy tudják ezt megtanulni, ha konstruktívan részt vesznek a társadalmi kapcsolatteremtésekben.

Hazánk társadalom- és politikatörténete nagy hatással van mai életünkre. A diákokban úgy képes e hatás tudatosulni, ha rendszeresen információt gyűjtenek az aktuális ügyekről, megvitatják azokat, saját véleményüket alkotnak és meghallgatják mások véleményét is. Gondos figyelmet kell fordítaniuk a közvélemény részét képező nézetekre, előítéletekre és sztereotípiákra. Tisztában kell lennünk a befolyásolás e nehezen megragadható formáival annak érdekében, hogy tenni tudjunk ellenük, hogy kritikusan tudjunk reagálni saját választásainkra, és ha szükséges, meg tudjuk változtatni azokat.

Oktatás a demokratikus állampolgárságért és az emberi jogokért

A következő órák során a diákok

- megismerik a sztereotipikus gondolkodás fogalmait, és azt, hogy hogyan keletkeznek az előítéletek;
- fölismerik, hogy folyamatosan bizonyos tulajdonságokat rendelünk személyekhez és csoportokhoz;
- megértik, hogy ez a tulajdonságrendelés segítségünkre van abban, hogy kezelni tudjuk mindennapjaink összetettségét;
- fölismerik, hogy a tulajdonságrendelés ártalmas és igazságtalan is lehet;
- megtanulják, hogy a tulajdonságrendelés segíti az egyéni és csoportidentitás kialakulását;
- megtanulják, hogy az identitás összetett dolog, és hogy ez azt jelenti, hogy minden egyes embert különbözőképpen lehet és kell megérteni, illetve jellemezni.

1. FEJEZET: Sztereotípiák és előítéletek

Mi az identitás? Milyenek látok másokat, és ők milyenek látnak engem?

Az óra címe	Tanulási célok	A diákok feladatai	Eszközök/kellékek	Módszer
1. óra: Milyenek látnak minket mások?	A diákok megtapasztalják, hogy a vélemények összetettek és saját döntéseket hoznak.	A diákok egyedi szerepeket kapnak/húznak, és véleményt alkotnak. Megtanulnak perspektívát váltani.	Szerepleírások, 1.1. tanulói munkalap (1-3 csoport), nagyalakú papírok, filctollak.	Csoportmunka.
2. óra: Hányféleképpen lehet egy embert jellemezni?	A diákok fölismerik, hogy különbözőképpen lehet jellemezni egy és ugyanazon személyt.	A diákok elpróbálják és eljátszák a jeleneteket, és bemutatják írott munkáikat. Megbeszélük a megtekintett jeleneteket.	Az első óra eredményei válnak a második óra alapanyagává. A diákok felismerik, hogy részvételük és hozzájárulásuk nélkül a tanegységet nem lehet folytatni.	Szerepjáték, bemutatók és moderált közös megbeszélés/vita.
3. óra: Sztereotípiák és előítéletek	A tanulók megértik, hogy hogyan kapcsolódnak egymáshoz a sztereotípiák és az előítéletek, valamint, hogy hogyan vezethetnek azok nem csak leegyszerűsített, de igazságtalan nézetekhez is személyeket, embercsoportokat és egész országokat illetően.	A tanulók elgondolkodnak másokról alkotott nézeteikről, és csoportokban megvitatják azokat.	Üres papírlapok és filctollak.	Csoportmunka, közös megbeszélés/vita.
4. óra: Sztereotípiák magamról!	Tudatosul a tanulóknak, hogy mások hogyan látják őket, és megtanulják elfogadni azt. Jobban megértik, hogy mások hogyan látják őket, és reagálnak arra.	A tanulók jellemzik magukat és egymást, majd összehasonlítják munkájuk eredményeit.	1.2. tanulói munkalap	Páros munka, közös megbeszélés/vita.

1. óra

Milyennek látnak minket mások

Több van egy emberben, mint hinnénk

Tanulási célok	A diákok megtapasztalják, hogy a vélemények összetettek, és saját döntéseket hoznak.
A diákok feladatai	A diákok egyedi szerepeket kapnak/húznak, és véleménytalkotnak. Megtanulnak perspektívát váltani.
Eszközök/kellékek	Szerepleírások, 1.1-es munkalap (1-3 csoport), nagyalakú papírok, filctollak.
Módszer	Csoportmunka.

Az óra

A tanulók három csoportot alkotnak, és megkapják az 1. tanulói munkalapot (három különböző verziót a három különböző csoportnak), egy nagyalakú papírt és filctollat. (Nagyobb osztály esetében több csoport is kialakítható, ekkor a tanárnak több jelenetet kell biztosítania, vagy ugyanazt a feladatot is kiadhatja különböző csoportoknak. Az utóbbi forgatókönyv érdekes lehet, hiszen jól mutatja majd, hogy mennyi nagyon eltérő leírás és értelmezés lehetséges.) A tanár ezután elmeséli a fiú történetét, aki, miután családjával elköltözött, éppen új környezetét fedezi fel. Mesél az osztálynak a fiú naplójáról, de nem olvassa föl nekik, hiszen minden csoport csak a történet egy részét kapta meg.

Háttérinformáció a tanárok számára

A teljes szöveg így szól:

„Ez az első napom az új osztályomban. A családom egy másik vidékről költözött ide, és még idegennek érzem magam. Kedves Naplóm, rengeteg dolog történt velem az elmúlt napokban! Elmesélek közülük néhányat.

Jelenleg egy olyan lakásban lakunk, amely közel van a folyóhoz. Az egyik fiú osztálytársam pár ajtónyira lakik tőlünk. A harmadik napon már át is jött hozzám, és elhívott, hogy menjek vele horgászni. Nemet mondtam, mert a pecabotom még mindig az egyik lezárt dobozban van.

Van egy nagy focipálya az iskolánk előtt. Ennek örültem, mert szeretek focizni. Szóval, magammal vittem a labdát, és el akartam kezdeni gyakorolni. Épp csak egyet-kettőt lőttem, amikor az iskolagondnok leállított. Dühös volt, és azt kérdezte: Nem tudsz olvasni?! Nem láttam a táblát, amin az áll, hogy eső után a focipálya zárva van. Annyira megdöbbsentem, hogy szó nélkül hazamentem.

A fölöttünk lévő lakásban egy idős férfi lakik egyedül. Mikor tegnap hazaértem, találkoztam vele a kapu előtt, kezében a bevásárolt holmival. Egy élelmiszerekkel teli szatyrot cipelt, és nehezen kapott levegőt. Sajnáltam. Megkérdeztem, hogy segíthetek-e, és felvittem a csomagját az ajtajáig.”

A csoportoknak szóló háromféle munkalap a napló különböző részeit tartalmazza. A csoportok megfigyelései különbözőek lesznek aszerint, milyen információt kaptak. Ennek megfelelően minden csoport csak egy részét látja a fiú személyiségének, és ezt tükrözi a szerepjátékban. A feladatok értelmében a csoportoknak először a melléknevek listáját kell bemutatniuk. Csoportonként egyvalaki összegyűjti egy nagy papírra a csoportmegbeszélés során született megoldásokat a következő órai prezentációhoz.

Ekkor minden csoport kitalál egy rövid szerepjátékot, amely bemutatja a szövegértelmezésüket. E szerepjátékokat először az osztályban kell kifejteni és megvitatni, majd csak azután lehet elpróbálni. Erre sor kerülhet a terem különböző sarkaiban vagy esetleg megbeszéléseknek otthont adó szobákban az iskolaépületen belül vagy kívül, illetve, ha az idő engedi, akár a játszótéren is. Még ha a szerepjáték az elején némi időt is vesz igénybe, az erőfeszítés megtérül. Sok tanuló számára az, amit gyakran nehéz szavakba önteni, így egyszerűen és világosan kifejezhető.

A diákok feladata ezen az órán az, hogy posztereken összeállítsanak egy melléknevekből álló listát, és elpróbálják a jeleneteket.

Az óra végén a tanár összegyűjti a posztereket (a következő óra elején majd visszaosztja őket), és levezet egy rövid összefoglaló beszélgetést. Pozitív visszajelzést ad, és felveti a következő óra témáját.

2. óra

Hányféleképpen lehet egy embert jellemezni...

Hogyan ismerhetünk meg jobban valakit?

Tanulási célok	A diákok fölismerik, hogy különbözőképpen lehet jellemezni egy és ugyanazon személyt.
A diákok feladatai	A diákok elpróbálják és eljátszák a jeleneteket, és bemutatják írott munkáikat. Megbeszélik a megtekintett jeleneteket
Eszközök/kellékek	Az első óra eredményei (az elpróbált szerepjáték és az összegyűjtött mellékneveket tartalmazó poszter) válnak a második óra alapanyagává. A diákok felismerik, hogy részvételük és hozzájárulásuk nélkül a tanegységet nem lehet folytatni.
Módszer	Szerepjáték, bemutatók és moderált közös megbeszélés/vita.

Az óra

1. rész:

A tanár elmagyarázza az óra menetét. Ad öt percet a csoportoknak, hogy elpróbálják jeleneteiket. Ezután a csoportok bemutatják a jeleneteket.

Először a csoport egy tagja fölolvassa a naplőbejegyzést az osztálynak, melyhez az előző órai posztert használja. Ezután a csoport eljátsza a jelenetet. Javasoljuk, hogy minden jelenet megszakítás nélkül kerüljön bemutatásra! Ha több csoport kapta ugyanazt a naplőbejegyzést, kis változtatásokkal játszhatják a jeleneteket egymás után.

Miután a csoportok végeztek, a tanár pozitív visszajelzést ad, majd ismét összefoglalja a jelenetsor célját. Ha az osztály ismeri, hozzá van szokva ehhez a tanítási formához, akkor a tanulók továbbléphetnek a következő fázisra. Amennyiben nem, akkor tanácsos lehetőséget biztosítani a diákoknak, hogy visszatekintsenek és reflektáljanak a jelenetsorra, különös tekintettel a tartalomra és a formára.

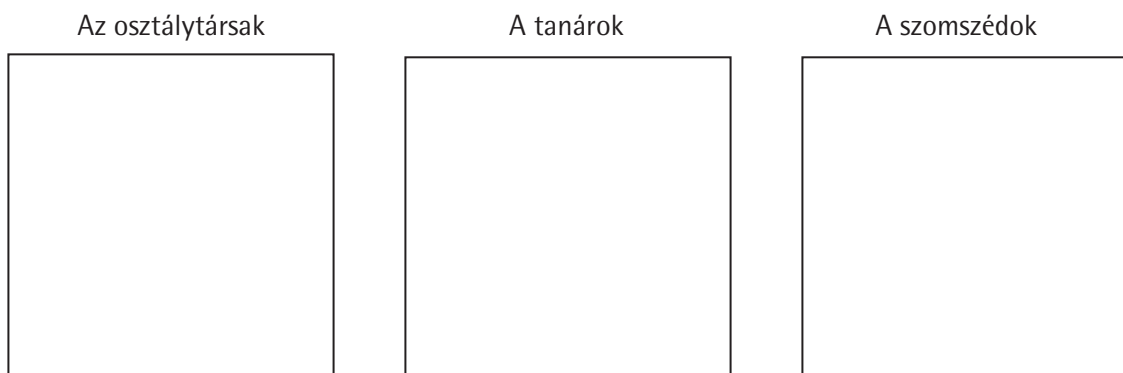
Íme, néhány példa arra, hogyan segítheti a szerepjátékra való reflektálást a tanár:

- Mi volt csoportként a tapasztalatunk?
- Felfedeztem valami újat magamról?
- Mennyire sikerült olyannak bemutatni a karaktereket, amilyenek?

2. rész:

Az óra második felében a diákok egy vagy két félkörbe ülnek a tábla körül. A tanár kihelyezi a posztereket egymás mellé a táblára. A diákok nézik, ahogyan kibontakozik a bemutató.

Ilyennek látják őt mások:

A tevékenységet követő összegző megbeszélés során fontos, hogy a diákok megértsék, teljesen normális, ha különböző emberek vagy csoportok valakit különféleképpen látnak. Nagyon fontos, hogy tudatosuljon bennük, hogy nem használhatnak olyan kategóriákat, mint „igaz” vagy „hamis”, a különböző nézőpontok jellemzésére. Valójában ahhoz, hogy valós képet alkothassunk a fiúról, hiba lenne pusztán egyetlen nézőpontból jellemezni őt.

Lehetséges vitaindítók a tanár számára a kritikus gondolkodás elősegítésére az osztályban:

- Ahogy ezeket a különböző jellemzéseket látom, úgy érzem, egy kicsit összezavarodtam.
- Akkor most mi az igazság?
- Kicsoda Marci valójában?

A tanár megvárja, amíg jópár diák keze a magasba lendül, és csak azután engedi, hogy a különböző válaszok elhangozzanak. Sorban följegyzi a válaszokat a táblára vagy szerencsésebb esetben egy flip chartra (nagy méretű papírra):

Mit tudunk elmondani a fiúról?

- Hogyan tudjuk őt megfelelően jellemezni?
- 1. állítás
- 2. állítás
- 3. állítás
- 4. állítás
- 5. állítás

Az óra végén a tanár összefoglalja a diákok első két órán szerzett benyomásait, megfigyeléseit. Előnyös lehet, ha rendelkezésre áll flip chart lap, amelyre följegyezhetők ezek a pontok, hisz a következő órákon így újra meg tudjuk őket mutatni. Az alábbi pontok hasznosak lehetnek:

Identitás:

- Egy ember személyiségének sok oldala van.
- Gyakran a különböző embereknek (szomszédok, barátok, tanárok, idegenek) teljesen különféleképpen látják ugyanazt az embert.
- Meg kell hallgatnunk az eltérő véleményeket ahhoz, ha jobban meg akarunk ismerni valakit.
- ...
- ...

Az óra végén a tanár arra kéri a diákokat, hogy adjanak visszajelzést, és ügyel arra, hogy ne kommentálja a diákok észrevételeit.

Különböző megoldások léteznek arra, hogy ezt hogyan lehet csinálni. Az egész osztályt megszólítani nem mindig a legjobb megoldás, hiszen többnyire ugyanaz a néhány diák fog válaszolni, és a visszajelzés nem lesz elég árnyalt. Az úgynevezett céltáblamodell javasolható ebben az esetben. Ez a módszer arra jó, hogy gyors visszajelzéseket kapjanak, lehetővé téve az összes diáknak, hogy megfogalmazza saját egyéni válaszát. A mellékletben megtalálható e visszajelző módszer részletes leírása.

A tanár ezután felvázolja a következő két óra anyagát, melyben az osztály immár nem egyes emberekkel, hanem társadalmi csoportokkal és egész országokkal foglalkozik majd.

3. óra

Sztereotípiák és előítéletek

Elképzeléseink más emberekről, csoportokról vagy országokról

Tanulási célok	A tanulók megértik, hogy hogyan kapcsolódnak egymáshoz a sztereotípiák és az előítéletek, valamint, hogy hogyan vezethetnek azok nemcsak leegyszerűsített, de igazságtalan nézetekhez is személyeket, embercsoportokat és egész országokat illetően.
A diákok feladatai	A tanulók elgondolkodnak másokról alkotott nézeteikről, és csoportokban megvitatják azokat.
Eszközök/kellékek	Üres papírlapok és filctollak.
Módszer	Csoportmunka, közös megbeszélés/vita.

Kulcsfogalmak

Sztereotípiák: Olyan vélemények, amelyeket csoportok vallanak magukról vagy más csoportokról.

Előítéletek: Érzelmileg telített vélemények társadalmi csoportokról (gyakran kisebbségekről) vagy bizonyos emberekről (gyakran kisebbségi csoportból származókról).

Az óra

Az óra célja, hogy képessé tegye a diákokat arra, hogy továbbvigyék ismereteiket arról, hogyan ismernek meg másokat egyéni szinten, egy általánosabb szintre, vagyis, hogy hogyan ítélünk meg nagyobb csoportokat, vallási közösségeket, etnikai csoportokat vagy országokat.

A tanár az óra elejére egy rövid, világosan szerkesztett előadással készül a sztereotípiák és az előítéletek közötti különbségről.

Azáltal, hogy összefoglalja az előző két órán született tanulási folyamatokat, eredményeket és megállapításokat, a tanár segít a diákoknak abban, hogy megértsék a különbséget a sztereotípiák és előítéletek között. A tanár úgy mutatja be a két fogalmat, hogy visszautal azokra a különböző véleményekre, amelyekkel az előző két órán a fiút jellemezték. Megpróbálja sztereotípiákként és előítéletekként bemutatni ezeket (lásd a fejezet végén található, tanároknak készült háttéranyagot, melyben e rövid, de kulcsfontosságú előadás egy vázlatát, modelljét találhatók). A következő lépésben a diákok kis csoportokat alkotnak. Különböző társadalmi csoportok jellemzésén dolgoznak, mint például:

- fiúk és lányok;
- foglalkozási csoportok;
- etnikai csoportok;
- országok;
- kontinensek.

Fontos, hogy ne arra kérjük a diákokat, hogy saját személyes véleményüket mondják el másokról! Inkább azt képzeljük el, hogy a társadalom, a szomszédok vagy a média mit mondana vagy gondolna azokról a csoportokról, amelyeket feladatuk kaptak/húztak.

A diákok megpróbálnak különbséget tenni a sztereotípiák és az előítéletek között, ily módon alkalmazva azt, amit a tanártól az óra elején hallottak.

A tanár fölírhat néhány tippet a táblára, a diákok pedig önállóan előadást tartanak a lista formájában elkészített eredményeikről. A tapasztalat azt mutatja, hogy egy előre elkészített lista (lásd az alábbi példát) segíti a diákokat, hogy a későbbi megbeszélésre följegyezzék gondolataikat.

A tanár sztereotípiákról és előítéletekről szóló bevezető előadását követően a tanulók 3-4 fős csoportokban hozzávetőleg 15 percig dolgoznak a fenti feladaton. A tanárnak óvatosan kell megválasztania, hogy a fenti példák közül melyeket javasolja. Az érintett ország politikai helyzetétől függően lehetőség van olyat választani, amely közel áll a diákok saját tapasztalataihoz. Ugyanakkor a tanár csak akkor említsen az országban vagy közösségben élő etnikai csoportokat, ha nincs olyan az osztályban, aki sérülhet ezáltal, és csak akkor, ha nem fenyeget a helyzet azzal, hogy olyan vitát vált ki, amely elszabadulhat, kikerülhet az irányítása alól!

A csoportmegbeszélések tartalma és eredményei egy közös foglalkozáson kerülnek bemutatásra. Minden csoport választ egy szóvivőt, aki a következő kritériumrendszer szerint képviseli a csoport munkájának eredményeit:

- A mi országunk, a mi csoportunk, a mi etnikai entitásunk, a mi foglalkozásunk.
- A csoport által megnevezett sztereotípiák.
- A csoport által megnevezett előítéletek.
- Elképzeléseink arról, hogy az egyes csoportoknak miért van ilyen véleményük.
- Saját véleményünk, mely tartalmazza a vélemények különbözőségének lehetőségét is.

A tanár azzal segíti a diákokat, hogy feljegyzik (címszavakban) az egyes csoportok megoldásait egy flip chartra.

Példa arra, hogyan lehet a tanulókat segítő feljegyezni a megoldásokat:

Csoport	Ország/foglalkozás/csoport	Sztereotípiák	Előítéletek	Megjegyzések
1				
2				
3				
4				
5				

Végezetül a tanár összefoglalja az órát, visszautalva mind a folyamatra, mind az eredményekre, és ismerteti az osztállyal a következő lépéseket.

4. óra

Sztereotípiák rólam!

Milyennek látom magamat – milyennek látnak mások engem?

Tanulási célok	Tudatosul a tanulóknak, hogy mások hogyan látják őket, és megtanulják elfogadni azt. Jobban megértik, hogy mások hogyan látják, és hogyan reagálnak az ő személyiségükre. Fölfedezik saját személyiségük másokra gyakorolt hatását.
A diákok feladatai	A tanulók jellemzik magukat és egymást, majd összehasonlítják munkájuk eredményeit.
Eszközök/kellékek	1.2. tanulói munkalap.
Módszer	Páros munka. Közös megbeszélés/vita.

Az óra

A tanár azzal kezdi az órát, hogy összefoglalja az előző két óra eredményeit, és elmagyarázza az aznapi óra ütemtervét.

Ezt követően a tanár fölidézi az osztály számára, hogy egy egyén megfigyelésétől indultak el (a fiú személyes helyzetétől), majd továbbhaladva megvizsgálták, hogyan látunk nagyobb csoportokat, mint például a szakmai csoportokat, etnikai csoportokat vagy egész országokat. Most ismét az egyénre fognak összpontosítani, de ez alkalommal önmagukra – mindenkire az osztályban. A következő kérdésre fognak koncentrálni:

Ki vagyok én?	
Hogyan jellemezném magam?	ön-észlelés
Hogyan jellemezne engem egy osztálytársam?	mások által kialakított kép

A tanár azzal segíti az ismertetést, hogy fölrajzolja ezt a táblázatot a táblára vagy egy flip chartra. Arra is megkérheti a diákokat, hogy ismételjék el, hogy mit tanultak az elmúlt két órán az önmagunkról kialakított képünk és a másokban rólunk kialakult kép közötti különbségről. Emellett vagy ennek alternatívájaként a tanár elismételheti a sztereotípiák és előítéletek kulcsfogalmainak ismertetését.

A tanár előveszi a munkalapokat, melyeken az szerepel, ahogy a tanulók Marcit jellemezték. Ezek abban segíthetik a diákokat, hogy annyi tulajdonságra és jellemzőre gondoljanak, amennyire csak lehetséges. A diákok feladata, hogy készítsenek listát az összes melléknévből, ami csak alkalmas lehet egy ember jellemzésére. Minden bizonnyal szükség lesz arra, hogy ezen a ponton a tanár ötleteket adjon. A diákokat például olyan kategóriákkal segíthetjük, amelyek a melléknevek jelentésének és a fókuszának leírását adják. Az ilyen kategóriák a következőket tartalmazhatják:

Hogyan mutatjuk be az embereket:

- Ha jó kedvük van?
- Ha rossz kedvük van vagy akár dühösek?
- Ha jó barátok?
- Ha azt szeretnénk bemutatni, hogy hogyan néznek ki?
- Ha mint diákokat szeretnénk jellemezni őket?
- ...

Ahelyett, hogy frontális tanítási helyzetben néhány diákot megkérdeznénk arról, hogy mit gondol, az egész osztály bevonására van szükség. Ez a következő gyakorlattal¹ érhető el, melyben a diákok önálló, egyéni munkában dolgoznak ki egy sor eltérő ötletet. A terem különböző sarkaiban vagy külön asztalokon nagyalakú papírlapokat lehet megelőzően kihelyezni vagy leteríteni. Ezekre a papírokon különböző kulcsszavak vagy kategóriák szerepelnek, címként feltüntetve. A diákok csendben körbejárnak a teremben, és fölírják az ötleteiket a poszterekre (ideális esetben az egyes papírokhoz tartozó filcekkel). Minthogy látják, amit a társaik írtak, a diákok nem ismétlik egymást, hanem kommentárt fűzhetnek a már leírtakhoz vagy új ötleteket írhatnak fel a papírokra.

¹ Az itt javasolt gyakorlat *A hallgatás fala* nevű gyakorlat egy változata (lásd: DÁN/EJO, VI. kötet, *Új ötletek kifejlesztése a DÁN/EJO területén*). Nem hivatalos fordítás – a ford.

Ennek a gyakorlatnak ilyen eredménye születhet:

Milyen egy ember, ha jókedve van?

- Vidám.
- Viccelődő.
- Nyugodt.
- Beszédes.
- Éneklő.
- Bájjos.
- ...
- ...

Nem szükséges összegző megbeszélés, hiszen a gyakorlat célja az, hogy ötleteket nyújtson a diákoknak a soron következő munkához. A tanárnak ekkorra már végig kellett gondolnia, hogy mely diákok dolgozzanak párban. Ez azért fontos, mert a téma, mellyel a diákok foglalkozni készülnek, kényes. Ezért a tanárnak el kell kerülnie, hogy olyan diákok kerüljenek össze, akik nem szeretik egymást, és ügyelnie kell rá, hogy senki érzelmei ne sérüljenek.

A csoportok a következő feladatot kapják:

Azt fogod most kideríteni, hogy milyennek látod önmagadat és milyennek látjátok egymást. A következőképp csináld:

- Először egyedül dolgozz.
- Vedd szemügyre a sok-sok jellemzőt, amit az osztályban lévő posztereken találsz, és válaszd ki közülük azokat, amelyek szerinted jól jellemeznek téged. Jegyezd le őket a munkalapra.
- Tedd hozzá azon saját tulajdonságaidat, valamint bizonyos helyzetekhez kapcsolódó jellemzőket magadról, amelyek nincsenek fenn a posztereken. Írd le őket a munkalapra.
- Ezután ugyanígy jellemezd a társad.
- Amikor mindeketten elkészültetek, osszátok meg egymással a megoldásaitokat. Érdekes lesz megnézni, hogy mely jellemzők és vélemények egyeznek, és melyek azok, amelyek különböznek vagy akár ellentmondanak egymásnak. Osszátok meg gondolataitokat és érzéseiteket egymással:
 - Mi az, ami meglepő számomra?
 - Mi tesz engem boldoggá?
 - Mi bosszant engem?
 - Mi bánt engem?
 - Tudsz olyan példákat mondani, amelyek alátámasztják a megítélésed?
 - Mi tekinthető (pozitív vagy negatív) sztereotípiának a jellemzők közül?

A tanárnak el kell döntenie, hogy tart-e egy lezáró közös összefoglaló megbeszélést az óra végén (mely egyben a tanulási fejezetnek is a vége, habár a folytatás lehetősége fennáll), vagy összefoglalja az elmúlt négy óra tanulási folyamatát. Bármelyik módszert is választja, azt fogja tapasztalni, hogy

javult a munka légköre az osztályban a tanegységsorozat során. A diákok szorosabb kapcsolatokat építettek ki egymással, és érdekes felismerésekre tettek szert, melyeket meg is osztottak egymással. Most már különbséget tudnak tenni:

- sztereotípiák és előítéletek;
- önészlelés és a mások általi észlelés között.

Fejlődtek szociális kompetenciáik, ami hasznos lesz számukra a mindennapi életük során úgy az osztályban, mint az iskolai élet egészében. A diákok gyakran találkoznak majd a négy óra által fölvetett témákkal, megszilárdítva ezáltal a tanultakat.

1.1. Tanulói munkalap (1. csoport) Szerepjáték

Válasszatok egy szóvivőt, aki hangosan felolvassa a rövid naplóbejegyzést és a feladatot a csoport számára!

Válasszatok meg egy másik csoporttagot, aki jegyzeteket készít és a megoldásokat bemutatja az osztálynak!

Bejegyzés Marci naplójából:

„Ez az első napom az új osztályomban. A családom egy másik vidékről költözött ide és még idegennek érzem magam. Kedves Naplóm, rengeteg dolog történt velem az elmúlt napokban! Elmesélek közülük néhányat.

Jelenleg egy olyan lakásban lakunk, amely közel van a folyóhoz. Az egyik fiú osztálytársam pár ajtónyira lakik tőlünk. A harmadik napon már át is jött hozzám, és elhívott, hogy menjek vele horgászni. Nemet mondtam, mert a pecabotom még mindig az egyik lezárt dobozban van.”

Feladatok:

1. Állítsatok össze egy listát azokból a melléknevekből, amelyekkel szerintetek Marci osztálytársai jellemeznék őt (használjátok az ötletrohamot/brainstormingot a csoportotokban).
2. Mit gondoltok, mit mondana Marci osztálytársa egy másik diáknak Marciról? Próbáljatok el egy rövid jelenetet, amit eljátszhattok az osztályban.

1.1. Tanulói munkalap

(2. csoport)
Szerepjáték

Válasszatok egy szóvivőt, aki hangosan felolvassa a rövid naplóbejegyzést és a feladatot a csoport számára!

Válasszatok meg egy másik csoporttagot, aki jegyzeteket készít és a megoldásokat bemutatja az osztálynak!

Bejegyzés Marci naplójából:

„Ez az első napom az új osztályomban. A családom egy másik vidékről költözött ide és még idegennek érzem magam. Kedves Naplóm, rengeteg dolog történt velem az elmúlt napokban! Elmesélek közülük néhányat.

Van egy nagy focipálya az iskolánk előtt. Ennek örültem, mert szeretek focizni. Szóval magammal vittem a labdát és el akartam kezdeni gyakorolni. Épp csak egyet-kettőt lőttem, amikor az iskola-gondnok leállított. Dühös volt és azt kérdezte: Nem tudsz olvasni? Nem láttam a táblát, amin az áll, hogy eső után a focipálya zárva van. Annyira ledöbbsentem, hogy egy szó nélkül hazamentem.”

Feladatok:

1. Állítsatok össze egy listát azokból a mellékevekből, amelyekkel szerintetek Marci osztálytársai jellemeznék őt (használjátok az ötletrohamot/brainstormingot a csoportotokban).
2. Mit gondoltok, mit mondana Marci osztálytársa egy másik diáknak Marciról? Próbáljatok el egy rövid jelenetet, amit eljátszhattok az osztályban.

1.1. Tanulói munkalap (3. csoport) Szerepjáték

Válasszatok egy szóvivőt, aki hangosan felolvassa a rövid naplóbejegyzést és a feladatot a csoport számára!

Válasszatok meg egy másik csoporttagot, aki jegyzeteket készít és a megoldásokat bemutatja az osztálynak!

Bejegyzés Marci naplójából:

„Ez az első napom az új osztályomban. A családom egy másik vidékről költözött ide és még idegennek érzem magam. Kedves Naplóm, rengeteg dolog történt velem az elmúlt napokban! Elmesélek közülük néhányat.

A fölöttünk lévő lakásban egy idős férfi lakik egyedül. Mikor tegnap hazaértem, találkoztam vele a kapu előtt, kezében a bevásárolt holmival. Egy élelmiszerekkel teli szatyrot cipelt és nehezen kapott levegőt. Sajnáltam. Megkérdeztem, hogy segíthetek-e, és felvittem a csomagját az ajtajáig.”

Feladatok:

1. Állítsatok össze egy listát azokból a melléknevekből, amelyekkel szerintetek Marci osztálytársai jellemeznék őt (használjátok az ötletrohamot/brainstormingot a csoportotokban).
2. Mit gondoltok, mit mondana Marci osztálytársa egy másik diáknak Marciról? Próbáljatok el egy rövid jelenetet, amit eljátszhattok az osztályban.

Háttéranyag a tanárok részére

Sztereotípiák és előítéletek

Mi a sztereotípiia?

Gyakran csoportok tagjaiként definiálunk embereket, aszerint, hogy milyen a kultúrájuk, vallási nézeteik, származásuk, vagy olyan külső jegyek alapján, mint a bőrszínük, méretük, hajviseletük vagy az öltözködésük.

Az efféle csoporthoz tartozás gyakran együtt jár azzal is, hogy bizonyos tulajdonságokat rendelünk az emberekhez, azaz, bizonyos képzeteket társítunk bizonyos csoportokhoz. Amennyiben ezek a képzetek annyira felnagyítottak vagy túlzók, hogy alig van már közük a valósághoz, akkor sztereotípiákról beszélünk.

Sztereotípiákat könyvekben (akár tankönyvekben is), képregényekben, reklámokban vagy filmekben is találhatunk. Szinte egészen biztos, hogy Ön is találkozott már sztereotípiákkal. Gondoljon csak például az afrikai nők képére, ahol a nők pálmalevelekből készült szoknyát viselnek, vastag szájuk van és apró csontok vannak az orrukba fúrva.

A sztereotípiától az előítéletig

Amikor egy embert vagy egy csoportot csak sztereotípiák alapján ítélünk meg, ahelyett, hogy önálló egyéniségként vagy egyéniségek csoportjaként tennénk, akkor az előítélettel van dolgunk. Ekkor anélkül formálunk véleményt az adott emberről vagy a csoportról, hogy valójában ismernénk. Az ilyen nézeteknek vagy elképzeléseknek legtöbbször semmi közük sincs a valósághoz, ráadásul gyakran kedvezőtlenek vagy ellenségesek.

„Pozitív” sztereotípiák

Mindamellettt léteznek pozitív sztereotípiák is. Például, amikor azt mondja valaki, hogy a feketék jó futók, akkor ezt pozitív sztereotípiának hívjuk. „És, mi ezzel a baj?” – kérdezhetné. De ebben az esetben is az történik, hogy egy kalap alá vesszük az embereket. Gondolkozzon csak: valóban igaz, hogy minden fekete gyorsan tud futni?

Mire jók a sztereotípiák?

Az előítéletek, úgy tűnik, kevésbé bonyolulttá teszik a világot. Amikor olyan emberekkel találkozunk, akiket furcsának találunk, gyakran nyugtalanokká válunk, kellemetlenül érezzük magunkat. Az ilyen helyzetekben az előítéletek lehetőséget nyújtanak arra, hogy leplezzük e nyugtalanságunkat – úgy tehetek, mintha mindent tudnék a másik(ok)ról és semmit sem kell kérdeznem tőlük. Ennek azonban az a következménye, hogy már a kezdet kezdetén elvesz az értelmes találkozás és valódi megértés lehetősége.

Milyen hatása van az előítéleteknek?

Az előítéletek támadó jellegűek. Először is, általában igazságtalanok. Az előítéletek megfosztják az embereket annak lehetőségétől, hogy megmutassák, kik is ők és mit képesek elérni. Például, egy munkaadó esetleg azért nem vesz fel roma származású jelentkezőt az állásra, mert azt hallotta, hogy „ők” mindig elkésnek. Néhány ember akkor is ragaszkodik az előítéletekhez és a populista elképzelésekhez, ha senkit sem ismer, aki megerősítené e negatív nézeteket.

Mit tehetünk az előítéletek ellen?

Az előítéletek nehezen szűnnek meg, ezért nehéz is kezelni őket. De nem kell elveszteni a reményt: senki sem születik előítéletesen. Az előítéleteket tanuljuk, így meg is válhatunk tőlük. Mielőtt megítélne valakit, kérdezze meg tőle, hogy miért csinálta azt, amit, bármiről is legyen szó. Emlékezzen arra, hogy minden bizonnyal Ön sem szeretné, ha valaki anélkül ítélné meg, hogy meghallgatná előbb Önt.

1.2. Tanulói munkalap

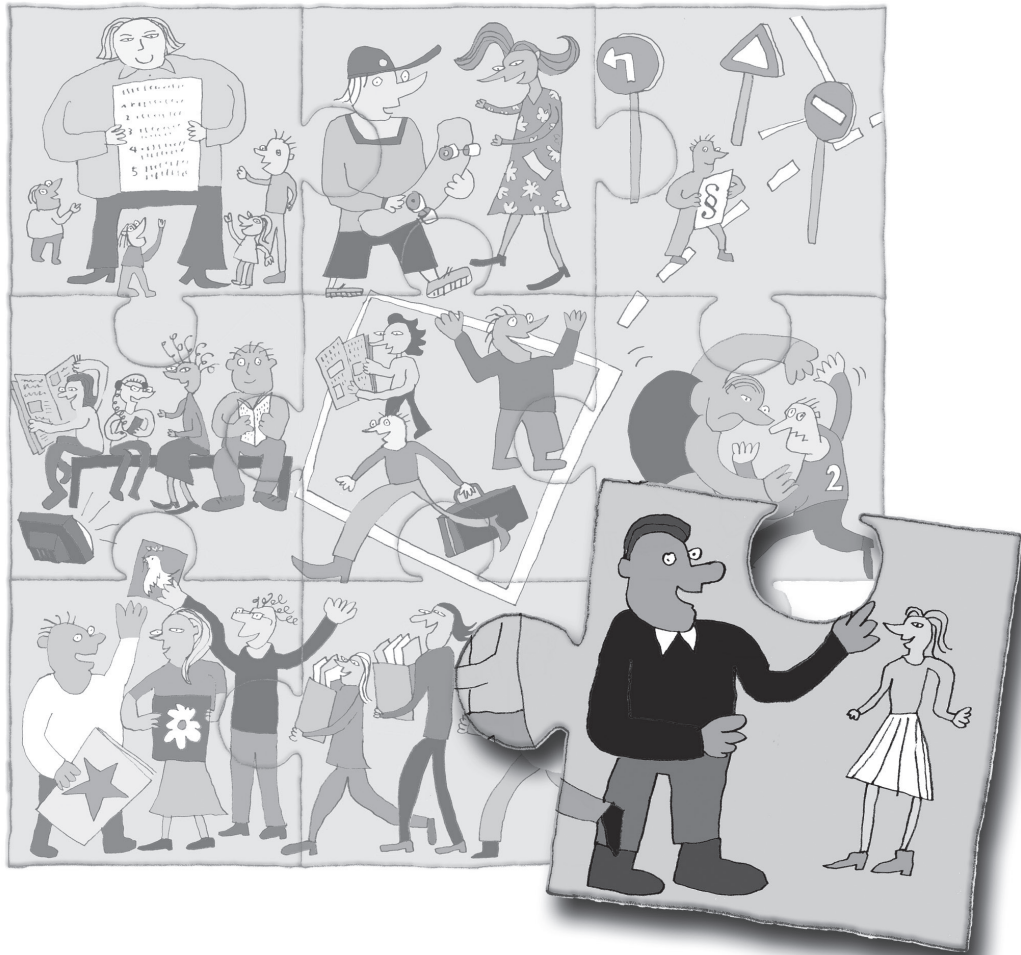
Ön-észlelés – mások általi észlelés

Dolgozzatok párokban!

Megbeszélés utáni megjegyzések – Miben egyeznek a nézeteink? – Miben különböznek a nézeteink? – Megjegyzések	Hogyan jellemzem magamat? (Saját ön-észlelésem)	Hogyan jellemzem a diáktársamat? (Másokról alkotott észlelésem, magam által leírva)	Megbeszélés utáni megjegyzések – Miben egyeznek a nézeteink? – Miben különböznek a nézeteink? – Megjegyzések

2. FEJEZET Egyenlőség

Egyenlőbb vagy nálam?

2.1 Különbségek és hasonlóságok

Ugyanolyan vagyok? Különböző vagyok?

2.2 Vesna története

Hogyan viselkednénk, ha velünk történe ugyanez?

2.3 Egyenlőség férfiak és nők között

Hogyan bánjunk a férfiakkal és a nőkkel?

2.4 Társadalmi igazságosság

Hogyan bánjunk az egyenlőtlenségekkel?

2. FEJEZET

Egyenlőség

Egyenlőbb vagy nálam?

Az egyenlőség fogalma elismeri, hogy mindenkit, korra, biológiai nemre, társadalmi nemre, vallásra, etnikumra stb. való tekintet nélkül ugyanazok a jogok illetnek meg.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának preambuluma ezekkel a szavakkal kezdődik: „Tekintettel arra, hogy az emberiség családja minden egyes tagja méltóságának, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak elismerése alkotja a szabadság, az igazság és a béke alapját a világon...” Az állampolgárság fogalma nem választható el az egyenlőség kérdéseitől. A társadalmakban jelen lévő és a társadalmak közötti egyenlőtlenségek a hatékony állampolgárság útjában állnak. Az egyenlőség ezért a demokratikus állampolgári nevelés központi eszméje. Mint ilyen szükséges, hogy foglalkozzon az egyenlőség kérdésével, és, hogy megerősítse, képessé tegye az embereket arra, hogy a diszkrimináció minden formája ellen fellépjenek.²

A sokszínűség, meghaladva a tolerancia eszméjét, a különbözőség valódi elismerését és értéként való értelmezését jelenti. Ez a pluralizmus és multikulturalizmus központi eszméje, és mint ilyen a DÁN egyik sarokköve. Ebből adódóan a DÁN-nak lehetőségeket kell biztosítania az észlelés vizsgálatára, valamint az előítéletesség és a sztereotipikus gondolkodás elleni küzdelemre. Biztosítani kell továbbá azt is, hogy a különbözőség a helyi, nemzeti, regionális és nemzetközi közösségek által befogadott és pozitívan számon tartott érték legyen.³

A szolidaritás az emberek azon képessége, hogy túl tudnak lépni saját határaikon, felismerik és hajlandók fellépni mások jogainak érvényesülése és védelme elősegítéséért. Ez a DÁN-nak is egyik kulcsfontosságú célja, hiszen törekszik, hogy ellássa az egyéneket azokkal az ismeretekkel, készségekkel és értékekkel, melyekre szükségük van ahhoz, hogy teljes értékű életet tudjanak élni közösségeikben. Ahogy fentebb kifejtettük, a szolidáris cselekedet szorosan kapcsolódik a cselekvéshez, mindamellett a szolidaritás legalább annyira egy gondolkodásbeli hozzáállás, mint amennyire egy viselkedésforma.⁴

Az előítélet egy olyan ítélet, amelyet egy másik emberről vagy emberekről azelőtt alkotunk, hogy valóban megismernénk őket. Az előítéletek pozitívak és negatívak is lehetnek. Az előítéleteket szocializációnk során tanuljuk, és rendkívül nehéz megváltoztatni vagy felszámolni őket. Ezért fontos, hogy tudatában legyünk létezésüknek.

A diszkrimináció gyakorolható direkt vagy indirekt módon is. A diszkrimináció direkt formáját az a szándék jellemzi, hogy egy másik embert vagy csoportot diszkriminálni akar, ilyen például egy foglalkoztatási iroda, mely visszautasítja a roma származású álláskeresőt, vagy az az ingatlanforgalmazó cég, amely nem ad bérbe lakásokat bevándorlók számára. Az indirekt diszkrimináció középpontjában egy eljárás mód vagy egy intézkedés áll. Akkor fordul elő, amikor egy kétségtől semleges szolgáltatás, kritérium vagy gyakorlat másokhoz képest *de facto* hátrányos helyzetbe hoz valakit vagy egy adott kisebbséget. A példák sora a tűzoltók minimális magassági előírásától kezdődően (mely több nőt, mint férfit zár el a szakmától) az áruházon át, amely nem alkalmaz olyan személyt, aki hosszú szoknyát visel, az olyan kormányhivatali vagy iskolai szabályzatig terjedhet, amely fejkendőt viselő személy számára megtiltja a belépést. Ezek a szabályok, melyek etnikai vagy vallási szempontból látszólag semlegesek, aránytalanul hátrányos helyzetbe juttatják azokat a hosszú

² Forrás: Karen O'Shea: *Fogalomtár a demokratikus állampolgárságra neveléshez (A glossary of terms for education for democratic citizenship)*, Európa Tanács, DGIV/EDU/CIT (2003). Nem hivatalos fordítás – a ford.

³ Uo.

⁴ Uo.

szoknyát, illetve fejkendőt viselő személyeket, akik egy adott kisebbséghez vagy vallási csoporthoz tartoznak.⁵ A gender terminus azokra a társadalmilag konstruált férfi- és női szerepekre utal, amelyek az illetők nemi hovatartozásán alapulnak. A gender szerepek ezért az adott szocio-ökonómiai, politikai és kulturális környezettől függenek, melyeket tovább befolyásolnak olyan egyéb tényezők, mint a faj, az etnikum, az osztály, a szexuális beállítódás és a kor. A gender szerepek tanult szerepek, az adott kultúrán belül és a kultúrák között is nagyon eltérők lehetnek. Szemben egy személy biológiai nemi jellegével, a gender szerepek változhatnak.⁶

A gazdasági és szociális jogok leginkább azokkal a feltételekkel foglalkoznak, amelyek az egyén teljes fejlődéséhez és a megfelelő életszínvonal megteremtéséhez szükségesek. Gyakran nevezik ezeket a jogokat „másodgenerációs” emberi jogoknak. Ezeket a jogokat abból a szempontból nehezebb érvényesíteni, hogy a rendelkezésre álló erőforrásoktól függenek. Olyan jogokat tartalmaznak, mint a munkához és az oktatáshoz, a pihenéshez és a megfelelő életszínvonalhoz való jog. Ezek a jogok nemzetközi szinten meghatározottak *A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában*, melyet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése fogadott el 1966-ban.⁷

Különböző embereknek különböző véleménye és attitűdje van arra vonatkozóan, hogy hogyan kellene társadalmunknak a társadalmi igazságossággal foglalkoznia. Ezek a vélemények és attitűdök nagy vonalakban fogalmazva három kategóriába sorolhatók:

A *darwinisták* úgy tartják, hogy az egyéneket terheli minden felelősség saját problémáikért, és magukra kell hagyni őket, hogy kezeljék azokat. Úgy vélik, hogy az embereknek ösztönzőkre van szükségük ahhoz, hogy keményebben dolgozzanak. A darwinisták többnyire a szociálpolitika küzdőterén kívül maradnak.

Az *együttérzők* azok, akik szolidárisak a szenvedőkkel, és tenni igyekeznek valamit annak érdekében, hogy csökkentsék fájdalmaikat. A szociális és gazdasági jogokat inkább elérendő politikai céloknak tekintik, mintsem emberi jogoknak. Ez gyakran vezet gyámolító hozzáálláshoz a nehéz szociális körülmények között élők iránt.

Az *igazságkeresők* meggyőződése, hogy az emberekkel tisztességtelenül bánnak, és ez nagymértékben a kormányzati döntések következménye. Abban hisznek, hogy meg kell változtatniuk a politikai és gazdasági rendszereket ahhoz, hogy az emberek ne legyenek arra kényszerítve, hogy szegénységben kelljen élniük.⁸

⁵ Uo.

⁶ Uo.

⁷ Uo.

⁸ Forrás: International Council of Human Rights Policy: *Feladatok határok nélkül. Emberi jogok és globális társadalmi igazságosság (Duties sans Frontières. Human rights and global social justice)*. Nem hivatalos fordítás – a ford.

2. FEJEZET

Egyenlőség

Egyenlőbb vagy nálam?

Az óra címe	Tanulási célok	A diákok feladatai	Eszközök/kellékek	Módszer
1. óra: Különbségek és hasonlóságok	A tanulók el tudják magyarázni az emberek közötti hasonlóságokat és különbségeket. A tanulók egyaránt értékelik a hasonlóságokat és a különbségeket.	A tanulók felfedezik a hasonlóságokat és a különbségeket az emberek között. A diákok megvitatják néhány következményét annak, hogy különbözőek vagyunk.	Füzet vagy papírlapok és tollak az egyéni munkához. Lehetséges a tevékenység kiterjesztése, de a csoportoknak szükségük lehet nagyalakú papírokra és filcekre, amennyiben a tanár ezeket használni akarja.	Egyéni és kiscsoportos munka.
2. óra: Vesna története	A tanulókban tudatosulnak a társadalomban meglévő előítéletek és a diszkrimináció. A tanulók képesek megérteni a diszkrimináció áldozatainak nézőpontját. A tanulók képesek a diszkriminációs helyzetekre reagálni.	A tanulók megvitatnak egy diszkriminációs esetet, és összehasonlítják a saját országukbeli helyzettel.	Választható, a 2.1. tanulói munkalap egy példánya.	Szövegalapú csoportmunka.
3. óra: Egyenlőség férfiak és nők között	A tanulókban tudatosul a társadalomban jelen lévő genderalapú diszkrimináció. A tanulók képesek megérteni a genderalapú diszkrimináció áldozatainak nézőpontját. A tanulók képesek reagálni a diszkriminációs helyzetekre.	A tanulók átgondolják, hogy ők, illetve általában a társadalom hogyan bánik a nőkkel.	A 2.2. tanulói munkalap egyik történetének egy példánya minden 4-5 fős csoport számára. Nagyalakú papírlap és filctoll minden csoportnak.	Kiscsoportos munka, megbeszélés/vita és prezentáció.
4. óra: Társadalmi igazságosság	A tanulókban tudatosulnak a társadalmi igazságossághoz kötődő problémák.	A tanulók megvitatják az igazságos elosztásra vonatkozó kérdéseket. A tanulók újra átgondolják az egész tanegységet.	A 2.3. tanulói munkalap részekre osztott példányai a pároknak (választható).	Szövegalapú megbeszélés/vita, páros munka, kritikai gondolkodás.

1. óra

Különbségek és hasonlóságok

Ugyanolyan vagyok? Különböző vagyok?

Tanulási célok	A tanulók el tudják magyarázni az emberek közötti hasonlóságokat és különbségeket. A tanulók egyaránt értékelik a hasonlóságokat és a különbségeket.
A diákok feladatai	A tanulók felfedezik a hasonlóságokat és a különbségeket az emberek között. A diákok megvitatják néhány következményét annak, hogy különbözőek vagyunk.
Eszközök/kellékek	Füzet vagy papírlapok és tollak az egyéni munkához. Lehetséges a tevékenység kiterjesztése, de a csoportoknak szükségük lehet nagyalakú papírokra és filckre, amennyiben a tanár ezeket használni akarja.
Módszer	Egyéni és kiscsoportos munka.

Az óra

A diákok 4-5 fős csoportokat alkotnak. Minden csoportnak szüksége lesz egy papírlapra és tollra.

A tanár elmondja, hogy a következőkben egy sor kérdést fog feltenni, melyekre a diákoknak *igen*-nel vagy *nemmel* kell válaszolniuk. Főlkészülésképpen a diákokat arra kéri, hogy írják fel a betűket ábécésorrendben A-tól R-ig vízszintesen egymás mellé, úgy, hogy elég hely maradjon alattuk. A tanár megcsinálhatja ugyanezt a táblán.

Példa

Kérdések: A B C D E F

Válaszok: 1 0 1 0 1

A tanár ezt követően fölteszi a kérdéseket az „A” listáról (A-tól R-ig), miközben a diákok egyéni munkában a következő módon jegyzik le válaszaikat: 1 („igen”) vagy 0 („nem”). A tanár szól a diákoknak, hogy még ha kétségeik lennének is valamelyik válaszukkal kapcsolatban, akkor is válasszanak egyet – ebben az esetben azt a választ, amelyet akkor éppen helyesebbnek gondolnak.

„A” lista	„B” lista
A. Nő vagy?	A. Mindig boldog vagy?
B. Jártál-e már több mint egy külföldi országban?	B. Vannak körmök az ujjaidon?
C. Szeretsz sportolni?	C. Tudsz egy kicsikét gondolkodni?
D. Játszol valamilyen hangszeren?	D. Anya szült?
E. Barna szemed van?	E. Tudsz bármiféle eszköz nélkül repülni (úgy, mint egy madár)?
F. Mindkét nagymamád él még?	F. Tudsz úgy élni, hogy egyáltalán nem iszol?
G. Szemüveges vagy?	G. Lélegzel?
H. Szeretsz vidéken lenni?	H. Folyamatosan víz alatt élsz?
I. Inkább csendes típusú vagy?	I. Érzel bármit is?
J. Inkább magasnak számítasz (az átlagosnál magasabbnak)?	J. Zöld a véred?
K. Inkább szomorú típusú ember vagy (az átlagosnál szomorúbb)?	K. Leestél már valaha valahonnan?
L. Könnyen megfázol?	L. Átlátsz a falakon?
M. Szeretsz utazni?	M. Tudsz másokkal kommunikálni?
N. Szeretsz fodrászhoz járni?	N. Szereted a szép időt?
O. Szeretsz számítógéppel dolgozni?	O. Jobban szeretnél nem találkozni emberekkel?
P. Félsz a magasságtól?	P. Van nyelved?
Q. Jobban szereted a barnát, mint a kéket?	Q. Tudsz a vízen járni (úgy, mint néhány rovar)?
R. Szeretsz rajzolni/festeni?	R. Fáradtnak érzed néha magad?

A tanár minden csoportból felkér egy képviselőt, hogy írja fel az „A” listára általa adott válaszokat a táblára. Ezután arra kéri a diákokat, hogy nézzék meg a táblán szereplő válaszokat, és gyorsan hasonlítsák össze a sajátjukkal. Látnak-e különbséget a válaszok között? Össze tudnak foglalni néhányat a különbségek közül?

A tanár ezt követően arra kéri a diákokat, hogy ezúttal a következő sor, a „B” lista kérdéseire válaszoljanak. Akárcsak az előbb, minden csoportból egy képviselő kap megbízást arra, hogy felírja válaszait az ábécé betűi alá a táblára.

Hogyan lehet az, hogy ez alkalommal szinte egyetlen különbség sincs a csoportok között? A tanár megkérdezi a diákoktól, hogy tudnak-e még olyat mondani, ami a legtöbbszörben közös?

A tevékenység kiterjesztése, továbbvitele érdekében a tanár minden csoportnak ad egy nagyalakú papírt és filcet. A feladatuk a következő lesz:

1. Találjatok példát három olyan helyzetre, amelyben kellemes, jó dolog más emberekhez hasonlítani. Érveljétek amellett, hogy miért gondoljátok úgy, hogy hasonlónak lenni kellemes, jó dolog.
2. Találjatok példát három olyan helyzetre, amikor kellemes, jó dolog másoktól különbözni. Érveljétek amellett, hogy miért gondoljátok úgy, hogy különbözni kellemes, jó dolog.

Ha szükséges, a tanár megmutatja, hogy a gondolkodási keret hogyan nyújt struktúrát a diákok válaszaihoz.

Helyzetek, melyekben kellemes érzés hasonlónak lenni	Miért?
a)	a)
b)	b)
c)	c)

Helyzetek, melyekben kellemes érzés különbözónak lenni	Miért?
a)	a)
b)	b)
c)	c)

A tanár ezt követően arra kéri a csoportokat, hogy találjanak példát három olyan helyzetre, amikor kellemetlen érzés másoktól különbözónak lenni. És ismét érveljenek, hogy miért gondolják úgy, hogy ez így van. Milyen érzést kelt ez bennük?

Helyzetek, melyekben kellemetlen érzés különbözónak lenni	Miért?
a)	a)
b)	b)
c)	c)

A tanár ezután megkérdezi a diákoktól, hogy milyen „másféle” emberekről tudnak, akikkel időnként rosszul bánnak, és kik azok, akik rosszul bánnak velük?

Csoportok, akikkel néha rosszul bánnak	Kik bánnak velük rosszul?
a)	a)
b)	b)
c)	c)

A tanár megkéri a csoportokat, hogy mutassák be a válaszaikat. Az osztály később tovább fogja elemezni, hogy mely jogok sérülhetnek a példaként említett helyzetekben. Ennek érdekében a csoportok egy-egy példányt kapnak az 5.2. tanulói munkalapból: az emberi jogok listájából.

2. óra

Vesna története

Hogyan viselkednénk, ha velünk történe ugyanez?

Tanulási célok	A tanulóknak tudatosulnak a társadalomban meglévő előítéletek és a diszkrimináció. A tanulók képesek megérteni a diszkrimináció áldozatainak nézőpontját. A tanulók képesek a diszkriminációs helyzetekre reagálni.
A diákok feladatai	A tanulók megvitatnak egy diszkriminációs esetet, és összehasonlítják a saját országukbeli helyzettel.
Eszközök/kellékek	Választható, a 2.1. tanulói munkalap egy példánya.
Módszer	Szöveg alapú csoportmunka.

Fogalmi tanulás

A diszkrimináció egy, a társadalomban széles körben elterjedt viselkedési mód. Nemcsak a hatóságok, hanem sok más szerv és egyének is érintettek a diszkrimináció gyakorlása kapcsán. Azáltal, hogy az óra egy megtörtént diszkriminációs történettel kezdődik, megteremti annak lehetőségét, hogy a diákok saját viselkedésükre reflektáljanak.

Az óra

A tanár felolvashatja vagy akár oda is adhatja a tanulónak a 2.1. tanulói munkalapot, hogy elolvassák.

Vesna története

Vesna, egy roma nő, elmondja, mi történt vele:

„Láttam egy eladóasszisztensi álláshirdetést egy ruhabolt kirakatában. 18 és 23 év közötti jelentkezőt kerestek. Én 19 vagyok, így bementem és érdeklődtem az állás iránt a boltvezetőnél. Azt mondta, hogy jöjjenek vissza két nap múlva, mert még nem jelentkezett elég ember.

Még kétszer visszamentem, és mindkétszer ugyanazt a választ kaptam. Úgy egy héttel később visszamentem a boltba. Az álláshirdetés továbbra is az ablakban volt. A boltvezető túl elfoglalt volt ahhoz, hogy beszéljünk, de azt üzenté, hogy az állást betöltötték.

Miután eljöttem a boltból, úgy föl voltam háborodva, hogy megkértem egy nem roma barátnőmet, hogy menjen be és érdeklődjön az állás iránt. Amikor kijött, azt mondta, hogy behívták hétfőre, állásinterjúra.”

Miután a diákok meghallgatták vagy elolvasták a történetet, a tanár 4-5 fős csoportokat alakít, és megkéri a diákokat, hogy vitassák meg a következő kérdéseket (a munkalap tartalmazza ezeket a kérdéseket; abban az esetben, ha a tanár fölolvasta a történetet, írja fel a kérdéseket a táblára vagy egy flip chartra):

1. Hogyan éreznéd magad, ha Vesna története veled esett volna meg? Hogyan reagálnál, ha a barátod azt mondaná, hogy őt behívták az interjúra?
2. Mit gondolsz, miért viselkedett így a boltvezető? A diszkrimináció egy formájának tartod ezt az esetet? Miért vagy miért nem?
3. Mit tehetett Vesna ebben a helyzetben? Mit gondolsz, változtathatott volna a helyzeten? Mit tehetek volna mások érte?
4. Elvárod a jogtól, hogy tegyen valamit az ilyen helyzetekkel kapcsolatban? Mit mondjon a jog?
5. Megtörténhetne ugyanez a te országodban is? Ha igen, milyen csoportok lennének érintve?

A tanár megkéri a diákokat, hogy mondják el első véleményeiket a fenti kérdésekre. Ez történhet úgy, hogy minden csoport egy-egy kérdésre válaszol, de úgy is, hogy minden csoport röviden több kérdést is megválaszol.

A tanár ezt követően elmondja a diákoknak, hogy Vesna története valóban megtörtént, több mint egy évtizeddel ezelőtt, és később, mikor a boltvezetőt a viselkedése okairól kérdezték, a következőket válaszolta:

A boltvezető válasza

„Úgy éreztem, hogy Vesna számára a távolság miatt, amelyet naponta meg kellett volna tennie a munkahelyére, nehézséget jelentene itt dolgozni. Nagyon megnehezíti a bolt vezetését, ha az alkalmazottak mindig elkésnek. Szívesebben választottam olyan valakit, aki a közelben lakik. Akinek az állást adtam, éppen megfelelt.”

A tanár elmondja a diákoknak, hogy Az Emberi Jogok Európai Egyezménye⁹ (14. cikk) kimondja: „A jelen Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani. Másrészt, Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata-

⁹ Hivatalosan kihirdetett magyar elnevezése szerint: Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről – a ford.

tának 2. cikke azt is kimondja: „Mindenki, bármely megkülönböztetésre, nevezetesen fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy bármely más véleményre, nemzeti vagy társadalmi eredetre, vagyoni, születésre, vagy bármely más körülményre való tekintet nélkül hivatkozhat a jelen Nyilatkozatban kinyilvánított összes jogokra és szabadságokra.”

A tanár ezután megkérdezi a diákoktól, hogy mit jelent ez a szöveg Vesna helyzetével kapcsolatban. Az óra befejezéséül a tanár elmondja az osztálynak, hogyan zárult a valóságban Vesna története.

Vesna történetének befejezése

„Vesna egy speciális európai bírósághoz fordult az esetével, amely a diszkriminációs jog érvényre juttatásával foglalkozik. A bíróság megállapította, hogy diszkrimináció áldozata lett. Számos embert megkérdeztek, akik a bolttól messze laktak. A lány, aki az állást kapta, 16 éves volt, fehér, és ugyanolyan messze lakott a bolttól, mint Vesna. A boltnak kárpótlást kellett fizetnie Vesnának az őt ért lelki sérülés miatt.”

Az összegző megbeszélés során a tanár arra kéri a diákokat, hogy írjanak egy levelet a boltvezetőnek vagy a város polgármesterének. Segítsen a diákoknak annak érdekében, hogy mind a saját nézőpontjukból, mind Az Emberi Jogok Európai Bírósága szempontjából meg tudják fogalmazni a leveleket. Fontos, hogy az egész osztály megismerje e leveleket, hogy így a hagyományos tanórákon kívüli beszélgetésekre is sor kerülhessen.

3. óra

Egyenlőség férfiak és nők között

Hogyan bánjunk a férfiakkal és a nőkkel?

Tanulási célok	A tanulóknak tudatosul a társadalomban jelen lévő genderalapú diszkrimináció. A tanulók képesek megérteni a genderalapú diszkrimináció áldozatainak nézőpontját. A tanulók képesek reagálni a diszkriminációs helyzetekre.
A diákok feladatai	A tanulók átgondolják, hogy ők, illetve általában a társadalom hogyan bánik a nőkkel.
Eszközök/kellékek	A 2.2. tanulói munkalap egyik történetének egy példánya minden egyes 4-5 fős csoport számára. Nagyalakú papírlap és filctoll minden csoportnak.
Módszer	Kiscsoportos munka, megbeszélés/vita és prezentáció.

Információs doboz

Hosszú utat kell még megtenni addig, amíg a férfiakat és a nőket egyenlő emberi lényekként fogják kezelni jogilag és a hétköznapi életben egyaránt. A családban, iskolában, munkahelyen előforduló különböző helyzetek azonban lehetőséget kínálnak arra, hogy fejlesszük empátiás készségünket ezekkel a kérdésekkel kapcsolatban, és bepillantást engednek abba, hogyan tudjuk kezelni az ilyen helyzeteket. Ez az óra is egy felhívás arra, hogy megváltoztassuk néhány osztálybeli vagy iskolai gyakorlatunkat.

Az óra

Az osztály 4-5 fős csoportokra van bontva. Mindegyik csoport megkapja a 2.2. tanulói munkalapon szereplő három történet egyikét. Miután a diákok elolvasták a történetet, a feladatuk az, hogy megvitassák a történetek mellett található kérdéseket.

A tanár ezután egy rövid összegző beszélgetést tart mindegyik történetről úgy, hogy minden csoportból felkér egy-egy tudósítót, foglalja össze tömören a történetet és a csoportmegbeszélés eredményeit. Amikor ezzel megvannak, arra kéri a diákokat, hogy figyelmesen tanulmányozzák a táblán található táblázatot, majd mondjanak két példát a biológiai nemi különbségekre és másik kettőt a társadalmi nem/genderbeli különbségekre annak érdekében, hogy meggyőződhessen róla, minden diák érti az ott szereplő meghatározásokat.

Biológiai nem	Társadalmi nem / Gender
Biológiailag meghatározott	Társadalmilag meghatározott
Állandó, a változás nem lehetséges	Dinamikus, a változás lehetséges
„A biológiai nem a természetes megkülönböztető jegyekre hivatkozik, melyek azokon a biológiai jellegeken alapulnak, amelyek meghatározzák, hogy valaki nő vagy férfi.”	„A gender/társadalmi nem egy olyan fogalom, amely (szemben a biológiai nemmel) a társadalmi különbségekre vonatkozik, azokra, amelyek tanultak, ami változhat az idővel, és amely történelmi, kulturális, tradícióbeli, földrajzi, vallási, szociális és gazdasági tényezőktől függően rendkívül változatos lehet.”

Saját csoportjukba visszatérve a diákok nagyalakú papírt és filceket kapnak. Most megvitatják, hogy mit gondolnak, vajon az ő iskolájuk elősegíti-e a nemek közötti egyenlőséget. Ha mind úgy gondolják, hogy igen, akkor öt példa bemutatásával kell alátámasztaniuk véleményüket. Amennyiben a válasz nemleges, találniuk kell öt olyan dolgot, amit meg lehetne tenni annak érdekében, hogy saját iskolájukban elősegítsék a nemek közti egyenlőséget.

Minden csoport bemutatja az eredményeit.

Amennyiben a tanár egy projekt munka kereteiben ki szeretné terjeszteni a gyakorlatot, fölkerheti a diákokat, hogy válasszanak ki egy vagy két ötletet, és dolgozzanak ki egy tervet arra, hogyan lehet azokat az iskolai életben megvalósítani. A tervnek tartalmaznia kell az átfogó célt, az elvégzendő feladatokat, a felelősöket és az időtervet.

Példa a tervre

Átfogó cél:		
Mit kell tenni?	Ki fogja elvégezni?	Mikorra kell elkészülni vele?

4. óra

Társadalmi igazságosság

Hogyan bánjunk az egyenlőtlenségekkel?

Tanulási célok	A tanulóknak tudatosulnak a társadalmi igazságossághoz kötődő problémák.
A diákok feladatai	A tanulók megvitatják az igazságosság elosztására vonatkozó kérdéseket. A tanulók újra átgondolják az egész tanegységet.
Eszközök/kellékek	A 2.3. tanulói munkalap részekre osztott példányai a pároknak (választható).
Módszer	Szöveg alapú megbeszélés/vita, páros munka, kritikai gondolkodás.

Információs doboz

Társadalmunkban nincsen arra vonatkozóan konszenzus, hogy mit is jelent valójában a társadalmi igazságosság. Az óra során használt történet célja, hogy miközben a kérdés összetettségét bemutatja, segítsen a diákoknak elgondolkodni azokon az alapelveken, amelyekre a társadalmi igazságosságnak épülnie kell.

Az óra

A tanár elmagyarázza a diákoknak, hogy ki fog osztani egy négy részből álló történetet, és miután minden részt elolvastak, beszélgetni fognak róla. Ennek alternatívájaként a tanár fölolvashatja a történetet.

A tanár ezután párokra osztja a diákokat, és minden pár kap egy példányt a 2.3. tanulói munkalapból. A tanár fölolvashatja, vagy meg is kérhet egy diákot, hogy olvassa fel ő, de akár a diákok magukban is elolvashatják a történetet.

Tanári példány: első rész

„Több mint egy óra telt el az első riasztás és aközött, hogy az Erzsébet királynő tengerjáró hajó süllyedni kezdett. Így az utasoknak lehetőségük volt némileg megszervezni magukat, mielőtt beszálltak a mentőcsónakokba. Az erős vihar miatt a hajó egy olajszállító tartályhajóhoz csapódva hajótörést szenvedett.

Fél nappal később néhány mentőcsónak szárazföldet ért egy apró sziklás szigeten. A sziget ovális alakú volt, körülben 1,5 km hosszú, feleannyi széles, és egy részét buja erdő borította. Ezen kívül nem volt másik, elfogadható távolságban lévő sziget. E napsütötte sziget lakatlan volt, eltekintve a Gazdagföldi családtól, amely egy luxusvillában élt a domb tetején és a sziget tulajdonosa volt.

Évekkel ezelőtt telepedett le a család a szigeten, és csupán a szükséges havi friss élelmiszer, üzemanyag és egyéb árut tartalmazó szállítmány erejéig tartott fenn kapcsolatot a külvilággal. Életük igen jól szervezett volt: saját maguk számára termeltek áramot, meg tudták venni a szükséges élelmiszert és folyadékot, és megvolt mindaz a modern kényelem, amire csak vágytak. A tulajdonos valaha igazán sikeres üzletember volt. Egy, a hatóságokkal adózási kérdésben támadt konfliktus miatt kiábrándult az életből, és úgy határozott, hogy azután kerülni fog minden külvilággal való kapcsolatot.

A villatulajdonos végignézte, ahogy a mentőcsónakok partot értek csinos kis szigetén, majd odament a hajótörött emberekhez.”

A tanár ezután azt mondja a diákoknak, hogy az első kérdés, amit meg kell fontolniuk, hogy véleményük szerint a sziget tulajdonosának erkölcsi kötelessége-e megengedni, hogy az emberek a szigetén maradjanak. A diákokat segítő a tanár fölolvass néhány állítást (lásd alább), és minden párnak el kell döntenie, hogy mely állítással/állításokkal ért egyet, és miért. A diákok párokban megbeszélik és lejegyzik a válaszaikat.

- A. A tulajdonos megtagadhatja a hajótöröttektől, hogy a szigetén maradjanak.
- B. A tulajdonos megtagadhatja a hajótöröttektől, hogy a szigetén maradjanak, amennyiben biztosítja számukra a szükséges élelmet és folyadékot.
- C. A tulajdonos megtagadhatja, hogy azok, akik nem tudnak fizetni (pénzzel, ékszerekkel vagy akár a munkaerejükkel), a szigeten maradhassanak.
- D. A tulajdonosnak meg kell engednie, hogy az emberek a szigetén maradjanak, ameddig csak szükséges. A hajótöröttek erkölcsi kötelessége, hogy tiszteletben tartsák a tulajdonos magánéletét és tulajdonát.
- E. A tulajdonosnak meg kell engednie a hajótörött embereknek, hogy feltételek nélkül élhessenek a szigeten, és társtulajdonosnak kell tekintenie őket.

A tanár visszajelzéseket kaphat az osztálytól például olyan kérdések révén, mint: Hányan választották közületek az „A” állítást? Hányan választottátok a „B” állítást? Miért?

Ezt követően a tanár kiosztja a történet második részét.

Tanári példány: második rész

„A sziget tulajdonosa úgy döntött, hogy megengedi a hajótörötteknek, hogy egy ideig maradjanak. Elvárta tőlük, hogy fizessenek a szolgáltatásokért és a tartalékaiból adott élelmiszerért. Amíg a hajóról hozott élelmiszer kitarthat, visszautasította, hogy bármit is eladjon nekik.

13 hajótörött volt. Viktor, várandós feleségével, Júliával, valamint a két gyermekük (3 és 7 évesek). Abramovitch, 64 éves gazdag ékszerkereskedő. Ő volt a legöregebb a csoportban, és nem voltak sem rokonai, sem barátai. Volt nála egy aranygyűrű-kollekció, gyémántok és egyéb értékes ékszerek. Velük volt négy fiatal, János, Kati, Laci és Attila, akik mind igen erősek, egészségesek és ügyesek voltak. Egy alternatív közösség által fenntartott házban éltek régebben, melyet maguk újítottak fel.

Mária, a jogász, aki félállásban dolgozott az egyetemen, bal lábával és csípőjével való problémái miatt (baleset érte) csak nagyon lassan tudott járni. Mátéval, egyetemi asszisztensével utazott, akivel éppen az USA-ba tartottak, hogy előadást tartsanak egy konferencián, és egy könyvkiadóval egyeztessenek egy könyv megjelentetéséről. Mindketten a büntetőjog szakértői voltak, ám semmi közügyességük nem volt. Végül, de nem utolsósorban ott volt Márton és barátnője, Viki, akik mindketten a hajó legénységéhez tartoztak, és akik az utolsó pillanatban, amit csak bírtak, magukhoz vettek a hajóraktárból: élelmiszerkonzerveket, kekszeket, olajat és néhány főzőedényt. Mindannyiuknak volt valamicske pénze, de Márton, a fedélzetmester jókora összeget hordott magánál, amit a legutóbbi kikötőben lopott el egy lakásból.

Volt a sziget domboldalában, a tengerhez közel egy apró, öreg fészker. Mindössze egyetlen szobája volt, amely szerény szállásul tudott szolgálni két vagy három ember számára.”

A tanár ezután elmagyarázza a pároknak, hogy el kell dönteniük, szerintük ki használhatja a fészert. A tanár felolvassa a következő állításokat, és arra kéri a diákokat, hogy párokból vitassák meg, mely állítással/okkal értenek egyet, miért, illetve, hogy tudnak-e esetleg más megoldást:

- A. A terhes asszony és a gyerekek.
- B. A négy fiatal, akik egyedülként képesek arra, hogy fölújítsák azt.
- C. Az ékszerkereskedő, aki fizet érte (ezáltal lehetővé téve a többiek számára, hogy ennyit vegyenek).
- D. A fedélzetmester és a barátnője, azzal a feltétellel, hogy megosztják a többiekkel a náluk lévő élelmiszert.
- E. A jogász, aki képes arra, hogy közvetítsen, és elsimítsa a vitákat a hajótöröttek között.

A diákok beszámolóját követően a történet következő része is kiosztásra kerül.

Tanári példány: harmadik rész

„A hajótörötteknek azt is el kellett dönteniük, hogy mihez kezdjenek a fedélzetmester által elhozott élelmiszer-tartalékkal, melyet ő nem akart megosztani. A megosztás voltaképpen saját maga és barátnője túlélési esélyeinek csökkentését jelentette volna.”

Most a pároknak azt kell megfontolniuk, hogy kinek járna a hajókészletből származó élelmiszer. A tanár ismét felolvassa az állításokat, és felkéri a párokat, hogy vitassák meg és döntsék el, hogy az állítások közül mellyel/melyekkel értenek egyet, miért, illetve, hogy látnak-e más megoldást.

- A. A fedélzetmesternek meg kell engedni, hogy megtartsa az élelmiszert saját maga és a barátnője számára.
- B. A rendelkezésre álló élelmiszert egyenlően kell elosztani a hajótöröttek között.
- C. A rendelkezésre álló élelmiszert az vehesse meg, aki a legtöbbet ajánlja érte (legyen az pénz, egyéb áru vagy szolgáltatás).

A diákok beszámolóját követően a történet utolsó része is kiosztásra kerül.

Tanári példány: negyedik rész

„A hajótöröttek úgy határoztak, hogy az élelmiszert mindenféle kompenzáció nélkül meg kell osztani. Erkölcsei kötelességérzetére hivatkozva kényszerítették Mártont, hogy adja át az élelmiszer-tartalékait. Egy hét múlva minden élelem elfogyott, egyetlen megoldás az maradt, hogy a villatulajdonostól szerezzenek valami ennivalót.”

A diákok párokban megbeszélik, hogy kinek kellene ennivalót kérnie a tulajdonostól, és hogyan kellene ezt megtenni. Ezután a tanár felolvassa a következő állításokat, és megkérdezi, hogy mellyel/melyekkel értenek egyet, miért, illetve, hogy látnak-e más megoldási lehetőséget.

- A. Mindenkinek egyesével kell a kereskedelmi feltételekről a tulajdonossal tárgyalnia (pénzzel, ékszerekkel vagy munkával fizetve érte). Ebben az esetben különösen a gyerekes családnak, a jogásznak és asszisztensének lesznek problémái.
- B. Minden rendelkezésre álló anyagi erőforrást (ékszerek, pénz) meg kell osztani a közösséggel, tekintet nélkül annak eredeti tulajdonosára. Az így vásárolt ételt egyenlően kell szétosztani. További élelmiszert munka ellenében lehet venni, egyénileg.
- C. Ugyanaz, mint a „B”, de mindenkitől elvárt, hogy képességeihez mérten dolgozzon és megossza az így módon szerzett ételt.
- D. Az ékszerkereskedő megvehet mindent, amit a tulajdonos hajlandó eladni, majd élelmiszer-csomagokkal „segítheti” a többieket.

A diákok beszámolóit követően a tanár közös megbeszélést tarthat, hogy segítse a diákokat a történetet a valóságra alkalmazni:

A saját társadalmunkban is tapasztalsz hasonló helyzeteket?

- A. ... a szomszédságokban vagy a családban?
- B. ... az országunkban?
- C. ... globális szinten?

Milyen valós helyzetekről tudsz, ahol az élelmiszerelosztás, az ivóvízhez való hozzájutás, illetve a lakhatási helyzet igazságtalansága megrendít téged?

- A. ... a szomszédságokban vagy a családban?
- B. ... az országunkban?
- C. ... globális szinten?

Miért?

Az óra végén mindenképpen szükséges elbeszélgetni a fejezet alapfogalmairól a tanulókkal. A tanár dönthet úgy, hogy beiktat egy extra órát. Kezdeként a tanár rövid ismertetőt tart a fejezetben található, egyenlőségre és sokszínűsége vonatkozó alapszabványok használatával. Akár ki is oszthat a diákoknak egy ismertetőt a különböző meghatározásokról. Ezután a diákok kis csoportokban töprengenek a négy óra anyagáról: Mit vitattak meg? Mit tanultak? Milyen új kérdések tudatosultak bennük? Javaslatokkal állnak elő arra vonatkozóan, hogy saját életükben hogyan tudnak az egyenlőtlenségi helyzetekre reagálni.

2.1. Tanulói munkalap

Vesna története

„Láttam egy eladóasszisztensi álláshirdetést egy ruhabolt kirakatában. 18 és 23 év közötti jelentkezőt kerestek. Én 19 vagyok, így bementem és érdeklődtem az állás iránt a boltvezetőnél. Azt mondta, hogy jöjjenek vissza két nap múlva, mert még nem jelentkezett elég ember.

Még kétszer visszamentem, és mindkétszer ugyanazt a választ kaptam. Úgy egy héttel később visszamentem a boltba. Az álláshirdetés továbbra is az ablakban volt. A boltvezető túl elfoglalt volt ahhoz, hogy beszéljünk, de azt üzenté, hogy az állást betöltötték.

Miután eljöttem a boltból, úgy föl voltam háborodva, hogy megkértem egy nem roma barátnőmet, hogy menjen be és érdeklődjön az állás iránt. Amikor kijött, azt mondta, hogy behívták hétfőre állásinterjúra.”

Kérdések

1. Hogy éreznéd magad, ha Vesna története veled esett volna meg? Hogyan reagálnál, ha a barátod azt mondaná, hogy őt behívták az interjúra?
2. Mit gondolsz, miért viselkedett így a boltvezető? A diszkrimináció egy formájának tartod ezt az esetet? Miért vagy miért nem?
3. Mit tehetett Vesna ebben a helyzetben? Mit gondolsz, változtathatott volna a helyzeten? Mit tehettek volna mások érte?
4. Elvárod a jogtól, hogy tegyen valamit az ilyen helyzetekkel kapcsolatban? Mit mondjon a jog?
5. Megtörténhetne ugyanez a te országodban is? Ha igen, milyen csoportok lennének érintve?

2.2. Tanulói munkalap

Férfiak és nők: a történet

1. történet

„Számталanszor megtörtént már ez velem. Vacsora után az anyám elvárja tőlünk, gyerekektől, hogy kivigyük az edényeket és a lábasokat a konyhába, letakarítsuk az asztalt, mosogassunk el, és győződjünk meg arról, hogy minden a konyhaszekrénybe került és az egész konyha takaros és tiszta. A fivéreim ismét, noha idősebbek nálam, azt mondták nekem, hogy ez nem az ő dolguk, és, hogy nekem kell mindezt megcsinálnom azért, mert lány vagyok. Ezúttal nem tiltakoztam, mert annyira bántott. Elpanaszoltam az apámnak, de ő azt mondta, hogy nem árt egy kis gyakorlás, így jól föl tudok készülni a háziasszonnyá válásra.”

Kérdések:

1. El tudod képzelni, hogy ez a te családotban történik?
2. Képzeld el, hogy te vagy ez a lány: mit mondanál a bátyáidnak? És az apádnak?
3. Egyetértesz Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 1. cikkével? Hogyan kapcsolódik ez a fent elmondott történethez?

„Minden emberi lény szabadnak, egyenlő méltósággal és jogokkal születik.”

2. történet

„Hat fiú vett körbe az iskolaudvaron. Mind engem bámultak és piszkáltak. Azt mondták: »Hé, srácok, biztosak vagytok benne, hogy ez egy lány? Nem kéne megvizsgálnunk ezt egy kicsit közelebről?« Ezután az egyikőjük közeledni kezdett hozzám, azt tervezve, hogy hozzám ér. Ebben a pillanatban az iskolaigazgató lépett az udvarra és a fiúk elmentek.”

Kérdések:

1. El tudod képzelni, hogy ez a te iskolában vagy annak környékén történik? Hozz példákat!
2. Képzeld el, hogy te vagy ez a lány: mit mondanál ezeknek a fiúknak?
3. Képzeld el, hogy egy másik fiú látja a távolból, hogy mi történik. Be kellene szerinted avatkoznia? Miért/miért nem? Hogyan tehetne volna?
4. A következő meghatározás alapján szexuális zaklatásnak tartanád azt, ami történt?

„Szexuális zaklatásnak minősül minden olyan viselkedés, amely során valaki szóban, tettleg vagy lelki módon szexuális jelleggel szándékozik vagy ténylegesen méltóságában sért, megfélemlít, lealacsonyít vagy fenyeget valakit. A zaklató viselkedést az motiválja, hogy a másik ember másik nemhez tartozik vagy más szexuális orientációjú. A szexuális zaklatás olyan cselekvés, amely az áldozat számára nem elfogadható fizikai, verbális, sugalmazó vagy egyéb viselkedés.”¹⁰

¹⁰ Forrás: Bosznia-Hercegovina Parlamenti Közgyűlése: Törvény a nemek közötti egyenlőségről Bosznia-Hercegovinában. 2. o. Nem hivatalos fordítás – a ford.

3. történet

„Fiatal mérnökként jelentkeztem egy műszaki karbantartási vezetői állásra egy építőanyag-gyárba. Másik 24 emberrel együtt részt kellett vennem általános, technikai és pszichológiai teszteken, mind férfiak – kivéve engem. A következő szakaszban öt embert választottak ki interjúra az ügyvezető igazgatóval. Noha a tesztek után a harmadik helyen álltam (egy nagyon megbízható forrásból tudok erről, egy barátomtól, aki a munkaügyi osztályon dolgozik), én nem voltam köztük. Anélkül, hogy említettem volna ezt az információt, megpróbáltam felhívni az ügyvezető igazgatót. Amikor sikerült elérnem, megkérdeztem, hogy számításba vették-e, hogy nő vagyok. Tagadta, de azt mondta, hogy azt azért el kell ismerni, hogy gyakran a nők pár év múlva teherbe esnek, és, hogy bizonyos munkák esetében ez a folytonosság kárára válhat. Azt is mondta, hogy ez a munka különösen nehéz lenne egy nő számára, mivel a technikus csapatban mindenki férfi, és ők meglehetősen gorombán viselkednek. Szerencsésnek érezhetem magam, hogy nem engem választottak.”

Kérdések:

1. El tudod képzelni, hogy ez a te környéken történik egy vállalatnál?
2. Képzeld el, hogy te vagy ez a nő: mit mondanál az ügyvezető igazgatónak?
3. Gondolod, hogy az ügyvezető igazgató ebben az esetben az országunkban érvényes törvénnyel szembemegy? Ha igen, hogyan bizonyítanád ezt?

„A foglalkoztatási folyamat, az álláshirdetés, a kiválasztási folyamat, a foglalkoztatás és az elbocsátás során előforduló bármilyen nemi alapú diszkriminációs forma törvénytelen.”¹¹

¹¹ Uo. 3. o.

2.3. Tanulói munkalap

A hajótörés

Első rész

„Több mint egy óra telt el az első riasztás és aközött, hogy az Erzsébet királynő tengerjáró hajó süllyedni kezdett. Így az utasoknak lehetőségük volt némileg megszervezni magukat, mielőtt be- szálltak a mentőcsónakokba. Az erős vihar miatt a hajó egy olajszállító tartályhajóhoz csapódva hajótörést szenvedett.

Fél nappal később néhány mentőcsónak szárazföldre ért egy apró sziklás szigeten. A sziget ovális alakú volt, körülben 1,5 km hosszú, feleennyi széles, és egy részét buja erdő borította. Ezen kívül nem volt másik, elfogadható távolságban lévő sziget. E napsütötte sziget lakatlan volt, eltekintve a Gazdagföldi családtól, amely egy luxusvillában élt a domb tetején és a sziget tulajdonosa volt.

Évekkel ezelőtt telepedett le a család a szigeten, és csupán a szükséges havi friss élelmiszer, üzemanyag és egyéb árut tartalmazó szállítmány erejéig tartott fenn kapcsolatot a külvilággal. Életük igen jól szervezett volt: saját maguk számára termeltek áramot, meg tudták venni a szükséges élelmiszert és folyadékot, és megvolt mindaz a modern kényelem, amire csak vágytak. A tulajdonos valaha igazán sikeres üzletember volt. Egy, a hatóságokkal adózási kérdésben támadt konfliktus miatt kiábrándult az életből, és úgy határozott, hogy azután kerülni fog minden külvilággal való kapcsolatot.

A villatulajdonos végignézte, ahogy a mentőcsónakok partot értek csinos kis szigetén, majd oda- ment a hajótörött emberekhez.”

Második rész

„A sziget tulajdonosa úgy döntött, hogy megengedi a hajótörötteknek, hogy egy ideig maradjanak. Elvárta tőlük, hogy fizessenek a szolgáltatásokért és a tartalékaiból adott élelmiszerért. Amíg a hajóról hozott élelmiszer kitarthat, visszautasította, hogy bármit is eladjon nekik.

13 hajótörött volt. Viktor, várandós feleségével, Júliával, és a két gyermekük (3 és 7 évesek). Abramovitch, 64 éves gazdag ékszerkereskedő. Ő volt a legöregebb a csoportban, és nem voltak sem rokonai, sem barátai. Volt nála egy aranygyűrű-kollekció, gyémántok és egyéb értékes ékszerek. Velük volt négy fiatal, János, Kati, Laci és Attila, akik mind igen erősek, egészségesek és ügyesek voltak. Egy alternatív közösség által fenntartott házban éltek régebben, amelyet maguk újíttak fel.

Mária, a jogász, aki félállásban dolgozott az egyetemen, bal lábával és csipőjével való problémái miatt (baleset érte) csak nagyon lassan tudott járni. Mátéval, egyetemi asszisztensével utazott, aki- vel éppen az USA-ba tartottak, hogy előadást tartsanak egy konferencián, és egy könyvkiadóval egyeztessenek egy könyv megjelentetéséről. Mindketten a büntetőjog szakértői voltak, ám semmi közügyességük nem volt. Végül, de nem utolsósorban ott volt Márton és a barátnője, Viki, akik mindketten a hajó legénységéhez tartoztak, és akik az utolsó pillanatban, amit csak bírtak, maguk- hoz vettek a hajóraktárból: élelmiszerkonzerveket, kekszeket, olajat és néhány főzőedényt. Mind- annyiuknak volt valamicske pénze, de Márton, a fedélzetmester jókora összeget hordott magánál, amit a legutóbbi kikötőben lopott el egy lakásból.

Volt a sziget domboldalában, a tengerhez közel egy apró, öreg fészker. Mindössze egyetlen szobája volt, amely szerény szállásul tudott szolgálni két vagy három ember számára.”

Harmadik rész

„A hajótörötteknek azt is el kellett dönteniük, hogy mihez kezdjenek a fedélzetmester által elhozott élelmiszer-tartalékkal, melyet ő nem akart megosztani. A megosztás voltaképpen saját maga és barátjánője túlélési esélyeinek csökkentését jelentette volna.”

Negyedik rész

„A hajótöröttek úgy határoztak, hogy az élelmiszert mindenféle kompenzáció nélkül meg kell osztani. Erkölcsi kötelességérzetére hivatkozva kényszerítették Mártont, hogy adja át az élelmiszer-tartalékait. Egy hét múlva minden élelem elfogyott, egyetlen megoldás az maradt, hogy a villatulajdonostól szerezzenek valami ennivalót.”

3. FEJEZET Sokszínűség és pluralizmus

Hogyan tudunk békésen együtt élni?

3.1 Hogyan tudunk együtt élni?

Hogyan tudja az oktatás elősegíteni a tolerancia és a megértés fejlesztését?

3.2 Miért nem értünk egyet?

Mi az alapja a különbözőségeknek?

3.3 Miben különbözünk egymástól?

Mennyire különbözőek a szükségleteink?

3.4 Miért fontosak az emberi jogok?

Miért van szükségünk emberi jogi törvényekre ahhoz, hogy megvédjük a sebezhető embereket?

3. FEJEZET

Sokszínűség és pluralizmus

Hogyan tudunk békésen együtt élni?

Ez a fejezet három kulcsfogalomra koncentrálna: a sokszínűségre, a pluralizmusra és a demokráciára. A fogalmak közti kapcsolatok elemzése azt szolgálja, hogy támogassa a diákokat azon attitűdök és készségek kifejlesztésében, amelyekre egy pluralista, demokratikusan irányított társadalomban szükségük lehet.

A pluralizmus a modern társadalmak azon alapjellemezője, mely értelmében a vallások és a politikai meggyőzések széles (de nem mindent magában foglaló) köre – a sokszínűség – elfogadott, valamint, hogy a különböző pártok által elképzelt ideális társadalmak akár egymással össze nem egyeztethetők is lehetnek. Például, a radikális szocialista pártokhoz tartozó állampolgárok egy olyan társadalomért küzdenek, amely ha megvalósulna, teljesen idegen lenne a jobboldali, kapitalista meggyőződésű állampolgárok számára. A pluralista társadalmakban sok hagyomány és érték hatása, beleértve a vallási meggyőzéseket is, visszaszorulóban van. Az egyéneknek saját maguk számára kell és lehet kialakítani azokat az értékeket, amelyek mellett elköteleződnek, és önállóan kell eldönteniük azt, hogyan kívánják élni az életüket. A pluralista társadalmak tehát kihívást jelentenek az embereknek: nagyobb fokú szabadságot élvezhetnek, mint valaha, ugyanakkor keményebben meg kell dolgozniuk azért, hogy egyezsége és kompromisszumra jussanak egymással – amely nélkül egyetlen közösség sem maradhat fenn. Ez felveti annak kérdését, hogy milyen politikai be rendezkedés biztosítja a legmegfelelőbb keretet a döntéshozás megszervezéséhez egy nyitott, pluralista társadalomban.

Egy autoriter rendszerben – egypártrendszer, teokrácia vagy diktatúra – ez a probléma úgy oldódik meg, hogy a hatalom egyetlen szereplő (például egy párt vagy egy vezető) kezében van, aki a közös érdek megvalósítása érdekében mindenki nevében dönt. Ez a megoldás úgy válaszol a pluralizmus támasztotta kihívásra, hogy kitér előle – fölhalmozva ezáltal az egyének szabadságát. A plurális társadalomban jelentkező konfliktusok esélyét elnyomják, de az ezért fizetett ár igen magas: sok probléma nincs megfelelően és tisztességesen megoldva, hiszen azok többé már nem fogalmazhatók meg világosan.

A demokráciában az állampolgárok megegyeznek a közös vezérlő elvekben, az eljárási szabályokban, valamint azokról a jogokról, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy egy sor kérdést illetően ne értsenek egyet, de amelyek egyben eszközként is szolgálnak ahhoz, hogy erőszakmentesen megegyezésre jussanak. Ilyen értelemben a demokrácia úgy segíti a béke megőrzését a plurális társadalmakban, hogy civilizálja a konfliktusokat, ahelyett, hogy elnyomná azokat. A közös érdek olyan, amit együtt kell megtalálni, amelyet közösen kell kialakítani, ahelyett, hogy egy párt/szereplő előre elhatározná. A nézeteltérés és a konfliktus normális jelenségek, semmi esetre sem károsak, egészen addig, amíg a romboló tendenciákat korlátok között sikerül tartani. A demokráciában mint kormányzati formában tehát az állampolgárok egyetértenek az olyan alapvető jogokat illetően, mint a lelkiismereti szabadság, a vallás és a véleménynyilvánítás szabadsága. Amikor az állampolgárok e jogokat gyakorolják, minden bizonnyal eltérő véleményekre fognak jutni, konfliktusaik lesznek, és a megoldás érdekében egyezkedniük kell egymással. Azt biztosítandó, hogy mindenki egyetértsen azokkal a szabályokkal, amelyekkel a konfliktusok kezelhetők és végül megoldhatók, a pluralista demokrácia állampolgárai arra kényszerülnek, hogy társadalmi szerződést kössenek egymással, mely garantálja, hogy az adott társadalom szociális és politikai szabályait betartják.

Az ilyen társadalmi szerződés magában foglalja a többségi hatalom elvét. Néhány kisebbségi csoport számára ez azzal a hátránnyal jár, hogy az urnán keresztül esetleg sohasem érik el a gyökeres változást hozó elképzeléseik megvalósulását. Másfelől, az ilyen társadalmak garantálják a politikai kisebbségek számára a jogot, hogy az állam beavatkozása nélkül kövessék legitím politikai céljait. A pluralista demokráciákban mindig fennáll annak a lehetősége, hogy radikális kormányok

kerülnek hatalomra, amelyek hajlamosak lehetnek politikai ellenfeleik aktivitását korlátozni. Ezért fontos, hogy az emberi jogokat és szabadságokat biztosító jogszabályok a demokratikus államok alkotmányába legyenek foglalva.

Minden generációnak meg kell értenie a pluralista társadalmakban jelen lévő kihívások összetett rendszerét, és azt, hogy miként lehet azoknak egy demokratikus közösségben megfelelni. Ez tartalmazza az iratlan társadalmi szerződés elismerését is, mely nélkül egyetlen demokratikus közösség sem boldogulhat. A demokratikus állampolgárságra nevelés és az emberi jogi oktatás abban tudja a diákokat segíteni, hogy fejlesszék az állampolgári részvétel gyakorlásához szükséges tudásukat, attitűdjeiket és készségeiket.

Oktatás a sokszínűségről és a pluralizmusról

A DÁN órák során a diákokat segíteni kell abban, hogy megértsék a szociális, politikai, vallási és faji sokszínűség természetét. Segítségükre kell lenni, hogy megértsék az ilyen típusú sokszínűségből fakadó kihívások összetett természetét. Tekintve, hogy számos előítélet a tudatosság és a megértés hiányából fakad, a legtöbb bigottság csökkenthető az attitűdök racionális vizsgálata révén a megértő érvelés módszerének ismerete és fejlesztése által.

Oktatás a sokszínűség és a pluralizmus megvalósulásáért

Ahhoz, hogy megtanuljanak bánni vele, a demokratikus vitát a diákoknak meg is kell tapasztalniuk. A demokratikus állampolgárságra nevelésnek tehát minden alkalmat meg kell ragadnia arra, hogy a diákok egy adott kérdés mentén kifejthessék saját véleményüket (bármilyen kis kérdés legyen is az), és, hogy meg is indokolják ezeket a véleményeket. Azáltal, hogy meghallgatják és válaszolnak társaik azonos kérdést érintő nézeteire, a diákok nemcsak saját elemző- és kifejezőkészségüket fejlesztik, hanem egyúttal egy erkölcsi és politikai sokszínűséget toleráló álláspontot is kialakítanak. Kifejlesztik a képességet, hogy el tudják fogadni a nézeteltéréses és ellentmondásos helyzeteket, továbbá, értékelni tudják a kompromisszumok szükségességét, valamint megértik a különbséget a tisztességes és tisztességtelen kompromisszumok között. Megtanulják, hogy az ügyekre kell összpontosítani, és tiszteletben kell tartaniuk az embereket, nézeteikre és érdekeikre való tekintet nélkül.

A demokratikus vita folyamatainak megtapasztalása során a diákok azt is megtanulják, hogy a nyitott és tisztességes viták megkövetelik bizonyos alapvető eljárások, módszerek betartását, többek között:

- minden résztvevőnek, aki hozzá tud járulni a vitához, lehetőséget kell biztosítani, hogy megtehesse;
- mindenki hosszászólását tisztelettel kell végighallgatni;
- a résztvevők az érvelést, ne pedig a személyt támadják;
- a résztvevőknek úgy kell vitába szállniuk, hogy elfogadják annak lehetőségét, hogy a saját álláspontjuk is változhat;
- az ellenséges viták, melyekben a résztvevők zárt pozíciókból vitatkoznak, gyakran kevésbé hasznosak, mint a tényfeltáró viták, melyekben nem „a vita megnyerése” a cél, hanem „a probléma jobb megértése”.

Ezt hangsúlyozza a DÁN mint tantárgy, melyben az érdeklődés, a vizsgálat és a vita általánosságban nagyobb fontossággal bír, mint az adott igazságok kinyilatkoztatása. Tanítási követelmény tehát, hogy a DÁN tanárok ahelyett, hogy dominálnának, azokat a készségeket fejlesszék, amelyek a diákokat gondolkodni segítik. Kutatások szerint a diákok csak akkor beszélnek többet az órán, ha a tanárok kevesebbet beszélnek.

3. FEJEZET

Sokszínűség és pluralizmus

Hogyan tudunk békésen együtt élni?

Az óra címe	Tanulási célok	A diákok feladatai	Eszközök/kellékek	Módszer
1. óra: Hogyan tudunk együtt élni?	<p>Megfontolni azokat a kérdéseket, amelyek akkor merülnek fel, ha különböző értékeket valló és eltérő vallású közösségek próbálnak békében együtt élni.</p> <p>Elgondolkodni az oktatás szerepéről a kultúrák közötti megértés fejlesztése terén.</p> <p>Elgondolkodni azon, hogy vajon egyes emberek önmagukban képesek-e hatást gyakorolni a társadalomra.</p>	<p>A diákok megvitatják a történet által felvetett kérdéseket.</p> <p>A diákok gyakorolják a kritikai gondolkodást.</p> <p>Megosztják egymással a gondolataikat.</p> <p>Egy kérdés mélyebb kibontására a diákok szerepjátékot játszanak.</p>	Példányok a 3.1. tanulói munkalapból.	<p>Megbeszélés/vita.</p> <p>Kritikai gondolkodás.</p> <p>Hipotézisalkotás.</p> <p>Szerepjáték.</p>
2. óra: Miért nem értünk egyet?	<p>Elgondolkodni azon, hogy miért vagyunk különböző véleményen fontos kérdéseket illetően.</p> <p>Kialakítani a képességet, hogy vitás kérdéseket meg tudjunk vitatni.</p> <p>Megfontolni, hogy milyen értékek szükségesek a demokratikus társadalmak alátámasztásához.</p>	<p>A diákok állításokat fogalmaznak meg, és megvédik véleményüket egy sor kérdést illetően.</p> <p>A diákok elemzik a vitatott kérdéseket érintő nézeteltérések okait.</p> <p>A diákok megfontolják a saját értékeiket érő hatásokat.</p> <p>A diákok irányelveket dolgoznak ki a pluralizmus tiszteletben tartására, és annak biztosítására, hogy ezt a megbecsülést és a közösségi ügyeket érintő párbeszédet fenntartsák.</p>	Nagy címkék a „négy sarok” gyakorlathoz.	<p>Megbeszélés/vita.</p> <p>Elmélkedés.</p> <p>Kritikai gondolkodás.</p> <p>Közös szabályalkotás.</p>

Az óra címe	Tanulási célok	A diákok feladatai	Eszközök/kellékek	Módszer
3. óra: Miben különbözünk egymástól?	<p>Azonosítani az okokat, hogy bizonyos emberek miért vannak hátrányos helyzetben az oktatáshoz való hozzáférés terén.</p> <p>Átgondolni az egyenlőség akadályait egy szélesebb közösségben.</p> <p>Elgondolkodni azon, hogy kik a felelősök azért, hogy az egyenlőség akadályait le lehessen bontani.</p>	<p>A diákok kritikailag elemeznék egy olyan hipotetikus helyzetet, amely a kulcsfogalmakkal foglalkozik.</p> <p>A diákok a saját társadalmi helyzetükre alkalmazzák az alapelveket.</p> <p>A diákok megvitatják az óra által felvetett fő kérdéseket.</p> <p>A diákok elkészítenek egy írásbeli feladatot.</p>	<p>Másolatok a történetről.</p> <p>Példányok a 3.3. tanulói munkalapból.</p>	<p>Kritikai gondolkodás.</p> <p>Megbeszélés/vita.</p> <p>Írásbeli érvelés kidolgozása.</p>
4. óra: Miért fontosak az emberi jogok?	<p>Elgondolkodni olyan kérdésekről, amelyek akkor merülnek föl, amikor különböző értékeket valló és életformát folytató emberek próbálnak együtt élni.</p> <p>Elgondolkodni azon, hogy miért hozták létre a nemzetközi emberi jogi eszközöket, különösen olyan területeken, ahol az egyének és a közösségek sérülékenyek.</p>	<p>A diákok kritikailag elemeznék és priorizálnak helyzeteket.</p> <p>A diákok szerepjátékvitákat rendeznek a szemben álló felek között.</p> <p>A diákok a szerepjáték alapján alapelveket dolgoznak ki, és összehasonlítják azokat az ECHR¹² vonatkozó szakaszaival.</p> <p>A diákok összehasonlítják a forgatókönyvet a saját országukban előforduló valós emberi jogi jogsértések példáival.</p> <p>A diákok prezentációt készítenek más diákoknak az ECHR-ből kiválasztott részekről.</p>	<p>Példányok a szigettörténetről.</p> <p>Példány a szituációs kártyákból minden kiscsoport számára.</p> <p>Az emberi jogok fő elemeit tartalmazó lista.</p> <p>Nagyalakú papírok és művészeti eszközök (igény szerint) a végső prezentációhoz.</p>	<p>Kritikai gondolkodás.</p> <p>Megbeszélés/vita.</p> <p>Tárgyalás.</p> <p>Csoportos prezentáció.</p>

¹² Az Emberi Jogok Európai Egyezménye – a ford.

1. óra

Hogyan tudunk együtt élni?

Hogyan tudja az oktatás segíteni a tolerancia és a megértés fejlesztését?¹³

Tanulási célok	<p>Megfontolni azokat a kérdéseket, amelyek akkor merülnek fel, ha különböző értékeket valló és eltérő vallású közösségek próbálnak békében együtt élni.</p> <p>Elgondolkodni az oktatás szerepéről a kultúrák közötti megértés fejlesztése terén.</p> <p>Elgondolkodni azon, hogy vajon egyes emberek önmagukban képesek-e hatást gyakorolni a társadalomra.</p>
A diákok feladatai	<p>A diákok megvitadják a történet által felvetett kérdéseket.</p> <p>A diákok gyakorolják a kritikai gondolkodást.</p> <p>Megosztják egymással a gondolataikat.</p> <p>Egy kérdés mélyebb kibontására a diákok szerepjátékot játszanak.</p>
Eszközök/kellékek	Példányok a 3.1. tanulói munkalapból.
Módszer	<p>Megbeszélés/vita.</p> <p>Kritikai gondolkodás.</p> <p>Hipotézisalkotás.</p> <p>Szerepjáték.</p>

¹³ Készült a londoni Citizenship Foundation által kidolgozott óraterv alapján.

Az óra

A tanár ismerteti az óra céljait, és felolvassa az *Iskola az erdő szélén* című történetet az osztálynak (3.1. tanulói munkalap).

A tanár körbeülteti a diákokat, és arról kérdezi őket, hogy mit találtak meglepőnek vagy érdekesnek a történetben, és miért. Mielőtt az egész osztállyal megosztanák, két percig „zümögő csoportokban” (párokban) beszélgethetnek a kérdésről.

A tanár emlékezteti az osztályt, hogy egy „vizsgálódó” beszélgetésben az a cél, hogy megosszuk egymással gondolatainkat, majd pedig együtt dolgozzuk fel azokat. Nincsenek jó vagy rossz válaszok.

A tanár ezután megkérdezi: „Gondoljatok annyi emberre, ahányra csak tudtok, aki fel akarhatta gyújtani az iskolát. (Például: a gyerekek vagy a tanárok közül valaki? A közösség tagjai közül valaki, például a pap?) Mik lehetnek volna a motivációik? Ki az, aki nyer, és ki az, aki veszít azzal, ha az iskolát nem építik újjá? (Például: ha a diákoknak nem kell iskolába menniük, akkor ez nyereség vagy veszteség számukra?)”

Mindez egy táblázatban is ábrázolható az alábbi módon:

Résztevő	Nyereségek	Veszteségek
Diákok		
Szülők		
Pap		
A teljes közösség		
Egyéb?		

A tanár most arra kéri a diákokat, hogy koncentráljanak a tanár szerepére a történetben. Elsőre egy általános kérdés: „Mi a véleményetek a tanárról?”, melyre azonnal válaszolhatnak a diákok. További elemző, összegző kérdések lehetnek:

- Bolond volt-e, egy idealista, vagy talán bátor?
- Csodáljátok vagy lenézitek azért, amit tenni próbált?
- Mit gondoltok, milyen indítékai lehettek?
- Honnan származhattak a szociális értékei?
- Mit tegyen most, és miért? (Megpróbálja újra vagy adja föl?)
- Ha te is ennek az iskolának a diákja lennél, mit szeretnél, mit tegyen a tanár?

A tanár ezután segít a diákoknak saját közösségükhöz kapcsolni a történetben fölmerülő kérdéseket. Lehetséges kérdések:

- Gondolj arra, hogy te hol élsz.
- Mit gondolsz, léteznek olyan emberek, mint ez a tanár?

Lehetséges szerinted, hogy egyes emberek egyedül változást tudnak elérni a társadalomban? Gondolkodj példákon.

A történet által felvetett további fontos kérdések:

- Mit gondolsz, mennyire érhető el, hogy a gyerekek együtt taníttatása révén a két nép békeségre jusson?
- Miféle problémákkal szembesülnek az iskolák és a tanárok, amikor különböző értékeket valló vagy különböző vallású gyerekek tanulnak együtt? Hogyan lehet ezeket megoldani?

Az órát egy szerepjátékkal is kerekké lehet tenni. Képzeljétek el, hogy mielőtt az iskola leég, a síksági gyerekek szülei közül páran panasszal fordulnak a tanárhoz:

„Mivel több síksági gyerek jár az iskolába, mint hegyvidéki, ezért azt gondoljuk, hogy nem kellene a hegyvidéki gyerekek vallására tanítani a mi gyerekeinket. Az itt tanultak szembefordíthatják őket saját közösségükkel.”

A tanár emiatt szomorú lesz. Párokban találjatok ki egy beszélgetést ez egyik szülő és a tanár között. Adjátok elő a jelenetet a többieknek.

2. óra

Miért nem értünk egyet?

Mi az alapja a különbözőségeknek?

Tanulási célok	<p>Elgondolkodni azon, hogy miért vagyunk különböző véleményen fontos kérdéseket illetően.</p> <p>Kialakítani a képességet, hogy vitás kérdéseket meg tudjunk vitatni.</p> <p>Megfontolni, hogy milyen értékek szükségesek a demokratikus társadalmak alátámasztásához.</p>
A diákok feladatai	<p>A diákok állításokat fogalmaznak meg, és megvédik véleményüket egy sor kérdést illetően.</p> <p>A diákok elemzik a vitatott kérdéseket érintő nézeteltérések okait.</p> <p>A diákok megfontolják a saját értékeiket érő hatásokat.</p> <p>A diákok irányelveket dolgoznak ki a pluralizmus tiszteletben tartására, és annak biztosítására, hogy ezt a megbecsülést és a közösségi ügyeket érintő párbeszédet fenntartsák.</p>
Eszközök/kellékek	<p>Nagy címkék a „négy sarok” gyakorlathoz.</p>
Módszer	<p>Megbeszélés/vita.</p> <p>Elmélkedés.</p> <p>Kritikai gondolkodás.</p> <p>Közös szabályalkotás.</p>

Kulcsfogalom

Pluralizmus: Azokban a társadalmakban valósul meg a pluralizmus, amelyekben az érdekeknek, értékeknek vagy a meggyőződéseknek nincs hivatalosan megszabott rendje. Az állampogárok rendelkeznek a lelkiismeret, vallás és véleménynyilvánítás szabadságával. Ez alól kivételt képeznek azok a nézetek, amelyek más emberek vallásszabadságát veszélyeztetik, ezek törvénybe ütköznek, és nem tolerálhatók. Azok az államok, ahol csak egy vallás gyakorlása engedélyezett vagy ahol egyetlen vallás sem elfogadott, nem tekinthetők pluralistának.

Az óra

A tanár arra kéri az osztályt, hogy gondolkodjanak el a következő vitatható állításokon – egyszerre eggyel foglalkozzanak:

Egyetértesz vagy sem?

- Állatokat enni helytelen dolog.
- Ha egy diák HIV-pozitív, akkor nem szabadna az egészséges gyerekekkel egy osztályba járnia.
- A pacifistákat nem szabad arra kényszeríteni, hogy katonák legyenek.
- A halálbüntetést be kell tiltani.
- A nőnek otthon a helye.
- Nem lenne szabad megengedni, hogy 14 éven aluli gyerekek dolgozzanak.
- A dohányzást be kell tiltani a középületekben.
- Az embereknek több adót kellene fizetniük.
- A szólásszabadság nem egy jó dolog.

A tanterem sarkai a következő címkékkel vannak ellátva:

Nagyon egyetértek

Egyetértek

Nem értek egyet

Egyáltalán nem értek egyet

A tanár sorban fölolvassa az állításokat, és arra kéri a diákokat, hogy menjenek a terem azon sarkába, ahol a kérdésre vonatkozó véleményük szerinti válasz található. Amennyiben nem tudnak dönteni, maradjanak ott, ahol vannak.

Amikor az összes tanuló választott, a tanár minden sarokból megkér egy-egy diákot, hogy mondja el, miért választotta az adott álláspontot. Ebben a szakaszban nem megengedett, hogy a diákok vitatkozzanak. Ezután a tanár lehetőséget ad a diákoknak, hogy ha valaki meggondolta magát, átmelessen a megfelelő helyre.

A tanár ezután azokhoz a diákokhoz fordul, akik nem döntöttek, és megkéri őket, hogy mondják el, miért nem tudtak választani. Írják le döntésképtelenségük okait (például: több információra lenne szükségük, nem értik teljesen, hogy miről van szó, mindkét oldal mellett szólnak érvek stb.).

A gyakorlat 4-5 alkalommal ismételhető más-más állításra vonatkozóan. A tanárnak minden alkalommal elsősorban arra kell figyelnie, hogy az adott kérdéseket érintő vita helyett az eltérő vélemények mögött meghúzódó okokat csalogassa elő.

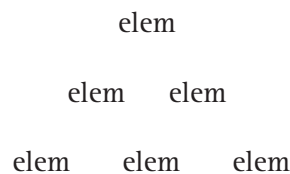
A közös megbeszélés során a tanár felhívja a figyelmet arra, hogy az osztály különböző tagjai körében ugyanazok a kérdések mennyire másféle válaszokhoz vezettek. Ekkor bevezetheti a pluralizmus fogalmát, majd fölteheti a következő kérdéseket, elmagyarázva a diákoknak, hogy azok segíthetnek megérteni, miért van pluralizmus a társadalmakban.

- Emlékezzetek vissza a kérdésekre, amelyekről gondolkodtunk! Melyek okozták a leghevesebb érzelmeket? Mi lehetett ennek az oka?
- Honnan származnak a nézeteink, értékeink és hitünk? (Ez a megközelítés annak felismeréséhez fogja segíteni a diákokat, hogy az egymásnak ellentmondó kérdésekről alkotott vélemények különböző forrásokból eredhetnek.)

A tanár ezt követően megkérdezi a diákoktól, hogy mit gondolnak, milyen mértékben befolyásolják őket a következő személyek, eszközök:

- a szülei elképzelései;
- amit a barátaik gondolnak;
- a vallásuk vagy kultúrájuk;
- a média, például: az újságok, a tévé, az internet;
- a tanárok;
- a saját személyiségük.

A diákok ezután egyénileg dolgoznak, fontossági sorrendbe, piramisformába rendezik az elemeket, ahol a legfontosabb elem van legfelül – a következő módon:

A tanár arra kéri a diákokat, hogy párokban hasonlítsák össze a piramisaikat. Melyek az egész osztály szerinti legfontosabb tényezők? Ennek eldöntésében segíthet, ha a következőképpen súlyozzuk az elemeket: a felső sorban szereplő elem kapjon 6 pontot, a középsőben szereplők 4-4 pontot, a legalsó sorban szereplők pedig 2-2 pontot. Hasonlítsák össze az egyes csoportok eredményeit. Hasonló tényezők szerepeltek a fontossági lista élén?

A tanár elmagyarázza, hogy a pluralizmus csak szabad és nyitott társadalomban fejlődik. Mindazonáltal egyetlen társadalom sem működhet anélkül, hogy annak tagjai egy minimális szinten meg ne egyeznének egymással. Arra kéri a diákokat, hogy gyűjtsenek össze néhány olyan értéket vagy szabályt, amelyekről azt gondolják, hogy segíthetnek felülkerekedni az értékbeli vagy érdekeket érintő nézetkülönbségeken. A diákok például a következőket javasolhatják:

- Mások véleményének tiszteletben tartása.
- Megpróbálni „más emberek bőrébe bújni”.
- Emlékezni arra, hogy érdemesebb beszélgetni, mint harcolni.
- Megpróbálni nem támadóan viselkedni.
- Megadni a lehetőséget arra, hogy mindannyian elmondhassuk a véleményünket.

Ha nem tudunk egyezségekre jutni, szükségünk lehet olyan eszközre, mint például a szavazás, annak érdekében, hogy döntés születhessen.

3. óra

Miben különbözünk egymástól?

Mennyire különbözőek a szükségleteink?

Tanulási célok	<p>Azonosítani az okokat, hogy bizonyos emberek miért vannak hátrányos helyzetben az oktatáshoz való hozzáférés terén.</p> <p>Átgondolni az egyenlőség akadályait egy szélesebb közösségben.</p> <p>Elgondolkodni azon, hogy kik a felelősek azért, hogy az egyenlőség akadályait le lehessen bontani.</p>
A diákok feladatai	<p>A diákok kritikailag elemeznék egy olyan hipotetikus helyzetet, amely a kulcsfogalmakkal foglalkozik.</p> <p>A diákok a saját társadalmi helyzetükre alkalmazzák az alapelveket.</p> <p>A diákok megvitatják az óra által fölvetett fő kérdéseket.</p> <p>A diákok elkészítenek egy írásbeli feladatot.</p>
Eszközök/kellékek	<p>Másolatok a történetről.</p> <p>Példányok a 3.3. tanulói munkalapból.</p>
Módszer	<p>Kritikai gondolkodás.</p> <p>Megbeszélés/vita.</p> <p>Írott érvelés kidolgozása.</p>

Fogalmi tanulás

Sokszínűség: A sokszínűség nem csak az etnikai vagy nemzetiségi kérdések kapcsán létező fogalom. Szám-
talan egyéb olyan tényező is létezik, amelyek megkülönböztetnek bennünket egymástól, és amelyek sú-
lyos szociális különbségek okozói lehetnek – különösen akkor, ha a többség vagy azok, akiknél a hatalom
van, a megértés vagy együttérzés hiányából fakadóan semmit sem tesznek azért, hogy ez megváltozzon.

Egyenlőség: Két alapvető típusa van az egyenlőségnek – az esélyegyenlőség és az eredményekben megnyil-
vánuló egyenlőség. Lehetséges mindenkinek egyenlő lehetőségeket biztosítani (például az iskolába járáshoz),
ám, ha bizonyos akadályokat (például fogyatékoság) nem sikerül leküzdeni, ezek a lehetőségek zárva ma-
radnak bizonyos emberek előtt. Az eredményekben megnyilvánuló egyenlőség célja, hogy minden gyerek
számára lehetővé tegye, hogy tanult ember legyen, tekintet nélkül arra, hogy milyen fogyatékosággal él.

Diszkrimináció: Igazságtalanul bánni valakivel faj, nem, szexuális beállítottság, kor, vallási nézetek stb.
alapján.

Az óra

A tanár felolvassa a történetet az osztálynak (3.2. tanulói munkalap). Ez a történet egy sor olyan összetett kérdéskört érint, amelyek a történet részletesebb elemzése nélkül esetleg elkerülnék a diákok figyelmét. Segítségképpen a tanár kiosztja a 3.3. tanulói munkalapot, és elmagyarázza a következő feladatot.

A diákok párokban dolgozva annyi problémát azonosítanak, amennyit csak tudnak azok közül, amelyekkel a Remény Iskola munkatársai szembesülnek. Jegyzetszerűen beírják ezeket a munkalap első oszlopába („Problémák”). Ezután javaslatokat fogalmaznak meg arra vonatkozóan, hogy hogyan lehetne ezeket a problémákat kezelni („Megoldások”), valamint megnevezik – harmadik oszlop („Felelőségek”) –, hogy szerintük kinek a felelősége e megoldások végrehajtása. Az utolsó oszlop az óra egy későbbi szakaszáig üresen hagyható.

A diákok ezután bemutatják, összehasonlítják és megbeszélik az eredményeiket. A diákok előadását segítő néhány diák elkészíthet egy, a munkalapon szereplő beosztással megegyező flip chartot. Ha lehetőség van projektoros vetítésre, akkor a munkalapot ki is lehet vetíteni, és pár diák kitöltheti.

Megbeszélés/vita az osztályban

A diákok fölvehetnek párat a következő kérdések közül, de a tanár is kezdheti azzal a beszélgetéssel, hogy megkérdezi azokat a diákoktól:

- Mit gondoltok, elérte az igazgató a célját, hogy minden diákkal egyformán bánjon?
- Mit gondoltok, figyelembe kellett volna vennie az igazgatónak a menekült szülők értékeit, és külön kellett volna oktatnia a fiúkat és a lányokat? Keressetek érveket mindkét oldalon!
- Jobb lett volna, ha a bevándorló gyerekeket a többi diáktól elkülönítve tanítják? Gyűjtsetek össze az egyes megközelítések előnyeit és hátrányait, először a diákok, majd a tágabb közösség szempontjából!

Ahelyett, hogy minden kérdést megvitatnának, időt kell biztosítani a diákoknak ahhoz, hogy egy kérdést részletkebe menően megvizsgálhassanak. Fontos, hogy megértsék, hogy a pluralista társadalomban az embereknek eltérő szükségleteik vannak, és ez konfliktusokhoz vezethet. Nagyon fontos tehát, hogy a konfliktusokat igazságosan lehessen megoldani, kellő figyelmet fordítva minden egyénre és csoportra (a konfliktuskezelésről bővebben a 4. fejezetben lesz szó). Ebben az eseteleírásban úgy tekinthetünk az iskolára, mint mikrotársadalomra, melyben a fiatal állampolgárok ugyanazokkal a típusú problémákkal találkoznak, amelyek az egész társadalomban is jelen vannak.

Az alábbi kérdések azt mutatják, hogy mennyire gazdag az eset, és, hogy mennyire megéri e kérdésekkel foglalkozni. Az elmélyültebb elemzéshez további egy órára lesz szükség. A tanár választásán múlik, hogy mely aspektusokat választja ki elemzésre attól függően, hogy mennyi idő áll rendelkezésre, illetve, hogy a diákok mennyire érdeklődnek irántuk.

Mennyire különbözőek a gyerekek tanulási/nevelési igényei?

A fő kérdések, amelyekre a diákoknak választ kell találniuk, hogy miként lehet e problémákat kezelni, és, hogy bármelyik problémát figyelmen kívül kell-e hagynia a főiskolának (és ha igen, akkor miért). E kérdésekre kétféleképpen is választ lehet adni. Először azt átgondolva, hogy kinek a szükségleteit érintené a probléma megoldása vagy figyelmen kívül hagyása, másodszor azt meghatározva, hogy melyek azok a problémák, amelyeket az iskolai közösség képes megoldani.

Az első utat választva a diákok jobban megértik a menekült (és a helyi) diákok speciális igényeit, ha elgondolkodnak a következő kérdésen: „A menekült gyerekek mely emberi jogait – vagy gyermeki jogait – utasították el?”

Íme, néhány oktatási/nevelési szükségletkategória. A diákok feladata, hogy példákat találjanak ezekre a történetben, és beillesszék azokat a munkalap negyedik oszlopába:

- érzelmi;
- tanulási;
- vallási;
- kulturális;
- nyelvi;
- fizikai.

A diákoknak önállóan kell példákat találniuk mindegyik kategóriára.

A felelősség és annak határai

A történetben szereplő specifikus kérdések elvezethetnek egy, a jogok egyenlőségéről és az oktatásról szóló általánosabb jellegű beszélgetéshez.

Milyen feladatot jelent minden gyerek számára a szükségleteihez leginkább megfelelő oktatást nyújtani? Mit tehet egy iskola, és melyek azok a problémák, amelyek külső segítséget igényelnek, például, kiegészítő pénzügyi támogatást a helyi közgyűléstől/képviselő testülettől?

Ezekre a kérdésekre elmélkedve a diákok a második utat követik, az elemzés elvezeti őket ahhoz a fontos felismeréshez, hogy az összetett kérdések általában nem oldhatók meg egyetlen nagy döntéssel – ebben az esetben ez azt jelentené, például, hogy kibővítenék az iskolát vagy fölvennének speciálisan képzett munkaadót stb.. Az ilyen oktatási reformintézkedések igen kívánatosak lennének ugyan, de talán sosem történnek meg, hiszen olyan politikai döntéseken múlnak (mihez rendeljék az adókat, például), amelyeket mások hoznak (mondjuk, az oktatási minisztérium helyi közoktatási bizottsága). Azok, aki efféle gyökeresnek tűnő változtatásokban gondolkodnak, nagy valószínűséggel végül semmit sem tesznek azon kívül, hogy másokat hibáztatnak. Másrészt, a dolgokat kis lépésekkel is előre lehet vinni, ami ebben az eseteírásban azt jelenti, hogy azt nézzük, hogy melyek azok a dolgok, amelyeket az iskolaigazgató, a tanár, a diákok vagy a szülők holnaptól meg tudnak változtatni – ha akarják, vagy ha meg tudnak róla egyezni.

Ez az a pont, ahol a munkalap harmadik oszlopa fontossá válik. Ki a felelős, azaz, kinek van módjában/hatalmában változtatni? A diákok megvitathatják, hogy vajon a kis lépések – azok a fejlesztések, amelyek az iskolai közösség számára is elérhetők – elegendők-e, valamint, hogy hol vannak a határai. Fontolóra vehetik a kis, rövid távú lépések és a nagyobb, több időt igénylő lépések kombinációját is.

Megint csak „az iskola az élet”, egy mikrotársadalom. Az iskola fejlesztésére vonatkozó stratégiákról folyó beszélgetés bevezeti a diákokat a politikai döntéshozatali folyamatok és a stratégiatervezés fogalmaiban való gondolkodásba.

Az iskola az élet

A következő megközelítést követve a diákok összehasonlíthatják a Remény Iskolát a saját iskolájukban fennálló helyzettel.

„Milyen korlátokba ütköznek az oktatás terén a diákok a te iskolában? Kinek a felelőssége szerinted ezeket az igényeket kezelni (például: a kormánynak, az iskolaigazgatónak, az iskolai alkalmazottaknak vagy a diákoknak)?”

Különböző módszereket lehet a kérdés megvitatására használni. Témája lehet egy plenáris, közös megbeszélésnek, más diákokkal készített interjúzós projektnek, vagy akár össze is lehet kapcsolni az iskolaújság-projektet (lásd 5. fejezet).

Írásbeli feladat

A tanítási-tanulási folyamatok során fontos, hogy megbizonyosodjunk arról, hogy a diákok megértették és alkalmazni is tudják a tanultakat. Ennek egyik módja, hogy összekötjük a közösen zajló beszélgetést egy írásbeli feladattal. Ez lehetőséget teremt minden diáknak arra, hogy elgondolkozzon a közösen megvitatott kérdésekről. Ez a módszer különösen azoknak lehet hasznos, akik lassabban és mélyrehatóbban gondolkodnak, akik hajlamosak csöndben maradni a megbeszélések során, noha igazából nagyon is sok mondanivalójuk lenne.

A tanárnak el kell döntenie, hogy melyik téma felel meg leginkább a diákok elemzési és értelmezési szintjének. Elegendő lehet, ha a diákok leírják, hogy miről szólt a megbeszélés, és saját ítéletet alkotnak róla. Egy kicsit nagyobb kihívást jelentő gyakorlatként a diákok hivatkozhatnak az emberi jogokra és/vagy a társadalmi egyenlőtlenség kérdéseire, például:

„Az *Emberi Jogok Európai Egyezménye* és a *Gyermekjogi Egyezmény* kimondja, hogy az állam kötelessége minden gyerek számára biztosítani az oktatást.”

- Fejtsd ki, hogy szerinted teljesítette-e a középiskola a kötelességét!
- Mi kell ahhoz, hogy a gyerekek olyan oktatást kapjanak, ami megilleti őket?
- Mit gondolsz, ki a felelős azért, hogy ez megtörténjen?
- Az élet mely más területeit érintik a társadalmi egyenlőtlenségek?
- Összátok meg egymással a gondolataitokat!

A közös megbeszélés javasolt eredménye (flip chart, kitöltött munkalap)

Segítség a Remény Iskola számára

Problémák	Megoldások	Felelős	Tanulási szükségletek / Nevelési igény
(1) Menekült gyerekek			
nyelvi problémák	speciális foglalkozások, órák	iskolaigazgató helyi képviselő testület/közgyűlés	nyelvi
a fiú nem beszél	terápia, speciális oktatás	tanács: iskolaigazgató, tanár	nyelvi, érzelmi
a lány nem tud járni	orvosi ellátás speciális oktatás tanácsadás a szülőknek		fizikai
(2) Menekült és helyi gyerekek			
megfélemlítés, ugratás banda fenyegetések verekedés, sebesült fiú	megbeszélés az osztályban magatartási szabályok diákmegfigyelők	tanárok diákok szülők	érzelmi szociális attitűdök és értékek
(3) Tanárok			
nem tud törődni a menekült és helyi gyerekekkel	kisebb osztályok délelőtti-délutáni tanítás / osztályok műszakokban több tanár	helyi képviselő testület/közgyűlés	tanulási nyelvi kulturális vallási
(4) Szülők			
nemek szerinti osztálybontást akarnak	„Nem” ? „Rendben” ?	?	kulturális vallási

4. óra

Miért fontosak az emberi jogok?

Miért van szükségünk emberi jogi törvényekre ahhoz, hogy megvédjük a sebezhető embereket?¹⁴

Tanulási célok	Elgondolkodni olyan kérdésekről, amelyek akkor merülnek föl, amikor különböző értékeket valló és életformát folytató emberek próbálnak együtt élni. Elgondolkodni azon, hogy miért hozták létre a nemzetközi emberi jogi eszközöket, különösen olyan területeken, ahol az egyének és a közösségek sérülékenyek.
A diákok feladatai	A diákok kritikailag elemezik és prioritizálnak helyzeteket. A diákok szerepjátékvitákat rendeznek a szemben álló felek között. A diákok a szerepjáték alapján alapelveket dolgoznak ki, és összehasonlítják azokat az ECHR ² vonatkozó szakaszaival. A diákok összehasonlítják a forgatókönyvet a saját országukban előforduló valós emberi jogi jogsértések példáival. A diákok prezentációt készítenek más diákoknak az ECHR-ből kiválasztott részekről.
Eszközök/kellékek	Példányok a szigettörténetről. Példány a szituációs kártyákból minden kiscsoport számára. Az emberi jogok fő elemeit tartalmazó lista. Nagyalakú papírok és művészeti eszközök (igény szerint) a végső prezentációhoz.
Módszer	Kritikai gondolkodás Megbeszélés/vita. Tárgyalás. Csoportos prezentáció.

Információs doboz

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye azért jött létre, hogy védje az emberek jogait, akiknek olyan alapvető jogait tagadták meg, mint például az élethez való jog, a vallásszabadsághoz való jog vagy a törvény előtti egyenlőség joga. Az Európa Tanács tagországainak kormányai megegyeztek abban, hogy állampolgáraikra vonatkozóan betartják az *Egyezmény* paragrafusait. Minden országnak jelentéstételi kötelezettsége van a nemzetközi közösség felé, melyben beszámol az országában meglévő emberi jogi helyzetről. Az egyes állampolgárok jogában áll az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordulni, amennyiben úgy gondolják, hogy az ország, melynek ők állampolgárai, megtagadja tőlük az emberi jogait. Egy ország is panaszt emelhet egy másik ország ellen az emberi jogok megsértése miatt, de ez nem túl gyakran fordul elő.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye nagymértékben *Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata* mintáját követi, mely a második világháború genocídiumai után született.

¹⁴ Készült a londoni Citizenship Foundation által kidolgozott óraterv alapján.

Az óra

A tanár a „szerepkártyák” alapján ismerteti a helyzetet és a kétféle csoportot, akik a szerepjáték résztvevői lesznek. A tanár először a szigetet mutatja be, ehhez, ha lehetséges, használjon egy, a táblára kirakott/rajzolt térképet, majd bemutatja a generációk óta ott élő szigetlakókat.

A tanár ezt követően elmondja az osztálynak, hogy a szigetre érkezett egy másik csoport, és ők is ott akarnak letelepedni. Nagyon különböznek a szigetlakóktól. A tanár bemutatja a telepeseket és az életmódjukat, majd kétfelé osztja az osztályt. Az osztály egyik fele játssza majd a szigetlakók szerepét, a másik fele pedig a telepések bőrébe bújik. A kérdésekről kétféle módon is lehet beszélgetni (lásd az első és második módszert alább). A szerepjátékban gyakorlott osztályok esetében az első módszer, az inkább formális módszerekhez szokott osztályok esetében pedig a második módszer ajánlott.

1. módszer: szerepjáték

A diákok párokban fognak dolgozni. Egyikük lesz a szigetlakó, másikuk pedig a telepés. Saját népük szemszögéből kell végiggondolniuk a kártyákon szereplő helyzeteket. Tárgyalni fognak a másik néppel (feltételezve, hogy nincs közöttük nyelvi akadály). Próbáljanak megegyezésre jutni a következőkben:

- a) Melyek a legfontosabb problémák a népük számára?
- b) Mit akarnak a tárgyalásokkal elérni?

A tanár ezután fölkér egy szigetlakó és egy telepés párt, hogy üljenek össze. Egy találkozót fognak eljátszani a két nép között, megkísérelnek megállapodásra jutni mindkét kérdéstről és a jövőre vonatkozó irányelvekről.

Mielőtt belefognának a vitába, emlékeztesse a két csoportot, hogy a szigetlakók esetleg nem lesznek maradéktalanul boldogok, amíg a telepések el nem hagyják a szigetet, hiszen egész életmódjuk forog veszélyben. Ugyanakkor a telepéseknek nagyon tetszik az új hely, és akár erőszakot is képesek lehetnek alkalmazni azért, hogy a szigeten maradhassanak.

Kérje meg a négyfős csoportokat, hogy először a csoportokat érintő legsúlyosabb problémák ügyében jussanak megegyezésre, haladjanak a legkomolyabbtól a legkevésbé fontos problémáig, ahogy az idő engedi.

2. módszer: moderált megbeszélés/vita

Ez a gyakorlat szerepjátékkal a legjobb, de jól működhet ahhoz nem szokott diákok esetében is. Az osztály fele a szigetlakók szempontjából fogja nézni a helyzeteket, míg a másik fele a telepésekből. Minden helyzetet két nézőpontból mutatnak be. Párokból dolgozva a diákok eldöntik, hogy melyek a legfontosabb kérdések, és megpróbálják a saját szemszögükből lehető legjobbra tűnő megoldási módot megtalálni. A tanár emlékeztesse őket, hogy mindegyik problémának van „ideális” vagy „tisztes” megoldása, de a valóság (és a történelem) azt mutatja, hogy az erőviszonyok egyenlőtlensége folytán az egyik inkább el tudja érni a célját, mint a másik.

A tanár vezeti az egyes helyzetekről szóló vitákat: a probléma egyik szemszögéből való bemutatásával kezdi, majd arra kéri a másik csoportot, hogy fejtse ki ellenvéleményét. A tanár megpróbál egyezséget kialakítani a két csoport között. A vitákat vezetheti a két különböző oldalt képviselő pár is úgy, hogy az osztály elé kiállva a saját szemszögükből beszélnek meg a problémákat. Ennek egy variációja, ha párokból beszélnek meg az egyes helyzeteket, ahol egyikük a szigetlakókat, másikuk a telepéseket képviseli.

Az 1. és 2. módszer tapasztalatainak megbeszélése

A tanár a következő kérdések mentén tudja kikérdezni a diákokat a megvitatott helyzetekről:

- Könnyűek vagy nehezek voltak a tárgyalások? Miért?
- Minden csoport elérte, amit a tárgyalásoktól várt?
- Melyik csoport jött ki jobban a tárgyalási szituációkból? Miért?
- Minden esetben több erkölcsi alapja volt az egyik csoportnak, mint a másiknak?
- Milyen jövő vár nagy valószínűséggel a két csoportra a szigeten?
- Mi előzhetné meg, hogy az egyik csoport uralkodjon a másik felett?
- Állítsatok össze egy listát azokból a szabályokból vagy alapelvekből, amelyek elősegíthetik, hogy a két csoport békességben tudjon együtt élni a szigeten! Hasonlítsátok össze ezt a listát az emberi jogok fő elemeivel (lásd 3.6. tanulói munkalap). Mely paragrafusok segíthetnének megelőzni, hogy a szigetlakókhöz hasonló emberek/népek ne veszítsék el a földjüket, életmódjukat és alapvető emberi jogukat?

A tanár rámutat, hogy ilyen jellegű helyzet sokszor megesett már a történelemben, például, amikor a brit telepesek kolonizálták Ausztráliát vagy amikor az európaiak kolonizálták Észak- és Dél-Amerikát. Akkoriban nem létezett nemzetközi emberi jogi törvénykezés, és sok olyan eset történt, amely sértette a bennszülöttek emberi jogait. Hasonló helyzetek ma is előfordulnak, például a dél-amerikai törzsekkel, akiket azért fosztanak meg a földjeiktől, mert nemzetközi vállalatok bányászati vagy fakitermelési munkákat folytatnak rajtuk.

Az emberi jogok jelentőségének ünneplése

A témakör utolsó gyakorlataként a tanár arra kéri a diákokat, hogy (csoportokban) válasszanak egy, az *Európai Egyezményben* talált olyan emberi jogot, amelyről a témakört feldolgozó órák során szó volt. Ezután készítsenek egy transzparenst, és egy prezentációt arról, hogy miért fontos az adott jog. A gyerekek közül páran akár a szigetlakók szerepjátékából is választhatnak jeleneteket a kérdések dramatikus szemléltetésére. Ezeket be lehet mutatni az osztálynak vagy az évfolyamnak, vagy akár az egész iskolának. Ily módon, amennyiben erre idő és érdeklődés is van, a témakör egy további, kapcsolódó projekthez is elvezethet. Ilyen, az osztállyal közösen megvalósított projekt tervezéséhez lásd az 5. fejezet (média) 4. óratervét.

3.1. Tanulói munkalap

Iskola az erdő szélén

Volt egyszer egy nép, amelyik egy sűrű erdőben élt a hegyvidék oldalában. Vallásos emberek voltak, akik arra nevelték gyerekeiket, hogy népük isteneinek hódoljanak. A vallásuk azt tartotta, hogy nincs különbség a férfiak és a nők között.

Nagy síkság terült el a hegyek és az ország legtávolabbi vége között. Egy egészen másféle közösség élt azon a síkságon. Vallástalanok voltak, de keményen dolgoztak egymásért. Ádáz harcosok voltak, és a férfiaké volt az uralom. A nőket tisztelet övezte, de nem válhattak vezetőkké.

Az erdei népnek semmi kapcsolata sem volt a síksági néppel. Egyszerre gyűlöltek és félték egymást. Egykoron háborúk dúltak közöttük.

Egy napon egy férfi érkezett az erdő szélére. Bejelentette, hogy építeni akar egy iskolát, ahol mindkét közösség gyerekei együtt tanulhatnak, s így végre béke lehet a két nép között.

Hamarosan elkészült az egyszerű faház, és elérkezett a nap, amikor a tanár először nyitotta ki az iskolát. Mindkét közösségből eljött néhány gyerek, hogy megnézzék, milyen is. A szülők és a vezetők mindkét közösségből aggódva figyeltek.

Kezdetben sok probléma volt a gyerekek között. Csúfolták egymást és gyakran verekedtek. De a gyerekek fontosnak érezték, hogy iskolába járjanak, és a dolgok lassan megoldódtak. A tanár szigorú, de igazságos volt, és minden diákot egyenlőnek kezelt. Azt mondta, hogy mindkét életmódot tiszteli, és a gyerekek egymás életmódjáról tanultak.

Mind több és több gyerek kezdett az erdőszéli iskolába járni.

Ugyanakkor az is hamar világossá vált, hogy több síksági gyerek jár az iskolába. Az erdei gyerekek mindössze a negyedét tették ki az iskola létszámának. A tanár mindkét oldalon beszélt a szülőkkel, hogy biztassa és megnyugtassa őket.

Egyik reggel azonban a tanár a földig égetve találta az iskolát.

(Készült Ted Huddleston története alapján [Citizenship Foundation].)

3.2. Tanulói munkalap

Remény mindenki számára

A Remény Iskola igazgatója egy nagylelkű és humánus nő volt. Szilárdan hitt az oktatás jelentőségében. „Mindenkinek megérdemli, hogy jó eséllyel induljon” – szokta mondani a kollégáinak. „Nem akarom, hogy bárkivel is kivételezzetek az iskolában! Az nem lenne igazságos.”

Egy nap aztán egy csoport menekült gyerek érkezett az iskolába. A családjaik egy, a szomszédos országban dúló háború elől menekültek. Az igazgató azt mondta a kollégáinak:

„Ezek a szerencsétlen fiatalok mindenüket elvesztették. Fogadjátok őket szeretettel az osztályokban! A lehető legkevesebbet szabad szenvedniük. A háború nem az ő hibájuk.”

A kollégák egyetértettek. A gyerekek az életkoruknak megfelelő osztályokba kerültek. A menekült gyerekek legtöbbje egyedül volt az osztályában, de az egyik osztályban volt egy négy menekült fiúból álló csoport.

Nem telt bele sok idő, hogy az iskola dolgozói elkezdtek felismerni, hogy bizonyos nehézségek merültek föl a menekült gyerekek egyenlőként való kezelése terén. Egyesével keresték föl problémáikkal az igazgatót. „Az osztályomba járó menekült gyerek nem beszél a nyelvünket” – mondta az egyik tanár. „Nincs időm mindent lefordítani neki! Túl sok időbe telik. A többi gyerek kárára válik.” „Az osztályomba járó menekült gyerek nem hajlandó senkihez sem szólni” – figyelte meg egy másik tanár. „Talán traumát okozott neki a háború. Vagy csak a tanulással vannak nehézségei. Mit tegyünk?” A harmadik tanár azt mondta: „Van egy gyerekem, akit sebesülés ért. Nem tud járni. Nem tud részt venni a tornaórán, és a természettudományi szertárba sem tud felmenni a lépcsőn.”

Később további problémák jelentkeztek. Ebédidőben néhány menekült gyereket megfenyegettek és kötekedtek velük. Gúnyolták őket, és néhányan azt mondták nekik, hogy menjenek vissza oda, ahonnan jöttek.

Az egy osztályba járó négy fiú, hogy megvédje magát, bandába verődött. Egyik nap verekedés tört ki egyikük és egy helyi fiú között. A menekült fiú nagyon megverte ellenfelét. A tanárok elpanaszolták az igazgatónak, és javasolták, hogy tanácsolják el a fiút az iskolából, ám tekintettel arra, hogy a fiatal menekült min ment keresztül, az igazgató nem volt biztos benne, hogy tisztességes megoldás lenne. A tanárok azt mondták:

„Megpróbáltuk, de túl sokat szenvednek a saját gyerekeink. Nem tudjuk egyszerre ezeket a gyerekeket is tanítani és a legjobbat nyújtani a helyi diákok számára.”

Röviddel ezután a menekült gyerekek szülei kértek találkozót az igazgatótól. Azt mondták:

„Nem tetszik nekünk, hogy a fiúk és a lányok együtt vannak a tornaórákon. Ez ellentétes a családunkkal és kultúránkkal.”

Az igazgató kezdte elveszíteni a türelmét. Ám noha meggyűlt a baja ezzel a nehéz helyzettel, a szíve mélyén tudta, hogy nem szabad elveszítenie a reményt.

3.3. Tanulói munkalap

Segítség a Remény Iskolának

Problémák	Megoldások		
(1) Menekült gyerekek			
(2) Menekült és helyi gyerekek			
(3) Tanárok			
(4) Szülők			

3.4. Tanulói munkalap

A szigetlakók és a telepések (szerepkártyák)

1. csoport: A szigetlakók

Ti vagytok a szigetlakók csoportja. A népetek ezen a szigeten lakik évezredek óta. Az őseitek szent helyeken nyugszanak a hegyekben, és úgy tartjátok, hogy a lelkek továbbra is veletek él.

Nagyon egyszerű életet éltek. A nők gondozzák a gyerekeket, míg a férfiak állatokra vadászva járnak a szigetet és élelmet gyűjtenek a buja növényzetből. Úgy vélték, hogy mindenkinek felelőssége megóvni a természetet, és sértetlenül hagyni a következő generáció számára. A fegyvereitek: lándzsák, íjak, nyilak és állatcsapdák.

Természetimádó nép vagytok, és kultúrátok az erős közösségen alapul. Amikor kevés az étel, mindent megosztotok, és mindenki keményen dolgozik egymásért. Amikor sok élelem áll rendelkezésre, összejövetelt rendeztek, közösen énekeltek, táncoltok és történeteket meséltek egymásnak.

Nagyon kevés törvényetek van. Ha szükséges, a törzsfőnök hozhat törvényeket. Vita esetén közvetíthet a felek között.

2. csoport: A telepések

Te és társaid Európából hajóztatok ide abban a reményben, hogy családotul új életet kezdhettek. Fel akartátok tární azokat az új területeket, amelyeket a világ másik felén fedeztek fel. Abban reménykedtek, hogy le tudtok telepedni, házakat, gazdaságot építetek, és jólétben élhettek.

Magatokkal hoztátok a szántáshoz használt eszközöket és puskákat a vadászathoz. Kultúrátok alapja az oktatás és a kemény munka. Mindenki gyarapodni és nyugalomra vágyik. Nem vagytok különösebben vallásosak, de úgy gondoljátok, hogy minden embernek joga van ahhoz, hogy a saját hite szerint éljen.

Új közösségekben demokratikusan akartok döntéseket hozni. Egy olyan társadalmat hagyttok el, melyben csak az elitnek volt hatalma, és amelyben nagy vagyoni különbségek voltak. Most olyan társadalmat akartok létrehozni, ahol minden ember egyenlő vagy mindenkinek egyenlő esélye van a boldogulásra.

3.5. Tanulói munkalap

Situációs kártyák: a szigetlakók

Nézzétek meg a következő helyzeteket, és döntsétek el a csoportotokkal, hogy mi legyen a teendő:

Szigetlakók	Telepesek
<p>1Sz Új kerítések Néhány telepes kerítéseket kezdett emelni a háza köré, épp azokat a csapásokat keresztezve, amelyeken a csordát szokták követni. Ledöntöttetek közülük párat.</p>	<p>1T Új kerítések A szigetlakók ledöntöttek néhányat a kerítéseik közül, melyeket azért emeltetek, hogy bent tartsátok az állataitokat.</p>
<p>2Sz A birtokháborító Egy szigetlakó áthaladt egy olyan területen, amelyet a telepesek kerítéssel vettek körül. A telepesek lelőtték és ő behalt.</p>	<p>2T A birtokháborító A szigetlakók olyan területekre hatoltak be, amit az állataitok számára kerítettetek körbe. Figyelmeztettetek egyiküket, aztán lőttetek.</p>
<p>3Sz Vegyesházasság Egy szigetlakó férfi beleszeretett egy telepes nőbe. Össze akarnak házasodni, és az egyik telepes közösségben szeretnének élni. A férfi családja nagyon nem örül ennek.</p>	<p>3T Vegyesházasság Egy telepes nő beleszeretett egy szigetlakóba. Össze akarnak házasodni, és az egyik telepes közösségben szeretnének élni. Néhány telepes nem örül ennek.</p>
<p>4Sz Szent helyek Néhány telepes ásványok után kutat a hegyekben, ahol úgy tartjátok, hogy őseitek szellemei élnek. Ezek a helyek szentek számotokra. Ellenállásul megtámadtatok néhány bányászt.</p>	<p>4T Szent helyek Értékes ásványokra leltetek a hegyekben. Otthoni kereskedőknek el tudjátok majd adni őket. Úgy tűnik, hogy a szigetlakók szent helynek tartják a hegyeket, ami szerintetek nem más, mint babonáság. Bányászokra támadtak.</p>
<p>5Sz Oktatás Néhány telepes iskolát nyitott, ahová a ti gyerekeiteket is hívták, hogy írni és olvasni tanuljanak.</p>	<p>5T Oktatás Néhány telepes iskolát nyitott. Hívták a szigetlakókat, hogy küldjék oda ők is a gyerekeiket.</p>

3.6. Tanulói munkalap

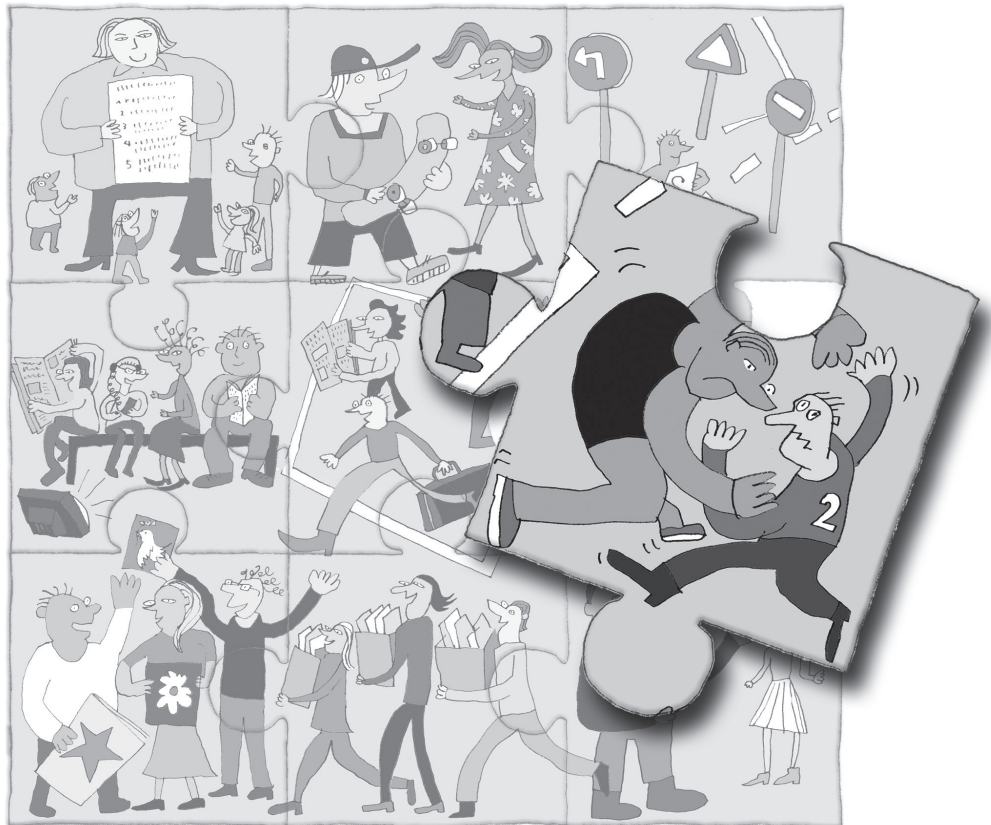
Az emberi jogok fő elemei¹⁵

1. Az élethez való jog.
2. A kínzás tilalma.
3. A rabszolgaság tilalma.
4. A szabadsághoz és biztonsághoz való jog.
5. A méltányos tárgyaláshoz való jog.
6. A jogorvoslatért folyamodáshoz való jog.
7. A hátrányos megkülönböztetés tilalma; az egyenlőséghez való jog.
8. A jogalanyiség elismeréséhez való jog; az állampolgársághoz való jog.
9. A magánélethez és családi élethez való jog.
10. A házasságkötéshez való jog.
11. A tulajdonhoz való jog.
12. A szabad mozgáshoz való jog.
13. A menedékkérelemhez való jog.
14. Gondolati, lelkiismereti és vallásszabadság.
15. A véleménynyilvánítás szabadsága.
16. A gyülekezéshez és egyesüléshez való jog.
17. Jog az élelemhez, innivalóhoz és lakhatáshoz.
18. Az orvosi ellátáshoz való jog.
19. Az oktatáshoz való jog.
20. A munkához való jog.
21. A pihenéshez és szabadidőhöz való jog.
22. A szociális biztonsághoz való jog.
23. A politikai részvételhez való jog.
24. Jog a kulturális életben való részvételre.
25. Az emberi jogok megsemmisítésének, csorbításának tilalma.
26. Az emberi jogokat elismerő társadalmi rendhez való jog.
27. Az egyének kötelességei.

¹⁵ Ez a lista az 5., *Jogok, szabadságok és felelősségek* című fejezetben található tanári segédanyagon alapul.

4. FEJEZET Konfliktus

Mit tegyünk, ha nem értünk egyet?

4.1 Konfliktuskezelés

Hogyan kezeljük a komoly nézeteltéréseket?

4.2 A hatlépcsős módszer alkalmazása

Hogyan kerülhetjük el, hogy összetűzésbe keveredjünk a szomszédunkkal?

4.3 Egymásnak ellentmondó emberi jogok

Összeütköző emberi jogok. Most mi legyen?

4.4 Az erőszak alkalmazása

Elfogadható-e bizonyos esetekben az erőszak alkalmazása?

4. FEJEZET

Konfliktus

Mit tegyünk, ha nem értünk egyet?

A béke fogalmának fontos kulturális dimenziója van. Hagyományosan a keleti kultúrákban a béke inkább a belső békével áll kapcsolatban (béke a gondolatainkban vagy a szívünkben), míg a nyugati kultúrákban a személyen kívülálló dolog (háború vagy erőszakos konfliktus nélküli állapot). Indiában például a béke szónak a *shanti* a megfelelője, ami az elme tökéletes rendjére vagy békéjére utal. Gandhi a filozófiáját és stratégiáját az Ahimsa világméretűre alapozta, amelynek lényegében az a jelentése, hogy tartózkodjunk minden ártalmas dologtól. Azt mondta, hogy „szó szerint az Ahimsa nem-erőszakot jelent. Számomra azonban sokkal mélyebb, elmondhatatlanul mélyebb jelentése van. Azt jelenti, hogy nem bánthatsz meg senkit, nem táplálhatsz gonosz gondolatokat, még azokkal szemben sem, akiket ellenségeidnek tartasz. Az olyan ember számára, aki követi ezt a tantételt, nem léteznek ellenségek.” A maja hagyományban a béke a jóllét fogalmára utal, az életünk különböző területei között fennálló tökéletes egyensúly elképzeléséhez kapcsolódik.¹⁶

„A »pozitív béke« fogalma azt az állapotot jelenti, amelyben a közös szándék a béke megteremtésére, valamint a béke útjában álló akadályok elhárítására irányul. Ez magában foglalja a társadalmi igazságosság iránti elkötelezettséget, ezáltal túlmutat azon az értelmezésen, hogy a béke csak a féltelenség, erőszak és a háború nemléte. Magában foglalja az erőszakmentes konfliktuskezelés melletti elkötelezettséget, és arra törekszik, hogy kibontakoztassa az egyének és csoportok képességeit azért, hogy a társadalmi problémákat konstruktívan tudják kezelni. A DÁN-oktatók számára ez egyben az osztályban zajló demokratikus folyamatok elősegítését is jelenti azáltal, hogy foglalkoznak a hatalom és a hatalommal való visszaélés kérdéseivel, illetve, minden helyzetben erősítik a figyelmes hallgatás és a konstruktív párbeszéd, valamint a konfliktuskezelés melletti elköteleződést.”¹⁷

„Természetes dolog az erőszak? Sokan meg vannak győződve arról, hogy az emberi lények természetüknél fogva agresszívok, és hogy ennek következményeként elkerülhetetlenek a háborúk, konfliktusok és az általános erőszak életünkben és a társadalomban egyaránt. A terület más specialistái azt állítják, hogy igenis képesek vagyunk arra, hogy ne gondolkodjunk, érezzünk és cselekedjünk agresszív módon. Az agresszióra vonatkozó sevillai nyilatkozat, amelyet 1986-ban több ország tudósai és természettudósai álló csoport dolgozott ki, a következő kijelentéssel támasztja ezt alá:

1. Tudományosan helytelen azt állítani, hogy állati őseinktől örököltük volna a háborúskodásra való hajlamot. (...) A hadviselés kizárólag emberi jelenség, és nem fordul elő állatfajoknál. (...)
2. Bizonyos kultúrák nem bocsátkoztak háborúba évszázadokon keresztül, más kultúrák pedig időnként folyamatosan háborúskodtak, más időszakokban nem. (...)
3. Tudományosan helytelen azt állítani, hogy a háború vagy bármely más erőszakos viselkedés genetikailag be lenne programozva emberi természetünkbe (...)
4. Tudományosan helytelen azt állítani, hogy az emberi lénynek »agresszív agya« van... ahogyan viselkedünk, az beidegződés és szocializáció kérdése. (...)”¹⁸

¹⁶ Forrás: Európa Tanács: *Kompasz. Kézikönyv a fiatalok emberi jogi képzéséhez*. Strasbourg, 2002. Magyarul elérhető: <http://www.mobilitas.hu/kompaszkezikonyv/chapter5.php?fejezet=17>.

¹⁷ Forrás: Karen O’Shea: *Fogalomtár a demokratikus állampolgárságra neveléshez (A glossary of terms for education for democratic citizenship)*, Európa Tanács, DGIV/EDU/CIT (2003) 29. Nem hivatalos fordítás – a ford.

¹⁸ Forrás: *Kompasz*, id. kiadás.

„Sokunk esetében az agresszív és erőszakos reakció környezetünk hatására kialakult beidegződés. Megtanulunk agresszív – és néhány esetben erőszakos – módon gondolkodni, érezni és cselekedni. Akárhol is élünk, ki vagyunk téve egy olyan társadalmi és kulturális nyomásnak, amely arra kényszerít minket, hogy csaknem folyamatosan az erőszakról olvassunk, halljunk, és azt lássuk. A televíziós programok, reklámok, napilapok, videojátékok, a mozi- és zeneipar nagyban hozzájárul ehhez a helyzethez. Egy gyermek már a kamaszkor elérése előtt több ezer gyilkosságot és erőszakos tettet lát csupán azáltal, hogy televíziót néz. A modern társadalmak – akár tudatosan, akár nem – felmentést adnak az erőszak kérdésében. Az erőszak pozitív értéként jelenik meg. A legtöbb kultúrában az, ha valaki nemet mond az erőszakra, és elkerüli a fizikai erőszakot vagy összeütközést, a gyengeség jelének számít, különösen férfiak esetében, akik ebből a szempontból egészen fiatal koruktól kezdve hatalmas nyomásnak vannak kitéve környezetük felől.”¹⁹

További információ a fejezet végén található tanári forrásoldalon olvasható.

Tanulás a demokratikus állampolgárságra nevelésért és az emberi jogokért

A következő órák során a diákok:

- többet fognak tudni a konfliktusok mögött meghúzódó mechanizmusokról;
- többet fognak tudni az erőszakmentes konfliktuskezelésről;
- fejleszteni fogják konfliktuskezelési képességüket saját környezetükben;
- fejleszteni fogják képességüket, hogy jobban figyelembe vegyék a konfliktusban részt vevő minden érintett nézeteit és szükségleteit;
- többet fognak tudni az összeütközésben álló emberi jogokról;
- kritikusabban fognak gondolkodni az erőszak alkalmazásával kapcsolatban;
- bővíteni fogják ismereteiket, hogy miként bánjanak az őket érő erőszakkal;
- ösztönözve lesznek, hogy erőszakmentesen közelítsenek a konfliktusokhoz.

¹⁹ Forrás: *Kompasz*, id. kiadás.

4. FEJEZET

Konfliktus

Mit tegyünk, ha nem értünk egyet?

Az óra címe	Tanulási célok	A diákok feladatai	Eszközök/kellékek	Módszer
1. óra: Konfliktuskezelés	A hatlépcsős konfliktuskezelési módszer megismerése.	Konfliktuselemzés; a megoldások megtalálása.	4.1. tanulói munkalap	Kiscsoportos munka.
2. óra: A hatlépcsős módszer alkalmazása	Megtanulni a hatlépcsős módszer használatát.	Konfliktuselemzés; a megoldások megtalálása.	4.1. tanulói munkalap 4.2. tanulói munkalap	Kiscsoportos munka.
3. óra: Egymásnak ellentmondó emberi jogok	Megtanulni felismerni és értelmezni az olyan helyzeteket, ahol emberi jogok ütköznek egymással.	Egy olyan helyzet elemzése, amelyben emberi jogok ütköznek össze.	4.3. tanulói munkalap 5.2. tanulói munkalap	Kiscsoportos munka. Kritikai gondolkodás.
4. óra: Az erőszak alkalmazása	Kritikai gondolkodás kialakítása az erőszak alkalmazásának elfogadhatóságáról és az egyéni viselkedésről.	Elmélkedés az erőszak alkalmazásáról és az egyéni viselkedésről.	4.4. tanulói munkalap	Kiscsoportos munka. Kritikai gondolkodás.

1. óra

Konfliktuskezelés

Hogyan kezeljük a komoly nézeteltéréseket?

Tanulási célok	A hatlépcsős konfliktuskezelési módszer megismerése.
A diákok feladatai	Konfliktuselemzés; a megoldások megtalálása.
Eszközök/kellékek	4.1. tanulói munkalap.
Módszer	Kiscsoportos munka.

Fogalmi tanulás

A konfliktusok a mindennapi élet részei. Fontos, hogy ne negatív eseményekként nézzük őket, hanem az emberek, csoportok érdekeinek ütközését lássuk bennük. A politikában a nyilvános viták fontos elemei. Csak nyílt konfliktusokon és kompromisszumkeresésen keresztül érzik úgy a különböző társadalmi csoportok, hogy meghallgatták őket, és kellően be lettek vonva. A konfliktuskezelés (kompromisszumkeresés) egy tanulható készség. Ez az óra ehhez a célhoz kíván hozzájárulni.

Az óra során az alábbi konfliktuskezelési kifejezések fordulnak elő, ezért fontos, hogy a tanár tisztában legyen a jelentésükkel.

Győztes–győztes: ez egy olyan helyzetet jelent, amelyben a konfliktus megoldása által mindkét fél egyformán jól jár, és úgy érzi, elérte, amit akart. Ez tekinthető a legideálisabb konfliktuskezelési helyzetnek, hiszen ezáltal biztosítható, hogy a konfliktus nem tér vissza.

Győztes–vesztes vagy vesztes–győztes: ez egy olyan helyzetet jelent, amelyben a konfliktusban részt vevők egyike nyert, míg a másik veszített. Az ilyen jellegű helyzetek gyakran azt jelentik, hogy a konfliktus vissza fog térni, hiszen a megoldás a vesztes számára kevés haszonnal járt.

Vesztes–vesztes: ez egy olyan helyzetet jelent, amelyben a konfliktus megoldása révén egyik fél sem nyer semmit. Ez a helyzet gyakran azt jelenti, hogy a konfliktus csak ideig-óráig tűnik el, és több mint valószínű, hogy ismét a felszínre fog kerülni.

Az óra

A tanár azzal kezdi az órát, hogy fölírja a KONFLIKTUS szót a tábla bal oldalára. Ezután arra kéri a diákokat, hogy egy darab papírra írjanak olyan szavakat, amelyek a „konfliktus” szó kapcsán eszükbe jutnak.

Ezt követően ugyanez történik a BÉKE szóval is, melyet a tanár a tábla jobb oldalára ír föl. Ezután megkér nagyjából 10 diákot, hogy olvassák föl az általuk írt szavakat. A válaszok a táblára kerülnek, majd a diákok a következő kérdések mentén véleményezik azokat:

- Meglepő a táblára írt szavak közül valamelyik?
- Minden konfliktussal kapcsolatos szó negatív, míg a békével kapcsolatosak pozitívak?

A tanár ezután arra kéri a diákokat, hogy hozzanak példákat olyan konfliktusokra, amelyek velük vagy a környezetükben történtek. Kérje meg őket, hogy gondolkodjanak el azon, hogy vajon ezek a konfliktusok a megoldhatók közé tartoznak-e, és ez a kompromisszum felé vezető első lépést jelenti-e, vagy pedig nem megoldhatók. A tanár ezután elmagyarázza, hogy a konfliktusok nem feltétlenül vezetnek erőszakhoz, és, hogy többféle konstruktívabb megközelítésük is lehetséges.

A tanár ezután egy olyan konkrét konfliktuspéldát ismertet, amely bármely családban előfordulhat.

„A 18 éves Kati meg akar nézni egy videót, melyet nemrég kapott egy barátjánőjétől. Testvére, a 15 éves Marci kedvenc tévéműsorát szeretné nézni.”

A tanár minden diáknak kioszt egyet a 4.1. tanulói munkalapból, majd hozzálátnak a konfliktus elemzéséhez. Ehhez a hatlépcsős módszert használják:

Az 1. és 2. lépésben az egész csoport együtt vesz részt, a tanár irányít, és arra kéri őket, hogy derítsék ki a résztvevők valódi „szükségleteit”, valamint, határozzák meg pontosan, hogy mi a konfliktus tárgya.

Az első lépcső során fontos, hogy a felek szükségletei ne provokatív módon kerüljenek megfogalmazásra. Alaposan el kell gondolkodni azon, hogy mik lehetnek a probléma mögött meghúzódó valódi szükségletek, hiszen azok különbözhetnek a felek által mondottaktól. A második lépésben a konfliktus tárgyát fogalmazzák meg oly módon, hogy az mindkét fél számára elfogadható legyen.

A 3. lépcső tartalmazza a lehetséges megoldásokon való gondolkodást. Ezen a szinten a megoldásokat még sem kommentálni, sem bírálni nem szabad – minden hozzájárulás üdvözlendő. A 3. lépcsőt párokban is el lehet végezni a véleménycserével (vagy partnercserével?). A tanár ezután ismerteti a győztes–győztes, győztes–vesztes, vesztes–győztes, vesztes–vesztes kifejezések mögötti problémaelemzési megközelítéseket, és arra kéri a diákokat, hogy e fogalmak használatával értékeljék megoldásaikat (4. lépcső).

Ha a diákok arra jutnak, hogy egyik megoldásuk sem vezet győztes–győztes helyzethez, akkor tovább gondolkodhatnak. Habár, mindig adódhatnak olyan esetek, ahol nem lehetséges győztes–győztes megoldást találni. Miután a diákok elmondták a megoldásaikat, a tanár felkéri a csoportot, hogy döntse el, melyik megoldás a legjobb (5. lépcső). Egy valós konfliktusban, ahol a felek közvetlenül érintettek ebben a konfliktuskezelési módban, a feleknek el kell fogadniuk a megoldást. A tanár azzal fejezi be, hogy röviden ismerteti a 6. lépcső lehetőségét. A 6. lépcső lényegi eleme, hogy bizonyos idő után (percek, órák, napok vagy hetek múltával – a konfliktus természetétől függően) a megoldást értékelni kell, és ha szükséges, át kell dolgozni.

Végezetül a tanár egy vitát kezdeményez arról, hogy vajon egy olyan eszköz, mint a hatlépcsős módszer, működőképes lehet-e; ha igen, akkor milyen helyzetekben; és mi lenne a következménye, ha egy ilyen eszköz széles körben ismert és használt volna. Ezeket a kérdéseket különböző csoportok és összefüggések vonatkozásában lehet megvitatni, mint például:

- kortárscsoportok;
- család;
- osztály;
- iskola;
- állam;
- háború;
- sport.

2. óra**A hatlépcsős módszer alkalmazása****Hogyan kerülhetjük el, hogy összetűzésbe keveredjünk a szomszédunkkal?**

Tanulási célok	Megtanulni a hatlépcsős módszer használatát.
A diákok feladatai	Konfliktuselemzés; a megoldások megtalálása.
Eszközök/kellékek	4.1. tanulói munkalap. 4.2. tanulói munkalap.
Módszer	Kiscsoportos munka.

Információs doboz

A békés konfliktuskezelés nem valósítható meg a gyakorlatban pusztán azért, hogy megértjük az elméleti hátterét. Valós készséget kell ehhez elsajátítani. Ez a lecke arra ad lehetőséget, hogy a diákok megtanulhassák, hogy miként ültethetik át a békés konfliktuskezelést a gyakorlatba. A következő lépés az lesz, hogy ezt a tudást egy valódi iskolai élethelyzetben alkalmazzák.

Az óra

A tanár azzal kezdi az órát, hogy elmagyarázza a diákoknak, hogy a hatlépcsős konfliktuskezelési módszert fogják alkalmazni különböző konfliktusos helyzetekben.

Az osztály 4-5 fős kiscsoportokra van osztva, és minden csoport kap egy másolatot a 4.2. tanulói munkalapról. Minden csoport egy helyzettel foglalkozik, így végül az összes forgatókönyvön több mint egy csoport fog dolgozni. A diákok a 4.1. munkalapot (*A hatlépcsős konfliktuskezelési módszer*) is használják. Miután minden csoport végzett, csoportonként egy-egy szóvivő bemutatja a csoport által kidolgozott hat lépést az egész osztálynak. Végezzék el ezt az 1., majd a 2. konfliktusra. A prezentációk után a tanár egy közös megbeszélést tart az eredményekről, mely során a következőket kérdezi:

- Mit gondoltok, megértettük a „szükségleteket”, és sikerült-e „meghatározni a problémát”? Vannak még megoldatlan kérdések?
- Tudnánk-e más megoldásokat találni, melyekről azt gondoljuk, hogy hosszú távon jobbak lennének?

Második lépésként a tanár arra kéri a diákokat, hogy olyan konfliktusokon dolgozzanak, amelyek akár régebben, akár jelenleg az iskolában vagy a kortárs közösségben, illetve az országban stb. zajlanak. Válasszanak ki egyet vagy kettőt (a rendelkezésre álló idő függvényében), és próbáljanak lehetséges győztes-győztes megoldást találni.

Amennyiben a tanár a két esettanumányt használja eszközként a mediáció módszerének bemutatásához, néhány alapinformációt is ismertethet az országban működő igazságszolgáltatási rendszerben használt konfliktuskezelési formákról (a mediáció fajtáiról, annak lehetőségéről, hogy egy konfliktust a bíróság elé lehet vinni stb.). Ahelyett, hogy a hatlépcsős módszerrel közelítenénk a konfliktusokhoz, a helyzeteket szerepjátékkal is el lehet játszani.

A szerepjátékkor az egyik fél játsza A-t, a másik fél lesz B, egy harmadik pedig a mediátor szerepét fogja magára öltetni. Ezután a tanár minden csoportot arra kér, hogy osszák meg a tapasztalataikat, hogy hogyan oldották meg a konfliktust. Eltérőek lehetnek a megoldások, és az út is, amely hozzájuk vezetett. Ezek a többletelemek sok időt igényelnek, ezért szükségessé válhat, hogy tanórán kívüli tevékenységként vagy plusz tanegységként illesszük be.

3. óra**Egymásnak ellentmondó emberi jogok****Összeütköző emberi jogok. Most mi legyen?**

Tanulási célok	Megtanulni fölismerni és értelmezni az olyan helyzeteket, ahol emberi jogok ütköznek egymással.
A diákok feladatai	Egy olyan helyzet elemzése, amelyben emberi jogok ütköznek össze.
Eszközök/kellékek	4.3. tanulói munkalap. 5.2. tanulói munkalap.
Módszer	Kiscsoportos munka. Kritikai gondolkodás.

Információs doboz

Noha úgy tűnhet, hogy az emberi jogok első látásra világos válaszokat adnak, mégis mindig így. Valóban, sok olyan eset van, ahol az egyik ember joga szemben áll egy másik ember jogával. Egy ilyen helyzetben a kritikai gondolkodás segíthet a szóban forgó jogokat mérlegelni és a saját döntést meghozni.

Az óra

A munkacsoportok (négy vagy öt diák csoportonként) egy-egy olyan esetleírást kapnak, amelyben az emberi jogok ütköznek egymással (4.3. tanulói munkalap: *Öt eset, ahol az emberi jogok ütköznek egymással*), valamint egy nagyalakú papírt és egy filcet.

Először azt kell megbeszélniük a diákoknak, hogy mely emberi jogok érintettek a konfliktusban. A csoportok a vitához kaphatnak egy példányt az emberi jogokat tartalmazó listából (5.2. tanulói munkalap). Amint megegyezésre jutottak arról, hogy mely jogok állnak konfliktusban, az alábbi módon osztják fel a papírjukat. A tanár ezt már előkészíthette a táblán, és most beillesztheti az érintett jogokat az első cellába.

Esetszám
Az érintett emberi jogok
- - -
Megoldás
Miért?

A második feladat, hogy a diákok a csoportokban megvitassák, hogy mi lehet a konfliktus megoldása. Érveljenek a döntésük mellett, és érveiket írják is le a papírjukra.

Ezután minden csoport szóvivőt választ, aki ismerteti a csoport válaszait az osztállyal. A tanár felkérheti az osztályt, hogy a választásaikra vonatkozóan visszajelzést adjon a csoportoknak, valamint, döntse el, hogy egyetért-e vagy sem a csoportok elképzeléseivel.

4. óra**Az erőszak alkalmazása****Elfogadható-e bizonyos esetekben az erőszak alkalmazása?**

Tanulási célok	Kritikai gondolkodás kialakítása az erőszak alkalmazásának elfogadhatóságáról és az egyéni viselkedésről.
A diákok feladatai	Elmélkedés az erőszak alkalmazásáról és az egyéni viselkedésről.
Eszközök/kellékek	4.4. tanulói munkalap.
Módszer	Kiscsoportos munka. Kritikai gondolkodás.

Információs doboz

Noha a békés világot tekintjük a végső célnak, sem a nemzetközi emberi jogi törvények, sem a nemzetközi humanitárius jog nem zárja ki abszolút értelemben az erőszak alkalmazását. Ennek az órának az a célja, hogy fejlessze a diákok kritikus gondolkodását az erőszak bizonyos esetekben való alkalmazásának legitimitását illetően. A diákoknak az lesz a feladatuk, hogy saját viselkedésükre reflektáljanak az általuk vagy mások által a környezetükben alkalmazott erőszakot illetően.

Az óra

Az osztály 4-5 fős csoportokra van osztva. Egy diák vagy a tanár ismerteti az 1. esetet a 4.4. tanulói munkalapról.

Előfordulhat, hogy túl nehéz lenne mind a négy esettel egy órán foglalkozni. A tanár ezért dönthet úgy, hogy a különböző eseteket különböző csoportoknak adja, vagy kiválaszt kettőt a négy eset közül, és azokkal foglalkozik, illetve, egy további órát szán a témára.

A csoportok feladata, hogy a kártyán szereplő kérdések mentén megvitassák a helyzeteket, és, hogy beszámoljanak válaszaikról. Fontos, hogy a tanár tudatában legyen, hogy az alapvető kérdés annak megvitatása, hogy milyen határig fogadható el az erőszak alkalmazása. Miután minden csoport válaszolt és még mielőtt a következő esetre térnének, a tanár további információt nyújthat az adott esetről.

Az esetekhez tartozó tanári példány, kérdések és további információ

1. eset

Egy globalizációellenes tüntetés során az emberek egy kis csoportja köveket kezd dobálni egy ismert transznacionális vállalat székházára. A helyszínen tartózkodó rendőrök észlelik a történéseket, és megpróbálják letartóztatni az érintetteket. A beavatkozás során az egyik rendőrt elfogják a köveket dobáló tüntetők, és súlyosan bántalmazzák.

Kérdések:

1. Elfogadható lenne, hogy a rendőri erők fegyvereket használjanak, és rálőjenek a köveket dobáló emberekre?
2. Elfogadható lenne, hogy a rendőrség a beavatkozás során gépfegyvereket használjon? (Ez gyorsabb megoldás volna, de minden bizonnyal több áldozattal járna.)
3. Elfogadható lenne, hogy a rendőrség addig várjon, amíg vízágyúval be tud avatkozni?
4. Elfogadható lenne, hogy a rendőrség nem avatkozik be erőszakkal annak érdekében, hogy elkerülje a konfliktus eskalálódását?

Információ

A nemzetközi szabályozás szerint a rendőrség bizonyos feltételek teljesülése esetén alkalmazhat erőszakot. Az erőszak csak akkor alkalmazható, amennyiben szükséges, valamint arányosnak kell lennie az intervenció céljaival. Ha egy rendőr olyan parancsot kap a felettesétől, amely nyilvánvalóan ellentmond ennek a szabálynak, az ENSZ szabályai elvárják tőle, hogy megtagadja a parancs végrehajtását.

2. eset

X ország hadat üzen Y országnak, mert Y ország saját területén egyértelműen védelmezi, sőt, anyagiilag támogatja az X ország ellen tevékenykedő felkelői csoportokat. X ország titkosszolgálatára felfedezi, hogy melyik faluban tartózkodik egy jól képzett és felfegyverzett felkelői csoport, és rájön, hogy nagyszabású bombatámadást készítenek elő egy fontos ipari célpont ellen.

Kérdések:

1. Elfogadható lenne, hogy X ország erőteljesen bombázza a falut, ha az akciónak biztosan az a következménye, hogy csak néhány ember, köztük alig néhány helyi lakos marad életben?
2. Elfogadható lenne az előző megoldás, ha azt megelőzően a felkelőket egyértelműen felszólítják, hogy adják meg magukat, és világosan figyelmeztetik a helyi lakosokat, hogy hagyják el otthonaikat, és gyűljenek össze a helyi sportcsarnokban, ahová biztonsági ellenőrzés után beengednék őket?
3. Elfogadható lenne, hogy nem avatkoznak be erőszakosan? Milyen más megoldást láttok lehetségesnek?

Információ

A fegyveres konfliktusokra vonatkozó nemzetközi szabályok (az úgynevezett *Genfi Egyezmények*) nem vízionálnak olyan jövőt, amelyben minden katonai erő be lesz tiltva, de megtiltják a beavatkozások és fegyverek bizonyos fajtáinak alkalmazását. Az egyik alapelv az, hogy nem használható katonai erő a nem katonai célpontok ellen, valamint, hogy az nem lehet sem megkülönböztetés nélküli, sem aránytalanul mértéktelen sérülést okozó: például, komoly erőfeszítéseket kell tenni annak érdekében, hogy elkerüljék a polgári áldozatokat azáltal, hogy tartózkodnak a legnagyobb hatóerejű bombák katonai célpontok elleni használatától olyan helyzetekben, amikor a kisebb hatóerejű bombák is elegendőek. Ilyen módon a polgári áldozatok és az ártatlan felek (az úgynevezett „járulékos kár”) halála megelőzhetőnek tűnik. Bárhogyan is, mint korábban mondtuk, ez nem azt jelenti, hogy a fegyveres konfliktusokra vonatkozó *Genfi Egyezmények* elfogadhatatlannak tartanak a járulékos károkat, hanem inkább azt, hogy csak bizonyos mértékig tartják elfogadhatónak.

3. eset

X úr technikai asszisztensként dolgozik a helyi kórházban, és rendszeresen veri a feleségét, amikor részegen hazaér. A felesége egyszer már értesítette a rendőrséget arról, hogy a férje veri, ami olykor súlyos sérüléseket okoz neki. A szomszéd felesége, aki véletlenül tudomást szerzett a helyzetről, így már el tudja képzelni, hogy mi folyik a szomszédban, amikor veszekedést és üvöltözést hall odaátrol.

Kérdések:

1. Tájékoztatnia kellene a szomszéd feleségének a rendőrséget ilyen esetekben, vagy az a szomszédai magánéletébe való elfogadhatatlan beavatkozás lenne?
2. Ha valakitől bejelentést kap a rendőrség, be kell avatkoznia ilyen körülmények között?

Információ

„(...) Az államoknak el kell ítélniük a nők elleni erőszakot, és nem hivatkozhatnak semmilyen szokásra, hagyományra vagy vallási megfontolásra annak érdekében, hogy kitérjenek azon kötelezettségeik elől, amelyek ezen erőszakkal kapcsolatban merülnek fel. Az államoknak minden megfelelő eszközt alkalmazniuk kell, és haladéktalanul olyan politikát kell folytatniuk, amely megszünteti a nők elleni erőszakot, és e célból:

(a) Fontolják meg, ahol még nem tették meg, hogy ratifikálják vagy fogadják el az Egyezményt a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről, vagy vonják vissza az Egyezményhez kapcsolódó fenntartásaikat.

(b) Tartózkodjanak a nők elleni erőszak alkalmazásától.

(c) Kellő gondossággal akadályozzák meg, derítsék fel és a nemzeti törvénykezésnek megfelelően büntessék a nők elleni erőszakos cselekményeket, akár, ha az állam, akár, ha magánszemély követte el azokat (...).²⁰

Részlet: *ENSZ Deklaráció a Nők Elleni Erőszak Megszüntetéséről* (1993)

4. eset

Laci egy vékony, alacsony 13 éves fiú, akivel pár idősebb fiú gyakran erőszakoskodik, mialatt ő a helyi játszótéren játszik. Ez alkalommal visszaszól, hogy nem kellene folyton zaklatniuk, és, hogy tanulatlan, primitív emberek módjára viselkednek. Erre az idősebb fiúk vadul verni kezdik. Ahogy a játszótérre ér, Laci barátja meglátja, hogy mi történik. Néhány idős ember is szemtanúja az eseményeknek, miközben a piaci bevásárlásból hazafelé áthaladnak a játszótéren.

Kérdések:

1. Be kellene Laci barátjának avatkoznia ebben a helyzetben? Hogyan?
2. Be kellene az idős embereknek avatkoznia? Hogyan?
3. Milyen más megoldást tudnátok ajánlani?

Pluszfeladatként a diákok megfogalmazhatnak egy levelet az idősebb fiúknak, amelyben leírhatnák, hogy mit gondolnak az idősebb fiúk viselkedéséről. Ez lehet házi feladat is, vagy órai, ha a csoportok gyorsan tudnak dolgozni.

²⁰ Nem hivatalos fordítás – a ford.

Tanári forrásoldal

A nemzetközi humanitárius jog

Mi a nemzetközi humanitárius jog?

A nemzetközi humanitárius jog (NHJ) tartalmazza a humanitárius alapelveket és azon nemzetközi szerződéseket, amelyek az emberek életét igyekeznek megmenteni, valamint enyhíteni a harcoló és nem harcoló felek szenvedéseit a fegyveres konfliktusok során. Elsődleges jogi dokumentumai az 1949-es *Genfi Egyezmények*, négy szerződés, melyet a világ szinte minden nemzete aláírt. Az egyezmény meghatározza a civilek és a sebesülés, betegség miatt a harcokból kivont vagy fogságba esett katonák alapvető jogait. Az 1977-es *Kiegészítő Jegyzőkönyvek*, melyek a *Genfi Egyezmények* kiegészítéséül szolgáltak, tovább bővítették ezeket a jogokat.

Kit véd a NHJ? Megvéd engem az NHJ?

Az NHJ a fegyveres erők sebesültjeit, betegeit vagy fogságba esett tagjait, valamint a polgári lakosságot védi. Az *I. Genfi Egyezmény* értelmében a sebesült vagy beteg harcoló feleket – bármilyen nemzetiségűek legyenek is – össze kell gyűjteni és gondoskodni kell róluk. Tilos őket megölni, kínozni vagy biológiai kísérletek alá vetni. Megfelelő védelemben kell részesülniük a fosztogatás vagy embertelen bánásmód ellen. Az egyezmény védelmezi az egészségügyi dolgozókat, a katonai egészségügyi személyzetet, a katonai egészségügyi létesítményeket és mobil egységeket.

A tengeri haderők sebesültjeit, betegeit és hajótörötteit a *II. Genfi Egyezmény* védi. A szárazföldön harcoló katonákkal megegyező védelemben részesülnek, kiegészítve a tengeren tapasztalható körülményekkel. A kórházhajók védettek.

A hadifoglyok védelmét a *III. Genfi Egyezmény* szavatolja, emberségesen kell bánni velük, valamint biztosítani kell számukra a megfelelő szállást, ételmezést, ruházatot és orvosi ellátást. Nem válhatnak kínzás vagy orvosi kísérletek alanyaivá, és védeltséget kell kapniuk erőszak, sértegetés és nyilvános kíváncsisággal szemben. A fogságba esett haditudósítók és a hadsereg kíséretére meghatalmazott polgári személyek szintén ezen státusz alá tartoznak.

A polgári lakosság védelméről a *IV. Genfi Egyezmény* rendelkezik. A háborúzó feleknek minden időben különbséget kell tenniük a polgári lakosság és a harcoló felek között, és tevékenységüket kizárólag a katonai célpontokra irányíthatják. A polgári lakosság számára amennyire csak lehetséges, lehetővé kell tenni, hogy normális életet éljenek. Védelemben kell részesülniük gyilkosság, kínzás, fosztogatás, megtorlás, megkülönböztetés nélküli vagyonrongálás és túszejtés ellen. Becsületüket, családi jogait, valamint vallási meggyőződésüket és gyakorlatukat tiszteletben kell tartani. A megszálló erőknek biztosítaniuk kell és fenn kell tartaniuk a biztonságos áthaladást a megfelelő élelemhez és orvosi eszközökhöz vezető úton, valamint kórházi és biztonsági zónákat kell létesíteniük a sérültek, betegek, idősek, gyerekek, várandós és kisgyermekes anyák számára. Ez az egyezmény kiemelt védelmet biztosít a nőknek és a gyermekeknek. Az ellátásukkal foglalkozó kórházi személyzetet tiszteletben kell tartani és védelmezni kell.

A *Genfi Egyezmények* humanitárius segítségnyújtásra szólítanak föl, melyet a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága (International Committee of the Red Cross – ICRC), a Vöröskereszt és a Vörösféldhold nemzeti társaságok vagy más pártatlan humanitárius szervezetek mint a konfliktusban részt vevő felek által erre felhatalmazottak végeznek.

Különbözik egymástól az emberi jogi és a nemzetközi humanitárius jog (NHJ)?

Igen, de kiegészítik egymást. Mindkettő az egyének bántalom elleni védelemre és az emberi méltóság fenntartására szolgál, de eltérő körülményekre vonatkozik, és eltérő alapidokumentumokkal rendelkezik. Az NHJ a fegyveres konfliktusok idejére vonatkozik, célja, hogy korlátozza a háború okozta szenvedést, és védelmezze azokat, akik az ellenséges fél kezére kerültek. Az NHJ elsődleges célja, hogy megóvja a sebesültek, betegek és hajótörést szenvedett harcoló felek, hadifoglyok és polgári lakosok alapvető emberi jogait. Az emberi jogok mind háborús, mind békeidőre egyaránt vonatkoznak, de elsődlegesen arra szolgálnak, hogy megóvják az embereket a kormányok azon tevékenységétől, mely során megsértik az ő nemzetközileg elfogadott állampolgári, politikai, gazdasági, szociális és kulturális jogait.

Mit mond az NHJ a gyerekkatonákról?

A humanitárius jog tiltja, hogy gyerekek vegyenek részt ellenségeskedésben, de a gyerekkatonák továbbra is komoly problémát jelentenek a világ sok táján. Az NHJ előírja, hogy 15 év alatti gyermekeket nem lehet fegyveres erőkhöz besorozni, és, hogy „minden lehetséges intézkedést” meg kell tenni azért, hogy ne vegyenek részt harcban. 15 és 18 év közöttiek sorozásakor elsőbbséget kell adni a legidősebbnek (*I. Jegyzőkönyv, 77. Cikk*). Sajnálatos módon a katonává váló gyermekek száma – akár önkéntesen, akár erőszak révén csatlakoztak – növekszik. A konfliktus-zónában élő gyermekek, különösen azok, akiket elválasztottak a családjuktól vagy más módon marginalizálódtak, potenciális újoncokká válhatnak. A gyermekeket gyakran erőszakkal bírják rá, hogy csatlakozzanak egy fegyveres csoporthoz vagy túlélési lehetőségként gyerekkatonává váljanak.

Mikor használjuk az NHJ-t?

Az NHJ fegyveres konfliktusokra (háború) alkalmazandó, melyek nemzetek között (nemzetközi fegyveres konfliktus) vagy nemzeten belüli fegyveres konfliktusok, például polgárháborúk formáját ölthetik.

Vonatkozik az NHJ a szeptember 11-i terrortámadásokra?

Noha 2001. szeptember 11. olyan mérvű halált és pusztulást hozott, ami emlékeztet a háborúra, nem egyértelműen vonatkozik rá az NHJ. Az NHJ államok közötti fegyveres konfliktusokra (nemzetközi fegyveres konfliktus) vonatkozik, vagy az olyan belföldi fegyveres konfliktusokra, mint a polgárháborúk. Amennyiben a polgári lakosságot New Yorkban és Washingtonban ért sokkoló támadásokat önmagukban működő terroristahálózatok követték el, azok borzasztó bűncselekményekhez sorolhatók inkább, mintsem háborús cselekményekhez, melyekre az NHJ vonatkozik.

Kínál az NHJ speciális védelmet a nők számára?

Igen. Noha a nők ugyanazt az általános jogi védelmet élvezik, mint a férfiak, a *Genfi Egyezmények* alapvetően tüntetik fel, hogy a „Nőkkel szemben a nemüknek járó különös figyelmet kell tanúsítani” (*I. és II. Genfi Egyezmény, 12. Cikk, III. G. E., 14. Cikk*). Ez azt jelenti, hogy kiegészítő, további védelem jár a nők azon speciális szükségleteit illetően, amelyek a nemi különbözőségekből erednek, tisztelet és szerénység, terhesség és gyerekszülés. Például, a női hadifoglyokat vagy internáltakat a férfiaktól elkülönített részlegekben kell elszállásolni más nők közvetlen felügyelete alatt. A nőket meg kell védelmezni „az erőszakos közösüléssel, a prostitúcióra való kényszerítéssel vagy a szemérmüket sértő minden cselekménnyel szemben” (*IV. G. E., 27. Cikk, valamint 75. és 76. Cikk, I. Jegyzőkönyv*). A segélyszállítmányok tekintetében prioritást élveznek a „terhes és gyermekágyas nők, szoptató anyák” (*I. Jegyzőkönyv, 70. Cikk*). A fegyveres konfliktusban nőket érintő kérdésekről, valamint a sokak által tanúsított ellenállásról további tanulmányozás céljából érdemes elolvasni a közelmúltban született tanulmányt: *Women Facing War, www.womenandwar.org*.

Hogyan védi az NHJ a gyermekeket?

Az NHJ megtiltja a polgári lakosság elleni támadásokat, és különleges védelmet határoz meg a gyermekekre vonatkozóan. Minden polgári személy védelemben kell részesüljön gyilkosság, kínzás, fosztogatás, megtorlás, a javak megkülönböztetés nélküli elpusztítása és túszul ejtés ellen. Becsületüket, családi jogaikat, vallási meggyőződésüket és gyakorlatukat tiszteletben kell tartani. A megszálló erőknek biztosítaniuk kell és fenn kell tartaniuk a biztonságos áthaladást a megfelelő élelemhez és orvosi eszközökhöz, valamint kórházi és biztonsági zónákat kell létesíteniük a sérültek, betegek, idősek, gyerekek, várandós és kisgyermekes anyák számára. Különleges rendelkezések vonatkoznak továbbá a családdal nem rendelkező gyerekek szükségleteire, a pszichoszociális szükségletekre és a családi kommunikációra.

A 15 év alatti árva vagy családjuktól elválasztott gyerekeknek ellátásban kell részesülniük. Képesnek kell lenniük vallásuk gyakorlására, valamint elő kell segíteni taníttatásukat.

Az NHJ megsértésének számít-e, ha civileket ölnek meg a háború alatt?

A polgári lakosság védelme az NHJ nagy fontosságú célja. A *IV. Genfi Egyezmény* alapján a polgári lakosságot megilleti a gyilkosság elleni védelem, valamint lehetővé kell tenni számára, hogy amennyire a biztonság megengedi, normális életet éljen. Az 1977-es *I. Kiegészítő Jegyzőkönyv* további részleteket szolgáltat a polgári lakosság védelmét kiterjesztendő a nemzetközi fegyveres konfliktusokra. Habár az Egyesült Államok aláírta az *I. Jegyzőkönyvet*, mindmáig nem ratifikálta azt. Ennek ellenére jelezte, hogy eleget tesz ezeknek a rendelkezéseknek, ami sokak szerint egy széles körben elfogadott, évszázadok alatt kidolgozott kodifikációs szokásjog.

A különbségtétel elvének alapvető szabálya az *I. Jegyzőkönyv*, 48. Cikkében szerepel, amely így szól: „A polgári lakosság és a polgári javak tiszteletben tartásának és védelmének biztosítása érdekében az összeütköző Feleknek mindenkor különbséget kell tenniük a polgári lakosság és a harcolók, valamint a polgári javak és katonai célpontok között, és ennek folytán csak katonai célpontok ellen folytathatják harci tevékenységüket.” A közvetlen támadások tiltásán túl az NHJ tiltja a megkülönböztetés nélküli támadásokat is a polgári lakosság ellen. Ilyenek történhetnek például akkor, ha egy fegyveres erők általi katonai célpontra irányuló támadás nem veszi figyelembe a polgári lakosságot érintő túlzott negatív következményeket (*I. Jegyzőkönyv*, 48. Cikk).

Ugyanakkor nem minden polgári lakos halála törvénytelen háború esetén. Az NHJ nem helyezi törvényen kívül a fegyveres konfliktusokat, hanem inkább megpróbál egyensúlyt teremteni egy nemzet azon elismert joga között, hogy háború során legitim katonai célpontokat támadjon meg, és a polgári lakosság azon joga között, hogy az ellenségeskedés hatásaitól védve legyen. Más szóval, a háború természetéből adódóan az NHJ számol bizonyos mértékű „járulékos kárral”, melyben olykor, sajnálatos módon, polgári áldozatok is lehetnek.

4.1. Tanulói munkalap

Hatlépcsős módszer konfliktuskezeléshez

1. „A” fél szükségletei a) b) c) d)	1. „B” fél szükségletei
2. Problémameghatározás	
3. Megoldási ötletek a) b) c) d)	
4. Értékeld az „A” fél megoldását! a) b) c) d)	4. Értékeld a „B” fél megoldását! a) b) c) d)
5. Melyik megoldás a legjobb?	
6. Döntsd el, hogy hogyan és mikor kerül sor a megoldás értékelésére!	

4.2. Tanulói munkalap

Konfliktus-forgatókönyvek

1. konfliktus

Két szomszéd nézeteltérésbe keveredik a telkük között húzódó kerítés ügyében. Az egyik szomszéd azt akarja, hogy cseréljék le a kerítést egy újra, mert a régi már nincs jó állapotban. Azt várja a szomszédjától, hogy fizesse ki az új kerítés költségének a felét. A másik szomszéd egyetért ugyan abban, hogy a kerítés nincs jó állapotban, de nem akar újra költeni. Úgy gondolja, hogy bár a mostani nem néz ki túl jól, arra azért alkalmas, hogy távol tartsa a szomszéd kutyáját az ő kertjétől. Emellett, nem szereti, hogy a szomszédja folyton újabb, még drágább dolgokkal kérkedik.

2. konfliktus

Az anyuka és az apuka mélységesen nem értenek egyet abban, hogy mit tegyenek, amikor kétéves kisgyerekek túl nagy zajt csap a lakásban. Az apuka úgy gondolja, hogy a gyerekek meg kell tanulnia viselkedni, és ezt a tanulási folyamatot a lehető legkorábban el kell kezdeni. Emellett, jobb szereti a békét és a csendet szabadidejében, hiszen nagyon fárasztó munkát végez. Az anyuka azt gondolja, hogy nem lehet egy kétéves gyerekek folyton azt hajtogatni, hogy hagyja abba a játékot vagy a sírást, mert ez túlfeszíti a gyereket, és rossz hatással lenne a fejlődésére.

4.3. Tanulói munkalap

Öt eset, ahol az emberi jogok ütköznek egymással

1. eset

Máté nyolcéves fiú, aki súlyosan megsérült egy balesetben, és sürgősen vérátömlesztésre van szüksége egy kórházban. Az apja azonban vallási okokból megtiltja a kórházi dolgozóknak, hogy elvégezzék a beavatkozást. Anyja és az orvosok meg akarják menteni az életét.

2. eset

Egy kórház sürgősségi osztályán korlátozott számú ember dolgozik. Mozgalmas éjszaka van, és már csak további egy ember azonnali sürgősségi ellátására van lehetőség. Minthogy még mindig két ember élete forog veszélyben, az orvosoknak el kell dönteniük, hogy a fiatal fiút vagy a sikeres üzletembert kezeljék.

3. eset

Gábor igen megbecsült tagja az egyik vallásos politikai pártnak, mely erőteljesen hangsúlyozza a családi értékeket. Egy, a párt székházába látogató újságíró véletlenül egy sorozat, X-től származó személyes levélre bukkan, amelyből minden kétséget kizáróan kiderül, hogy Gábornak házasságon kívüli kapcsolata van. Az újságíró megjelenti az ügyet.

4. eset

Jutchou egy harmadik világbeli országban él. Szegény, és noha alapvető szükségleteit elő tudja teremteni, semmi többre nem telik neki. Szeretne elkezdni tanulni, de nem találja a módját. Hazája nem képes ellátni őt a kellő eszközökkel, mivel a gazdaság rossz helyzetben van, és minden rendelkezésre álló erőforrást a lakosság alapszükségleteinek fedezésére kell fordítani.

5. eset

A helyi önkormányzat olyan helyre tervez új iskolát építeni, amely egyike azon kevés területnek, ahol a gyerekek még játszani tudnak.

4.4. Tanulói munkalap

Elfogadható-e bizonyos esetekben az erőszak?

1. eset

Egy globalizációellenes tüntetés során az emberek egy kis csoportja köveket kezd dobálni egy ismert transznacionális vállalat székházára. A helyszínen tartózkodó rendőrök észlelik a történéseket, és megpróbálják letartóztatni az érintetteket. A beavatkozás során az egyik rendőrt elfogják a köveket dobáló tüntetők, és súlyosan bántalmazzák.

Kérdések:

1. Elfogadható lenne, hogy a rendőri erők fegyvereket használjanak, és rálőjenek a köveket dobáló emberekre?
2. Elfogadható lenne, hogy a rendőrség a beavatkozás során gépfegyvereket használjon? (Ez gyorsabb volna, de minden bizonnyal több áldozatot okozna.)
3. Elfogadható lenne, hogy a rendőrség addig várjon, amíg vízágyúval be tud avatkozni?
4. Elfogadható lenne, hogy a rendőrség nem avatkozik be erőszakkal annak érdekében, hogy elkerülje a konfliktus eskalálódását?

2. eset

X ország hadat üzen Y országnak, mert Y ország saját területén egyértelműen védelmezi, sőt, anyagiilag támogatja az X ország ellen tevékenykedő felkelői csoportokat. X ország titkosszolgálatára felfedezi, hogy melyik faluban tartózkodik egy jól képzett és felfegyverzett felkelői csoport, és rájön, hogy nagyszabású bombatámadást készítenek elő egy fontos ipari célpont ellen.

Kérdések:

1. Elfogadható lenne, hogy X ország erőteljesen bombázza a falut, ha az akciónak biztosan az a következménye, hogy csak néhány ember, köztük alig néhány helyi lakos marad életben?
2. Elfogadható lenne az előző megoldás, ha azt megelőzően a felkelőket egyértelműen felszólítják, hogy adják meg magukat, és világos figyelmeztetésben részesítik a helyi lakosokat, hogy hagyják el otthonukat, és gyűljenek össze a helyi sportcsarnokban, ahová biztonsági ellenőrzés után beengednék őket?
3. Elfogadható lenne, hogy nem avatkoznak be erőszakosan? Milyen más megoldást láttok lehetségesnek?

3. eset

X úr technikai asszisztensként dolgozik a helyi kórházban, és rendszeresen veri a feleségét, amikor részegen hazaér. A felesége egyszer már értesítette a rendőrséget arról, hogy a férje veri, ami olykor súlyos sérüléseket okoz. A szomszéd felesége, aki véletlenül tudomást szerzett a helyzetről, így már el tudja képzelni, hogy mi folyik a szomszédban, amikor veszekedést és üvöltözést hall odaátrol.

Kérdések:

1. Tájékoztatnia kellene a szomszéd feleségének a rendőrséget ilyen esetekben, vagy az a szomszédai magánéletébe való elfogadhatatlan beavatkozás lenne?
2. Ha valakitől bejelentést kap a rendőrség, be kell avatkoznia ilyen körülmények között?

4. eset

Laci vékony, alacsony 13 éves fiú, akivel pár idősebb fiú gyakran erőszakoskodik, mialatt ő a helyi játszótéren játszik. Ez alkalommal visszaszól, hogy nem kellene folyton zaklatniuk, és, hogy tanulatlan, primitív emberek módjára viselkednek. Erre az idősebb fiúk vadul verni kezdik. Ahogy a játszótérre ér, Laci barátja meglátja, hogy mi történik. Néhány idős ember is szemtanúja az eseményeknek, miközben a piaci bevásárlásból hazafelé áthaladnak a játszótéren.

Kérdések:

1. Be kellene Laci barátjának avatkoznia ebben a helyzetben? Hogyan?
2. Be kellene az idős embereknek avatkoznia? Hogyan?
3. Milyen más megoldást tudnátok ajánlani?

2. rész: Felelősségvállalás

5. FEJEZET:

**Jogok, szabadságok és kötelezettségek.
Mik a jogaink, és hogyan védjük őket?**

6. FEJEZET:

Felelősség. Felelősségi körök

5. FEJEZET

Jogok, szabadságok és kötelezettségek

Mik a jogaink, és hogyan védjük őket?

5.1 Vágyak, alapvető szükségletek, emberi méltóság és emberi jogok
Mindenhez emberi jogom van, amit szeretnék?

5.2 Az emberi jogi jogsértések fölismerése
Melyik emberi jogot sértették itt meg?

5.3 Jogok és kötelezettségek
Hogyan létezhetnek jogok kötelezettségek nélkül?

5.4 Emberi jogi kvíz
Melyik az igaz? Mi legyen emberi jogunk?

5. FEJEZET

Jogok, szabadságok és kötelezettségek

Mik a jogaink, és hogyan védjük őket?

Az emberi jogok egyfelől összefüggnek az emberiség fejlődésével, vagyis azzal, hogy hogyan tudjuk képességeinket a lehető legteljesebb mértékben megvalósítani a polgártársaikkal való kapcsolataink során, másfelől meghatározzák a nemzetállam egyénnel szembeni felelősségét. Fontos emberi jogi dokumentumok: *Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*, *Az Emberi Jogok Európai Egyezménye* és az *Egyezmény a Gyermekek Jogairól*. Az emberi jogokat kategóriákba szokás sorolni, úgy mint: állampolgári, politikai, szociális, gazdasági és kulturális jogok. Ezeket a kategóriákat gyakran az emberi jogok fejlődési szakaszaihoz is szokás társítani, ahol a polgári és politikai jogok képezik az *első generációs* jogokat, melyeket a szociális és gazdasági, *másodgenerációs* jogok követnek, majd a kulturális vagy fejlődési/kollektív jogok, melyeket *harmadgenerációs* jogoknak tekintünk. Nem lebecsülve a jogi kategóriák értékét, a DÁN/EJO az emberi jogok integrált megközelítését támogatja, egyenlő hangsúlyt helyez az összes kategóriára, az állampolgárra, a politikaira, a szociálisra, a gazdaságira és a kulturálisra egyaránt. A DÁN/EJO arra törekszik, hogy kiegyensúlyozza azt a múltbéli tendenciát, amely bizonyos jogokat fontosabbnak tekintett másoknál. Míg az emberi jogokat hagyományosan az állam és egyének közötti kapcsolathoz társították, a DÁN/EJO egyre nagyobb hangsúlyt fektet a csoportok vagy népek jogaira. Azok a törekvések, amelyek azt célozzák, hogy ezen elgondolások a DÁN/EJO részévé váljanak, nagyon fontosak mind a fogalom, mind a helyi, nemzeti és regionális közösségek fejlődése szempontjából.²¹

Az emberi jogoknak három eleme van: a jogok birtokosa, a jog tartalma (amire a jog birtokosa jogosult) és a kötelezettségvállaló (az a személy vagy intézmény, akinek kötelessége a jogosultságot biztosítani). A kötelezéseket általában három szinten értelmezzük:

- Tiszteletben tartás – mind közvetlenül, mind közvetve tartózkodni kell attól, hogy embereket jogaiktól megfosztanak, beleértve az olyan intézményi rendszer létrehozásától való tartózkodást is, amely embereket fosztana meg jogaiktól, vagy arra ösztönözne másokat, hogy ezt tegyék.
- Védelem – a *tiszteletben tartás* kikényszerítését jelenti, annak megelőzését, hogy valakik megfoszthassanak másokat a jogaitól (legyenek azok kormányzati tisztviselők, nemzetközi szervezetek, magánvállalatok, közösségi vezetők, polgárőrök vagy családtagok).
- Teljesítés – a rászorulókat támogatását jelenti, azokat is beleértve, akik iránt kiemelt felelősséggel tartozunk, vagyis, akik azáltal váltak jogfosztottá, hogy jogaik tiszteletben tartásának és védelmének kötelezettsége nem teljesült, vagy akik természeti katasztrófáknak estek áldozatul. Ez a támogatás magában foglalja a jogalkotási, költségvetési, bírósági és egyéb jellegű cselekvéseket is annak érdekében, hogy a jogok védelmére a lehető legjobb eljárási környezetet lehessen biztosítani.²²

Az emberi jogok által védett szabadságok tartalmazzák a gondolat, vélemény és kifejezés szabadságát, a vallásszabadságot és annak gyakorlását, az országon belüli szabad mozgáshoz való jogot, valamint a békés gyülekezési és az egyesülési jogot. Egyéb állampolgári jogok az egyén magánéletét, családi életét és a törvény előtti egyenlőségét védik.²³

²¹ Forrás: Karen O'Shea: *Fogalomtár a demokratikus állampolgárságra neveléshez (A glossary of terms for education for democratic citizenship)*, Európa Tanács, DGIV/EDU/CIT (2003) 29. Nem hivatalos fordítás – a ford.

²² Az International Council of Human Rights Policy: *Feladatok határok nélkül. Emberi jogok és globális társadalmi igazságosság (Duties sans Frontières. Human rights and global social justice)* alapján. Nem hivatalos fordítás – a ford.

²³ Uo.

A kötelezettségek az emberi jogok logikai következményei. Védelme érdekében minden jog magában hordozza a hozzá tartozó kötelezettséget mind az állampolgárokra, mind az államra vonatkozóan. Mindenkinek erkölcsi kötelessége, hogy ne sértse meg más ember személyes méltóságát. A kormányok azáltal, hogy aláírják a nemzetközi megállapodásokat, de ugyanígy saját alkotmányuk által is nem csak erkölcsi, hanem jogi kötelezettséggel is tartoznak.

Demokratikus állampolgári nevelés és emberi jogi oktatás

Az órák során a diákok:

- jobban megértik az emberi jogok természetét: előfeltételek, melyek lehetővé teszik, hogy minden ember méltósággal éljen;
- bővítik ismereteiket és nagyobb rálátást nyernek a nemzetközileg elfogadott emberi jogokra;
- fejlesztik képességüket arra, hogy fölismerjék az emberi jogok megsértését;
- többet megtudnak arról, hogyan tudnak hozzájárulni az emberi jogok tiszteletben tartásának fejlesztéséhez;
- fokozzák rálátásukat és tudatosabbá válnak az emberi jogokkal kapcsolatos felelősségi területekkel kapcsolatban: az állam és az intézmények kötelezettségei, valamint saját erkölcsi felelősségeik tekintetében.

5. FEJEZET

Jogok, szabadságok és kötelezettségek

Mik a jogaink, és hogyan védjük őket?

Az óra címe	Tanulási célok	A diákok feladatai	Eszközök/kellékek	Módszerek
1. óra: Vágyak, alapvető szükségletek, emberi méltóság és emberi jogok	A diákok bemutatják, hogyan az emberi jogok érvényesülése előfeltétele annak, hogyan minden ember méltósággal élhessen.	A diákok összekapcsolják vágyaikat és alapvető szükségeiket az emberi jogokkal.	5.1. tanulói munkalap. 5.2. tanulói munkalap (a tanárok szóljanak, hogy erre a munkalapra más órákon is szükség lesz, az egész tanegység során használni fogják).	Csoportmunka, közös munka. Kritikai gondolkodás.
2. óra: Az emberi jogi jogsértések felismerése	A diákok felismerik az emberi jogi sértéseket.	A diákok emberi jogi jogsértések eseteit tanulmányozzák.	5.3. tanulói munkalap. 5.2. tanulói munkalap.	Páros vagy csoportmunka. Közös megbeszélés/ vita.
3. óra: Jogok és kötelezettségek	A diákok megtanulják, hogyan tudnak hozzájárulni az emberi jogok védelméhez. A diákok megértik, hogyan az emberi jogok kötelezettségekhez kötődnek – az állam és az intézmények kötelezettségéhez éppúgy, mint az ő saját erkölcsi felelősségükhöz.	A diákok azonosítják az emberi jogok védelméhez tartozó kötelezettségeket, saját szerepüket is beleértve.	Üres papírlap és toll. 5.4. tanulói munkalap. 5.2. tanulói munkalap.	Páros vagy csoportmunka. Kritikai gondolkodás.
4. fejezet: Emberi jogi kvíz	A diákok a nemzetközileg elfogadott emberi jogokról tanulnak.	A diákok feleletválasztós kérdésekre válaszolnak, és megbeszélnek válaszaik következményeit.	Kártyák minden diák számára – a megoldás a kártyák hátoldalán található. (5.5. tanulói munkalap.)	Feleletválasztós kérdések.

1. óra**Vágyak, alapvető szükségletek, emberi méltóság és emberi jogok****Mindenhez emberi jogom van, amit szeretnék?**

Tanulási célok	A diákok bemutatják, hogy az emberi jogok érvényesülése előfeltétele annak, hogy minden ember méltósággal élhessen.
A diákok feladatai	A diákok összekapcsolják vágyaikat és alapvető szükségleteiket az emberi jogokkal.
Eszközök/kellékek	5.1. tanulói munkalap. 5.2. tanulói munkalap (a tanárok szóljanak, hogy erre a munkalapra más órákon is szükség lesz, az egész tanegység során használni fogják).
Módszerek	Csoportmunka, közös munka. Kritikai gondolkodás.

Fogalmak

Fontos, hogy képesek legyünk különbséget tenni a vágyak és az alapvető szükségletek között. Az emberek alapvető szükségletei azon szükségletek, amelyeknek teljesülniük kell ahhoz, hogy méltósággal tudjanak élni. Úgy is értelmezhető, hogy az alapvető szükségletek képezik az alapot, melyből az emberi jogok megfogalmazódtak.

Ez az óra lehetőséget nyújt arra, hogy a tanegység kereteit kibővítő tevékenységként poszteres munkát és fogalmi gondolkodást alkalmazzunk.

Az óra

Az óra bevezetéseként a tanár ismerteti a diákokkal az óra menetét anélkül, hogy a téma részleteibe belemenne. A diákok azzal kezdik az órát, hogy kérdéseket tesznek föl önmaguknak és egymásnak a vágyaikról és szükségleteikről – az óra későbbi szakaszában észre fogják venni, hogy ezek közül sok megfelel az emberi jogoknak. A bevezető után (mely nem hosszabb egy-két percnél) a diákok 4-5 fős kiscsoportokat alkotnak, majd két menetben kapják meg a feladatot. A tanár először az első feladatot ismerteti, majd, mikor azzal már végeztek, minden egyes csoportnak külön mondja el a következő lépést. Ily módon gondoskodik az egyéni tanulási sebességek követéséről.

- **1. feladat:** 5.1. munkalap: *Vágyak, szükségletek és jogok*. A csoportok listát készítenek a „materiális” (tárgyi) vágyaikról (például: egy jó ebéd) a munkalap bal oldali oszlopába, valamint hozzáírják további minimum három „nem materiális” vágyukat (például: szeretve lenni). Ezután elgondolkodnak azon, hogy milyen szükségletekről szólnak ezek a vágyak, és beírják azokat a középső oszlopba.
- **2. feladat:** Azon csoportoknak, akik már végeztek az első feladattal, a tanár odaadja az 5.2. tanulói munkalap egy-egy példányát – *Emberi jogok listája* –, és arra kéri őket, hogy írják be a megfelelő jogot (például: *jog az élelemhez, a diszkrimináció tilalma*) az utolsó oszlopba.
- **3. feladat:** Azon csoportok, akik hamar végeztek a feladattal, elkezdhetnek egy emberi jogi poszter készítésén gondolkodni, mely egy általuk válaszott szükségletről és a hozzá tartozó jogról szól. Vitassák meg, hogy mit tartalmaz az elképzelésük, valamint gondolkodjanak el a poszter művészi kivitelezésén, és tervezzenek egy vázlatot.

Amikor a csoportmunkának vége, a tanár felírhatja a csoportok elképzeléseit a táblára. Felosztja a táblát három oszlopra, és megkér minden csoportból egy képviselőt, hogy mondjon egy általuk írt vágyat, szükségletet és a hozzá tartozó jogot. Ez addig megy így, amíg elkészül egy körülbelül tíz vágyak–szükségletek–jogokból álló lista (ha lehetőség van rá, érdemes flip chartot használni, hiszen a papírok később a falra helyezhetők a csoportoknak emlékeztetőül).

A tanár ekkor egy rövid közös megbeszélést tart a következő gondolatok mentén:

- „Úgy találtátok, hogy a vágyaitok és szükségleteitek összhangban vannak az *Emberi Jogi Egyezmény*el. Ki tudnátok ezt bővebben fejteni?”
- „Az *Egyezmény*ben szereplő néhány jogra nem gondoltunk, nem merültek föl a beszélgetések során. Talán nem fontosak vagy egy másik jog tartalmazza. Mit gondoltok erről?”
- „Nézzétek meg az emberi jogok listáját! Mi hiányzik a listáról, ha arra gondoltok, hogy mire lenne ahhoz szükségetek, hogy megfelelő életet élhessetek, vagy, hogy a más térségekben, országokban, kontinenseken élő embereknek mire van szükségük? Milyen további emberi jogot vennétek be a listába?”

A megbeszélés lezárásaként a tanár elmondja a diákoknak, hogy az egész világon vita zajlik arról, hogy mire koncentráljanak az emberi jogok. Az egyik konklúzió az, hogy: „Az emberi jogoknak lehetővé kell tenniük mindenki számára, hogy emberhez méltó életet éljen.” A tanár ezután arra kéri a diákokat, hogy gondolkodjanak ettől eltérő, alternatív konklúziókon. Ez akár házi feladat is lehet. Ha lehetőség van rá, a következő napok során a diákok írják hozzá elképzeléseiket a falakra kihelyezett listákhoz. A gondolkodási folyamat ily módon folytatható.

Ráadásaként a diákokat föl lehet kérni, hogy készítsenek posztereket az emberi jogok témakörében, amihez újságcikkeket, lapkivágásokat vagy saját maguk által készített rajzokat, festményeket is felhasználhatnak. Ezek akár osztálydekorációként, akár kiállítási anyagként is szolgálhatnak.

Végül összefoglalásképpen a tanár röviden áttekinti a felmerült gondolatokat és az óra céljait. Akár ismertetheti is rávezetési módszertani elveit, azaz, hogy az órát a tapasztalatok és egyéni vélekedések elemzésével kezdte, majd pedig a fogalmak vagy elmélet magyarázatával zárta.

2. óra**Az emberi jogi jogsértések felismerése****Melyik emberi jogot sértették itt meg?**

Tanulási célok	A diákok felismerik az emberi jogi jogsértéseket.
A diákok feladatai	A diákok emberi jogi jogsértések eseteit tanulmányozzák.
Eszközök/kellékek	5.3. tanulói munkalap. 5.2. tanulói munkalap.
Módszerek	Páros vagy csoportmunka. Közös megbeszélés/vita.

Információs doboz

Emberi jogi szabálytalanságok és jogsértések naponta történnek világszerte. A múltban vagy a jelenben történt valódi eseteket vizsgálva a diákok világosabb, pontosabb képet kapnak arról, hogy miről is szólnak az emberi jogok.

Az óra

Az óra az előző órai feladatok és eredmények megbeszélésével kezdődik. A diákok bemutatják a poszttereket, és összehasonlítják a konklúziókat tartalmazó listákat. Ha segítséget jelent és lehetőség is van rá, akkor a javaslatterveket papírra felírva a falakon szereplő posztterek mellé lehet helyezni. A diákok párokat alkotnak. Minden pár kap egy példányt az 5.3. tanulói, *Emberi jogi jogsértések* munkalapból, valamint egy másikat az 5.2., *Emberi jogok listája* című munkalapból.

Az emberi jogi jogsértések példáit tartalmazó listát ezután felosztjuk a párok között, mondjuk, a példák A-tól D-ig lehetnek az első páré, E-től J-ig pedig a másodiké.

Kedvezőbb, ha úgy osztjuk fel a listákat, hogy minden jogsértéscsoportot több mint egy pár elemezzon.

A diákok elolvassák és megbeszélik az emberi jogi jogsértések példáit, majd megpróbálnak meggyőzésre jutni arról, hogy a listán szereplő melyik emberi jog sérült – az „A” esetben például a 10. jog sérült.

A válaszokat megvitatják az osztályban. Itt válik hasznossá, hogy több mint egy pár dolgozott egy-egy példán, hiszen ha eltérők a vélemények, akkor néhány rövid kérdés mentén el lehet róluk beszélgetni:

- Hogyan jutottatok erre a véleményre?
- Amikor a többi pár válaszait meghallgattátok, éreztétek-e azt, hogy meg akarjátok változtatni a sajátotokat? Ha igen, mi győzött meg? Miért?

A megbeszélés célja, hogy megvizsgáljunk néhány példát és a rájuk adott válaszokat, ahelyett, hogy azt sugallnánk, hogy csak egyetlen helyes válasz létezik.

A gyakorlat kibővítése

Ha marad idő az óra végén, a tanár megkérdezheti a diákoktól, hogy az említett konkrét példák közül melyik rázta meg őket leginkább. A példákkal kapcsolatban a következőket kérdezheti tőlük:

- Hogyan éreznétek magatokat, ha ez veletek történné?
- Hogyan reagálnátok?
- Miben reménykednétek, mit tegyen a többi ember?

Az ilyen kérdések segíthetik a diákokat, hogy rájöjjenek, másoknak is felelősségük van abban, hogy cselekedjenek az emberi jogok védelmében.

5.3. tanulói munkalap

Emberi jogi jogsértések

Tanári példány, megoldással

Emberi jogi jogsértések	Megsértett emberi jog
A. X asszony pár évvel ezelőtt egy autóbalesetben elvesztette férjét és a lányát. Nem mehetett újra férjhez anélkül, hogy a sógora erre kifejezetten engedélyt adott volna.	10
B. A börtönőrök azzal fenyegették és folyamatosan megfélemlítették a fogvatartottakat, hogy rájuk eresztik a kutyákat, és egy alkalommal a kutyák meg is haraptak egy fogvatartottat.	2
C. Az egyik helyi gyárban a munkásoknak napi minimum 10 órát kell dolgozniuk pihenés nélkül.	21
D. Mióta letartóztatták a három férfit, állandó nehézségekbe ütközött, hogy ügyvédhez jussanak. Gyakran megesett, hogy az ügyvédek megérkeztek, de nem kaptak engedélyt, hogy találkozhassanak a fogvatartottakkal. A férfiak számára megtiltották, hogy beszéljenek az ügyvédekkel, így ketten közülük nem jutottak ügyvédhez.	5
E. A nő ugyanazért a munkáért, ugyanannyi idősen és megegyező munkatapasztalattal, kevesebb fizetést kapott, mint férfi kollégája.	7
F. X elrabolta és fogva tartotta Y-t három napig, majd fejen lőtte, Y 3 nappal később meghalt.	1
G. X asszonyt, aki drogfüggő volt, lefényképezték, amint éppen elhagyta a Névtelen Szünetbetegség Találkozókat. A fotót később nyilvánosságra hozták.	9
H. Egy nő, akit férje bántalmazott, csak úgy volt képes elválni a férfitől, hogy neki adta a házát, az autóját és minden vagyonát. Nincstelenné vált.	11
I. X, noha életveszélyes tüdőgyulladásban szenvedett, nem kapott orvosi ellátást, mert illegálisan érkezett az országba.	18
J. X térség lakosai 70%-ának el kellett hagynia az otthonát, ahová később sem térhettek vissza. Nem hagyhatták el a táborát, hogy művelni tudják a közeli földjeiket, és több utat is tilos volt használniuk.	12
K. Fekete-afrikaiakat akár egy üveg whisky áráért is megvásárolhattak Afrikában, majd Észak-Amerikában 1200-1500 \$ közötti áron adták el őket.	3
L. X országban szándékosan elpusztítottak minden, a helyi lakosok életfenntartásához szükséges eszközt (növényeket, állatokat, vízellátást).	17
M. X országban bárkit bebörtönözhetnek bírósági tárgyalás nélkül.	4
N. Egy napilap 26 éves újságíróját a közelmúltban lezajlott választási kampányról szóló tudósítása miatt egy valószínűleg megtorló támadás során fejbe lőtték.	15
O. X úr katonai behívót kapott. A sorozóirodába küldött válaszlevelében úgy nyilatkozott, hogy lelkiismereti okokból ellenzi a katonai szolgálatot, és megtagadta a szolgálaton való megjelenést. Fegyelemsértéssel vádolták, és megtiltották, hogy elhagyja az országot.	14

Emberi jogi jogsértések	Megsértett emberi jog
P. X országban tilos a gyülekezés azok számára, akik a Fálun Gong valláshoz akarnak tartozni.	16
Q. Az etnikai többségben lévők törvényei szerint azoknak, akik olyan kisebbségi csoportokba tartoztak, mint a zsidó vagy a roma közösség, a város meghatározott területén kellett élniük.	25
R. A faluban élő gyerekek nem tudnak általános iskolába járni, mert elérhető távolságon belül nincs ilyen iskola.	19
S. X azért nem indulhatott a parlamenti választásokon, mert az ország vallási hatósága megtiltotta.	23
T. X azért nem kapott orvosi állást a helyi kórházban, mert fekete bőré.	20
U. Némely országokban a hátrányos helyzetű emberek nem jutnak hozzá sem az élelemhez, sem a lakhatási programokhoz, sem pedig a megfizethető orvosi ellátáshoz.	26
V. X úr, akinek leégett a háza, nem kérhetett kártérítést.	6
W. X, egy 47 éves nő, aki mindig is háztartásbeliként dolgozott és öt gyermek édesanyja, minden társadalombiztosítási juttatástól elesik, ha elválik a férjétől.	22
X. A kétgyermekes X urat kormányt bíráló versei miatt X országban két évre bebörtönözték és megkínózták. Y országba benyújtott menedékjogi kérelmét elutasították. Arra hivatkozott, hogy kínzás alá vetik, ha hazatér, amit így most kénytelen megtenni.	13
Y. Úgymond praktikus okokból a mozgássérült emberek, mint például a kerekesszékesek, nem látogathatják a helyi színház kulturális előadásait.	24
Z. Ahhoz, hogy X országban állampolgárságért folyamodhasson valaki, 15 éves helyben lakásra, fizikai és mentális teszteken való megfelelésre, valamint indokolatlanul magas adminisztrációs díjak megfizetésére van szükség. Így több ezer olyan roma, aki generációk óta ott él, hontalan saját hazájában.	8

3. óra**Jogok és kötelezettségek****Hogyan létezhetnek jogok kötelezettségek nélkül?**

Tanulási célok	A diákok megtanulják, hogyan tudnak hozzájárulni az emberi jogok védelméhez. A diákok megértik, hogy az emberi jogok kötelezettségekhez kötődnek – az állam és az intézmények kötelezettségéhez éppúgy, mint saját erkölcsi felelősségükhöz.
A diákok feladatai	A diákok azonosítják az emberi jogok védelméhez tartozó kötelezettségeket, saját szerepüket is beleértve.
Eszközök/kellékek	Üres papírlap és toll. 5.4. tanulói munkalap. 5.2. tanulói munkalap.
Módszerek	Páros vagy csoportmunka. Kritikai gondolkodás.

Információs doboz

Egy emberi jogot sosem fognak addig tiszteletben tartani, amíg az egyén vagy a hatóság nem vállalja a felelősséget azért, hogy azt megvalósítsa. Noha ebben az esetben a fő kötelezettségvállalók az államok, mégis nagy szükség van arra, hogy más testületek és egyének is előmozdítsák az emberi jogok védelmét. Minden ember erkölcsi kötelessége, hogy hozzájáruljon egy olyan kultúrához, ahol az emberi jogi értékek vezetnek mindennapi viselkedésünkhöz.

A gyakorlatot ki lehet bővíteni úgy, hogy bevezetjük a pozitív és negatív jogok fogalmát, és projekt munkát alkalmazunk.

Az óra

A diákok párokat alkotnak. Fontos, hogy páros számú pár legyen az osztályban!

Minden pár kap egy üres papírlapot és egy tollat. A feladatuk, hogy írjanak három olyan fontos jogot, amelyről azt gondolják, hogy lennie kellene az iskolában, és három olyat, amelyről azt gondolják, hogy rendelkezniük kellene vele otthon. Példaként említhető a jog ahhoz, hogy ne legyenek túlterhelve házi feladattal, vagy, hogy zsebpénzük legyen.

Amint ezzel megvannak, a tanár kiosztja az 5.4. – *Jogok és felelőségek* –, valamint az 5.2. – *Emberi jogok listája* – tanulói munkalapokat. A diákok feladata, hogy megvizsgálják az emberi jogok listáját, és megvitassák, hogy mely jogok vonatkoznak leginkább arra a hat jogra, amelyet a papírjukra írtak. Amikor eldöntötték, felírják a hat jogot az 5.4-es munkalap első oszlopába. Ennél a pontnál a tanár megkérdezheti a diákoktól, hogy szükségük van-e a kiválasztott jogokkal kapcsolatban bármiféle magyarázatra.

Ha az első oszloppal végeztek, a tanár elmagyarázza a diákoknak, hogy minden jog tartalmazza a hozzá tartozó kötelezettségeket is, például: „A szólásszabadságot az a kötelezettség korlátozza, hogy nem mondunk olyan valótlanosságot, amely lealacsonyít valakit és meggyalázza a méltóságához és jó hírnévhez való jogát.” Elmagyarázhatja továbbá, hogy a jogaink és abbéli felelőségeink közötti egyensúly, hogy tiszteletben tartjuk mások jogait, azt jelenti, hogy a jogainkat bizonyos korlátok között kell gyakorolnunk. Sok olyan helyzet van, amikor a különböző emberek jogai és kötelességei konfliktusba kerülnek egymással. Az osztályteremben például konfliktusba kerülhet a tanuláshoz való jog a pihenéshez való joggal, amikor a diákok egy része tanulni, másik része pedig szórakozni szeretne. Továbbá, az iskola felelősége, hogy tanítsa és nevelje a diákokat, valamint, hogy biztosítsa a tanárok számára a megfelelő munkakörnyezetet (például, hogy ne legyen túl nagy zaj körülötte).

A tanár most arra kéri a párokat, hogy cseréljenek listát egy másik párral. Az új párnak ekkor az a feladata, hogy a kapott jogok listáját a jogokhoz tartozó két felelősségi szinten elemezze (lásd példánkat):

- **Első szint:** az egyéni felelősség szintje, mely biztosítja mások számára, hogy jogaikat élvezni tudják (ez kerül a második oszlopba).
- **Második szint:** a hatóságok (például: iskola vagy önkormányzat) felelősségi szintje (ahol ez létezik), hogy biztosítsa az adott jog érvényesülését. Ezt kell a harmadik oszlopba írni.

Például: mindenki egyéni felelősége, hogy tiszteletben tartsa a másik diák azon jogát, hogy a naplója a magánügye; az iskola felelősége pedig, hogy nem kutat senki holmijában, amennyiben erre nincs szükség (mondjuk, nem olvassák el a naplót, amikor egy elloptott számológép után kutatnak az osztályban).

Emberi jog (az iskolában, otthon)	Egyéni (erkölcsi) felelősség	Az iskola vagy a hatóság stb. felelősége
A magánélethez való jog	Nem szabad belenézni más naplójába.	Nem szabad elolvasni egy diák naplóját, miközben lopás miatt a személyes tárgyak átvizsgálása zajlik.

A tanár ezután megkérheti a párokat, hogy mutassanak be a listájukról egy-egy jogot és a hozzá tartozó felelőségeket az osztály többi tagjának.

Mínthogy az óra hangsúlya a felelőségeken van, a tanár dönthet úgy, hogy felrajzolja a két üres oszlopot a táblára – az egyiket az egyéni, a másikat pedig a hatósági felelőségeknek/kötelezettségeknek –, és ahogy a diákok a példákat sorolják, fölírhatja azokat a táblára. Az óra lezárásaként újra végignézhetik a felelőségeket, és megkérheti a diákokat, hogy fűzzenek véleményt a listákhoz.

A gyakorlat kibővítése

Ha az idő engedi, illetve, ha a tanár kibővítené az órát azzal, hogy beemeli a pozitív és negatív jogok fogalmát, valamint a projektmunkát, akkor a következő gyakorlatokat alkalmazhatja.

Kezddheti azzal, hogy az emberi jogokat olykor *pozitív* és *negatív jogokra* osztják.

A *negatív jogok* olyan jogok, amelyek betiltanak vagy megtiltanak valami kellemetlent (mint például a kínzás tilalma). A *pozitív jogok* pedig azok, amelyek kifejezetten fölkérnek valakit, hogy tegyen valamit, vagy arról rendelkeznek, hogy valami teljesüljön (mint például az élelemhez való jog: mindenkinek joga van a megfelelő élelemhez). Míg a *negatív jogok* azt várják az emberektől, hogy ne hajtsanak végre bizonyos cselekedeteket, a *pozitív jogok* azt, hogy az egyének vagy a hatóságok egy bizonyos módon cselekedjenek annak érdekében, hogy biztosítva legyenek az adott jogok. A tanár azt is elmagyarázza, hogy a legtöbb emberi jognak egyaránt van negatív és pozitív oldala. Például a kínzás tilalma azt jelenti, hogy a hatóságok nem bánhatnak rosszul a fogva tartott emberekkel, valamint azt is, hogy a hatóságoknak világos utasításokat kell adniuk erre vonatkozóan a rendőri erőknél.

A diákok ezután visszatérhetnek az emberi jogi listáikhoz, és fölkérhetők, hogy válasszanak ki a jogok közül hármát. Keressenek példákat pozitív és negatív cselekedetekre saját életükből erkölcsi felelősségük bemutatására. Majd további példákat kell keresniük, ezúttal a helyi/országos hatóságok felelősségét bemutatva. E célból pozitív vagy negatív jellel kell ellátniuk a kiválasztott felelőségeket, lásd az alábbi példát:

Emberi jog	Egyéni (erkölcsi) felelősség	Az iskola vagy a hatóság stb. felelőssége
A magánélethez való jog (= példa)	(+)	(+) Gondoskodni kell arról, hogy a diákok iskolai anyagaiba látogatók ne nyerhessenek bepillantást.
	(-) Nem szabad belenézni más naplójába, csak akkor, ha az illető megengedi.	(-) (iskola) Nem szabad kutatni más személyes tárgyai között, ha erre nincs kifejezetten szükség. (-) (állam) Törvényeket biztosítani az egyének magánéletének védelmére.

Amennyiben a tanár egy projektmunka bevezetőjeként kívánja ezt a gyakorlatot használni, megkérheti a diákokat, hogy válasszanak néhányat az emberi jogok közül, amelyekkel mélyebben szeretnének foglalkozni az elkövetkező hetek vagy hónapok során. A diákok ezután egy tervet készítenek, melyben megállapodásra jutnak az átfogó célról és a szükséges lépésekről. Továbbá eldöntik azt is, hogy milyen feladatokat kell elvégezni és kinek kell elvégeznie azokat.

Terv

Átfogó cél:		
Mit kell tenni?	Ki fogja ezt megtenni?	Mikorra kell elkészülni?

A következő órák során ezt a tervet kell követni és végül kiértékelni.

4. óra**Emberi jogi kvíz****Melyik az igaz? Mi legyen emberi jogunk?**

Tanulási célok	A diákok a nemzetközileg elfogadott emberi jogokról tanulnak.
A diákok feladatai	A diákok feleletválasztós kérdésekre válaszolnak, és megbeszélik válaszaik következményeit.
Eszközök/kellékek	Kártyák minden diák számára – a megoldás a kártyák hátoldalán található. (5.5. tanulói munkalap.)
Módszerek	Feleletválasztós kérdések.

Információs doboz

Noha az emberi jogok dinamikus fogalmak, és mint ilyenek folyamatosan fejlődnek, a nemzetközi jog határozza meg tartalmukat és terjedelmüket. A következőkben sorra kerülő emberi jogi kvíz nem a tudás fokmérőjéül szolgál, hanem megmutatja a diákok számára, hogy az emberi jogok kidolgozásának milyen szintjén tartunk. Abban is segít, hogy ne értelmezzék félre az emberi jogi keretrendszert.

Az óra előtt a tanár ismerkedjen meg azokkal a kérdésekkel, amelyek a megállapodásokkal kapcsolatban az ENSZ-ben vagy az Európa Tanácsban fölmerültek. Szintén hasznos lehet az olyan terminusok és fogalmak rövid magyarázatával kezdeni az órát, mint: ENSZ, Európa Tanács (nem összekeverendő az Európai Unióban működő Európai Tanáccsal), emberi jogok, nemzet/állam, diszkrimináció, bíró vagy bírósági tárgyalás.

Az óra

Mielőtt belekezdenének, a tanár elmondja, hogy a kvíz célja nem a diákok tudásának felmérése, hanem, hogy játékos formában tudjanak meg többet az emberi jogokról.

A diákok maguk készítik el a kártyákat úgy, hogy felvágják a kérdéseket és válaszokat tartalmazó oszlopokat. A kártyák hátoldalát egymás felé fordítva összeragaszthatják őket, így a kérdések és a hozzájuk tartozó válaszok egy kártyára kerülnek.

A diákok összeülnek kiscsoportokba (vagy párokba), és kérdezzentik egymást. Minden csoport kap egy adag kártyát. Minden kérdéshez három lehetséges válasz tartozik: A, B és C. A diákok választanak, hogy az adott kérdésre szerintük melyik a helyes válasz. Fontos szólni, hogy olykor több helyes válasz lehetséges, hiszen az emberi jogok dinamikus fogalmak, amelyek folyamatosan fejlődnek, így lehetőség van a különböző értelmezésekre is.

Érdeemes időről időre újra elővenni és beszélgetni a válaszokról, így az óra nem válik szimpla tudás-alapú kérdés-válasz-kvízzé. De fontos, hogy a nyilvános vitába a tudással felkészülten vágjunk bele.

Kérdések és válaszok

Lásd továbbá az 5.5. tanulói munkalapot! A tanár vagy a diákcsoportok elég számú kártyalapot készítenek úgy, hogy felvágják az oszlopokat kérdés-válasz-párokra, behajtják őket a hátoldalukkal egymás felé, és összeragasztják a lapokat.

<p>Gyermekmunka 17 éves korban: A. Minden esetben a gyerekjogok megsértését jelenti. B. A gyerekjogok megsértését jelenti, amennyiben a feladat ártalmas. C. Elfogadható lehet, amennyiben a kormány úgy határozott, hogy a munkavállaláshoz szükséges minimum életkor 17 év alatt van.</p>	<p>Gyermekmunka 17 éves korban: A C válasz a helyes. A <i>Gyermekjogi Egyezmény</i> abban az esetben tiltja a gyermekmunkát, ha az veszélyes vagy a kizsákmányolás egy formáját jelenti, ugyanakkor lehetővé teszi a kormányok számára, hogy meghatározzák azt az életkort, amely alatt e tiltás érvényes. Jelentős a nyomás a gyermekmunka szigorúbb korlátozására.</p>
<p>A vízhez való jog a nemzetközi megállapodások szerint: A. A kormányok kötelessége, hogy tiszta és egészséges ivóvizet biztosítsanak az állampolgáraik számára. B. Tilos a kormányoknak az állampolgárokat a vízellátás terén diszkriminálni. C. A kormányok nem tagadhatják meg az állampolgárok vízellátáshoz való hozzáférését.</p>	<p>A vízhez való jog a nemzetközi megállapodások szerint: Az ENSZ Szociális és Gazdasági Tanácsa álláspontja szerint a B és C válaszok helyesek, míg az A nem. Az ivóvízhez való jog olyan jog, amelyet a kormányoknak törekedniük kell biztosítani, de mint jogra nem lehet hivatkozni rá.</p>
<p>Halálbüntetés: A. Általában a világ minden táján tiltott. B. Az országok több mint 50%-ában eltörölték vagy kikerült a gyakorlatból. C. 18 év alatti fiatalok esetében nem megengedett.</p>	<p>Halálbüntetés: B és C válaszok a helyesek, az A nem. A halálbüntetés nem teljesen tiltott sem az ENSZ szerződésai szerint, sem az <i>EMBERI JOGOK EURÓPAI EGYEZMÉNYE</i> szerint, bár mindkét esetben egy fakultatív jegyzőkönyv rendelkezik a tiltásról. Az <i>EJEE 6. Jegyzőkönyvét</i> (a halálbüntetés eltörléséről békeidőben) és a <i>13. Jegyzőkönyvét</i> (a halálbüntetés eltörléséről minden körülmények között) sok ország aláírta és/vagy ratifikálta.</p>

<p>Gazdasági és szociális jogok: A. Nem valódi emberi jogok. B. Ezen jogok azonnali, mindenkire érvényes teljesítése nem elvart az államoktól. C. Minden egyes európai elvárhatja.</p>	<p>Gazdasági és szociális jogok: A B válasz a helyes. Hivatalosan a gazdasági és szociális jogok valódi emberi jogok, de való igaz, hogy a kötelezettség, hogy elismerjék őket, sokkal gyengébb, mint sok állampolgári és politikai jog esetében. <i>A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egységokmánya</i> elvárja az államoktól, hogy törekedjenek teljesítésükre, ám nincs olyan európai mechanizmus, amely lehetővé tenné az egyének számára, hogy panaszt tegyenek (noha bizonyos megszorításokkal az egyik fakultatív jegyzőkönyv szervezetek számára lehetővé teszi ezt).</p>
<p>Az oktatáshoz való jog a záradékok alapján: A. Személyek és csoportok alapíthatnak iskolát, amennyiben a minimum jogi feltételeket teljesítik. B. Az oktatási programok tartalmára vonatkozóan nincsenek kötelezettségek. C. A kormányok kötelesek minden 18 év alatti fiatal számára biztosítani a kötelező oktatást.</p>	<p>Az oktatáshoz való jog a záradékok alapján: Az A válasz a helyes, a B és C válaszok nem. Nemzetközi egyezmények, mint például a <i>Gyermekjogi Egyezmény</i>, kikötik, hogy az oktatás során a gyermekeket informálni kell az emberi jogokról.</p>
<p>A menekültként való elismeréshez való jog: A. Olyanok számára szabályozott jog, akik megalapozottan félnek attól, hogy faji, vallási vagy politikai nézeteik miatt üldöztetésnek vannak kitéve, és ennek következtében elmenekülnek a hazájukból. B. Azok számára is létező jog, akik polgárháború vagy éhínség elől menekülnek el a hazájukból. C. A kormány automatikusan megtagadhatja minden olyan igénylőtől, aki olyan országból jön, amely biztonságosnak tekinthető.</p>	<p>A menekültként való elismeréshez való jog: Az A és B válaszok a helyesek (noha bizonyos országokban azok, akik polgárháború vagy éhínség elől menekülnek el a hazájukból, védelemben részesülnek anélkül, hogy a nemzetközi egyezmények értelmében menekültnek minősüljenek). A C nem vonatkozik a <i>Genfi Egyezmény</i> szerinti menekültekre, de az EU-n belül széles körben alkalmazott a menekültjogért folyamodók esetében.</p>
<p>Vallásszabadság: A. Nem tagadható meg senkitől azért, mert egy kisebbségi valláshoz tartozik. B. Kötelezi a nemzeteket, hogy elismerjék és támogassák a vallásokat. C. Az állam által semmilyen formában nem korlátozható.</p>	<p>Vallásszabadság: Az A válasz a helyes. A nemzetek kötelessége, hogy tiszteletben tartsák a vallásszabadságot, de nincs törvényi kötelezettségük arra nézve, hogy elismerjék vagy támogassák a vallásokat. Az államok korlátozhatják a vallásszabadságot például olyan esetben, ha a vallás ellentétben áll az alapvető emberi jogokkal.</p>
<p>A tulajdonhoz való jog: A. Nem jelenti azt, hogy a kormányok ne vehetnének el tulajdont valakitől, amennyiben az a közösség érdekét szolgálja. B. A jog sérüléséről beszélünk, ha egy egész falut kompenzáció nélkül telepítenek ki azért, hogy egy vízerőművet építsenek. C. Lehetővé teszi az egyén számára, hogy saját tulajdonának tekintse azt, amit ellopt.</p>	<p>A tulajdonhoz való jog: Az A és B válaszok a helyesek, a C nyilvánvalóan nem.</p>
<p>Választások: A. Minden állampolgárnak joga van szavazni még akkor is, ha bűncselekmény miatt elvesztette állampolgári jogait. B. Amennyiben a szavazó munkaadó, akkor két szavazattal rendelkezik. C. A szavazásnak titkosan kell zajlania.</p>	<p>Választások: Csak a C válasz helyes. Az állam megakadályozhatja, hogy olyan személyek, akik elvesztették állampolgári jogait, szavazzanak. Nemzetközi szabály, hogy a szavazáshoz való jog mindenki számára, aki erre jogosult, egyenlő.</p>

<p>A véleménynyilvánítás szabadsága: A. Rágalmazás elleni védelem érdekében korlátozható. B. A közerkölcs okán nem korlátozható. C. Vallási intolerancia megelőzése érdekében korlátozható.</p>	<p>A véleménynyilvánítás szabadsága: Az A és C válaszok helyesek. A véleménynyilvánítás szabadsága bizonyos körülmények között korlátozható, ilyen a közerkölcs, a bűnmegelőzés, az egészség védelme vagy a rágalmazás elleni védelem, amennyiben ezt törvény előírja.</p>
<p>A munkához való jog: A. Kötelezi az államokat, hogy munkát biztosítsanak minden állampolgár számára. B. Azt jelenti, hogy senkit sem lehet önkényesen elbocsájtani. C. Nem jelenti azt, hogy a kormánynak erőfeszítéseket kellene tennie a teljes foglalkoztatás elérése érdekében.</p>	<p>A munkához való jog: Csak a B válasz helyes. Európában az államok kötelezettsége, hogy lépéseket tegyenek a teljes foglalkoztatottság elérése érdekében, de ez nincs ENSZ-szerződésbe foglalva.</p>
<p>Az egészséges környezethez való jog: A. Megtiltja az államoknak, hogy olyan mérgező hulladékot tároljanak, amely visszafordíthatatlanul rongálja a talajt. B. Célja, hogy megóvja az embereket, állatokat és növényeket. C. Ezidáig még nincs egyetemes jogként meghatározva.</p>	<p>Az egészséges környezethez való jog: A C válasz a helyes, noha az egészséghez való jog védi az embereket a szennyeződéstől származó direkt ártalom ellen. Ilyen esetekben egyedül az emberek élveznek egyetemes szinten védelmet, az állatok és növények nem. Az <i>Afrikai Charta</i> és az Európai Unió <i>Chartája</i>, amelyek nem univerzálisan érvényesek, bizonyos mértékben rendelkeznek az egészséges környezethez való jogról.</p>
<p>Az oktatáshoz való jog szerint: A. Általános iskolás gyerekeknek semmilyen tandíjat nem lehet felszámítani, mindössze az iskolába való eljutás és az iskolai tankönyvek árát lehet elkérni. B. Az állam kötelessége arra törekedni, hogy a lehető legtöbb diák sikeres legyen a tanulmányaiban. C. Az államnak minden diák számára egyenlő oktatási esélyeket kell biztosítania.</p>	<p>Az oktatáshoz való jog szerint: A B és a C válaszok helyesek (ezek a kötelezettségek a <i>Gyermekjogi Egyezményben</i> szerepelnek). Az általános iskolai oktatásnak elvileg ingyenesnek kellene lennie, és ez nem csak a tandíjra, hanem más, alapvető iskolai tevékenységekhez kötődő költségekre is vonatkozik.</p>
<p>A gyerekek iskolai büntetése: A. A testi fenyítés nem engedélyezett. B. Tilos, amennyiben a büntetés lelkileg kegyetlen. C. Csak akkor alkalmazható, ha a szülők hozzájárulnak.</p>	<p>A gyerekek iskolai büntetése: Az A válasz helyes, hiszen az Európai Emberi Jogí Bíróság többször is úgy foglalt állást, hogy a testi fenyítés az <i>EJEE</i> megsértése (ez megfelel a Gyermeki Jogok Bizottsága <i>Gyermekjogi Egyezményhez</i> fűzött értelmezésének). A B válasz helytelen, hiszen a tiltás minden kegyetlen büntetésre vonatkozik. A C válasz esetében nincs olyan záradék, amely a büntetést közvetlenül a szülői hozzájárulástól tenné függővé.</p>
<p>Az iskolában: A. Egyáltalán nem kellene foglalkozni a környezeti kérdésekkel. B. A kisgyerekeket meg kellene tanítani, hogy tiszteljék a szüleiket. C. A kisgyerekeknek tanulniuk és gyakorolniuk kellene az emberi jogokat.</p>	<p>Az iskolában: A B és C válaszok helyesek. A <i>Gyermekjogi Egyezmény</i> tartalmaz ilyen záradékokat. Az <i>Egyezmény</i> szintén meghatározza, hogy a nevelésnek a környezet tiszteltben tartása is célja kell legyen.</p>
<p>A bíróságon: A. Minden bűnelkövetőnek joga van ügyvédhez. B. Az embereket csak akkor lehet elítélni, ha vallomást tettek. C. A gyanúsítottak joga van ingyen tolmácsolás, ha a tárgyalás olyan nyelven folyik, amit ő nem ért.</p>	<p>A bíróságon: Az A és C válaszok helyesek.</p>

<p>Kínzás: A. Megengedett, amennyiben terrorcselekményt előz meg. B. Csak bírói döntés után engedélyezett. C. Sohasem megengedett.</p>	<p>Kínzás: A C válasz a helyes (a kínzás még nemzeti vészhelyzet esetén sem engedélyezett).</p>
<p>Az élethez való jog sérül, ha: A. Valaki véletlenül meghal amiatt, hogy a rendőrség éppen egy másik embert érő támadást előz meg. B. Valaki háborús cselekmény miatt hal meg, még akkor is, ha az törvényes volt. C. Valaki szükségtelen rendőri erő alkalmazása során hal meg.</p>	<p>Az élethez való jog sérül, ha: A C válasz a helyes. Az A válasz esetében az élethez való jog sérülhet, amennyiben a rendőri erő alkalmazására feltétlenül szükség volt.</p>
<p>A lakhatáshoz való jog szerint: A. Minden államnak kötelessége biztosítani, hogy senki ne váljon hajléktalanná. B. A külföldiek számára ugyanolyan hozzáférést kell biztosítani a szociális lakhatáshoz, mint az állam saját polgárai számára. C. Az államnak erőfeszítéseket kell tennie annak érdekében, hogy kevesebb hajléktalan ember legyen.</p>	<p>A lakhatáshoz való jog szerint: A B és C válaszok helyesek.</p>
<p>Az egészségügyi ellátáshoz való jog szerint: A. A kormányoknak nem kötelező megelőzniük a munkahelyi baleseteket. B. Mindenkinek hozzá kell jutnia az egészségügyi ellátáshoz. C. A gyógyszereknek ingyeneseknek kellene lenniük.</p>	<p>Az egészségügyi ellátáshoz való jog szerint: A B válasz a helyes. A munkahelyi balesetek megelőzése kötelezettségnek számít. A gyógyszerek árusíthatók.</p>
<p>A szabad mozgáshoz való jog szerint: A. Közbiztonsági okokból megtiltható, hogy valaki egy adott helyre költözzön. B. Büntetlen előéletű embertől megtagadni a vízumot emberi jogi jogsértésnek minősül. C. A bűnözőt börtönbe lehet zárni.</p>	<p>A szabad mozgáshoz való jog szerint: Az A és a C válaszok helyesek. Bárkitől meg lehet tagadni a vízumot, nem csak bűnelkövetőktől. A szabad mozgáshoz való jog korlátozását közegészségügyi okból, a közrend megóvása érdekében vagy nemzetbiztonsági okból is elő lehet írni, amennyiben erről jogszabály rendelkezik.</p>

5.1. Tanulói munkalap

Vágyak, szükségletek és jogok

Vágyak	Alapvető szükségletek	Emberi jogok

5.2. Tanulói munkalap

Emberi jogok listája

E lista elemei a következő dokumentumokban foglaltatnak: *Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (EJENY)*, a *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (PPJNE)*, a *Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (GSZKJNE)*, *Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE)*, valamint a módosított *Európai Szociális Charta (ESZC)*.

1. Az élethez való jog.
2. A kínzás tilalma.
3. A rabszolgaság tilalma.
4. A szabadsághoz és biztonsághoz való jog.
5. A méltányos tárgyaláshoz való jog.
6. A jogorvoslatért folyamodáshoz való jog.
7. A hátrányos megkülönböztetés tilalma; az egyenlőséghez való jog.
8. A jogalanyiség elismeréséhez való jog; az állampolgársághoz való jog.
9. A magánélethez és családi élethez való jog.
10. A házasságkötéshez való jog.
11. A tulajdonhoz való jog.
12. A szabad mozgáshoz való jog.
13. A menedékkérelemhez való jog.
14. Gondolati, lelkiismereti és vallásszabadság.
15. A véleménynyilvánítás szabadsága.
16. A gyülekezéshez és egyesüléshez való jog.
17. Jog az élelemhez, innivalóhoz és lakhatáshoz.
18. Az orvosi ellátáshoz való jog.
19. Az oktatáshoz való jog.
20. A munkához való jog.
21. A pihenéshez és szabadidőhöz való jog.
22. A szociális biztonsághoz való jog.
23. A politikai részvételhez való jog.
24. Jog a kulturális életben való részvételre.
25. Az emberi jogok megsemmisítésének, csorbitásának tilalma.
26. Az emberi jogokat elismerő társadalmi rendhez való jog.
27. Az egyének felelősségei és kötelességei.

5.3. Tanulói munkalap

Emberi jogi jogsértések

Emberi jogi jogsértések	Emberi jog
A. X asszony pár évvel ezelőtt egy autóbalesetben elvesztette férjét és a lányát. Nem mehetett újra férjhez anélkül, hogy a sógora erre kifejezetten engedélyt adott volna.	
B. A börtönőrök azzal fenyegették és folyamatosan megfélemlítették a fogvatartottakat, hogy rájuk eresztik a kutyákat, és egy alkalommal a kutyák meg is haraptak egy fogvatartottat.	
C. Az egyik helyi gyárban a munkásoknak napi minimum 10 órát kell dolgozniuk pihenés nélkül.	
D. Mióta letartóztatták a három férfit, folyamatos nehézségekbe ütközött, hogy ügyvédhez jussanak. Gyakran megesett, hogy az ügyvédek megérkeztek, de nem kaptak engedélyt, hogy találkozhassanak a fogvatartottakkal. A férfiak számára megtiltották, hogy beszéljenek az ügyvédekkel, így ketten közülük nem jutottak ügyvédhez.	
E. A nő ugyanazért a munkáért, ugyanannyi idősen és megegyező munkatapasztalattal, kevesebb fizetést kapott, mint férfi kollégája.	
F. X elrabolta és fogva tartotta Y-t három napig, majd fején lőtte, Y 3 nappal később meghalt.	
G. X asszonyt, aki drogfüggő volt, lefényképezték, amint éppen elhagyta a <i>Névtelen Szenvedélybetegek</i> találkozót. A fotót később nyilvánosságra hozták.	
H. Egy nő, akit férje bántalmazott, csak úgy volt képes elválni a férfitől, hogy neki adta a házát, az autóját és minden vagyonát. Nincstelenné vált.	
I. X, noha életveszélyes tüdőgyulladásban szenvedett, nem kapott orvosi ellátást, mert illegálisan érkezett az országba.	
J. X térség lakosai 70%-ának el kellett hagynia az otthonát, ahová később sem térhettek vissza. Nem hagyhatták el a táborát, hogy művelni tudják a közeli földjeiket, és több utat is tilos volt használniuk.	
K. Fekete-afrikaiakat akár egy üveg whisky áráért is megvásárolhattak Afrikában, majd Észak-Amerikában 1200-1500 \$ közötti áron adták el őket.	
L. X országban szándékosan elpusztítottak minden, a helyi lakosok életfenntartásához szükséges eszközt (növényeket, állatokat, vízellátást).	
M. X országban bárkit bebörtönözhetnek bírósági tárgyalás nélkül.	
N. Egy napilap 26 éves újságíróját a közelmúltban lezajlott választási kampányról szóló tudósítása miatt egy valószínűleg megtorló támadás során fejbe lőtték.	
O. X úr katonai behívót kapott. A sorozóirodába küldött válaszelevelében úgy nyilatkozott, hogy lelkiismereti okokból ellenzi a katonai szolgálatot, és megtagadta a szolgálaton való megjelenést. Fegyelemsértéssel vádolták, és megtiltották, hogy elhagyja az országot.	

Emberi jogi jogsértések	Emberi jog
P. X országban tilos a gyülekezés azok számára, akik a Fálun Gong valláshoz akarnak tartozni.	
Q. Az etnikai többségben lévők törvényei szerint azoknak, akik olyan kisebbségi csoportokba tartoztak, mint a zsidó vagy a roma közösség, a város meghatározott területén kellett élniük.	
R. A faluban élő gyerekek nem tudnak általános iskolába járni, mert elérhető távolságon belül nincs ilyen iskola.	
S. X azért nem indulhatott a parlamenti választásokon, mert az ország vallási hatósága megtiltotta.	
T. X azért nem kapott orvosi állást a helyi kórházban, mert fekete bőré.	
U. Némely országokban a hátrányos helyzetű emberek nem jutnak hozzá sem az élelemhez, sem a lakhatási programokhoz, sem pedig a megfizethető orvosi ellátáshoz.	
V. X úr, akinek leégett a háza, nem kérhetett kártérítést.	
W. X, egy 47 éves nő, aki mindig is háztartásbeliként dolgozott és öt gyermek édesanyja, minden társadalombiztosítási juttatástól elesik, ha elválik a férjétől.	
X. A kétgyermekes X urat kormányt bíráló versei miatt X országban két évre bebörtönözték és megkínózták. Y országba benyújtott menedékjogi kérelmét elutasították. Arra hivatkozott, hogy kínzás alá vetik, ha hazatér, amit így most kénytelen megtenni.	
Y. Úgymond praktikus okokból a mozgássérült emberek, mint például a kerekesszékesek, nem látogathatják a helyi színház kulturális előadásait.	
Z. Ahhoz, hogy X országban állampolgárságért folyamodhasson valaki, 15 éves helyben lakásra, fizikai és mentális teszteken való megfelelésre, valamint indokolatlanul magas adminisztrációs díjak megfizetésére van szükség. Így több ezer olyan roma, aki generációk óta ott él, hontalan saját hazájában.	

5.4. Tanulói munkalap

Jogok és felelősségek

Emberi jog	Egyéni felelősség	Az iskola vagy a hatóság stb. felelőssége

5.5. Tanulói munkalap

Emberi jogi kvíz (tréningkártyák)

<p>Gyermkmunka 17 éves korban:</p> <p>A. Minden esetben a gyerekjogok megsértését jelenti.</p> <p>B. A gyerekjogok megsértését jelenti, amennyiben a feladat ártalmas.</p> <p>C. Elfogadható lehet, amennyiben a kormány úgy határozott, hogy a munkavállaláshoz szükséges minimum életkor 17 év alatt van.</p>	<p>Gyermkmunka 17 éves korban:</p> <p>A C válasz a helyes. A <i>Gyermekjogi Egyezmény</i> abban az esetben tiltja a gyermekmunkát, ha az veszélyes vagy a kizsákmányolás egy formáját jelenti, de lehetővé teszi a kormányok számára, hogy meghatározzák azt az életkort, amely alatt e tiltás érvényes. Jelentős a nyomás a gyermekmunka szigorúbb korlátozására.</p>
<p>A vízhez való jog a nemzetközi megállapodások szerint:</p> <p>A. A kormányok kötelessége, hogy tiszta és egészséges ivóvizet biztosítsanak az állampolgáraik számára.</p> <p>B. Tilos a kormányoknak az állampolgárokat a vízellátás terén diszkriminálni.</p> <p>C. A kormányok nem tagadhatják meg az állampolgárok vízellátáshoz való hozzáférést.</p>	<p>A vízhez való jog a nemzetközi megállapodások szerint:</p> <p>Az ENSZ Szociális és Gazdasági Tanácsa álláspontja szerint a B és C válaszok helyesek, míg az A nem. Az ivóvízhez való jog olyan jog, amelyet a kormányoknak törekedniük kell biztosítani, de mint jogra nem lehet hivatkozni rá.</p>
<p>Halálbüntetés:</p> <p>A. Általában a világ minden táján tiltott.</p> <p>B. Az országok több mint 50%-ában eltörölték vagy kikerült a gyakorlatból.</p> <p>C. 18 év alatti fiatalok esetében nem megengedett.</p>	<p>Halálbüntetés:</p> <p>B és C válaszok a helyesek, az A nem. A halálbüntetés nem teljesen tiltott sem az ENSZ szerződéseinek szerint, sem az <i>EJEE</i>²³ szerint, bár mindkét esetben egy <i>fakultatív</i> jegyzőkönyv rendelkezik a tiltásról. Az <i>EJEE</i> 6. <i>Jegyzőkönyvét</i> (a halálbüntetés eltörléséről békeidőben) és a 13. <i>Jegyzőkönyvét</i> (a halálbüntetés eltörléséről minden körülmények között) sok ország aláírta és/vagy ratifikálta.</p>
<p>Gazdasági és szociális jogok:</p> <p>A. Nem valódi emberi jogok.</p> <p>B. Ezen jogok azonnali, mindenkire érvényes teljesítése nem elvárt az államoktól.</p> <p>C. Minden egyes európai elvárhatja.</p>	<p>Gazdasági és szociális jogok:</p> <p>A B válasz a helyes. Hivatalosan a gazdasági és szociális jogok valódi emberi jogok, de való igaz, hogy a kötelezettség, hogy elismerjék őket, jóval gyengébb, mint sok állampolgári és politikai jog esetében. A <i>Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya</i> elvárja az államoktól, hogy törekedjenek teljesítésükre, de nincs olyan európai mechanizmus, amely lehetővé tenné az egyének számára, hogy panaszt tegyenek (noha bizonyos megszorításokkal az egyik fakultatív jegyzőkönyv szervezetek számára lehetővé teszi ezt).</p>
<p>Az oktatáshoz való jog a záradékok alapján:</p> <p>A. Személyek és csoportok alapíthatnak iskolát, amennyiben a minimum jogi feltételeket teljesítik.</p> <p>B. Az oktatási programok tartalmára vonatkozóan nincsenek kötelezettségek.</p> <p>C. A kormányok kötelesek minden 18 év alatti fiatal számára biztosítani a kötelező oktatást.</p>	<p>Az oktatáshoz való jog a záradékok alapján:</p> <p>Az A válasz a helyes, a B és C válaszok nem. Nemzetközi egyezmények, mint például a <i>Gyermekjogi Egyezmény</i>, kikötik, hogy az oktatás során a gyermekeket informálni kell az emberi jogokról.</p>
<p>A menekültként való elismeréshez való jog:</p> <p>A. Olyanok számára szabályozott jog, akik megalapozottan félnek attól, hogy faji, vallási vagy politikai nézeteik miatt üldöztetésnek vannak kitéve, és ennek következtében elmenekülnek a hazájukból.</p> <p>B. Azok számára is létező jog, akik polgárháború vagy éhínség elől menekülnek el a hazájukból.</p> <p>C. A kormány automatikusan megtagadhatja minden olyan igénylőtől, aki olyan országból jön, amely biztonságosnak tekinthető.</p>	<p>A menekültként való elismeréshez való jog:</p> <p>Az A és B válaszok a helyesek (noha bizonyos országokban azok, akik polgárháború vagy éhínség elől menekülnek el a hazájukból, védelemben részesülnek anélkül, hogy a nemzetközi egyezmények értelmében menekültnek minősüljenek).</p> <p>A C nem vonatkozik a <i>Genfi Egyezmény</i> szerinti menekültekre, de az EU-n belül széles körben alkalmazott a menekültjogért folyamodók esetében.</p>

²⁴ Az Emberi Jogok Európai Egyezménye – a ford.

<p>Vallásszabadság:</p> <p>A. Nem tagadható meg senkitől csak azért, mert egy kisebbségi valláshoz tartozik.</p> <p>B. Kötelezi a nemzeteket, hogy elismerjék és támogassák a vallásokat.</p> <p>C. Az állam által semmilyen formában nem korlátozható.</p>	<p>Vallásszabadság:</p> <p>Az A válasz a helyes. A nemzetek kötelessége, hogy tiszteletben tartsák a vallásszabadságot, de nincs törvényi kötelezettségük arra nézve, hogy elismerjék vagy támogassák a vallásokat. Az államok korlátozhatják a vallásszabadságot például olyan esetben, ha a vallás ellentétben áll az alapvető emberi jogokkal.</p>
<p>A tulajdonhoz való jog:</p> <p>A. Nem jelenti azt, hogy a kormányok ne vehetnének el tulajdont valakitől, amennyiben az a közösség érdekét szolgálja.</p> <p>B. A jog sérüléséről beszélünk, ha egy egész falut kompenzáció nélkül telepítenek ki azért, hogy egy vízerőművet építsenek.</p> <p>C. Lehetővé teszi az egyén számára, hogy saját tulajdonának tekintse azt, amit ellopt.</p>	<p>A tulajdonhoz való jog:</p> <p>Az A és B válaszok a helyesek, a C nyilvánvalóan nem.</p>
<p>Választások:</p> <p>A. Minden állampolgárnak joga van szavazni még akkor is, ha bűncselekmény miatt elvesztette állampolgári jogait.</p> <p>B. Amennyiben a szavazó munkaadó, akkor két szavazattal rendelkezik.</p> <p>C. A szavazásnak titkosan kell zajlania.</p>	<p>Választások:</p> <p>Csak a C válasz helyes. Az állam megakadályozhatja, hogy olyan személyek, akik elvesztették állampolgári jogait, szavazzanak. Nemzetközi szabály, hogy a szavazáshoz való jog mindenki számára, aki erre jogosult, egyenlő.</p>
<p>A véleménynyilvánítás szabadsága:</p> <p>A. Rágalmazás elleni védelem érdekében korlátozható.</p> <p>B. A közérkölcök okán nem korlátozható.</p> <p>C. Vallási intolerancia megelőzése érdekében korlátozható.</p>	<p>A véleménynyilvánítás szabadsága:</p> <p>Az A és C válaszok helyesek. A véleménynyilvánítás szabadsága bizonyos körülmények között korlátozható, ilyen a közérkölcök, a bűnmegelőzés, az egészség védelme vagy a rágalmazás elleni védelem, amennyiben ezt törvény előírja.</p>
<p>A munkához való jog:</p> <p>A. Kötelezi az államokat, hogy munkát biztosítsanak minden állampolgár számára.</p> <p>B. Azt jelenti, hogy senkit sem lehet önkényesen elbocsájtani.</p> <p>C. Nem jelenti azt, hogy a kormánynak erőfeszítéseket kellene tennie a teljes foglalkoztatás elérése érdekében.</p>	<p>A munkához való jog:</p> <p>Csak a B válasz helyes. Európában az államok kötelezettsége, hogy lépéseket tegyenek a teljes foglalkoztatottság elérése érdekében, de ez nincs ENSZ-szerződésbe foglalva.</p>
<p>Az egészséges környezethez való jog:</p> <p>A. Megtiltja az államoknak, hogy olyan mérgező hulladékot tároljanak, amely visszafordíthatatlanul rongálja a talajt.</p> <p>B. Célja, hogy megóvja az embereket, állatokat és növényeket.</p> <p>C. Ezidáig még nincs egyetemes jogként meghatározva.</p>	<p>Az egészséges környezethez való jog:</p> <p>A C válasz a helyes, noha az egészséghez való jog védi az embereket a szennyeződéstől származó direkt ártalom ellen. Ilyen esetekben egyedül az emberek élveznek egyetemes szinten védelmet, az állatok és növények nem. Az <i>Afrikai Charta</i> és az Európai Unió <i>Chartája</i>, melyek nem univerzálisan érvényesek, bizonyos mértékben rendelkeznek az egészséges környezethez való jogról.</p>
<p>Az oktatáshoz való jog szerint:</p> <p>A. Általános iskolás gyerekeknek semmilyen tandíjat nem lehet felszámítani, mindössze az iskolába való eljutás és az iskolai tankönyvek árát lehet elkérni.</p> <p>B. Az állam kötelessége arra törekedni, hogy a lehető legtöbb diák sikeres legyen a tanulmányaiban.</p> <p>C. Az államnak minden diák számára egyenlő oktatási esélyeket kell biztosítania.</p>	<p>Az oktatáshoz való jog szerint:</p> <p>A B és a C válaszok helyesek (ezek a kötelezettségek a <i>Gyermekjogi Egyezményben</i> szerepelnek). Az általános iskolai oktatásnak elvileg ingyenesnek kellene lennie, és ez nemcsak a tandíjra, hanem más, alapvető iskolai tevékenységekhez kötődő költségekre is vonatkozik.</p>

<p>A gyerekek iskolai büntetése: A. A testi fenytítés nem engedélyezett. B. Tilos, amennyiben a büntetés lelkileg kegyetlen. C. Csak akkor alkalmazható, ha a szülők hozzájárulnak.</p>	<p>A gyerekek iskolai büntetése: Az A válasz helyes, hiszen az Európai Emberi Jogi Bíróság többször is úgy foglalt állást, hogy a testi fenytítés az <i>EJEE</i> megsértése (ez megfelel a Gyermeki Jogok Bizottsága <i>Gyermekjogi Egyezmény</i>hez fűzött értelmezésének). A B válasz helytelen, hiszen a tiltás minden kegyetlen büntetésre vonatkozik. A C válasz esetében nincs olyan záradék, amely a büntetést közvetlenül a szülői hozzájárulástól tenné függővé.</p>
<p>Az iskolában: A. Egyáltalán nem kellene foglalkozni a környezeti kérdésekkel. B. A kisgyerekeket meg kellene tanítani, hogy tiszteljék a szüleiket. C. A kisgyerekeknek tanulniuk és gyakorolniuk kellene az emberi jogokat.</p>	<p>Az iskolában: A B és C válaszok helyesek. A <i>Gyermekjogi Egyezmény</i> tartalmaz ilyen záradékokat. Az <i>Egyezmény</i> szintén meghatározza, hogy a nevelésnek a környezet tiszteletben tartása is célja kell legyen.</p>
<p>A bíróságon: A. Minden bűnelkövetőnek joga van ügyvédhez. B. Az embereket csak akkor lehet elítélni, ha vallomást tettek. C. A gyanúsítottak joga van ingyen tolmácshoz, ha a tárgyalás olyan nyelven folyik, amit ő nem ért.</p>	<p>A bíróságon: Az A és C válaszok helyesek.</p>
<p>Kínzás: A. Megengedett, amennyiben terrorcselekményt előz meg. B. Csak bírói döntés után engedélyezett. C. Sohasem megengedett.</p>	<p>Kínzás: A C válasz a helyes (a kínzás még nemzeti vészhelyzet esetén sem engedélyezett).</p>
<p>Az élethez való jog sérül, ha: A. Valaki véletlenül meghal amiatt, hogy a rendőrség éppen egy másik embert erő támadást előz meg. B. Valaki háborús cselekmény miatt hal meg, még akkor is, ha az törvényes volt. C. Valaki szükségtelen rendőri erő alkalmazása során hal meg.</p>	<p>Az élethez való jog sérül, ha: A C válasz a helyes. Az A válasz esetében az élethez való jog sérülhet, amennyiben a rendőri erő alkalmazására feltétlenül szükség volt.</p>
<p>A lakhatáshoz való jog szerint: A. Minden államnak kötelessége biztosítani, hogy senki ne váljon hajléktalanná. B. A külföldiek számára ugyanolyan hozzáférést kell biztosítani a szociális lakhatáshoz, mint az állam saját polgárai számára. C. Az államnak erőfeszítéseket kell tennie annak érdekében, hogy kevesebb hajléktalan ember legyen.</p>	<p>A lakhatáshoz való jog szerint: A B és C válaszok helyesek.</p>
<p>Az egészségügyi ellátáshoz való jog szerint: A. A kormányoknak nem kötelező megelőzni a munkahelyi baleseteket. B. Mindenkinek hozzá kell jutnia az egészségügyi ellátáshoz. C. A gyógyszereknek ingyenesnek kellene lenniük.</p>	<p>Az egészségügyi ellátáshoz való jog szerint: A B válasz a helyes. A munkahelyi balesetek megelőzése kötelezettségnek számít. A gyógyszerek árusíthatók.</p>
<p>A szabad mozgáshoz való jog szerint: A. Közbiztonsági okokból megtiltható, hogy valaki egy adott helyre költözzön. B. Büntetlen előéletű embertől megtagadni a vízumot emberi jogi jogsértésnek minősül. C. A bűnözőt börtönbe lehet zárn.</p>	<p>A szabad mozgáshoz való jog szerint: Az A és a C válaszok helyesek. Bárkitől meg lehet tagadni a vízumot, nem csak bűnelkövetőktől. A szabad mozgáshoz való jog korlátozását közegészségügyi okból, a közrend megóvása érdekében vagy nemzetbiztonsági okból is elő lehet írni, amennyiben erről jogszabály rendelkezik.</p>

Tanári háttéranyag

E lista az *Emberi jogok listája* elemeit tartalmazza, és a következő dokumentumokban foglalt vonatkozó cikkelyeket mutatja: *Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (EJENY)*, a *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (PPJNE)*, a *Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (GSZKJNE)*, az *Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE)*, valamint a módosított *Európai Szociális Charta (ESZC)*. Az áttekintő táblázat oktatási célból készült.

	<i>EJENY</i>	<i>EJEE</i>	<i>ESZC</i>	<i>PPJNE</i>	<i>GSZKJNE</i>
Az élethez való jog	3	2		6	
A kínzás tilalma	5	3	26	7, 10	
A rabszolgaság tilalma	4	4		8	
A szabadsághoz és biztonsághoz való jog	3	5		9	
A méltányos tárgyaláshoz való jog	10, 11	6, 7		14, 15	
A jogorvoslatért folyamodáshoz való jog	8	13	D	2, 9	
A hátrányos megkülönböztetés tilalma; az egyenlőséghez való jog	2, 7	14	4, 15, 20, 27, E	3, 26	3
A jogalanyiség elismeréséhez való jog; az állampolgársághoz való jog	6, 15			16, 24	
A magánélethez és családi élethez való jog	12	8		17	
A házasságkötéshez való jog	16	12		23	
A tulajdonhoz való jog	17				15
A szabad mozgáshoz való jog	13		18	12	
A menedékkérelemhez való jog	14			18	
Gondolati, lelkiismereti és vallásszabadság	18	9		18	
A véleménynyilvánítás szabadsága	19	10	28	19	8
A gyülekezéshez és egyesüléshez való jog	20	11	5, 28	21, 22	8
Jog az élelemhez, innivalóhoz és lakhatáshoz	25		30, 31		11

	<i>EJENY</i>	<i>EJEE</i>	<i>ESZC</i>	<i>PPJNE</i>	<i>GSZKJNE</i>
Az orvosi ellátáshoz való jog	25		11		7, 12
Az oktatáshoz való jog	26		10		13, 14
A munkához való jog	23		1, 2, 3, 4, 24		6, 7
A pihenéshez és szabadidőhöz való jog	24		2		7
A szociális biztonsághoz való jog	22, 25		7, 8, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 23, 25		9, 10
A politikai részvételhez való jog	21		22	25	
Jog a kulturális életben való részvételhez	27			27	15
Az emberi jogok megsemmisítésének, csorbításának tilalma	30	17		5, 20	5
Az emberi jogokat elismerő társadalmi rendhez való jog	28			2	2
Az egyének kötelességei	29				

Megjegyzés: az *Európai Szociális Charta (ESZC)* néhány cikke számokkal, más cikkei nagybetűkkel vannak jelölve.

6. FEJEZET Felelősség

Felelősségi körök

6.1 Otthoni kötelezettségek

Kihez legyünk lojálisak – hogyan döntsük el?

6.2 Miért tartjuk be a törvényeket?

Mik a legjobb érvek arra, hogy betartsuk a törvényeket?

6.3 Kinek a gondja?

Hogyan oszlik meg a társadalmi felelősség?

6.4 Miért válnak az emberek aktív állampolgárokká?

Miért akarják az emberek megváltoztatni a társadalmat, és hogyan tudják ezt megtenni?

6. FEJEZET

Felelősség

Felelősségi körök

Jogi felelősség

Minden ország állampolgárának joga van tudni, hogy törvény szerint milyen jogokkal rendelkezik, és ahhoz is, hogy tisztában legyen saját törvényi kötelezettségeivel az állam és a többi állampolgár iránt. A demokratikus állampolgári felelősségeket három fő kötelességben szokás összefoglalni: szavazási és adófizetési kötelezettség, valamint a törvények betartása.

A kötelezettségek gyakran a jogok fordítottjai. A szólás szabadságával például együtt jár a kötelezettség, hogy mások számára is biztosítsuk ugyanezt a jogot. Ugyanakkor, a bűnelkövetők nem vesztik el feltétlenül azt a jogot, amit ők megtagadtak másoktól (mint például gyilkosság vagy diszkrimináció esetén). Ugyanígy igaz az is, hogy gyakran vannak olyan kötelességeink, amelyek nem kölcsönösek, ilyen például a gyermekek iránti kötelezettségeink.

Erkölcsei felelősség

A DÁN-ban rendkívül fontos, hogy fejlesszük a fiatalok erkölcsi gondolkodását. Enélkül a képesség nélkül nem tudják a jogokat vagy társadalmi struktúrákat az igazságosság szempontjából kritikusan értékelni. Éppen ezért, amikor a diákoknak az őket érintő törvényekről tanítunk, arra is bátorítani kell őket, hogy kritikusan értékeljék azok funkcióját, célját, illetve azt, hogy szükséges-e bármilyen módon változtatni rajtuk.

Felelősségre nevelés

Azáltal, hogy megvizsgáljuk, miért viselkednek az emberek szociálisan érzékeny módon, vagy föl-hívjuk a figyelmet, mire van a többi embernek szüksége, a tanárok hozzásegítik a diákokat, hogy jobban tudatában legyenek mások szükségleteinek és jogainak. Fontos továbbá, hogy a tanárok is felelősségteljes magatartást tanúsítsanak a diákok előtt.

A diákok nemcsak az osztálytermi tanulás által válnak felelősségteljes állampolgárokká, hanem azáltal is, hogy lehetőséget kapnak tapasztalati úton tanulni. Ebben a szellemben a jó DÁN-iskola számára fontos, hogy bátorítsa a diákokat arra, hogy részesévé váljanak az iskolán belüli és a tágabb közösség életének egyaránt. Ennek egyik eszköze lehet a diákönkormányzatban való részvétel.

Ebben a fejezetben a diákok:

- megismerik az állampolgárok által gyakorolt társadalmi felelősségek sorát;
- megismerik az emberek jogi felelősségének természetét;
- elgondolkodnak a társadalmi felelősség közösségi jellegén;
- elgondolkodnak azon, hogy miért vállalnak az emberek személyes felelősséget a társadalmi változások megvalósításáért.

6. FEJEZET: Bepillantás az órákba

Az óra címe	Tanulási célok	A diákok feladatai	Eszközök/kellékek	Módszerek
1. óra: Otthoni kötelezettségek	<ul style="list-style-type: none"> - Az emberek különböző típusú felelősségeinek feltárása, megismerése. - Annak megértése, hogy a felelősségek/kötelességek olykor összeütközésbe kerülhetnek egymással. - A felelősségek ütközése esetén hozott döntések mögötti erkölcsi érvelés feltárása. 	<ul style="list-style-type: none"> - A diákok egy erkölcsi dilemmát elemeznek. - A diákok megvitatják az alternatív elemzéseket. - A diákok egyénileg állást foglalnak. 	<ul style="list-style-type: none"> - A <i>Milán döntést hoz</i> című történet példányai. - Papír az írásbeli feladatokhoz. 	<ul style="list-style-type: none"> - Egyéni és kiscsoportos megbeszélés/vita. - Közös megbeszélés/vita. - Egyéni írásbeli munka.
2. óra: Miért tartjuk be a törvényeket?	<ul style="list-style-type: none"> - A jogi felelősség természetének megismerése. - Az erkölcsi és a jogi kötelezettség közötti különbségtétel megismerése. 	<ul style="list-style-type: none"> - A diákok egy erkölcsi dilemmát elemeznek. - A diákok kritikusan értékelik a törvényeknek való engedelmesség okait. - A diákok olyan helyzeteket gyűjtenek, amelyekben az erkölcsi kötelesség fölülríthatja a törvényeknek való engedelmességet. 	<ul style="list-style-type: none"> - A <i>Schmitt dilemmája</i> című történet példányai. - Papír az írásbeli feladathoz. - Tábla. 	<ul style="list-style-type: none"> - Erkölcsi dilemma közös elemzése. - Tanár által irányított elemzés. - Történetírás. - Közös megbeszélés/vita.
3. óra: Kinek a gondja?	<ul style="list-style-type: none"> - Gondolkodás a társadalmi felelősség közös jellegéről. 	<ul style="list-style-type: none"> - A diákok megvitatnak bizonyos társadalmi problémákkal járó felelősségeket. - A diákok kitöltötenek egy gondolattérképet. - A diákok írásban válaszolnak a felmerült kérdésekre. 	<ul style="list-style-type: none"> - Másolatok a <i>levélből</i>. - Tábla. - Papír az egyéni írásbeli feladathoz. 	<ul style="list-style-type: none"> - Strukturált kritikai elemzés. - Kiscsoportos elemzés és megbeszélés/vita. - Konzenzusteremtés és tárgyalás. - Egyéni írásbeli munka.
4. óra: Miért válnak az emberek aktív állampolgárokká?	<ul style="list-style-type: none"> - Elgondolkodni azon, hogy miért vállalnak emberek felelősséget mások szenvedéseiért. - A civil szervezetek társadalmi szerepének feltárása, megismerése. 	<ul style="list-style-type: none"> - A diákok csoportokban dolgozva összeállítanak egy történetet. - A diákok hipotéziseket állítanak fel a társadalmilag motivált viselkedésre. - A diákok elgondolkodnak a civil szervezetek szerepéről. - A diákok csoportokban kutatást végeznek egy civil szervezet vagy egy érdekvédő aktivista munkájáról. - A diákok csoportokban prezentációt tartanak a kutatási eredményeikről. 	<ul style="list-style-type: none"> - Előre felvágott kártyák Jelena Santic történetéről. (6.4. tanulói munkalap.) - Eszközök a diákok kutatómunkájához. - Eszközök a csoportok prezentációihoz, például: nagyalakú papír, színes tollak. 	<ul style="list-style-type: none"> - Csoportmunka. - Tárgyalás. - Erkölcsi érvelés. - Kritikai értékelés. - Kutatás. - Csoportos prezentáció.

1. óra

Otthoni kötelezettségek

Dönteni, hogy kihez legyünk lojálisak

Tanulási célok	Az emberek különböző típusú felelősségeinek feltárása, megismerése. Annak megértése, hogy a felelősségek/kötelességek olykor összeütközésbe kerülhetnek egymással. A felelősségek ütközése esetén hozott döntések mögötti erkölcsi érvelés feltárása.
A diákok feladatai	A diákok egy erkölcsi dilemmát elemeznek. A diákok megvitatják az alternatív elemzéseket. A diákok egyénileg állást foglalnak.
Eszközök/kellékek	A <i>Milán döntést hoz</i> című történet példányai. Papír az írásbeli feladatokhoz.
Módszerek	Egyéni és kiscsoportos megbeszélés/vita. Közös megbeszélés/vita. Egyéni írásbeli munka.

Fogalmi tanulás

Felelősség: Valami, amit az embereknek meg kell tenniük – ez lehet jogi, erkölcsi vagy társadalmi felelősség/kötelezettség –, attól függően, hogy miként merül föl.

Erkölcsi konfliktus: Olyan konfliktus, amely akkor tapasztalható, amikor valakinek két vagy több különböző cselekvési irány közül kell választania.

Állampolgári felelősség: A tágabb közösség felé irányuló kötelezettségek. E felelősségek azért jelentkeznek, mert a közösségbe tartozás jogokat biztosít értük cserébe.

Az óra

A tanár bevezetésül elmondja, hogy mindannyiunknak vannak bizonyos felelősségeink/kötelezettségeink, és hogy a problémák akkor jelentkeznek, amikor bizonyos felelősségeket a többi fölé helyezünk. Ezek nehéz döntések. Fölvassa a *Milán döntést hoz* című történetet az osztálynak, és arra kéri a diákokat, hogy gondolkodjanak el a következőkön. Bizonyos kérdéseket párokban is megbeszélhetnek, mielőtt véglegesítenék a válaszaikat, más kérdések esetében pedig hasznos lehet, ha mielőtt az osztállyal ismertetik a véleményüket, jegyzeteket készítenek.

1. A történet szerint milyen felelősségei vannak Milánnak? Hányféle felelősséget találtak a történetben (saját magáért, a családjáért, az iskoláért, a helyi közösségért vagy a tágabb világot való felelősség)?
2. Mit kellene Milánnak tennie szerintetek? Van, aki egyetért Milánnal?
3. Mit gondoltok, mennyire nehéz a döntés, amit Milánnak meg kell hoznia? Mítől nehéz?
4. Milyen típusú felelősségei vannak Milán édesapjának a történet szerint? Hányfélét találtak?
5. Mit gondoltok, igaza volt Milán édesapjának, amikor arra kérte a fiút, hogy maradjon otthon?
6. Mennyire lenne súlyos dolog, ha Milán ellenszegülne az apjának? Nehéz döntés lenne ez Milán számára? Indokoljátok meg a választókat!

Írásbeli feladat

Saját szavaitokkal fogalmazzatok meg a levelet, amit szerintetek Milán az édesapjának írt. Hasonlítsátok össze, amit ti írtatok, a többiek által írottakkal.

A diákok megosztják egymással a véleményüket.

Általános szintre emelés

Ekkorra a diákok valószínűleg már fölfedezték az erkölcsi konfliktus pár általános vonatkozását. A tanár válaszol az elhangzott gondolatokra, vagy arra kéri az osztályt, hogy gondolkodjanak el általánosabb szinten arról, hogy milyen típusú felelősségekkel tartoznak a következők iránt:

- saját maguk;
- családjuk;
- helyi közösségük;
- a nemzeti közösség;
- a tágabb világ.

A diákok ismét csoportokban dolgoznak. Egy táblázatot is használhatnak ahhoz, hogy rendszerezzék a különböző felelősségeket/kötelezettségeket. Annak okait, hogy miért nem értenek egyet az emberek abban, hogy milyen felelősséggel tartoznak mások, illetve a közösség iránt, a csoportmunka után közösen megbeszélik.

Egyéni állásfoglalás

A tanár a következő feladatot adja a diákoknak. „Milán néhány felelőssége összeütközésbe került egymással a történet során. Gondoljatok néhány olyan esetre a saját életetekből, amikor az egyéni felelősségek összeütközésbe kerülhetnek egymással! Válasszatok ki néhány példát, és beszélgetsek el arról, hogy miként lehet az ilyen jellegű konfliktusokat megoldani!”

Ha ez a feladat túl nehéznek bizonyul a diákok számára, akkor a tanár is hozhat példákat a helyi mindennapokból.

2. óra

Miért tartjuk be a törvényeket?

Mik a legjobb érvek arra, hogy betartsuk a törvényeket?

Tanulási célok	A jogi felelősség természetének megismerése. Az erkölcsi és a jogi kötelezettség közötti különbségtétel megismerése.
A diákok feladatai	A diákok egy erkölcsi dilemmát elemeznek. A diákok kritikusan értékelik a törvényeknek való engedelmesség okait. A diákok olyan helyzeteket gyűjtenek, amelyekben az erkölcsi köteletség fölülríthatja a törvényeknek való engedelmességet.
Eszközök/kellékek	A <i>Schmitt dilemmája</i> című történet példányai. Papír az írásbeli feladathoz. Tábla.
Módszerek	Erkölcsi dilemma közös elemzése. Tanár által irányított elemzés. Történetírás. Közös megbeszélés/vita.

Információs doboz

Törvény: A helyi vagy országos kormányzat által hozott szabály.

Jogállamiság

(a **jog uralma**): Demokratikus társadalmakban a kormányok és mindazok, akik hatalommal rendelkeznek, az ország törvényeinek vannak alárendelve. A hatalomváltások demokratikusan és az ország alkotmányának megfelelően történnek, nem pedig erőszak vagy háború által. Az embereknek azért általános kötelezettségük, hogy betartsák a törvényeket, mert azok demokratikus módon születtek.

Törvényi

kötelezettség: Azon kötelezettségek, amelyeket az emberek a jog által magukra vettek.

Erkölcsi felelősség: Azok a személyes kötelezettségek, amelyeket az emberek személyes meggyőződésük alapján éreznek aszerint, hogy mit tartanak helyesnek, illetve helytelennek.

Az óra

A tanár elmeséli a *Schmitt dilemmája* című történetet, és arra kéri a diákokat, hogy párokban dolgozva gondolkodjanak el azon, hogy Schmitt törvényt szegve el kell-e lopja a pénzt, vagy sem. Különböző véleményeket ír a táblára, aszerint, hogy Schmittnek el kellene-e lopnia a pénzt.

A tanár arra kéri a diákokat, hogy válasszák ki a vélemények közül azt, amellyel egyetértenek, és írásban indokolják meg véleményüket:

- Schmittnek el kellene lopnia a pénzt, mert...
- Schmittnek nem szabadna ellopnia a pénzt, mert...

A tanár fölírja a táblára a diákok által javasolt különböző érveket, például:

„El kellene lopnia a pénzt, mert a lánya élete fontosabb, mint a lopást tiltó törvény.”

„Nem szabadna ellopnia a pénzt, mert elkaphatják.” Vagy:

„Nem szabadna lopnia, mert nem helyes megszegni a törvényt.”

Az eltérő véleményekről azután közösen beszélgetnek. Miért különböznek a vélemények? Egyes érvek jobbak, mint mások? Ezután a tanár arra kéri a diákokat, hogy fejezzék be a mondatot:

„Általában rossz megszegni a törvényt, mert...”

Ennek alternatívájaként a tanár arra is kérheti az osztályt, hogy gyűjtsenek össze annyi okot, amennyit csak tudnak, arra, hogy miért nem helyes megszegni a törvényt. Erre a kérdésre az emberek általában több különböző választ szoktak adni, egyebek mellett például a következőket:

Nem helyes megszegni a törvényt, mert:

- elkaphatnak és megbüntethetnek;
- a törvények megvédik az embereket attól, hogy bántódásuk essék, és nem helyes másokat bántani;
- vadakká válnánk, ha a törvények nem tartanának kordában bennünket;
- a törvénszegés aláássa az emberek közti bizalmat;
- a társadalomnak szüksége van törvényekre és rendre ahhoz, hogy fennmaradjon; törvények nélkül káosz lenne;
- a törvénszegés sérti az emberek jogait, mint például a tulajdonhoz vagy az élethez való jogukat.

A tanár fölhívja az osztály figyelmét arra, hogy számos okunk van arra, hogy betartsuk a törvényt. Néhány ezek közül saját érdek, más okok a többi emberért érzett törődést mutatják, megint mások pedig az egész társadalom jóléte iránti felelősséget jelzik (lásd a jegyzetet a következő oldalon).

E fogalmak illusztrálására a tanár három koncentrikus kört rajzolhat a táblára, a belső körből kifelé haladva beírja: *önmagam, mások, társadalom*. A különböző okok a megfelelő körökbe írhatók.

A tanár felhívja a figyelmet arra, hogy a törvényeknek való engedelmesség önmagában nem feltétlenül a „jó állampolgárság” jele. Sok rossz cselekedetet hajtottak már végre olyan emberek, akik valójában a törvényeknek engedelmeskedtek – ahogy fogalmaztak: „csak a kötelességüket teljesítették”. Másfelől, a történelem azt mutatja, hogy időről időre még a jó embereknek is meg kell fontolniuk, hogy egy erkölcsi szempontból helyes célért megszegjék a törvényt.

Segíthet a diákoknak megérteni a törvényi kötelezettségek és az erkölcsi felelősségek e bonyolult egyensúlyát, ha ezután arra kéri őket, hogy írjanak olyan saját rövid történeteket, amelyekben az emberek (jó okokból) fontolóra veszik, hogy megszegik a törvényt. Példaként említhető a sebességhatár átlépése vészhelyzetben vagy a rossz vagy igazságtalan törvény megszegése.

Néhány diák a közös megbeszélésen hangosan felolvassa az általa írt példát. A tanár ezután felhívja a figyelmet az erkölcsi felelősség (melyet az emberek saját értékeik és meggyőződésük alapján hoznak) és a jogi kötelezettségek (melyeket kormányok hoznak) közötti különbségre. A kétféle felelősség közötti feszültség arra készítheti az állampolgárokat, hogy kritizáljanak bizonyos törvényeket, amelyekkel nem értenek egyet, és megpróbálják megváltoztatni azokat. Alkalmassint még úgy is dönthetnek, hogy erkölcsileg igazolható okokból megszegnek törvényeket. A történelem számos olyan példával szolgál, amelyekben az emberek azért szegtek meg törvényeket, hogy tiltakozzanak ellenük vagy fellázadjanak a zsarnoki kormányok ellen. Ennek alátámasztására a tanár helyi példákat is hozhat. Hangsúlyoznia kell, hogy az ilyen eseteket nem szabad könnyelműen kezelni, mert fönáll a veszélye annak, hogy aláássák a jogállamiságot, melytől a stabil demokráciák függenek.

Jegyzet

Az óra során nyújtott erkölcsi dilemma hasonló a Lawrence Kohlberg (1950-es évekbeli amerikai pszichológus) nevéhez fűződő híres Heinz-dilemmához. Ez egyike volt azoknak a dilemmáknak, amelyeket Kohlberg és kollégái hozzávetőleg háromévente 10 és 25 éves kor közötti fiataloknak tettek fel kérdésként. Úgy találták, hogy az idő múlásával a fiatalok kiskamaszkorukra (általában) továbbhaladtak a gyermekkori énközpontú érveléstől a személyközpontú érvelés felé. Érett kamaszokban pedig többségük további fejlődést mutatott a társadalom-központú érvelés felé, habár a kontextus és a dilemma típusa befolyásolhatja, hogy mikor milyen típusú érvelést használunk. Kisebb gyerekeknél azt tapasztalták, hogy a jogokra és törvényekre mint megváltoztathatatlan dolgokra tekintettek. Értelmezésük nem a társadalmi hasznosságon, hanem csak és kizárólag a szabályalkotó autoritásán alapult. Kamaszkorukra a fiatalok már jobban tudatára ébredtek, hogy a törvényeknek társadalmi hasznuk van, amelyet fölül lehet vizsgálni, meg lehet kérdőjelezni erkölcsileg helytelenként vagy tisztességtelenként.

3. óra

Kinek a gondja?

Hogyan oszlik meg a társadalmi felelősség?

Tanulási célok	Gondolkodás a társadalmi felelősség közös jellegéről.
A diákok feladatai	A diákok megvitatnak bizonyos társadalmi problémákkal járó felelősségeket. A diákok kitöltenek egy gondolattérképet. A diákok írásban válaszolnak a felmerült kérdésekre.
Eszközök/kellékek	Másolatok a levélből. Tábla. Papír az egyéni írásbeli feladathoz.
Módszerek	Strukturált kritikai elemzés. Kiscsoportos elemzés és megbeszélés/vita. Konszenzusteremtés és tárgyalás. Egyéni írásbeli munka.

Fogalmi tanulás

Társadalmi probléma: Az egész közösség vagy annak sok tagja által érzékelt probléma és az érte vállalt felelősség, mely vagy megoszlik a közösség bizonyos csoportjai között, vagy az egész közösséget terheli. A társadalmi problémáért vállalt felelősség nem oszlik meg feltétlenül egyenlő mértékben az érintett felek között.

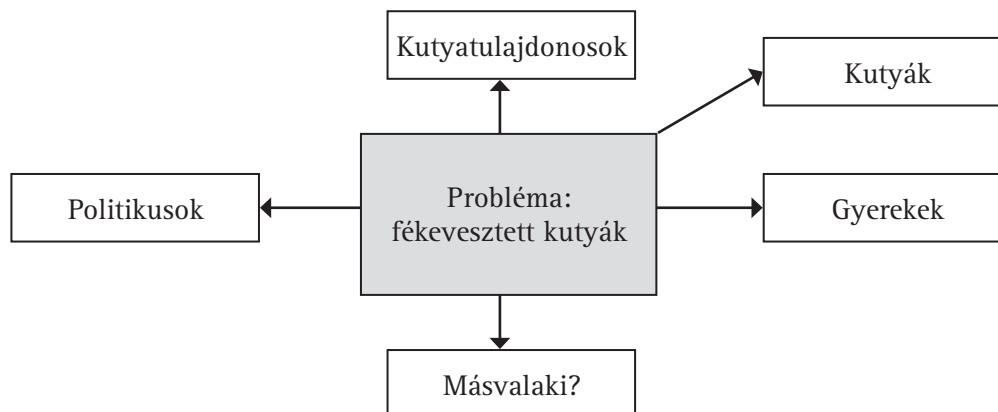
A felelősség mértéke: Az a mérték, ameddig valaki felelős lehet egy társadalmi problémáért.

Az óra

A tanár felolvass egy, a helyi újságnak szóló képzeletbeli levelet, melyben két társadalmi probléma miatti aggodalmukat fejezik ki a helyi lakosok.

A tanár a következőket kérdezi az osztálytól: a) azonosítsák a problémákat; b) készítsenek listát (mindkét ügyre vonatkozóan) azokról, akik felelősek lehetnek az ügyekkel kapcsolatban. A tanár azal segítheti a folyamatot, hogy fölrajzol egy, az alábbi ábrához hasonló gondolattérképet a táblára:

Ki érintett a problémában valamilyen módon?

Csoportmunka

1. lépés

Alakítsunk ki három-, négyfős csoportokat. Adjunk minden csoporttagnak annyi pontot, ahány érintett fél van.

2. lépés

Először is minden csoporttag aszerint osztja szét a pontokat az érintett felek között, ahogyan szerte a probléma iránti felelősségnek meg kellene oszlania a felek között. Például: a gyerekek és a kutyák esetleg nem kapnak pontot, míg a kutyatulajdonosok és a politikusok osztozhatnak a pontokon, vagy egyikük több pontot kaphat, mint a másik.

3. lépés

Amikor minden csoporttag meghozta a saját döntését, egymás után megosztják csoporttársaikkal a véleményüket és érveiket. Ebben a fázisban a diákok megváltoztathatják a véleményüket. Végezetül minden csoport összeadja az egyes részt vevő felek pontszámait. Ez megmutatja, hogy az egész csoport szerint a probléma kapcsán hogyan kellene a felelősségnek megoszlania.

A tanár vezetésével az osztály megbeszéli a különböző csoportok konklúzióit. A tanár úgy bontja ki a diákok különböző álláspontjait, hogy előcsalogatja az ítéleteik mögött meghúzódó érveléseket.

Amennyiben az idő engedi, ismételjük meg a gyakorlatot a rendetlen és szemetes környezetről szóló problémákkal, vagy helyettesítsük be a problémát egy, az iskola környezetében inkább releváns üggyel, illetve egy olyanal, amely komolyabb kihívás elé állítja a csoportot.

Jegyzet

A példákban bemutatott problémák olyan diákoknak valók, akik még nem rendelkeznek jelentős gyakorlattal a politikai problémák megvitatása terén. Azért alkalmasak számukra, mert konkrét, látható és viszonylag könnyen megérthető esetek (noha ettől még elég nehezen megoldhatók). Idősebb vagy nagyobb gyakorlattal rendelkező osztályok esetében olyan kifinomultabb problémákat is meg lehet vitatni, mint a munkanélküliség vagy a rasszizmus kérdéskörébe tartozók. Ezekhez is használható a gondolattérkép.

4. lépés: A tapasztalatból eredő megbeszélés/vita

Az utolsó közös beszélgetés során a tanár arra kéri a diákokat, hogy gondolkodjanak el azon, vajon általában elég felelősséget vállalnak-e az emberek a cselekedeteikért. Ha nem, akkor fontolják meg, hogy vajon hogyan lehetne őket rábeszélni, hogy több felelősséget vállaljanak. Segíthet-e ebben az oktatás? Esetleg új törvények vagy keményebb szankciók bevezetésére van szükség ehhez? A helyi vagy országos kormányzatnak kellene felelősséget vállalnia bizonyos problémákért? Az is kérdés, hogy mennyibe kerülhetnek az intézkedések és miből finanszírozhatók. Arra is fölkerheti a diákokat, hogy fontolják meg a fiatalok szerepét a hasonló társadalmi kérdések kapcsán. Felmentést kapjanak a felelőség alól a koruk miatt? Rendben van az, ha a fiatalok a felnőttek közösségére hagyják a problémákat? Az ilyen jellegű kérdések alapját képezhetik egyéni írásos feladatoknak.

A tanár elmagyarázza, hogy szükség van arra, hogy a helyi és országos politikusok ismerjék a kialakulófélben lévő problémákat. A politika gyakran a közösségi problémák kezeléséről szól. Ez nem jelenti azt, hogy a kormányok képesek volnának minden problémát megoldani. A problémák közül sok föl sem merülne, ha az emberek eleve több felelősséget vállalnának cselekvéseik következményeiért.

4. óra

Miért válnak az emberek aktív állampolgárokká?

Miért akarják az emberek megváltoztatni a társadalmat, és hogyan tudják ezt megtenni?

Tanulási célok	Elgondolkodni azon, hogy miért vállalnak emberek felelősséget mások szenvedéseikért. A civil szervezetek társadalmi szerepének feltárása, megismerése.
A diákok feladatai	A diákok csoportokban dolgozva összeállítanak egy történetet. A diákok hipotéziseket állítanak fel a társadalmilag motivált viselkedésre. A diákok elgondolkodnak a civil szervezetek szerepéről. A diákok csoportokban kutatást végeznek egy civil szervezet vagy egy érdekvédő aktivista munkájáról. A diákok csoportokban prezentációt tartanak a kutatási eredményeikről.
Eszközök/kellékek	Előre felvágott kártyák Jelena Santic történetéről (6.4. tanulói munkalap). Eszközök a diákok kutatómunkájához. Eszközök a csoportok prezentációihoz, például: nagyalakú papír, színes tollak.
Módszerek	Csoportmunka. Tárgyalás. Etikai érvelés. Kritikai értékelés. Kutatás. Csoportos prezentáció.

Fogalmi tanulás

Társadalmi cselekvés: Olyan cselekvés, amelyet egy állampolgár vagy a közösség egy tagja végez egy társadalmi probléma kezelése érdekében.

Állampolgár: Olyan valaki, aki jogilag tagja (állampolgárság) egy nemzeti közösségnek. Az állampolgárság jogokat biztosít és kötelezettségekkel jár, noha az emberek különböző szinten éreznek felelősséget azért, ami a közösségben történik.

Aktív állampolgár: Olyan valaki, aki nyilvánosan lép fel egy társadalmi vagy közösségi probléma megoldásáért.

Nem kormányzati szervezet (civil szervezet, non-governmental organization – NGO): Olyan szervezet, amelyet állampolgárok hoznak létre és tartanak fenn (tehát nem a kormány) adott társadalmi probléma kezelése érdekében. A civil szervezetek nyilvánosak, nem titkosak, és a társadalmi kereteken belül dolgoznak a változásért. Gyakran foglalkoznak olyan ügyekkel, amelyekben a kormány az emberek jogait nem védi vagy nem ismeri el megfelelő módon. A civil szervezetek dolgozhatnak a kormánnyal együtt és azzal szemben is. A demokratikus társadalmakban törvények biztosítják a civil szervezetek létezését, jogaikat és védelmüket.

Civil társadalom: Minden olyan személy és szervezet, amely a kormány által elvégzett feladatokon kívül a társadalomért cselekszik, a civil társadalom részének számít. A civil társadalom az egyes állampolgárok és a kormány közötti kapcsolat részét képezi.

Az óra

A tanár négyfős csoportokra osztja az osztályt, majd kiosztja a Jelena Santicról szóló történetet (6.4. tanulói munkalap). Ideális esetben a történet kártyákra van vágva. A tanár arra kéri a csoportokat, hogy véletlenszerűen osszák el a csoporton belül azokat. A csoporttagok egymás után felolvassák a náluk lévő kártyát. A csoport ezután olyan sorrendbe rendezi a kártyákat, ahogy szerintük leginkább értelme van.

A tanár ezt követően arra kéri a diákokat, hogy beszéljék meg a fölmerülő kérdéseket csoportszinten, majd amennyire lehetséges, jussanak közös álláspontra. Felhívja a figyelmet, hogy a csoporttagok lehetnek eltérő állásponton, de a vélemények megosztása segít a jobb válaszok megtalálásában. Minden egyes diák leírja a saját válaszát. Ezután a tanár megbeszéli a kulcskérdéseket az osztállyal, melyhez a következő kérdéseket javasoljuk:

Kérdések

- Mit gondoltok, mik voltak a fő okai annak, hogy Jelena Santic létrehozta a 484-es Csoportot?
- Abból, amennyit Jelena Santicról tudtok, hogyan jellemeznétek őt?
- Mit gondoltok, miért nem bízta Jelena Santic és a 484-es Csoport az általuk elvégezni kívánt munkát a kormányra?
- Milyen igényt próbál a 484-es Csoport kielégíteni?
- Milyen társadalmat reméltek Jelena Santic és a 484-es Csoport fölépíteni?
- Mennyire fontosak szerintetek a civil szervezetek (mint a 484-es Csoport) egy társadalomban? Mit tudnak elérni szerintetek? Gondolkozzatok el a szerepükről a kormányokkal kapcsolatban, és, hogy mennyire képesek az emberek igényeinek (jogainak) kielégítésére!
- Gondoljátok a saját társadalmatokra! Milyen szükségletekről tudtok, amelyeken aktív állampolgári részvétellel vagy civil szervezetek felelősségvállalásával segíteni lehetne?

A tanár ezután, hogy egy példát említsen, felolvassa a bosznia-hercegovinai civil szervezetekről szóló alábbi, 2003-as nemzetközi jelentésből származó idézetet:

„A bosznia-hercegovinai civil szektor továbbra is jelentősen hozzájárul a demokrácia és a civil társadalom építésének folyamatához. (...) A régi és új regisztrációs törvényeknek megfelelően jelenleg 7874 civil szervezet van Bosznia-Hercegovinában. (...)

A civil szektor bebizonyította, hogy irányítani tudott a bosnyák társadalom számára fontos kérdéseket érintő nagyszabású, nyilvános kampányokat, ide értve a fiatalok, nemi egyenlőség, környezet, kisebbségi jogok védelme stb. kérdéseit. Nagyszámú civil szervezet nyújt továbbra is szolgáltatásokat az egészségügyi és szociális ellátás, valamint az újjáépítés, az emberi jogok védelme, a környezetvédelem és a kisebbségvédelem terén.”²⁵

A tanár elbeszélget az idézetről a diákokkal. Először is arról kell elgondolkodniuk, hogy a jelentésben szereplő témák érvényesek-e a saját országukban. Majd arra kéri őket, hogy gondolkodjanak el azon, hogy tudnak-e olyan programokra példákat mondani, amelyek az említett különböző témakörök alá tartoznak.

Csoportmunka

A fejezet utolsó feladatákként minden csoport választhat egyet a területek közül, melyről az óra alapján egy prezentációt készíthet. Ennek egy változata, hogy amennyiben mód van rá, kutatást lehet végezni a hazai aktív állampolgárok életéről is, és ez tárgya lehet a csoport prezentációjának. A diákok nemzetközi szereplőkkel is foglalkozhatnak, mint például Teréz anyával vagy Nelson Mandelával.

²⁵ Forrás: 2003 NGO Sustainability Index, Europe and Eurasia című USAID-jelentés, 42–43. o.; http://transition.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/reports/2011/2003complete_document.pdf.

6.1. Tanulói munkalap

Milán döntést hoz

Milán már majdnem elkészült, hogy iskolába induljon, amikor az apja belépett a konyhába.

„Milán, igazán nagy szükségem van ma a segítségedre a földeken! Itthon tudsz maradni, hiányoz-hatsz ma az iskolából? A növények tönkremennek, ha tovább kint hagyjuk őket.”

Milán nem örült.

„Apa, nekem ma iskolába kell mennem!” – mondta. „Ma van az iskolagyűlés első ülése, és csak nemrég választottak meg a 8. osztályosok egyik képviselőjének.”

„De nem te leszel az egyetlen, ugye?” – kérdezte az apja. „Nem számít, ha nem mész. Lesznek mások is, akik a 8. évfolyamosokat képviselik, igaz?”

„Igen, de ha nem megyek, akkor cserbenhagyom azokat, akik megválasztottak. Aztán meg, ma vannak a tudományos szakkörök is. Nem akarom kihagyni. Át kell mennem a vizsgán, ha be akarok jutni az egyetemre.”

Milán apja bosszúsan morgott.

„Úgy beszélsz az egyetemre menetelről, mintha a családot nem is számítana! Hát nem látod, hogy szükségünk van rád itthon?! Miféle segítség leszel számunkra, ha elmész az egyetemre? És hol folytatod majd, ha elvégezted? Az biztos, hogy nem fogsz visszajönni ide.”

„Örülöd kellene, hogy boldogulni akarok az életben!” – kiabált Milán dühösen. „Nem úgy, mint a többi helybéli srác. Semmi ambíciójuk nincs. Ott fognak kikötni, ahol az apjuk.”

„Semmi rossz nincs abban, ha valaki egy kis tiszteletet mutat az öregebbek iránt” – válaszolt Milán apja egyre ingerültebben. „Ettől az egész mai oktatásosditól felfordul a gyomrom. Úgy látom, elfelejtetted a régi értékeinket, amelyek összetartottak minket. Csak saját magaddal törődsz.”

Milán mélyet sóhajtott. Sokszor hallotta már ezt.

„Apa, nem foglak se téged, se a családot elfelejteni, ha sikerül jó állást szereznem. Hogy gondol-hatsz ilyet? Tényleg azt akarod, hogy otthagyjam az iskolát, és ne érjem el mindazt, amire képes vagyok? Minden tanárom azt mondja, hogy jó tudós válna belőlem. Talán egyszer olyan dolgot találok föl, ami a világon mindenkinek hasznára lesz.”

Milán apja az asztalra csapott.

„A te elsőrendű kötelességed a családot és ez a közösség! Különösen ezekben a nehéz időkben. Álmodozol. Mit törődsz te a való világgal?”

Fájt Milánnak, amit az apja mondott, de nem akarta kimutatni. Egy pillanatig némán dacolva állt és merőn nézett az apjára. Aztán az öreg megfordult, és kiment a házból, becsapva maga mögött az ajtót.

Milán leült, és mélyet sóhajtott. Gondokodott egy kicsit, majd döntött. Fölkapta az iskolatáskáját, és az ajtó felé fordult. Aztán megállt, kivett egy papírlapot, és leült, hogy üzenetet hagyjon az apjának. Ez volt a legnehezebb dolog, amit életében tett.

6.2. Tanulói munkalap

Schmitt dilemmája

Schmitt egyetlen lánya nagyon beteg. Sürgősen meg kell operálni, de a környékbeli orvosok, akik meg tudnák műteni, pénzt kérnek az operációért. Schmitt nem tudja, mit tegyen. Feleségével van egy kis félretett pénzük, és azt remélték, hogy egy kis boltot tudnak venni belőle. Örömmel odaadnák, hogy megmentse a lányukat, de az összeg közel sem elég.

Schmitt könyörög az orvosoknak, hogy olcsóbban végezzék el az operációt, de azt felelik, hogy nem tehetik, hiszen az tisztességtelen lenne mindazokkal szemben, akiknek a teljes árat kell megfizetniük. Schmitt körbekérdezi a családját és a barátait, hogy kölcsön tudnának-e adni valamennyi pénzt, de így is csak egy kicsivel többet sikerül összegyűjteni. Mindeközben Schmitt lánya egyre gyengébb és gyengébb lesz.

Elkeseredésében Schmitt azon gondolkodik, ellopja-e valahonnan a hiányzó összeget, hogy megmentse a lánya életét.

6.3. Tanulói munkalap

Elszabadulnak a dolgok!

Gondolkodj el az alábbi, helyi újságban megjelent levélen:

A helyi lakosok egy csoportjaként nagyon aggódunk számos probléma miatt, melyek azért jelentkeznek, mert az emberek nem hajlandók saját viselkedésükért felelősséget vállalni!

Sok kutya kóboran csatangol. Gazdáik vagy nem tudnak erről, vagy nem törődnek vele. A kutyaürülék ott marad a járdán, ami nemcsak kellemetlen, hanem az egészségre is ártalmas lehet. Pár eb falkában barangol és harapós. A kutyákat szigorú felügyelet alatt kell tartani, különösen akkor, ha gyerekek játszanak a közelben!

Azt gondoljuk továbbá, hogy túl sok szemét hever szanaszét a városban és a külterületeken egyaránt. Ennek az az oka, hogy az emberek túl lusták ahhoz, hogy megfelelően gondoskodjanak róla. Ez ronda, idevonzza a patkányokat, és betegségeket terjeszt. Ha elhasznált festékes dobozokat és vegyszereket hagynak szerte-szét, azok bekerülhetnek a patakokba és a folyókba, és károsíthatják az ivóvízellátást.

Miért nem gondolnak az emberek jobban a cselekedeteik következményeire? És miért nem tesznek a politikusaink semmit ezekkel a problémákkal kapcsolatban?

Üdvözlettel,

6.4. Tanulói munkalap

Kártyák: Jelena Santic élete

<p>1. Jelena Santic 1944-ben született. Szerb nemzetiségű volt.</p>	<p>2. Jelena Santic 2000-ben halt meg rákban.</p>
<p>3. Miután Jelena meghalt, néhány barátja magához vett egy követ az egyik lebombázott belgrádi házból. Koszovóból származó menekült gyerekek dekorálták ki a követ, amely szimbólumként került a berlini Jelena Santic Békeparkba.</p>	<p>4. Jelena Santic és a 484-es Csoport nevéhez fűződik a horvátországi Pakrac Projekt, amely a szerbek és horvátok között segített bizalmat építeni az 1991-es háború után. Mindkét oldalról és a nemzetközi közösségből is csatlakoztak hozzá önkéntesek.</p>
<p>5. Jelena Santic a 484-es Csoport nevű szervezet alapítója és vezetője volt. A 484-es Csoport egy civil szervezet (NGO). A csoport ösztönzi az erőszakmentes konfliktuskezelést, a toleranciát és az együttműködést, mert a társadalmak építőköveinek tekinti azokat.</p>	<p>6. Jelena cikket írt a nacionalizmus és a rasszizmus ellen, melyek nemzetközi fórumokon is megjelentek. A Pax Christi szervezet nemzetközi békedíjjal tüntette ki munkásságáért.</p>
<p>7. Munkája elismerésül egy békeparkot neveztek el róla Berlinben. Jelena egy, a parkban rendezett gyűlésen beszédet mondott.</p>	<p>8. Jelena Santic világhírű balerina és balett-tanár lett.</p>
<p>9. Jelena Santic háborúellenes aktivista volt, és minden ember emberi jogaiért harcolt. Az általa létrehozott szervezettel keményen dolgozott a Szerbiába áramló menekültek segítésén.</p>	<p>10. A 484-es Csoport onnan kapta a nevét, hogy egyik első programjuk során 484, a háború következtében hontalanná vált horvát családdal foglalkoztak. A 484-es Csoport segítette a menekülteket, biztonságot és jogi tanácsadást nyújtott számukra.</p>

3. rész: Részvétel

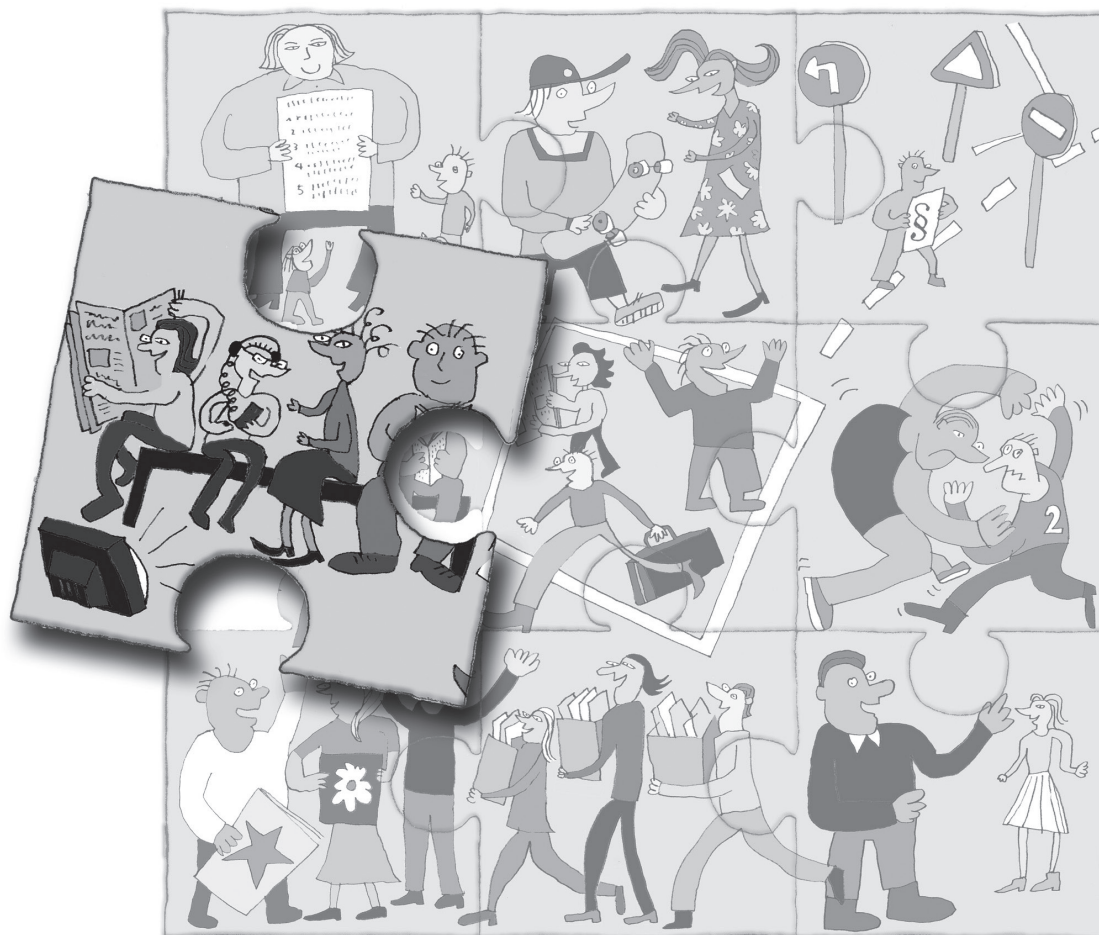
7. FEJEZET:

Osztályújság.

A média megértése tapasztalati úton

7. FEJEZET Osztályújság

A média megértése tapasztalati úton

7.1 A környezetünkben elérhető újságok
Kinek szólnak? Hogyan szólnak? Miről szólnak?

7.2 A mi újságunk a legjobb... szerinted is?
Mi fán terem a jó újság?

7.3 Faliújságot készítünk
Minden, amit tegyünk, és pár olyan, amit ne

7.4 Az első kiadás!
Hogyan tovább?

7. FEJEZET

Osztályújság

A média megértése tapasztalati úton

A média jelenléte és hatása a világon mindenütt erősödött az elmúlt évek során. Minél összetettebbé válik az életünk és minél inkább függünk egymástól, annál inkább az információkra támaszkodunk, hogy megértsük a minket érő hatásokat és változásokat. Minden olyan információhoz, amely a személyes tapasztalatunkon és közvetlen észlelésünkön túli ügyekkel kapcsolatos, egy közvetítő eszközre, médiumra van szükségünk.

Az emberek nagyon eltérő mértékben férnek hozzá a különböző tömegkommunikációs eszközökhöz. Ez hatással van arra, hogy milyen mértékben jutnak információhoz, és arra is, hogy mennyire tudják az ügyeket befolyásolni, illetve, hogy mekkora hatalommal rendelkeznek. További fontos szempont a cenzúra kérdése, valamint a pártok, a kormány és a nagyhatalmú lobbicsoportok általi félretájékoztatás. A konfliktus, ide értve a társadalmi változást és a háborút is, alkalmat és okot szolgáltat az információ monopolizálására és eltorzítására.

Noha ezekkel a kölcsönhatásokkal (hogyan csak párat említsünk) nem foglalkozunk közvetlen módon a média témakörén belül, ám a diákok föl fogják ismerni elemeiket, amikor összehasonlítják és speciális kritériumok mentén elemzik saját országuk vagy régiójuk nyomtatott sajtótermékeit.

A média oktatási megközelítése ebben a fejezetben különbözni fog az eddig megszokottaktól. Azáltal, hogy saját faliújságot készítenek, a diákok bepillantást nyernek az újságkészítésbe, és „belülről” ismerkedhetnek meg a média valóságával. A tanítási tapasztalatok azt mutatják, hogy ez a megközelítés közvetlen hozzáférést nyújt a diákok számára a nyomtatott médiához, amely egyébként a mindennapjaik során távolabb áll tőlük. A diákok ezt követően kritikusan fognak a médiatípus-hoz viszonyulni, továbbá, új szempontból értékelik az elektronikus médiát és saját médiahasználati szokásaikat is. Fejleszteni fogják médiaműveltségüket.

Végezetül egy gyakorlati tanács: ez a fejezet kifejezetten igényli és lehetőséget is nyújt a tantárgy-koncentrációra és az együttműködésre. A szövegalkotás és -elemzés történhet nyelvtan- vagy irodalomórán, míg a tördelés megtervezése rajzóra feladat lehet. Bizonyos esetekben az osztály nekifoghat egyedül is, úgy, hogy munkáját egy, a szerkesztés iránt érdeklődő diákokból álló szerkesztőcsapat segíti.

A faliújságot ki lehet tenni az iskolában, része lehet az iskolai életnek, míg a többi tanár is meg nem győződik arról, hogy érdemes ehhez csatlakozni.

Tanulás a demokratikus állampolgárságért és az emberi jogokért

A médiaműveltség az egyik kulcs az emberi jogi és állampolgári oktatás átfogó céljának eléréséhez, az aktív, résztvevő állampolgár neveléséhez. Íme, egy összefoglaló a médiaműveltség főbb aspektusairól:

1. A kommunikációs kompetencia arra az általános módra utal, ahogyan az emberek egymással kapcsolatba lépnek. Nem létezik olyan, hogy társadalmi valóság. Sokkal inkább beszélhetünk egy, az emberek társadalmi kölcsönhatásai által együttesen meghatározott valóságról, azaz a kommunikációs cselekvések által létrehozott valóságról. Ez az általános kommunikációs kompetencia az anyanyelv megtanulásával veszi kezdetét, és továbbfejlődik a kompetencia közösségi használata által.
2. Születésünktől fogva mindannyian rendelkezünk ezzel a kompetenciával. A természet ugyan ellátott bennünket vele, de további képzésre, gyakorlásra és finomításra van szükség.
3. A médiaműveltség beletartozik a kommunikációs kompetencia átfogó fogalmába. Arra a sokféle médiumra vonatkozik, amelyek használatát meg kell tanulni és gyakorolni kell – például úgy, hogy feladatként adjuk a diákoknak. A nyomtatott média, beleértve a faliújságot is, a mindennapi kommunikáció fontos eszköze, melyet a diákoknak alaposan meg kell ismerniük. Ugyanakkor ez az eszköz nem több, mint egy elem a médiaműveltség átfogó célján belül.

7. FEJEZET

Osztályújság

A média megértése tapasztalati úton

Az óra címe	Tanulási célok	A diákok feladatai	Eszközök/kellékek	Módszer
1. óra: A környezetünkben elérhető újságok	A diákok megismerik a nyomtatott média számos fajtáját. Megértik a tartalmi felépítésben rejlő különbségeket.	A diákok összegyűjtik és elemzik a közösségükben népszerű újságokat és magazinokat. Eredményeik bemutatására posztert készítenek.	Újságok, ollók, ragasztó, nagyalakú papír.	Csoportmunka.
2. óra: A mi újságunk a legjobb... szerinted is?	A diákok tisztázzák, hogy melyek a jó újság/magazin kritériumai. Tudatosan bennük saját szemléletmódjuk, értékeik és érdeklődésük.	A diákok értékelik a többi csoport prezentációját, és kompromisszumokra jutnak.	Az előző órán készített prezentációk. Táblázat a táblán vagy egy flip charton.	Csoportprezentációk, közös megbeszélés/vita és értékelés.
3. óra: Faliújságot készítünk	A diákok csoportokban megállapítják a témakörökről és célokról. Együttműködnek a csoportban, megosztják az ötleteiket és kompetenciáikat egymással.	A diákok kidolgozzák a közösen létrehozandó újságjuk szerkezetét. Meghatároznak az iskolájuk szempontjából releváns témákat, és cikket írnak a lap rájuk eső részébe.	A rendelkezésre álló anyagi forrásoktól függően az eredmény a kézzel írt szövegektől a számítógéppel nyomtatott, digitális képpel ellátottig terjedő lehet.	Közös döntéshozás, csoportmunka.
4. óra: Az első kiadás!	Egy nyitott beszélgetés keretében a diákok föltérképezik, hogy milyen további teendőkkel jár a faliújságos projekt folytatása. Képesek döntést hozni és felelősséget vállalni érte.	A diákoknak véleményt kell formálniuk és döntést kell hozniuk arra vonatkozóan, hogy a projektet követően is részt vesznek-e a munkában.	Tábla vagy flip chart.	Közös megbeszélés/vita.

1. óra

A környezetünkben elérhető újságok

Kinek szólnak? Hogyan szólnak? Miről szólnak?

Tanulási célok	A diákok megismerik a nyomtatott média számos fajtáját. Megértik a tartalmi felépítésben rejlő különbségeket.
A diákok feladatai	A diákok összegyűjtik és elemzik a közösségükben népszerű újságokat és magazinokat. Eredményeik bemutatására posztert készítenek.
Eszközök/kellékek	Újságok, ollók, ragasztó, nagyalakú papír.
Módszer	Csoportmunka.

Fogalmi tanulás

A „nyomtatott média” terminus a nyomtatott információforrásokra vonatkozik – az úgynevezett klasszikus médiára –, mely magában foglalja az újságokat (napilapokat), heti- és havilapokat (magazinokat, folyóiratokat), könyveket, katalógusokat, prospektusokat, szórólapokat, térképeket, ábrákat, képes levelezőlapokat, naptárakat és posztereket/plakátokat.

A nyomtatott médiatermékeket általában papírra nyomtatják. A nyomtatási technológia napjainkban gyors változáson megy át, és a digitális nyomtatás válik mindinkább általánossá.

Az óra

Hetekkel azelőtt, hogy ebbe a leckébe kezdene, a tanár arra kéri a diákokat, hogy gyűjtsék össze mindazokat az újságokat és lapokat, amelyek a kezük ügyébe kerülnek, és hozzák be az iskolába. A diákok munkájához segítségül el lehet különíteni egy asztalt az osztályteremben, amely az újságok bemutatására használható. Kis szerencsével az egyik diák szert tehet egy használt újságtartó állványra is valamelyik újságárustól, mely ideális eszközként szolgálhat az újságok és magazinok bemutatásához. A tanár gondoskodjon arról, hogy a főbb napilapok mindegyike szerepeljen a gyűjteményben.

A tanár azzal kezdi az első órát, hogy ismerteti a diákokkal a témakör céljait és feladatait. Fontos hangsúlyoznia, hogy ez a tanegység egy projekt kezdete, amelyet folytatni lehet és kellene is legalább fél évig. Fontos, hogy a diákok lássák, hogy ez a projekt lehetőséget nyújt számukra, hogy gyakorlati tapasztalatokat szerezzenek az újságírás területén. A tapasztalat azt mutatja, hogy jövőbeni újságírók számára gyakran az ilyen jellegű projektek jelentették az első lépéseket.

A diákok kiscsoportokat alkotnak, lehetőség szerint maximum 3-4 diák egyet. Minden csoport más-más újságot vagy magazint fog elemezni. A diákok a következő kérdések mentén dolgoznak:

- Milyen rovatok találhatóak az újságban vagy lapban?
- Milyen sorrendben következnek egymás után a rovatok?
- Ki az egyes rovatok célközönsége? A család mely tagjait érdekelheti leginkább az adott rovat?
- Milyen témákat tárgyal a csoport általt vizsgált rovat?
- Válasszatok ki minden rovatból egy tipikusnak mondható cikket! Vágjátok ki és ragasszátok föl egy papírlapra, készítsetek egy posztert!

A poszternek tartalmaznia kell az újság vagy magazin címét, ideális esetben az eredeti fejléccel, és a fenti kérdéseket is meg kell válaszolni. Emlékeztetni érdemes a diákokat a világos és rendezett tördelésre/elrendezésre.

Ebben a szakaszban fontos, hogy a diákok megértsék a kiválasztott újság alapszerkezetét, hiszen így lesznek képesek arra, hogy világosan bemutassák az osztálynak.

A csoportok úgy készülnek a következő órai bemutatóra, mintha reklámot csinálnának az újságjuknak vagy magazinjuknak, kiemelve annak előnyeit és erősségeit. Miután az összes előadás elhangzott, az osztálynak majd el kell döntenie, hogy melyik újságot tartja a legérdekesebbnek és a leginkább információdúsnak. E lépéssel az is elérhető, hogy az újságot pár hétig ingyen kézbesítsék az iskolának. Ilyen szolgáltatást sok kiadó szívesen nyújt az iskolák számára.

Ebben a szakaszban a tanárnak tanácsadói szerepe van. Abban segíti a csoportokat, hogy feltárják az újság belső szerkezetét, hiszen nem minden lapot egyformán könnyű elemzeni. A tanár figyelemmel kíséri a diákok csoportos munkáját, hogy meggyőződjön arról, minden csoport képes lesz-e jó előadást tartani, és elvégezni a feladatot az óra végéig. A túlzott tökéletességre való törekvés a gyakorlatra szánt idő kárára válhat.

2. óra

A mi újságunk a legjobb... szerinted is?

Mi fán terem a jó újság?

Tanulási célok	A diákok tisztázzák, hogy melyek a jó újság/magazin kritériumai. Tudatosan bennük saját szemléletmódjuk, értékeik és érdeklődésük.
A diákok feladatai	A diákok értékelik a többi csoport prezentációját, és kompromisszumokra jutnak.
Eszközök/kellékek	Az előző órán készített prezentációk. Táblázat a táblán vagy egy flip charton.
Módszer	Csoportprezentációk, közös megbeszélés/vita és értékelés.

Fogalmi tanulás

A „sajtószabadság” kifejezés azt jelenti, hogy a sajtó szabadon működhet, az információ és a vélemények cenzúrázatlan publikációjának jogával együtt. A gyakorlatban ez a szabadság az újságírók azon speciális jogában testesül meg, hogy jogukban áll megtagadni a tanúskodást, valamint, hogy hangrögzítő eszközökkel való korlátozás („lehallgatás”) nélkül végezhetik munkájukat annak érdekében, hogy megvédhessék az információforrásukat, melyre nagy szükségük van munkájuk során. Az állam nem szabályozza, hogy ki lehet újságíró, emellett az újságíróképzés is magánúton történik, így az oktatás állami befolyástól mentes maradhat.²⁶

²⁶ Az állam áttételesen, például az egyetemi, kommunikáció szakos képzésen keresztül vesz részt az újságíróképzésben – *a ford.*

Az óra

A második óra a prezentációkkal kezdődik. A csoportok ekkorra már elkészítették a posztereiket és kiválogatták a cikkeket az újságokból és magazinokból. Tanácsos lehet 5 percet adni a csoportoknak az óra elején, hogy átfuthassák a prezentációjukat.

A diákok meghatározott kritériumok alapján értékelik a prezentációkat. A tanár ismertetheti ezeket a kritériumokat, és készíthet is egy táblázatot a következők szerint.

	1. csoport	2. csoport	3. csoport	4. csoport	5. csoport	Pontok
Az újság vagy magazin címe						
Poszter						
A prezentáció formai jellemzői						
A prezentáció tartalma						
Az újság vagy magazin formai jellemzői						
Az újság vagy magazin tartalma						

Az értékelést nem kell túlzásba vinni, a versenyelemekkel inkább arra érdemes ösztönözni a diákokat, hogy jó prezentációt tartsanak.

A prezentációkat követően a diákok a következő kérdések mentén értékelik a látott sajtótermékeket (kritikai gondolkodás):

- Mi tesz egy újságot/magazint egy „jó” újsággá/magazinná?
- Milyen célt szolgál?
- Mit gondolunk a bemutatott újságokról/magazinokról?
- Min lehetne fejleszteni?

A tapasztalat azt mutatja, hogy a tanár támogatást és struktúrát nyújthat a megbeszéléshez azzal, ha egy, az óra előtt odakészített flip chartra följegyezi a diákok véleményét, ötleteit. A tábla is használható, de ez azzal a hátránnyal jár, hogy az információ nem lesz hozzáférhető a következő órán.

Az óra végén a tanár azt javasolja, hogy a diákok készítsenek egy iskolai „faliújságot”, és tegyék ki az iskolában. A diákokat arra kell kérni, hogy gondolkozzanak el a feladaton, és azon, hogy milyen rovatokat kellene a faliújságnak tartalmaznia ahhoz, hogy átfogó képet mutasson az iskola életéről. Arról is gondolkodjanak el, hogy melyik az a rovat, amelyet ők maguk szeretnének elkészíteni. Javasoljanak címet is az újságjuknak.

3. óra

Faliújságot készítünk

Minden, amit tegyünk, és pár olyan, amit ne

Tanulási célok	A diákok csoportokban megállapodnak a témakörökről és célokról. Együttműködnek a csoportban, megosztják ötleteiket és kompetenciáikat egymással.
A diákok feladatai	A diákok kidolgozzák a közösen létrehozandó újságjuk szerkezetét. Meghatároznak az iskolájuk szempontjából releváns témákat, és cikket írnak az újság rájuk eső részébe.
Eszközök/kellékek	A rendelkezésre álló anyagi forrásoktól függően az eredmény a kézzel írt szövegektől a számítógéppel nyomtatott, digitális képpel ellátottig terjedő lehet.
Módszer	Közös döntéshozás, csoportmunka.

Az óra

A diákok három-négy fős csoportokban osztják meg egymással az ötleteiket arra vonatkozóan, hogy milyen rovatok nyújtanának releváns információt az iskola életéről.

A tanár minden csoport számára elkészített előzőleg egy kis újságot úgy, hogy összeragasztott három A4-es papírlapot. A diákoknak feladata, hogy nagy vonalakban megtervezzék az újság felépítését, benne az újság nevével, a lehetséges tördelési formával és az általuk választott rovatokkal. Az eredmény ehhez hasonló lehet:

<i>Diákkronika</i>					
<u>Legfrissebb hírek</u>	<u>Sportok</u>	<u>Legfontosabb hírek</u>	<u>Események</u>	<u>Szülők</u>	<u>Problémáink</u>

A csoportok által készített javaslatok fölkerültek az osztályterem falaira. A diákok elegendő időt kapnak, hogy áttanulmányozhassák őket és saját véleményyt alkothassanak róluk. Ezt követően a „szerkesztői ülés” hoz fontos döntéseket a következőkről:

- Az újság neve (eszmecsere, vita és végső szavazás).
- A diákok és az iskola számára legfontosabb és legérdekesebb rovatok kiválasztása.

A diákok ekkor munkacsoportokat alkotnak, annyit, ahány rovat lesz, valamint további egyet, melynek a kivitelezés lesz a feladata.

Kezdetben a kivitelezői csapat olyan gyakorlati kérdésekkel foglalkozik, mint a faliújság szerkezete, elrendezése és kiállítása. Előzőleg a tanár már szólt az iskolaigazgatónak az újságprojektről, és megszerezte a hozzájárulását ahhoz, hogy az iskolaújság az iskola épületében kerüljön kiállításra.

Mialatt a szerkesztői csapatok a különböző rovatok első cikkeinek tervezésével foglalatoskodnak, a tanár megbeszéli a technikai kérdéseket a kivitelező csapattal.

A diákok feladatokat kapnak, melyeket a következő hétre kell elkészíteni. Minden egyes csapat lead egy cikket, a kivitelező csapat pedig elkészíti az egész faliújságot fejléccel, logóval és az újság nevével, valamint a kiválasztott rovatokkal együtt.

Ez a feladat hozzásegíti a diákokat az első sikerélményhez, de egyúttal a benne rejlő nehézségekkel is szembesíti őket. E megközelítés célja, hogy felálljon egy olyan szerkesztői csapat, amely rendszeresen megjelenteti az iskolai híreket. A csapatok különösen érdeklődő és aktív diákokból állnak össze, akik képesek lesznek arra, hogy hosszú távon folytassák a faliújságprojektet.

4. óra

Az első kiadás!

Hogyan tovább?

Tanulási célok	Egy nyitott beszélgetés keretében a diákok feltérképezik, hogy milyen további teendőkkel jár a faliújságprojekt folytatása. Képesek döntést hozni és felelősséget vállalni érte.
A diákok feladatai	A diákoknak véleményt kell formálniuk és döntést kell hozniuk arra vonatkozóan, hogy a projektet követően is részt vesznek-e a munkában.
Eszközök/kellékek	Tábla vagy flip chart.
Módszer	Közös megbeszélés/vita.

Fogalmi tanulás

A megbeszélés, vitatkozás (az érvek ütköztetése, mely a latin *diszkusszió* kifejezés örököse) a kettő vagy több ember közötti verbális kommunikáció egyik speciális formája, melyben minden fél elmondja az érveit az adott témára, témákra vonatkozóan. A vitának a kölcsönös tisztelet légkörében kell zajlania. Egy jó vita elvárja a beszélőktől, hogy lehetővé tegyék, sőt, bátorítsák a sajátjuktól eltérő nézetek és vélemények kifejezésre jutását és alapos megfontolását, ahelyett, hogy első kézből elutasítanak. Az olyan tulajdonságok, mint a nyugalom, a higgadság és az udvariasság, mindkét fél számára előnyösek. A legjobb típusú vita olyan, amely a probléma megoldásához vagy olyan kompromisszumhoz vezet, amelyet minden résztvevő el tud fogadni.

A modern társadalmakban a viták civilizáltan zajlanak, azaz erőszakmentesen kezelik a problémát és az egymással ellentétes érdekeket és célokat. A konfliktusokat nem elnyomják, hanem megoldják. Vitakészségüket gyakorolva a diákok elsajátítják azt az alapvető eszközt, amellyel a társadalmi béke elérhető és fenntartható.

Az óra

Miután a szerkesztőcsapatok kiállították a cikkeiket a falon, és röviden beszámoltak a munkatapasztalataikról, a következő megvitatandó kérdés, hogy vajon folytatódjon-e a faliújságprojekt. Most, hogy minden diák fogalmat alkothatott arról, mennyi időt igényel ez a munka, és milyen szervezési nehézségeket kell megoldani, érdemi megbeszélést tarthatnak a folytatás kérdéséről.

A tanár azzal segítheti, hogy a diákok megbeszélése világos és jól strukturált legyen, hogy fölírja az alábbi kérdéseket egy flip chartra vagy a táblára.

Szervezés	Személyes vonatkozások	Együttműködés	Időbeosztás
Ha folytatjuk: – Mit kell figyelembe vennünk? – Gondot okoz majd az idő? – Milyen technikai eszközeink vannak? – Hogyan tudjuk megvédeni az újságunkat a rongálástól? – Mennyi pénzre lesz szükségünk? Honnan szerzünk pénzt?	Ki érintett? – Főszerkesztő? – Szerkesztőbizottság? – Mi a tanár szerepe? – Nevek: – – –	– Hogyan tudjuk a többi diák érdeklődését felkelteni? – Mely tanárokat szeretnénk még bevonni a projektbe? – Meg tudunk látogatni helyi szerkesztőségeket (nyomtatott sajtó, rádió-televízió, elektronikus média)? – Meg tudunk-e kérdezni egy újságírórt szakértőként?	

Amint a tanárok egy ilyen projektbe kezdenek, észre fogják venni, hogy nem tudnak mindent előre megtervezni. Állandó visszacsatolást és gondolkodást igénylő folyamat minden résztvevő számára. Ez többnyire energikus és magával ragadó, de sokszor bonyolult és olykor egyenesen frusztráló lehet.

A projektmunkában már jártas tanárok tudni fogják, hogy mik a szükséges lépések, és azt is, hogy erős vezetésre van szükség. Ugyanakkor, persze, ha nem figyelünk oda, egy túl erős irányítás le is rombolhatja a diákok motivációját és kezdeményező kedvét. Az ilyen projektekben való részvétel hasznos tapasztalatokhoz juttatja a diákokat az állampolgári és emberi jogi oktatás terén.

A tanároknak jól kell gyakorolniuk vezetői erényeiket, hogy biztosítsák, az óra végére megszülessenek a világos döntések, és megfelelő idő álljon rendelkezésre a következő lépésekhez.

Háttéranyag tanároknak

A médiaműveltség fejlesztésének három dimenziója

1. dimenzió: a média megítélése

A média megítélését az ősi görög igében lehetne összefoglalni: *krinein*, mely eredeti értelme szerint „megkülönböztetni”-t jelentett, és a folyamatos ismeretbeli visszacsatolásra és tapasztalatszerzésre utalt.

A média megítélése voltaképp a média elemzése. Ez az elemzési aldimenzió a társadalmi változások érzékelésére és megértésére vonatkozik. Ilyen például a médiaüzlet koncentrációjának folyamata is, mely veszélyeztetheti a média demokratikus társadalomban betöltött funkcióját. Ebben az esetben például fontos tudni, hogy ki melyik újság tulajdonosa, és hányféle médiatermék birtokosa egyazon vállalat. Ugyanakkor azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a médiumok kereskedelmi vállalkozásokként működnek és profitot kell termelniük. Továbbá, akár tetszik nekünk, akár nem, minél függetlenebbé és globalizáltabbá válik az életünk, annál inkább kell a médiára támaszkodnunk. A média elemzése által képessé válunk arra, hogy kritikusan alkossunk ítéletet a média fejlődéséről – hogy „megkülönböztessünk” –, hogy megfelelő módon használjuk médiaműveltségünket.

Az (ön)reflektív aldimenzió azt jelenti, hogy saját magunkra és személyes cselekvési körünkre irányítjuk és alkalmazzuk elemző képességünket és tudásunkat. Főleg a médiával kapcsolatban hajlamosak vagyunk a „többiek”-ről beszélni, és elfeledkezni saját szerepünkről.

Az analitikus képesség tartalmazza a harmadik aldimenziót, a másokért érzett erkölcsi felelősséget, amely kiegyensúlyozza és meghatározza az analitikus gondolkodást és önreflexiót a társadalmi felelősség vonatkozásában.

2. dimenzió: a médiáról való ismeret

A médiára és a média rendszerére vonatkozó „alapismeretről” van itt szó. Ez két aldimenzióra bontható:

Az információs aldimenzió magában foglalja az olyan alapismereteket, mint, hogy hogyan dolgoznak az újságírók; a tévé és rádió által sugárzott műsorok típusait; a nézők különböző tévézési preferenciáinak okait; valamint, hogy hogyan lehet egy számítógépet úgy használni, hogy az hatékonyan szolgálja a felhasználó igényeit.

A készségek aldimenziója az új eszközök használatának képességét adja a médiaismerethez, ami lehetővé teszi, hogy kézikönyvek nélkül tudjuk használni azokat. Ez magában foglalja a „*learning by doing*/cselekvés közbeni tanulás” folyamatát, azaz: hogyan kezeljük a számítógépet, az internetet, hogyan használjunk egy videokamerát stb.

3. dimenzió: a média használata

A média használatát szintén fel lehet osztani két aldimenzióra:

1. A médiatermékek használati kompetenciája a médiatermékek befogadását és fogyasztását jelenti. Ennek egy példája a tévézés. Ennek során meg kell értenünk a látottakat, és be kell illeszteni őket kognitív rendszereinkbe és vizuális készletünkbe. Manapság már nemcsak szövegek olvasásával fejleszthetjük befogadóképességünket, hanem filmnézéssel is.
2. A médiaeszközök használata. Ez az aldimenzió a társadalmi interakciókban való eszközhasználatot jelöli. Példa lehet erre a telebanking, a teleshopping, a videós és telefonos konferenciák/megbeszélések tartása, a hagyományos és digitális fényképezés és videózás. A rengetegfajta eszköz lehetővé teszi számunkra, hogy ne csak az információ befogadása által észleljük a világot, hanem előállítás révén is.

A médiával foglalkozó tanegység pontosan erre az aktív médiahasználatra összpontosít, de tartalmaz kapcsolódási pontokat a médiaoktatás másik két, fent említett dimenziójához is.

7.1. Tanulói munkalap

Hogyan írjunk cikket?

Egy cikk alapszerkezete

1. Cím

Minden cikknek kell, hogy legyen címe. Lényeges célt szolgál: nem szabad letaglózni az olvasót, de fontos, hogy felkeltse a figyelmét és felcsigázza az érdeklődését, hogy tovább olvasson.

Az újságolvasók gyorsan átfutják az oldalakat, hogy megtalálják a számukra érdekes cikkeket, így a címeknek olyanoknak kell lenniük, amelyek megragadják az olvasó tekintetét. A cím legyen rövid, nagy és kövér betűvel szedett, és legyen elválasztva a cikk szövegétől.

2. Bevezető sorok

A bevezető sorok általában a cikk első bekezdése (a kiadók úgy hívják: *lead*). Általában kövéren szedett.

A lead nyújtja az olvasónak a legfontosabb információt. Egy tájékoztató jellegű leadszövegben az olvasó megtalálja a választ a cikkben szereplő kulcskérdésekre.

A riportokban és más, inkább érzelmes, mintsem tényeken alapuló szövegekben az első sorok gyakran a helyszín, környezet színes leírására szolgálnak. Ebben az esetben nem a tényeket tartalmazó információ készíti továbbolvasásra az olvasót, hanem a stíuselemek.

3. Nyelvhasználat és stílus

A gondos és kifinomult nyelvhasználat feltehetően fontosabb egy jó cikk esetében, mint az újságírói forma és stílus megfelelő használata. Ha úgy tekintünk az újságra, mint egy házra, akkor a különböző újságírói írás- és előadásmód-formák lehetnek a bútorok, de a szavak adják a téglákat, amelyekből a ház épült.

Amíg bútorok nélkül megvolnánk valahogy, addig téglák nélküli házban nem tudunk élni. Az érzelmi telítettséggel írt cikkek, melyekben benne rejlik az ember, nagyon népszerűek az újságokban. De vigyázat, a túl sok sótól ehetetlen lesz a leves (a jóból is megárt a sok)!

Ezzel el is értünk a mondathoz. Legyenek a mondataid rövidek és egyszerűek. Az olvasóknak nehézséget jelent 14 szónál hosszabb mondatot megérteni. A 25 szavasnál hosszabb mondatok pedig már egyszerűen érthetetlenek. Minden körülmények között kerülj el a sok vesszővel, zárójelekkel terhelt bonyolult mondat szerkezetet. Szokd meg, hogy minden mondatot rögtön elolvasol, amint leírtad. Világos és könnyű megérteni? Van benne fölösleges szó?

A helyesírási hibák nemcsak rossz benyomást keltenek, de idegesítőek is az olvasó számára, hisz elvonják a figyelmét a szöveg tartalmától. Mielőtt leadod a cikket, olvasd el újra: ellenőrizd az információ helyességét és teljességét (ez annyit jelent, hogy az információ valóságát és pontosságát ellenőrzöd), a nyelvhelyességet, a stílust és a szöveg érthetőségét.

4. rész: Hatalom és intézmények

8. FEJEZET:

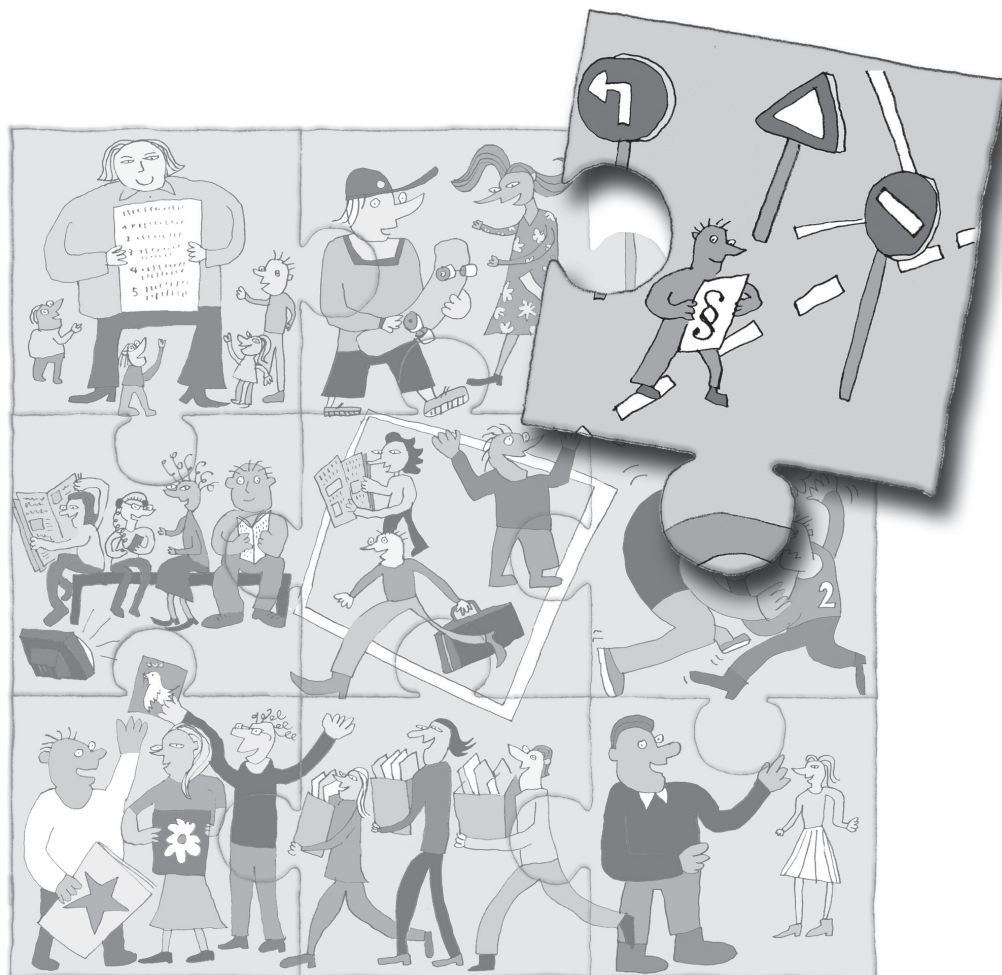
Szabályok és jogrend. Milyen szabályokra van egy társadalomnak szüksége?

9. FEJEZET:

Kormányzat és politika. Hogyan kell egy társadalmat kormányozni?

8. FEJEZET Szabályok és jogrend

Milyen szabályokra van egy társadalomnak szüksége?

8.1 Jó törvény – rossz törvény

Mitől lesz jó egy törvény?

8.2 Hány éves kortól?

Hogyan vonatkoznak a törvények a fiatalokra?

8.3 Te vagy a törvényhozó

Hogyan bánjunk a fiatalkorú bűnelkövetőkkel?

8.4 A bizonyítás szabályai

Mi számít bizonyítéknak a bíróságon?

8. FEJEZET

Szabályok és jogrend

Milyen szabályokra van egy társadalomnak szüksége?

Bizonyos törvények nélkülözhetetlenek bármely társadalom igazságos és hatékony működtetéséhez. A törvények minden helyzetre és az ország lakosságának minden tagjára érvényesek – bár vannak adott csoportok, mint például a gyerekek, akikre bizonyos törvények nem érvényesek addig, míg egy adott életkort el nem érnek.

Az egyik mód, ahogyan a jogot fel lehet osztani, a polgári és a büntetőjog szétválasztása. A polgári jog által lehetővé válik a személyek vagy csoportok közötti vitás kérdések rendezése. A büntetőjog alá azok a viselkedési formák tartoznak, amelyekről az állam úgy gondolja, hogy vissza kell szorítani vagy meg kell előzni.

Akárhogy is, a törvények sohasem tökéletesek. Emberek hozták létre őket, és néha szükséges változtatni rajtuk. Túlhaladhat rajtuk az idő, hatástalanokká válhatnak, vagy egyszerűen igazságtalanok lehetnek bizonyos társadalmi csoportok iránt.

A jog nem választható el a politikától, hiszen a törvények a politikai rendszeren belül születnek, illetve ott változtatják meg őket. Demokratikus politikai rendszerekben fontos elem, hogy minden állampolgárnak egyenlő lehetősége van beleszólni ebbe a folyamatba. Az is lényeges továbbá, hogy a törvények egyenlően vonatkoznak mindenkire, és hogy senki sem áll a jog fölött. Ezt szokták jogállamnak nevezni.

Végezetül, a jogoknak összhangban kell lenniük az emberi jogokkal. Ez azért fontos, hogy biztosítani lehessen, hogy a törvények igazságosak legyenek, és nem válnak elnyomás vagy diktatúra eszközeivé. A legtöbb demokratikus rendszer ezért írott alkotmányra támaszkodik, melynek emberi jogi keretrendszere az ország törvényei fölött áll. Néhány országban alkotmánybíróság is működik, amely afölött őrökdi, hogy a törvények összhangban álljanak az alkotmánnyal.

Tanulás a demokratikus állampolgári nevelésért és az emberi jogokért

A következő órák során a diákok:

- bővíteni fogják tudásukat a jog fogalmáról és jelentőségéről a demokratikus társadalomban;
- felismerik, hogy a jog fő célja, hogy segítse az embereket és védelmezze a társadalmat;
- jobban megbecsülki a jogállamiságot;
- többet fognak tudni saját országuk jogrendjéről.

8. FEJEZET

Szabályok és jogrend

Milyen szabályokra van egy társadalomnak szüksége?

Az óra címe	Tanulási célok	A diákok feladatai	Eszközök/kellékek	Módszerek
1. óra: Jó törvény – rossz törvény	Tudatosítani és megérteni azokat a tényezőket, amelyek meghatározzák, hogy mitől jó egy törvény.	Az iskolai szabályok megvitatása, és annak meghatározása, hogy mitől lesz jó egy iskolai szabály. Beszélgetés törvényekről, és annak meghatározása, hogy mitől lesz jó egy törvény. Középről megvizsgálni a jog egy adott területét a saját országukban, mint például az alkoholra vonatkozó törvényeket. Javaslatot tenni saját új iskolai szabályra vagy törvényre, és megindokolni.	Két kártya minden diáknak – az egyik A szerepel (zölden), a másikon B (pirossal). Tájékoztató anyag az országunkban érvényes alkoholra vonatkozó törvényekről. Filctollak és nagyalakú papírok minden 4-6 fős csoportnak. Az osztályteremben kihelyezhető flip chartok vagy nagyalakú papírok.	Kiscsoportos munka és osztályszintű megbeszélés/vita.
2. óra: Hány éves kortól?	Megvizsgálni, hogy miként vonatkozik a jog a fiatalokra.	Megvizsgálni azokat az életkorokat, amikortól a fiatalok jogosulttá válnak arra, hogy részt vegyenek különböző felnőtt tevékenységekben. Elgondolkodni azon, hogy vajon mennyire megfelelő a jelenlegi jog a fiatalok számára.	3 nagy jel „A”, „B”, „C” betűkkel az osztályterem különböző falaira kihelyezve. Páronként egy-egy példány a 8.1. tanulói munkalapból. Filcek és nagyalakú papír minden 4-6 fős csoportnak.	Páros munka, kiscsoportos munka és osztályszintű megbeszélés/vita.
3. óra: Te vagy a törvényhozó	Megvizsgálni, hogy vajon meg kell-e büntetni azokat a fiatalokat, akik törvényt sértenek, és ha igen, akkor hogyan.	Átgondolni azokat a különböző tényezőket, amelyeket figyelembe kell venni, amikor egy bűncselekmény esetében arról döntünk, hogy mi az igazságos büntetés.	A történet egy példánya és pluszinformáció a tanár számára.	Kiscsoportos munka és osztályszintű megbeszélés/vita.
4. óra: A bizonyítás szabályai	Megérteni a bírósági bizonyítás szabályait.	Elgondolkodni azon, hogy milyen bizonyítékot kell elfogadni, illetve mit lenne helytelen felhasználni a bíróságon.	Vitakártyák (8.2. tanulói munkalap) minden 4-6 fős csoportnak.	Kiscsoportos munka és osztályszintű megbeszélés/vita.

1. óra

Jó törvény – rossz törvény

Mitől lesz jó egy törvény?

Tanulási célok	Tudatosítani és megérteni azokat a tényezőket, amelyek meghatározzák, hogy mitől jó egy törvény.
A diákok feladatai	Az iskolai szabályok megvitatása, és annak meghatározása, hogy mitől lesz jó egy iskolai szabály. Beszélgetés törvényekről, és annak meghatározása, hogy mitől lesz jó egy törvény. Közélről megvizsgálni a jog egy adott területét a saját országukban, mint például az alkoholra vonatkozó törvényeket. Javaslatot tenni saját új iskolai szabályra vagy törvényre, és megindokolni.
Eszközök/kellékek	Két kártya minden diáknak – az egyiket <i>A</i> szerepel (zölden), a másikon <i>B</i> (pirossal). Tájékoztató anyag az országunkban érvényes alkoholra vonatkozó törvényekről. Filtollak és nagyalakú papírok minden 4-6 fős csoportnak. Az osztályteremben kihelyezhető flip chartok vagy nagyalakú papírok.
Módszerek	Kiscsoportos munka és osztályszintű megbeszélés/vita.

Információs doboz

Az órán használt módszer az úgynevezett *induktív tanulás*. Ennek során a tanár konkrét példákra alapozva segít a diákoknak megérteni az elvont alapelveket. Az óra ilyen példákkal kezdődik – ebben az esetben szabályok vagy törvények példáit nyújtva –, és arra ösztönzi a diákokat, hogy általános alapelveket vonjanak le belőlük. Ebben az esetben az alapelvek szolgálnak majd kritériumként annak eldöntéséhez, hogy az adott szabályok vagy törvények jók vagy sem. Igazságosak-e? Hasznosak-e? Mindenki javát szolgálják-e? A rendőrség által kikényszeríthetők-e? Könnyen megérthetők-e, valamint könnyen betarthatók-e?

Amennyiben speciális anyagra van szükség az óra során, például az országban az alkoholra vonatkozó érvényes törvények szövegére, a tanár vagy a diákok feladata beszerezni azokat az órai munkához.

Az óra

A tanár azzal kezdi az órát, hogy minden diáknak kioszt két kártyát – az egyikén egy nagy *A* betű szerepel (zöld), a másikon pedig egy nagy *B* (piros).

Elmagyarázza a diákoknak, hogy képzeletbeli iskolai szabályokat fognak hallani, és el kell dönteniük, hogy szerintük azok jó vagy rossz szabályok-e. Ha jónak tartják, akkor az *A* kártyát, ha rossznak, akkor a *B* kártyát emeljék fel.

A tanár egyesével fölolvassa a képzeletbeli iskolai szabályokat. A diákoknak minden alkalommal fel kell emelniük a kártyáikat – attól függően, hogy mit gondolnak a szabályról. A szabályok többek között az alábbiak lehetnek:

- Tilos a házi feladat.
- Tilos az erőszakoskodás (*bullying*).
- A diákoknak fizetniük kell azért, hogy iskolába járhassanak.
- Tilos rágógumit hozni az iskolába.
- A diákoknak minden tanárukat szeretniük kell.
- A diákok választhatnak, hogy mely órákra mennek be.
- Az idősebb tanároknak legyen könnyített az órarendjük.
- Tilos a mobiltelefon az iskolában.

A tanár minden kérdésnél megkérhet két-három diákot, hogy indokolják a döntésüket:

- Miért gondolod úgy, hogy ez egy jó/rossz szabály?

Ebben a fázisban nem szükséges a diákok véleményét tovább elemezni vagy megjegyzést fűzni hozzájuk.

Ezt követően a tanár felosztja az osztályt 4-6 fős csoportokra, és arra kéri őket, hogy próbálják meg megnevezni azokat a tényezőket, amelyektől egy iskolai szabály jó lesz:

- Mitől lesz jó egy iskolai szabály?

A csoportok beszámolnak a véleményükről az osztálynak.

Következő lépésként a tanár megismétli az egész gyakorlatot az osztállyal – állításokat olvas fel, a diákok fölemelik a kártyáikat és érvelnek a döntésük mellett stb. –, de ez alkalommal iskolai szabályok helyett képzeletbeli törvényekre összpontosítanak. A törvények többek között az alábbiak lehetnek:

- Minden állampolgárnak ugyanolyan vallásúnak kell lennie.
- A gyilkosság rossz.
- Hazudni tilos.
- A gyosréttermi ételeket be kell tiltani.
- Az állampolgárok számára biztosítani kell a jogot, hogy eldöntsék, az út melyik oldalán vezetnek.
- A nők ugyanannyit keressenek, mint a férfiak.

A tanár arra kéri a diákokat, hogy menjenek vissza a csoportjaikba, és próbálják meg megnevezni azokat a tényezőket, amelyektől egy törvény jó lesz:

- Mitől lesz jó egy törvény?

A csoportok beszámolnak a véleményükről az osztálynak. Ennek során a tanár megpróbálja afelé irányítani a diákok gondolkodását, hogy találjanak pár olyan kulcskritériumot, amelyeket a törvényekre alkalmazhatnak, és amelyek segítenek abban, hogy azok jó törvényekké váljanak. Ezek többek között az alábbiakk lehetnek:

- *Méltányosság* – igazságosság és egyenlőség, mint például egyenlő bér a férfiaknak és a nőknek.
- *Hasznosság* – a társadalom működését gördülékennyé tenni, mint például a járművezetésről szóló törvényekkel az utak biztonságosabbá tételéért.
- *Közjó* – nem csak bizonyos kiemelt csoportok – mint például a gazdagok – érdekeinek támogatása.
- *Kikényszeríthetőség* – a többség hajlandó betartani az adott törvényeket, a rendőrség pedig képes arra, hogy elkapja azokat, akik megszegik azokat.
- *Egyszerűség* – könnyű megérteni és könnyű betartani, nincs túlbonyolítva.

Amikor az osztály megállapodott ezekről a kritériumokról, az eredmények flip chartokon az osztályterem falaira helyezhetők, hogy mindenki lássa őket. A kiállítás címe lehet: *Mitől lesz jó egy törvény?*

A tanár ezután arra kéri a diákokat, hogy tanulmányozzanak a csoportjukban egy, az országukban érvényes törvényt vagy egy törvénykezési területet (például az alkoholra vonatkozó törvényeket). A munkájukhoz szükséges törvényszövege(ke)t biztosítani kell a számukra. Ha több idő áll rendelkezésre, a diákok további őket érdeklő anyagokat is kaphatnak, mint például a gyermekek és kamaszok jogairól és kötelességeiről szólót. A csoportok filceket és nagyalakú papírokat kapnak. Feladatuk, hogy a korábban azonosított és a falakon kiállított alapelvek felhasználásával tartsanak prezentációt az osztálynak arról, hogy az általuk választott törvény(ek) jók-e vagy rosszak.

A csoportok megtartják a prezentációikat az osztálynak.

Utolsó gyakorlatként vagy házi feladatnak kiadva a diákokat fel lehet kérni arra, hogy javasoljanak egy tetszés szerinti témára – például a környezetre – vonatkozó új törvényt vagy új iskolai szabályt, és a korábban azonosított alapelvek alkalmazásával gyűjtsenek érveket a bevezetésére.

2. óra**Hány éves kortól?****Hogyan vonatkoznak a törvények a fiatalokra?**

Tanulási célok	Megvizsgálni, hogy miként vonatkozik a jog a fiatalokra.
A diákok feladatai	Megvizsgálni azokat az életkorokat, amikortól a fiatalok jogosulttá válnak arra, hogy részt vegyenek különböző felnőtt tevékenységekben. Elgondolkodni azon, hogy vajon mennyire megfelelő a jelenlegi jog a fiatalok számára.
Eszközök/kellékek	3 nagy jel „A”, „B” és „C” betűvel az osztályterem különböző falaira kihelyezve. Páronként egy-egy példány a 8.1. tanulói munkalapból. Filcek és nagyalakú papír minden 4-6 fős csoportnak.
Módszerek	Páros munka, kiscsoportos munka és osztályszintű megbeszélés/vita.

Információs doboz

Ez az óra sok mozgással jár. Ha úgy gondolja, hogy így nem felel meg a diákjainak, a fő gyakorlatot úgy is át lehet alakítani, hogy a diákok a helyükön maradnak – például kézfeltartással vagy az „A”, „B”, „C” kártyák felmutatásával is szavazhatnak ahelyett, hogy az osztályterem különböző részeibe kellene vándorolniuk.

Az óra

A tanár azzal kezdi az órát, hogy megkérdezi az osztálytól, igazságos-e szerintük, hogy van törvény arról, hogy a fiataloknak iskolába kell járniuk, míg a felnőttek esetében nincsen:

- Igazságos szerinted, hogy törvény rendelkezik arról, hogy a fiataloknak iskolába kell járniuk? Miért igen vagy miért nem?

A tanár ezután párokra osztja a diákokat, és kioszt nekik egy-egy kérdőívet (8.1. tanulói munkalap), azzal, hogy töltsék ki. A kérdőív azokra az életkorokra vonatkozik, amelyektől a fiatalok jogosulttá válnak arra, hogy részt vegyenek különböző felnőttek által gyakorolt tevékenységekben a hazájukban.

A tanár felkér néhány önként vállalkozó párt, hogy olvassák fel egy-egy válaszukat. A tanár minden válasz után megáll, és amennyiben szükséges, kijavítja a diákok válaszát, a diákok pedig beírják a kérdőíveikbe a helyes válaszokat.

A tanár az összes kérdés kapcsán megkérdezi a pároktól:

- Mit gondoltok? Ez az életkor:
 - a) Túl alacsony?
 - b) Túl magas?
 - c) Nagyjából rendben van?

Ad a pároknak egy percet, hogy átgondolják a döntésüket, majd arra kéri őket, hogy menjenek a terem válaszaiknak megfelelő részébe. (Előzőleg már kihelyezett „A”, „B” és „C” betűkkel ellátott nagy jeleket a falakra, melyek azt mutatják, hogy a diákok hová álljanak.)

A tanár ezután véletlenszerűen kiválaszt párokat, és megkéri őket, hogy magyarázzák el, hogyan gondolkodtak és indokolják a véleményüket. Arra is lehetőséget nyújt, hogy a többi diák is kérdezhesse őket a döntésükről.

A foglalkozás zárásaként a tanár azt kérdezi:

- Mit gondoltok, igazságos dolog az, hogy a jog máshogy kezeli a fiatalokat, mint a felnőtteket? Miért igen vagy miért nem?

A tanár ezután 4-6 fős csoportokra osztja az osztályt, filctollakat és nagyalakú papírokat ad minden csoportnak. Arra kéri a diákokat, hogy gondolkodjanak el azon, hogy hogyan lehetne az országukban érvényes törvényeken változtatni, hogy az kedvező legyen a fiataloknak. Javasolhatnak egy egészen új törvényt: például, hogy minden iskolában lennie kell diákszéknak, vagy a fiatalok munkavállalóknak állapítsanak meg minimálbért, de javasolhatják egy már érvényben lévő törvény megváltoztatását is, például, hogy hány éves kortól járjon a szavazati jog, vagy, hogy hány éves kortól lehessen jogosítványt szerezni. Minden csoport az érveit kiemelve prezentációt tart az osztálynak az általa választott témából, és arról, hogy mit gondolnak, pontosan milyen előnyökkel járna az általuk javasolt törvény a fiatalok számára. A prezentációk után az osztály szavazhat arról, hogy melyik csoport javaslata volt a legjobb.

Záró gyakorlatként vagy házi feladatként a diákok végiggondolhatják azokat a lépéseket, amelyeket ők mint fiatalok vagy mint iskolai csoport meg tudnak tenni azért, hogy meggyőzzék a kormányt arról, hogy elfogadja az általuk javasolt törvényi változtatást (változtatásokat).

3. óra

Te vagy a törvényhozó

Hogyan bánjunk a fiatalkorú bűnelkövetőkkel?

Tanulási célok	Megvizsgálni, hogy vajon meg kell-e büntetni azokat a fiatalokat, akik törvényt sértenek, és ha igen, akkor hogyan.
A diákok feladatai	Átgondolni azokat a különböző tényezőket, amelyeket figyelembe kell venni, amikor egy bűncselekmény esetében arról döntünk, hogy mi az igazságos büntetés.
Eszközök/kellékek	A történet egy példánya és pluszinformáció a tanár számára.
Módszerek	Kiscsoportos munka és osztályszintű megbeszélés/vita.

Fogalmi tanulás: a büntetés céljának három alapelve

Míg a második lecke a polgári jogra fókuszált, addig ez az óra a büntetőjogra fog, abból a megfontolásból, hogy vajon büntessék-e a fiatalkorú bűnelkövetőket, vagy sem, és ha igen, akkor hogyan. A büntetés elmélete kapcsán felmerülő alapvető kérdés, hogy „miért büntetünk?”. A történelem folyamán, valamint a tudományos és filozófiai gondolkodás alakulása során erre a kérdésre különböző válaszok születtek. A büntetés miértje kapcsán három alapelv alakult ki:

1. **Megtorlás.** A büntetés a bűnhöz és a felelősséghez kötődik. A bűnös megérdemli, hogy megbüntessék, a társadalom így fejezi ki, hogy helyteleníti a bűntettet. A fogalom magában hordoz egy arányszintet is, vagyis megóvjá a bűnöst az eltúlzott büntetéstől. A cél az igazságosság helyreállítása.
2. **Elrettentés.** A büntetés olyan üzenet a lehetséges bűnelkövetőknek, amely elriasztja őket a bűnözéstől, hiszen a büntetés több „fájdalommal” jár, mint nyereséggel. A cél megelőzni, hogy a bűnt mások is elkövessék.
3. **Rehabilitáció.** A bűnelkövetés felfogható úgy, mint egy segélykiáltás. A bűnelkövetőnek inkább kezelésre, mintsem büntetésre van szüksége. A cél, hogy társadalomba integrálásával segítsük őt abban, hogy ne kövessen el további bűncselekményeket.

A büntető rendszerek szerte a világon eltérnek aszerint, hogy miként egyensúlyoznak e három alapelv között mind a felnőttek, mind a fiatalkorú bűnelkövetők tekintetében. Általánosságban elmondható, hogy sok ország elsőbrendűnek tartja a rehabilitáció alapelvét a megtorláshoz és az elrettentéshez képest. De nem minden ország tart ebbe az irányba. A rehabilitációhoz szorosan kapcsolódik a kérdés, hogy hol húzható meg a határ a fiatalkorú és a felnőtt bűnelkövetők között. Az Európa Tanács az 1989-es *Gyermekjogi Egyezményre* hivatkozva (lásd a tanári háttéranyagot) arra hív fel, hogy a korhatár 18 éves korban legyen rögzítve. Ez az óra a büntetés fent ismertetett három kulcsfogalmának bemutatására szolgál, ismét induktív módszert alkalmazva. A diákok egy fiatal bűnelkövető esetével foglalkoznak. Megismerik a büntetés különböző alapelveit, következményeit és az egyensúlyteremtés szükségességét. A tanár a közös megbeszélés alatt vagy azt követően rövid ismertetőben nyújthat áttekintést a fogalmakról.

Az óra utat nyithat egy következő projekthez, amely nagyjából további két órát igényel. A diákok az órán megismert fogalmakat használva jellemzést készíthetnek arról, hogy a fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozóan milyen egyensúlyi rendszert határoznak meg a büntetőjogi törvények a saját országukban.

Az óra

A tanár azzal kezdi az órát, hogy 4-6 fős csoportokra osztja az osztályt. Elmagyarázza, hogy a jogállamiság azt is jelenti, hogy a bírakat, amikor ítéletet hoznak egy bűnöző fölött, a jogszabályok kötik. Ezen az órán a diákok azt vizsgálják majd meg, hogy a fiatalok bűnelkövetők esetében hogyan kellene ezeket a jogszabályokat alkalmazni. Hallani fognak egy bűncselekményről szóló történetet. A csoportok feladata lesz elképzelni, hogy ők parlamenti képviselők, és az a dolguk, hogy elfogadják azt a törvényt, amely meghatározza a bűnért járó büntetést.

A tanár elmeséli a történetet a diákoknak, és lehetőséget nyújt arra, hogy a csoportok eldönthessék, szerintük mi lenne az igazságos büntetés Tamás számára. A csoportok elmondják a véleményüket az osztálynak.

A tanár ezután további információt fűz az elmondottakhoz. A csoportoknak minden új információnál lehetőségük van arra, hogy megváltoztassák a büntetésre vonatkozó korábbi véleményüket.

A gyakorlat végeztével arra kéri a csoportokat, hogy mondják el a véleményüket az osztálynak:

- Milyen büntetést kellene szerintetek Tamásnak kapnia? Miért?
- Megváltoztattátok az újabb információk hatására az eredeti véleményeteket? Ha igen, hogyan?

A tanár ezután összehívja a diákokat egy közös megbeszélésre, és azt kérdezi tőlük:

- Milyen tényezőket kellene figyelembe vennie egy törvénynek, amikor egy bűncselekményért elítéltnak járó büntetésről határoz?
- Máshogyan kellene szerintetek a jognak bánnia a fiatalokkal, mint a felnőttekkel? Miért, illetve miért nem?

Záró gyakorlatként vagy házi feladatként a tanár arra kéri a diákokat, hogy gondoljanak egy olyan esetre, amelyről hallottak – a tévében, az újságokban, vagy éppen helyben történt –, ahol egy fiatal megszegte a törvényt, és szerintük a kirótt büntetés:

- a) túl durva, vagy
- b) túl elnéző volt.

A diákok feladata, hogy rövid fogalmazást írjanak az általuk választott példáról, és a következő órán bemutassák a társaiknak. A fogalmazásban ismertessék azokat a tényezőket, amelyek alapján véleményyt formáltak az esetről. Például: ittas vezetés által okozott baleset.

Te vagy a törvényhozó

„Laci és Tamás mindketten 15 évesek voltak, és ugyanabba az iskolába jártak. Sok éve ismerték már egymást, de sohasem jöttek ki igazán jól egymással.

Egyik nap eltűnt Tamás mobiltelefonja, és ő Lacit vádolta azzal, hogy ellopta. Laci tagadta, és azt mondta, hogy Tamás csak irigy rá, mert neki sok barátja van, míg Tamásnak egy sincs.

Aznap iskola után összeverekedtek. Tamás kést rántott, holott Laci fegyvertelen volt. A harc közben Tamás úgy megvágta Laci arcát, hogy a fiú egész hátralevő életére sebhelyes maradt.”

Feladat

Mit gondolsz, mi lenne az igazságos büntetés Tamás számára? Beszéljétek meg a kérdést a csoportokban, és írjátok le, hogy szerintetek hogyan kellene a jognak büntetnie az efféle támadást!

További információ

1. Tamást nagyon szigorúan nevelték, és az apja rendszeresen verte.

Befolyásolja ez a véleményeket Tamás büntetéséről? És ha igen, hogyan? Ha szükségét érzitek, változtassatok a törvénytervezeten!

2. Tamás magányos volt az osztályában, senki sem akadt, aki meghallgatta volna a problémáit.

Befolyásolja ez a véleményeket Tamás büntetéséről? Ha igen, hogyan? Ha szükségét érzitek, változtassatok a törvénytervezeten!

3. Laci valóban ellopta Tamás telefonját, és ő kezdte a verekedést, mert megtudta, hogy Tamás bejelentette a rendőrségen, hogy ellopták a telefonját.

Befolyásolja ez a véleményeket Tamás büntetéséről? Ha igen, hogyan? Ha szükségét érzitek, változtassatok a törvénytervezeten!

4. Laci volt annak a bandának a vezére, amelyik hónapokon keresztül erőszakoskodott Tamással. Többször megverték, botokkal, láncokkal, vascsővel ütötték Tamást. Tamásnak ettől rémálmai voltak, és félt iskolába járni.

Befolyásolja ez a véleményeket Tamás büntetéséről? Ha igen, hogyan? Ha szükségét érzitek, változtassatok a törvénytervezeten!

5. Tamás apja rendszeresen azzal kínozza a fiút, hogy túl puhány, és úgy kellene bunyóznia, mint Lacinak.

Befolyásolja ez a véleményeket Tamás büntetéséről? Ha igen, hogyan? Ha szükségét érzitek, változtassatok a törvénytervezeten!

6. Tamás csak azért rántott kést, hogy távol tartsa magától a támadóit. Nem volt szándékában használni. Még húsz másik fiatal állta körül akkor őket, akik mind harcra heccelték a fiúkat.

Befolyásolja ez a véleményeket Tamás büntetéséről? Ha igen, hogyan? Ha szükségét érzitek, változtassatok a törvénytervezeten!

7. Két nappal a verekedés előtt egy tanár látta, hogy Tamás kést hoz magával az iskolába, de nem kérdezett semmit.

Befolyásolja ez a véleményeket Tamás büntetéséről? Ha igen, hogyan? Ha szükségét érzitek, változtassatok a törvénytervezeten!

A diákok szóvivőt választanak maguk közül a csoportokban, aki bemutatja a törvénytervezetet az osztálynak. Várható, hogy mindannyian tudatában lesznek azoknak a dilemmáknak, amelyek az igazságosság céljai és alapelvei között feszülnek, úgymint:

- Hogyan fejezzük ki, hogy a társadalom elítéli az efféle viselkedést?
- Hogyan biztosítjuk, hogy az iskola olyan hely legyen, ahol tilos az erőszak?
- Mennyire kell durvának lennie Tamás büntetésének ahhoz, hogy elvegye mások – mint például Laci bandája – kedvét attól, hogy ők is kést rántsanak?
- Tamás viselkedése egy segélykérés, és nem ő választotta a családot, ahol felnőtt. Hogyan tudunk Tamásnak segíteni abban, hogy boldogabb legyen, és ne kelljen a jövőben késsel verekednie?

A tanár összefoglalhatja a beszélgetést azzal, hogy összeköti a fenti kérdéseket a három alapelvvel (megtorlás, elrettentés és rehabilitáció). A *Gyermekjogi Egyezményre* hivatkozva javasolhatja, hogy a rehabilitáció kapjon prioritást.

Ha az idő engedi és a diákok is érdeklődnek, a téma folytatható. Amennyiben nincs egyetértés az alapelvek egysúlyát illetően, akkor érdemes folytatni a beszélgetést. Ha egyetértenek a rehabilitáció előnyben részesítésével, akkor megvizsgálhatják, hogy saját országuk hogyan veszi figyelembe a három alapelvet (megtorlás, elrettentés, rehabilitáció).

4. óra**A bizonyítás szabályai****Mi számítson bizonyítéknak a bíróságon?**

Tanulási célok	Megérteni a bírósági bizonyítás szabályait.
A diákok feladatai	Elgondolkodni azon, hogy milyen bizonyítékot kell elfogadni, illetve mit lenne helytelen felhasználni a bíróságon.
Eszközök/kellékek	Vitakártyák (8.2. tanulói munkalap) minden 4-6 fős csoportnak.
Módszerek	Kiscsoportos munka és osztályszintű megbeszélés/vita.

Információs doboz

Minden büntetőjogi rendszer egyik kulcseleme az a szabályrendszer, amely meghatározza, hogy milyen bizonyítékokat kell, illetve nem szabad használni a bíróságon annak érdekében, hogy a tárgyalás tisztességes legyen. Például, tisztességes-e „hallomásból” (azaz, amikor a bizonyíték nem szemtanútól ered, hanem valaki más elmondásából) származó bizonyítékot, kínzás révén vagy erőszakkal való fenyegetéssel nyert információt, illetve „rávezető kérdésekkel”, azaz olyan kérdésekkel, amelyek a szemtanúk szájába adják a válaszokat, szerzett bizonyítékokat használni?

Az óra

A tanár azzal kezdi az órát, hogy felolvassa, valamint a táblára vagy egy flip chartra fel is írja az *EJEE* (1950) rendelkezését:

„Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.”

Emberi Jogok Európai Egyezménye, 6. Cikk, 2. Pont

A tanár arra kéri a diákokat, hogy magyarrázzák el a rendelkezést. Hozzáteheti az ártatlanság vélelmének kategóriáját is. Fontos, hogy a diákok megértsék ennek az alapelvnek a tisztességes tárgyalásban betöltött jelentős szerepét, valamint, hogy megtanulják, hogy egy gyanúsítottat csak akkor lehet elítélni, ha a bűnösség bizonyításához elégséges bizonyíték áll rendelkezésre. Az óra keretében a diákok a bírósági bizonyítás szabályaival fognak megismerkedni.

A diákok alakítsanak 4-6 fős csoportokat.

Ezt követően a tanár egy bírósági tárgyalás esetét ismerteti a csoportokkal. Az illetőt Mihálynak hívják, és azzal gyanúsítják, hogy ellopta Kovács úr autóját. Az autó Kovács úr háza előtt tűnt el az egyik este, majd a következő reggelen a falun kívül hagyva találták meg. Lelocsolták benzinnel, és felgyújtották. Mihályt a hét második felében letartóztatta a rendőrség, lopással és bűnügyi károkozással vádolták.

A tanár ezt követően minden csoportnak kioszt egy adag tárgyalási kártyát. Minden kártyán egy-egy olyan bizonyíték szerepel, amit a bíróságon az ügyész Mihály bűnösségének bizonyítására használ.

A tanár arra kéri a csoportokat, hogy:

- rendezzék sorba a bizonyítékokat – a legerősebbtől a leggyengébbig;
- döntsék el, hogy van-e olyan bizonyíték, amelyet úgy, ahogy van, ki kell zárni, vagy azért, mert irreleváns, vagy, mert nem tisztességes.

A csoportok bemutatják elgondolásaikat az osztálynak, és megpróbálnak közösen megegyezni abban, hogy mely bizonyítékokat lehet elfogadni, és melyeket kell kizárni.

A tanár arra kéri a diákokat, hogy térjenek vissza a csoportjaikba, és fontolják meg a következőket:

- Mit szeretnétek, miket kérdezzen a bíróság a szemtanúktól vagy Mihálytól? Miért?
- Van olyan kérdés, amit tisztességtelen lenne a bíróság részéről feltenni nekik? Ha igen, melyek ezek a kérdések, és miért?

A csoportok ismertetik az elképzeléseiket, majd az osztály közösen megpróbál egy listát alkotni azokból a bizonyítéktípusokból és kérdésfajtákból, amelyekről úgy gondolják, hogy helytelen lenne a bíróságon használni.

Amennyiben az idő engedi, ez az óra elvezethet egy kutatási feladathoz is. Házi feladatként a diákok végezzenek kutatómunkát arról, hogy saját országukban milyen bizonyítási szabályok érvényesek a büntetőjogi tárgyalások során, és a következő órán mutassák be eredményeiket az osztálynak.

8.1. Tanulói munkalap

Kérdőív: Hány éves kortól?

Hány éves kortól engedik a törvények az országodban, hogy a fiatalok:

1. Jogosítványt szerezzenek?
2. Összeházasodjanak?
3. Szavazzanak a választásokon?
4. Belépjenek a hadseregbe?
5. Adót fizessenek?
6. Politikai tisztséget vállaljanak?
7. Börtönbe kerüljenek?
8. Befejezzék az iskolát?
9. Gyermeket fogadjanak örökbe?

8.2. Tanulói munkalap

Tárgyalási kártyák

<p>A rendőr azt mondja a bíróságnak, hogy a rendőrösön tartott kihallgatás során Mihály bevallotta, hogy ellopta az autót.</p>	<p>Egy fiatalember azt mondja a bíróságnak, hogy Mihály mindig az autólópásaival kérédik.</p>
<p>Egy lány azt mondja a bíróságnak, hogy meghallotta, ahogy az egyik barátja Mihállal beszélgetett a mobiltelefonján. A barátja Kovács úr autójának ellopásáról beszélgetett Mihállal.</p>	<p>Kovács úr azt mondja a bíróságnak, hogy Mihálynak kell az első számú gyanúsítottnak lennie, mert azóta ellenséges a Kovács családdal, amióta Kovács úr megtiltotta Istvánnak, hogy találkozzasson a lányával.</p>
<p>Mihály tanára azt mondja a bíróságnak, hogy iskolás korában több alkalommal rajtakapta Istvánt, hogy lop az iskolában.</p>	<p>Senki sem tudja Mihály alibijét igazolni, hogy az autólópás estjén egyedül volt otthon.</p>
<p>Amikor az ügyész azt kérdezte Kovácsék egyik szomszédjától: „Látott egy Mihályra hasonlító fiatalembert elhajtani az autóval aznap este?”, a szomszéd azt válaszolta: „Igen, láttam.”</p>	

8.1. Tanári háttéranyag

Integráció, nem kriminalizáció

Thomas Hammarberg, az Európa Tanács emberi jogi biztosa

A legtöbb európai országban a tizenévesek nem dominálnak a bűnügyi statisztikákban. A fiatalkori bűnelkövetések aránya is évről évre többé-kevésbé stabilnak mondható kontinensszerte.

Ez nem jelenti azt, hogy a probléma jelentéktelen volna. Arról az aggasztó trendről érkezett beszámoló több országból, hogy a fiatal bűnelkövetők által elkövetett egyes bűnesetek mind erőszakosabbá, vagy másként fogalmazva, egyre súlyosabbá váltak. Ez már önmagában figyelmeztető jel. (...)

Két eltérő irányvonal uralkodik ma Európában. Az egyik a büntetőjogi felelősség korhatárának leszállítása, és az, hogy több gyereket zárjanak be fiatalabb korban. A másik trend – az ENSZ *Gyermekjogi Egyezménye* szellemében – a kriminalizáció elkerülése, és családalapú vagy más szociális alternatíva keresése a bebörtönzés helyett.

A második megközelítés érdekében fogok most érvelni. Ebben nemcsak az ENSZ egyezménye nyújt segítséget nekem, hanem a Gyermekjogi Ombudsmanok Európai Hálózata is. Egy 2003-as nyilatkozatban nem kevesebb, mint 21 nemzeti ombudsman hangsúlyozta, hogy azok a gyerekek, akik összeütközésbe kerülnek a törvénnyel, mindenekelőtt olyan gyerekek, akiknek továbbra is léteznek az emberi jogaik.

Azt javasolták, hogy a büntetőjogi felelősség korhatárát nem leszállítani kellene, hanem fölemelni – azzal a céllal, hogy fokozatosan elérje a 18. életévet –, valamint, hogy olyan innovatív rendszerekkel kellene megpróbálni válaszolni az ennél fiatalabb bűnelkövetők számára, amely valóban az oktatásukra, integrációjukra és rehabilitációjukra összpontosít.

A *Gyermekjogi Egyezmény* – melyet az összes európai állam ratifikált – arra kéri a kormányokat, hogy vezessenek be egy minimum korhatárt, mely alatt vélelmezendő, hogy az alanyok nem rendelkeznek vétőképességgel. A szerződés nem fogalmazza meg, hogy pontosan mely életkorban kellene meghúzni a határt. Mindazonáltal a bizottság, mely az egyezmény végrehajtását monitorozza, aggodalmát fejezte ki a több országban érvényes alacsony korhatár miatt. A legtöbb európai országban a gyerekeknek 12 és 15 vagy 16 éves közötti kortól van büntetőjogi felelősségük, de előfordulnak példák olyan alacsony korhatárookra is, mint a hét, nyolc vagy 10 éves kor.

Noha a *Gyermekjogi Egyezmény* üzenete szerint a gyermekek kriminalizálása elkerülendő, ez nem jelenti azt, hogy a fiatalkorú bűnelkövetőket úgy kellene kezelni, mintha nem volnának felelősek. Éppen ellenkezőleg, nagyon fontos, hogy a fiatal bűnelkövetők felelősek legyenek a cselekedeteikért, és például részt vegyenek az általuk okozott kár helyreállításában.

A kérdés az, hogy milyen mechanizmussal helyettesíthető a hagyományos büntetőjogi igazságszolgáltatási rendszer az ilyen esetekben. Az eljárásoknak azonosítaniuk kell a sértettek kárát, és meg kell értetniük a fiatal bűnelkövetőkkel, hogy a tettük elfogadhatatlan. Az ilyen, külön fiatalkorúakra vonatkozó eljárás célja kell legyen a bűnösség elismerése és a rehabilitáló szankciók alkalmazása.

A szankcionálási folyamatban kereshetjük az eltérést a hagyományos büntetőjogi ügymenethez képest. A fiatalkorúak igazságszolgáltatásában nem szabadna megtorlásnak szerepelnie. A szándék az, hogy megállapítsuk a felelősséget, és ezzel egyidőben elősegítsük a reintegrációt. A fiatalkorú bűnelkövetőknek meg kell tanulnia a leckét, hogy azután soha többé ne ismétlje meg a rossz cselekedetet. A valóságban ez persze nem könnyű. Innovatív és hatékony közösségi szankciókra van hozzá szükség. Elvileg be kell vonni az elkövető szüleit vagy más jogi képviselőjét, hacsak ez nem kontrapro-

duktív a gyermek rehabilitációja szempontjából. Bármilyen is legyen a folyamat, a gyerek számára lehetőséget kell biztosítani, hogy tisztázza magát a vád alól, sőt, hogy fellebbezzon.

Szlovéniában egy érdekes „megegyezéses” folyamatot vezettek be. Fiatalkorú vádlott esetében, amennyiben az ügyész, a sértett és a vádlott egyetért, mediátort lehet kirendelni. A mediátor igyekszik olyan megegyezést elérni, amely mind a sértett, mind a vádlott számára kielégítő, és ezáltal elkerülhetik a bírósági tárgyalást.

Egy aspektust kell még kiemelni: a bűnre való azonnali válasz fontosságát. A késleltetett procedúrák – melyek sok európai országban problémát jelentenek – különösen szerencsétlenek a fiatalkorú bűnelkövetők esetében, akik helytelen cselekedeteit azonnali segélykiáltásként kellene értelmezni. (...)

Thomas Hammarberg, emberi jogi biztos, Európa Tanács, részlet *A fiatalokúakra vonatkozó igazságszolgáltatás emberi jogi dimenziója (The human rights dimension of juvenile justice)* címmel elhangzott előadásból a Legfőbb Ügyészek Európai Konferenciáján, 2006. július 5-6-án Moszkvában. Letölthető: <http://www.coe.int/t/commissioner>. (Nem hivatalos fordítás – a ford.)

8.2. Tanári háttéranyag

Egyezmény a gyermek jogairól

Elfogadta az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlése 1989. november 20-án.

„37. cikk

Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy

- a) gyermeket ne lehessen sem kínzásnak, sem kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni. Tizennyolc éven aluli személyek által elkövetett bűncselekményekért sem halálbüntetést, sem szabadlábba helyezés lehetőségét kizáró életfogytiglan tartó szabadságvesztést ne legyen szabad alkalmazni;
- b) gyermeket törvénytelenül vagy önkényesen ne fosszanak meg szabadságától. A gyermek őrizetben tartása vagy letartóztatása, vagy vele szemben szabadságvesztés-büntetés kiszabása a törvény értelmében csak végső eszközként legyen alkalmazható a lehető legrövidebb időtartammal;
- c) a szabadságától megfosztott gyermekkel emberségesen és az emberi méltóságnak kijáró tisztelettel, életkorának megfelelő szükségleteinek figyelembevételével bánjanak. Különösképpen el kell különíteni a szabadságától megfosztott gyermeket a felnőttektől, kivéve, ha a gyermek mindenek felett álló érdekében ennek ellenkezője tűnik ajánlatosabbnak; a gyermeknek, rendkívüli körülményektől eltekintve, joga van levelezés és látogatások útján kapcsolatban maradni családjával;
- d) a szabadságától megfosztott gyermeknek joga legyen igen rövid idő alatt jogsegélyt vagy bármely más alkalmas segítséget igénybe venni, valamint joga legyen arra is, hogy szabadságelvonásának törvényességével kapcsolatban bírósághoz vagy más illetékes, független és pártatlan hatósághoz forduljon, és hogy az ügyben sürgősen döntsenek.”

„40. cikk

(...) 3. Az Egyezményben részes államok minden erejükkel azon lesznek, hogy előmozdítsák különleges törvények és eljárások elfogadását, hatóságok és intézmények létrehozását a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermekek számára, és különösen

- a) olyan legalacsonyabb életkort állapítsanak meg, amelyen alul a gyermekkel szemben bűncselekmény elkövetésének vélelme kizárt;
 - b) minden lehetséges és kívánatos esetben tegyenek intézkedéseket e gyermekek ügyének bírói eljárás mellőzésével való kezelésére, annak fenntartásával, hogy az emberi jogokat és a törvényes biztosítékokat teljes mértékben be kell tartani.
4. Rendelkezések egész sorát, így különösen a gondozással, az irányítással és a felügyelettel, a tanácsadással, a próbára bocsátással, a családi elhelyezéssel, általános és szakmai oktatási programokkal és nem intézményes megoldásokkal kapcsolatban rendelkezéseket kell hozni annak érdekében, hogy a gyermekek számára jólétüknek megfelelő, valamint helyzetükhöz és az elkövetett bűncselekményhez mért elbánást lehessen biztosítani.”

Forrás: Rolf Gollob – Peter Krapf: *Fedezzük fel a gyermekjogokat! Tanóravázlatok általános iskolai osztályok számára.* DÁN/EJO, V. kötet, Budapest, 2009, 100–101. o.

További olvasásra: Cyndi Banks: *Criminal Justice Ethics*, Thousand Oaks, 2004. Az 5. fejezet PDF-verziója – *The Purpose of Criminal Punishment (A büntetés célja)* – elérhető: <http://www.sagepub.com>.

9. FEJEZET

Kormányzat és politika

Hogyan kell egy társadalmat kormányozni?

9.1 Ki a felelős?

Mi a legjobb módja egy ország kormányzásának?

9.2 Ha te lennél az elnök

Mire való a kormány?

9.3 Én és a szerepem

Mit várhat el egy ország az állampolgáraitól?

9.4 Diákszervezet

Hogyan kellene egy iskolát kormányozni?

9. FEJEZET

Kormányzat és politika

Hogyan kell egy társadalmat kormányozni?

A politika az a folyamat, amely során a különböző nézetekkel és érdekekkel bíró emberek közössége dönt arról, hogy hogyan szervezze meg az életét. Ehhez eszközként szolgálhat a meggyőzés, a tárgyalás és egy eljárás – például szavazás – arra, hogy hogyan hozzanak végső döntéseket. A politikának elemei a hatalom, a hatalmi intézmények és a kényszerítés – ha csak annyira is, hogy biztosítsa, hogy a közösen hozott döntések a csoportra mint egészre vonatkozzanak.

A politikát ebből adódóan az állami intézmények, valamint az állam és az állampolgárok egymáshoz való viszonya határozza meg. Ez a viszony többféle formát ölthet a politikai rendszertől függően, például: monarchia, demokrácia vagy totalitárius rezsim.

Egy demokráciában az állampolgárok politikai egyenjogúságot élveznek. A közös döntések valamilyen típusú többségi szavazással születnek, akár úgy, hogy az állampolgárok maguk szavaznak, akár választott képviselőiken keresztül. De a demokratikus politika nemcsak a szavazásról szól, hanem az egyeztetésről és a vitáról is, az állampolgárok azon jogáról, hogy hallathassák a hangjukat a közösség számára fontos kérdésekben.

A demokrácia egyik fontos kérdése az állami intézmények helyes működése és az állampolgárok ennek megfelelő kötelezettségei. Egy másik fontos kérdés, hogy milyen mértékben legyenek az önálló intézmények – például az iskolák – demokratikus irányításúak egy demokráciában.

Tanulás a demokratikus állampolgári nevelésért és az emberi jogokért

A következő órák során a diákok:

- bővítik a tudásukat a különböző kormányzati formákról és azok állampolgárokra gyakorolt hatásairól;
- jobban megértik a kormány felelősségi területeit és funkcióit, valamint az állampolgárok vonatkozó kötelezettségeit;
- jobban megismerik a demokratikus folyamatokat;
- többet tudnak meg saját országuk politikai rendszeréről.

Az olvasó tapasztalni fogja, hogy a következő óratervekben a diákok tanulását és a téma megértését szolgáló házi feladatokat javasolunk. Ideális esetben a rákövetkező órák a diákok beszámolóival kezdődnek. Ez sok időt vesz igénybe, és gyakran olyan kérdések merülnek föl, amelyek rávilágítanak, hogy ismétlésre vagy további magyarázatra van szükség, illetve, az is előfordulhat, hogy spontán beszélgetések indulnak el. A tanár döntésén múlik, hogy számolva a diákok tanulási igényeivel és érdeklődésével, szán-e további órát a témára. Természetesen vannak határai, hogy meddig bővíthető egy tanegység, ezért alternatívákra is szükség van. Ha a rendelkezésre álló idő szűkös, a tanár beszédhet néhányat vagy az összes írásbeli munkát, és visszajelzést adhat rájuk, illetve bizonyos esetekben osztályozhatja is azokat. A diákok önként is beadhatják munkáikat. Végül, a házi feladat ismétlésként vagy utánkövetésként is szolgálhat egy dolgozatra való felkészülés érdekében. Alapelvként azt lehet mondani, hogy a tanárnak mindig mérlegelnie kell a házi feladat funkcióját, és el kell döntenie, hogy felhasználja-e azt a későbbi órák során, és ha igen, akkor hogyan.

A negyedik óratervben példát is adunk az ilyen jellegű tervezésre.

9. FEJEZET

Kormányzat és politika

Hogyan kell egy társadalmat kormányozni?

Az óra címe	Tanulási célok	A diákok feladatai	Eszközök/kellékek	Módszerek
1. óra: Ki a felelős?	A diákok a különböző kormányzati formákról tanulnak, például: demokrácia és diktatúra.	A diákok elgondolkodnak egy elképzelt társadalom kormányzati rendszerének igazságosságáról.	Példányok a 9.1. tanulói munkalapból minden diák számára, papír, tollak.	Történet, páros munka, osztályszintű megbeszélés/vita, formális vita.
2. óra: Ha te lennél az elnök	A diákok el tudják magyarázni a kormány felelősségi területeit és funkcióit.	A diákok elképzelik, hogy egy kormányt alkotnak, és döntést kell hozniuk arról, hogy hogyan költsek el a kormányzati forrásokat. Elgondolkodnak az elérni kívánt társadalmi eszményekről.	Nagyalakú papír, filctollak és egy munkalap minden 4-6 fős csoportnak.	Poszterek, prezentációk, kiscsoportos munka és osztályszintű megbeszélés/vita.
3. óra: Én és a szerepem	A diákok az állampolgárok demokratikus társadalmakban meglévő kötelezettségeiről tanulnak.	A diákok elgondolkodnak az állampolgárok felelősségi köeiről, valamint arról, hogy hogyan lehet őket arra ösztönözni, hogy ezeket komolyabban vegyék.	Egy csomag vitakártya (9.2. tanulói munkalap), nagyalakú papír és filctollak minden 4-6 fős csoport számára.	Prezentációk, kiscsoportos munka és osztályszintű megbeszélés/vita.
4. óra: Diák-parlament	A diákok meghatározhatják az iskola kormányzásának kritériumait, valamint a diákképviselő szerepét a folyamatban.	A diákok végiggondolják, hogy hogyan működne az ideális diákparlamentjük.	Minden diák számára egy példány a kérdőívből (9.3. tanulói munkalap) és egy nagyalakú papír, valamint filctollak minden 4-6 fős csoport számára.	Prezentációk, egyéni, kiscsoportos munka és osztályszintű megbeszélés/vita.

1. óra

Ki a felelős?

Mi a legjobb módja egy ország kormányzásának?

Tanulási célok	A diákok a különböző kormányzati formákról tanulnak, például: demokrácia és diktatúra.
A diákok feladatai	A diákok elgondolkodnak egy elképzelt társadalom kormányzati rendszerének igazságosságáról.
Eszközök/kellékek	Példányok a 9.1. tanulói munkalapból minden diák számára, papír, tollak.
Módszerek	Történet, páros munka, osztályszintű megbeszélés/vita, formális vita.

Fogalmi tanulás

A kormányzati formákat különbözőképpen lehet osztályozni például aszerint, hogy ki birtokolja a hatalmat, hogy hogyan van az az emberekre ruházva, hogy miben rejlik a szuverenitás és hogy hogyan kényszerítik ki a szabályok betartását. A gyakorlatban az alaptípusok a következők: demokrácia, monarchia, teokrácia és zsarnokság vagy diktatúra. Ezeket „ideáltípusoknak” nevezhetjük, hiszen a valóságban egyazon országban egyszerre is jelen lehetnek – például, egy parlamentáris demokrácia tartalmazhatja egy diktatúra elemeit vagy együtt létezhet egy uralkodó királyi családdal.

Az óra

A tanár azzal kezdi az órát, hogy felolvassa *A Sikkal királyság* (9.1. tanulói munkalap) történetét. A diákoknál is legyen egy-egy példány a szövegből, hogy követni tudják a tanár felolvasását.

A történet felénél álljon meg, és kérdezze meg a diákokat:

- Azok alapján, amit eddig hallottatok, mit gondoltok, milyen az élet Sikkalban?

A történet végeztével ismét megkérdezheti:

- Most mit gondoltok a sikkali életről?

A tanár párokra osztja a diákokat, és arra kéri őket, hogy gondolkodjanak el a sikkali életről. A diákok egy papírlapot kapnak, amire felírják, hogy szerintük mik az előnyei, illetve a hátrányai a sikkali életnek.

Ezután arra kéri a párokat, hogy prezentálják a véleményüket az osztálynak, és a fő pontokat felírja a táblára, hogy mindenki lássa.

Arra kéri az osztály egészét, hogy gondolkodjanak el arról, hogy hogyan kormányozzák Sikkalt:

- Mit gondoltok, igazságosan kormányozzák Sikkalt? Miért vagy miért nem?
- Ha úgy gondoljátok, hogy igazságosabban is lehetne, min kellene ahhoz változtatni?

Következő lépésként a tanár arra kéri a diákokat, hogy képzeljék azt, hogy sikkali lakosok. Az osztály két nagy vitacsoportra oszlik: az egyik csoport amellett fog érvelni, hogy az országot továbbra is a király irányítsa, míg a másik csoport feladata, hogy amellett érveljen, hogy minden lakos – ne csak a király – be szólhasson az ország irányításába. A tanár ad néhány percet a csoportoknak, hogy felkészüljenek és fölírják maguknak az érveket, amiket a vita során használni tudnak. A két csoport egymással szemben ülve helyezkedik el az osztályterem két oldalán, és a vita kezdetét veszi. A diákok térfelenként egymást váltva érvelhetnek – segítségképpen egy „beszélőbot” is használható mikrofonként.

Ezt követően a tanár arra kéri a diákokat, hogy mondják el a véleményüket, hogy melyik félnek voltak a legjobb érvei.

A diákok most már készen állnak egy rövid magyarázatra (induktív megközelítés). A tanár felírja az öt kormányzati típust a táblára, és elmagyarázza, hogy miben különböznek egymástól. Ahol lehet, visszautal a diákok által mondottakra.

- Monarchia
- Demokrácia
- Diktatúra
- Teokrácia
- Anarchia

Az óra azzal zárul, hogy a tanár a saját országukban lévő kormányzati rendszerről kérdezi a diákokat. A házi feladat az, hogy többet tudjanak meg erről, és állítsanak össze egy kvízt (5-10 kérdést), mellyel a következő órán az osztálytársaik tudását tesztelik.

2. óra

Ha te lennél az elnök

Mire való a kormány?

Tanulási célok	A diákok el tudják magyarázni a kormány felelősségi területeit és funkcióit.
A diákok feladatai	A diákok elképzelik, hogy egy kormányt alkotnak, és döntést kell hozniuk arról, hogy hogyan költsek el a kormányzati forrásokat. Elgondolkodnak az elérni kívánt társadalmi eszményekről.
Eszközök/kellékek	Nagyalakú papír, filctollak és egy munkalap minden 4-6 fős csoportnak.
Módszerek	Poszterek, prezentációk, kiscsoportos munka és osztályszintű megbeszélés/vita.

Fogalmi tanulás

Egy demokratikus társadalomban a kormány kötelessége a közjó elősegítése. Ez több, mint a többség java. Azt jelenti, hogy mi a végső haszon a társadalom minden tagja számára. Hogy ez a gyakorlatban mit jelent, az gyakran vita kérdése. Számos eltérő – néha egymásnak ellentmondó – társadalmi eszményre született már javaslat, úgymint: jólét, biztonság, igazságosság, társadalmi harmónia, emberi jogok vagy fellendülés. Priorizálásuk a tényleges kiadási tervekben igen nehéz, különösen, hogy a kormány rendelkezésére álló erőforrások mindig szűkösek.

Az óra

A tanár azzal kezdi az órát, hogy 4-6 fős csoportokra osztja az osztályt, és minden csoportnak kioszt egy nagyalakú papírlapot és filctollakat.

Arra kéri a csoportokat, hogy képzeljék el, hogy valamikor a jövőben élnek, és az ő feladatuk az ország irányítása – más szóval, hogy ők alkotják a kormányt. Mint kormánynak 6 milliárd forint áll rendelkezésükre. A tanár a saját országuk kormányának éves költségvetéséhez is igazíthatja az összeget.

A csoportok feladata eldönteni, hogy hogyan fogják ezt a pénzt a következő évben felhasználni. A papír és a tollak segítségével minden csoport elkészít egy posztert, amelyen elmagyarázzák, hogy kormányként mire költik a pénzt, majd prezentációt tartanak az osztály többi tagjának az elképzeléseikről. A prezentációk zárultával a többi diák lehetőséget kap, hogy kérdéseket tegyen föl a csoportoknak a költségvetési tervekről.

A tanár is kérdez a csoportoktól; kérdései új, a gazdaságra és a kormány feladataira vonatkozó ismeretek bevezetésére szolgálnak, például:

- Gondoltatok arra, hogy a pénz egy részét külföldi adósságok visszafizetésére fordítjátok?
- Szükségét látjátok, hogy a pénz egy részét munkahelyteremtésre fordítsátok?
- Mennyire fontos egy kormánynak, hogy az oktatásra költsön?

Ezt követően a tanár az egész osztállyal dolgozik, egy listát készít a táblán – hogy mindenki láthassa – minden olyan dologról, amelyre a kormánynak szerintük költenie kell.

A következő lépésben arra kéri a diákokat, hogy térjenek vissza a csoportjaikba. Minden csoport kap egy listát, melyen azok a társadalmi eszmék szerepelnek, amelyeket egy demokratikus társadalomban a kormánynak szándékában állhat elérni, mint például:

- jólét;
- biztonság;
- igazságosság;
- társadalmi harmónia;
- emberi jogok;
- fellendülés.

A csoportoknak meg kell próbálniuk összepárosítani a listán szereplő eszményeket a táblán szereplő listában felsorolt költségvetési területekkel azt megfontolva, hogy mely eszmények elérését szolgálják a költségsoraik.

A tanár arra kéri a csoportokat, hogy számoljanak be elgondolásaikról az osztálynak, majd az egész osztályhoz fordulva a következő kérdéssel zárja az órát:

- Melyik az a legfontosabb felelősségi terület szerintetek, amelyet a mindenkori kormánynak el kell látnia?

Házi feladatként a tanár arra kéri a diákokat, hogy tudjanak meg többet arról – a tévéből vagy az újságokból –, hogy mire fordítják az állami forrásokat a saját országukban. A következő óra elején bemutatják, hogy mit tudtak meg, és mérlegelik, hogy a saját prioritásaik ugyanazok lennének-e.

3. óra**Én és a szerepem****Mit várhat el egy ország az állampolgáraitól?**

Tanulási célok	A diákok az állampolgárok demokratikus társadalmakban meglévő kötelezettségeiről tanulnak.
A diákok feladatai	A diákok elgondolkodnak az állampolgárok felelősségi köreiről, valamint arról, hogy hogyan lehet őket arra ösztönözni, hogy ezeket komolyabban vegyék.
Eszközök/kellékek	Egy csomag vitakártya (9.2. tanulói munkalap), nagyalakú papír és filctollak minden 4-6 fős csoport számára.
Módszerek	Prezentációk, kiscsoportos munka és osztályszintű megbeszélés/vita.

Információs doboz

Egy demokratikus társadalom állampolgárai elvárhatják, hogy bizonyos jogok – mint a polgári, politikai, szociális, kulturális és környezeti jogok – biztosítottak legyenek számukra. Az, hogy mit tartalmazzanak ezek a jogok, vita kérdése, mint ahogy a jogokkal járó felelőségek köre is. Vannak, akik úgy tartják, hogy az állampolgároknak csak egyetlen felelőségük kellene legyen: betartani a törvényeket. Mások úgy vélik, hogy a társadalom azt várja az állampolgároktól, hogy sokkal szélesebb körű felelőséget vállaljanak.

Az óra

A tanár azzal kezdi az órát, hogy 4-6 fős csoportokra osztja a diákokat, és minden csoportnak kioszt egy csomag vitakártyát (9.2. tanulói munkalap). Minden kártyán egy javasolt állampolgári kötelezettség szerepel.

Arra kéri a diákokat, hogy rendezzék a kártyákat három kategóriába aszerint, hogy a kártyán szereplő javasolt kötelezettség véleményük szerint az alábbiak közül:

1. MINDEN állampolgárra;
2. NÉHÁNY állampolgárra; vagy
3. SENKIRE sem vonatkozik.

A tanár arra kéri a diákokat, hogy mutassák be a megoldásaikat az osztálynak, és magyarázzák el, hogy hogyan jutottak el oda.

A diákok visszatérnek a csoportjaikba, és nagyalakú papírlapokat és filctollakat kapnak. A tanár azt mondja nekik, hogy a feladatuk, hogy egy „állampolgári chartát” írjanak. Osszák fel a lapot két oszlopra. Az első oszlopba írják mindazt, amit szerintük az ország minden állampolgára elvárhat a hazájától (ennek a címe legyen „JOGOK”), a másodikba pedig mindazt, ami ezekért cserébe az állampolgároktól elvárható (ennek a címe legyen „KÖTELEZETTSÉGEK”).

Amikor elkészültek, a csoportok bemutatják az elgondolásaikat az osztály többi tagjának, és lehetőséget adnak a többieknek arra, hogy kérdéseket tegyenek fel a munkájukkal kapcsolatban.

Végezetül a tanár az egész osztálynak címezve megkérdezi:

- Az országotok polgárai szerintetek mindig úgy végzik állampolgári kötelezettségeiket, ahogyan elvárható tőlük? Miért vagy miért nem?
- Mit kellene tenni az emberek ösztönzésére, hogy komolyabban vegyék állampolgári kötelezettségeiket?
- Mit gondoltok, meg kellene vonni az állampolgároktól bizonyos jogaikat, ha nem végzik el megfelelően a kötelezettségeiket? Miért vagy miért nem?

Házi feladatként a diákok egy felmérést készíthetnek családtagjaik és barátaik körében arról, hogy szerintük mi mindennek kellene állampolgári kötelezettségnek lennie. Az eredményeket a következő órán bemutathatják az osztálynak.

4. óra

Diáksparlament

Hogyan kellene egy iskolát kormányozni?

Tanulási célok	A diákok meghatározhatják az iskola kormányzásának kritériumait, valamint a diákképviselő szerepét a folyamatban.
A diákok feladatai	A diákok végiggondolják, hogy hogyan működne az ideális diáksparlamentjük.
Eszközök/kellékek	Minden diák számára egy példány a kérdőívből (9.3. tanulói munkalap), és egy nagyalakú papír, valamint filctollak minden 4-6 fős csoport számára.
Módszerek	Prezentációk, egyéni, kiscsoportos munka és osztályszintű megbeszélés/vita.

Információs doboz

A fiatalok is állampolgárok. Joguk van ahhoz, hogy beleszóljanak azokba a dolgokba, amelyek hatással vannak rájuk és a közösségre, amelyben élnek. Ebbe az iskolájuk is beletartozik. Az olyan folyamatok, mechanizmusok, amelyek hozzásegítik a diákokat, hogy beleszólhassanak az iskolájuk irányításába, nemcsak ahhoz nyújtanak segítséget, hogy a fiatalok élvezhessék e jogukat, hanem segítenek nekik megérteni a demokratikus folyamatokat. Annak megítélése, hogy mik lehetnek ezek a mechanizmusok, már vita kérdése. Vannak, akik úgy gondolják, hogy minden iskola esetében fontos, hogy saját, külön diáksparlamentje legyen, míg mások szerint ez nem szükséges, és más módjai is vannak annak, hogy lehetőséget teremtsünk a diákok számára, hogy hozzájáruljanak az iskolájuk működtetéséhez.

Az óra kezdődhet a diákok által hozott, házi feladatként elkészített munkákkal. Attól függően, hogy mennyire gazdag ez az anyag és mekkora igény mutatkozik a közös beszélgetésre, szükség lehet egy plusz óra betoldásával kitégíteni az időkeretet. Minthogy erre csak korlátozottan van lehetőség, a tanár össze is gyűjtheti a diákok munkáit és írásban is adhat rájuk visszajelzést. Arra azonban ügyelnie kell, hogy kellő figyelmet fordítson a diákok munkájára.

Az óra

A diákok azzal kezdik az órát, hogy bemutatják felméréseik eredményét arról, hogy családtagjaik és barátaik miként vélekednek az állampolgári kötelezettségekről. A diákok megbeszélik az eredményeket.

A tanár, amennyire lehet, a diákok anyagaira hivatkozva vezeti fel az új témakört, és arról kérdezi őket, hogy szerintük mennyire működik jól a diákönkormányzat vagy a diákparlament az iskolájukban. Amennyiben a diákoknak jelenleg semmiféle képviseleti rendszerük nincsen az iskolában, megkérdezheti tőlük, hogy ismernek-e olyan iskolát, ahol van ilyen, és ha igen, milyen az.

A tanár azt mondja a diákoknak, hogy a feladatuk az, hogy elképzeljék az ideális diákparlamentet – azaz a diákok egy olyan demokratikusan választott csoportját, amely az iskola diákságának érdekeit képviseli.

Ezután kioszt egy kérdőívet (9.3. tanulói munkalap), melyet a diákok egyénileg töltenek ki.

A tanár ezután 4-6 fős csoportokra osztja a diákokat. A diákok kapnak pár percet, hogy összehasonlítsák válaszaikat a csoportokban, és további kérdéseket tegyenek fel egymásnak. A tanár ezután nagyalakú papírlapokat és filctollakat oszt ki. A csoportok feladata, hogy megalkossák az ideális diákparlament alkotmányát. Fontos, hogy a tanár elmagyarázza, mit értünk alkotmány alatt, és példákat hozzon olyan szabályokra, amelyekkel egy diákparlament alkotmányában várhatóan találkozhatnak.

Amikor elkészültek, a csoportok bemutatják a munkájukat az osztály többi tagjának, és elgondolkodnak a felmerülő kérdéseken, mint például:

- Mennyi hatalommal rendelkezzenek a diákok és mennyivel az iskolaigazgató és a tanárok?
- Kié legyen az utolsó szó joga az iskola irányítását érintő döntéseknél?
- Hogyan lehet egy iskola demokrácia?

Végezetül a diákok egy osztálybemutatót tarthatnak az iskolaigazgatónak, és ha úgy kívánják, néhány konkrét javaslatot is megfogalmazhatnak az iskolájuk diákparlamentjére vonatkozóan.

Házi feladatként a diákok felmérést készíthetnek a családjuk és barátaik körében arról, hogy:

- Szerinted az ország összes iskolájában szükség volna diákparlamentre? Miért (vagy miért nem)?

A következő óra elején a diákok bemutathatják felmérésük eredményeit.

9.1. Tanulói munkalap

A Sikkal királyság

Sikkal egy ország magasan a hegyek között. Évszázadokon keresztül alig volt valami kapcsolata a külvilággal.

Noha Sikkal csak egy apró királyság, nagy érdeklődést váltott ki mostanában. Legfőképp azért, mert meglehetősen szokatlan módon szerveződik ott a társadalom.

Először is, Sikkalban soha senki sem éhes. A sikkáliak maguk termelik meg közös ételmüket, és mindenki szüksége szerint vehet belőle. Minden család számára jár egy ház bérleti díj nélkül. A ház mérete attól függ, hogy hány fős a család. A fűtésre és főzésre szolgáló tüzelő ingyenesen jár, mint ahogy a rendszeres karbantartás is. Ha bárki megbetegszik, az orvos mindig elérhető. Hathavonta mindenkinek orvosi felülvizsgálat jár, az idős emberekhez, kisgyermekes családokhoz és bárkihez, akinek extra figyelemre van szüksége, rendszeresen gondozók járnak ki.

Sikkalban az élet jó dolgai mindenki számára elérhetők. Minden család kap egy kuponfüzetet. A kuponokat luxusholmikra (mint például parfümre, bútorra vagy fűszerekre) cserélhetik minden évben. A kuponok azonnal beválthatók, de hosszabb idő alatt össze is gyűjthetők valami különlegesre.

Hogyan voltak képesek az emberek így megszervezni az életet Sikkalban? Ameddig csak vissza tudnak emlékezni, Sikkalban mindig is királyság volt. Jelenleg III. Sik király uralkodik. Ő dönti el, hogy hány emberre van szükség az egyes munkákhoz, mint például a növénytermesztéshez, a házépítéshez vagy az orvosi ellátáshoz. Öt éves korukban választják ki az embereket az adott munkákra, ekkor küldik el őket speciális iskolákba képzésre. A mezőgazdasági munkásokat agráriskolába, a kőműveseket szakmunkás iskolába, az egészségügyi dolgozókat orvosi iskolába, és így tovább. Mindenki más munkaképes korú személy Sik király alkalmazottja, és valamelyik királyi palotában dolgozik.

A legcsodálatosabb dolog Sikkal kapcsolatban, hogy ott nem létezik olyan, hogy pénz. Senki-nek sincs szüksége fizetésre, hiszen már mindenkinek mindene megvan, amire csak szüksége lehet.

Feltehetitek magatoknak a kérdést, hogy vajon panaszkodik-e valaki ezekre a körülményekre. Éppenséggel nagyon ritkán történik ilyesmi. Azon kevesekre, akik panaszkodnak, biztonságos elmegyógyintézetekben viselnek gondot. Végül is bolondnak kell lenned, ha azért panaszkodszt, mert egy ilyen társadalomban kell élned, nem igaz?

9.2. Tanulói munkalap

Vitakártyák

Adót fizetni	Egy politikai párt tagjának lenni
Az országod védelmében harcolni	Szavazni a választásokon
Bűncselekményt bejelenteni a rendőrségen	Támogatni a családot
Betartani a törvényeket	Segíteni a szomszédaidnak
Kiállni az országodért, ha kritika éri	Még valami...?

9.3. Tanulói munkalap

Kérdőív

Az ideális diákparlamentedben:

1. Hány diákképviselő lenne?
2. Pontosán hogyan választanák meg a képviselőket?
3. Milyen gyakran ülésezne a diákparlament?
4. Hol ülésezne a diákparlament?
5. Hogyan lennének – ha egyáltalán – a tanárok és a szülők bevonva?
6. Milyen kérdésekről vitázhatna a diákparlament, és milyenekről nem?
7. Milyen döntéseket hozhatna a diákparlament, és milyeneket nem?

DEMOKRÁCIÁBAN ÉLNI

DÁN/EJO tanóravázlatok 6–10. osztályos tanulók részére

Ez a kézikönyv demokratikus állampolgárságra nevelést (DÁN) és emberi jogi oktatást (EJO) végző tanároknak, valamint DÁN/EJO-tankönyvszerkesztőknek és tananyagfejlesztőknek szól. Kilenc tanegység fejezetenként megközelítőleg négy óraterve foglalja magában a DÁN/EJO kulcsfogalmaival. Az óratervek lépésről lépésre nyújtanak útmutatást, valamint diákoknak szóló feladatlapokat és tanári háttéranyagokat is tartalmaznak. A kézikönyv így alkalmas a gyakorlatokat végző vagy pályakezdő tanároknak és a már pályán lévő, DÁN/EJO-továbbképzésen részt vevő pedagógusoknak is. A gyakorlott tanárok számára az ötletek és a szakmai anyagok lehetnek vonzóak. A kézikönyv egy teljes tanévre szóló tananyagot nyújt a 8–9. osztályos tanulók számára, de minthogy az egyes fejezetek önmagukban is teljes értékűek, a kézikönyv nagy rugalmassággal használható.

A DÁN/EJO célja az aktív állampolgár, aki hajlandó és képes részt venni a demokratikus közösség életében. Ezért ebben a DÁN/EJO-kiadványban a cselekvés- és a feladatalapú tanulás kap hangsúlyos szerepet. Az iskolai közösséget olyan hiteles tapasztalati közegnek tekintik, amelyben a fiatalok megtanulhatják, hogy miként vegyenek részt a demokratikus döntéshozatalban, és hogyan vállaljanak felelősséget már fiatalkorukban. A DÁN/EJO kulcsfogalmait az élethosszig tartó tanulás eszközeiként tanítja.

EZ A KIADVÁNY EGY HATKÖTETES SOROZAT III. KÖTETE.

A TOVÁBBI KÖTETEK CÍME:

EDC/HRE, Volume I: Educating for Democratic Citizenship: Background materials for teachers

EDC/HRE, Volume II: Growing Up in Democracy: EDC/HRE lesson plans for primary level

EDC/HRE, Volume IV: Taking Part in Democracy: EDC/HRE lesson plans for upper secondary level

DÁN/EJO, V. kötet: Fedezzük fel a gyermekjogokat!

Kilenc rövid gyermekjogi projekt általános iskolások számára

(EDC/HRE, Volume V: Exploring Children's Rights: Nine short projects for primary level)

EDC/HRE, Volume VI: Developing New Ideas in EDC/HRE: Models and tools in class